

INSTITUTUL REVOLUȚIEI ROMÂNE
DIN DECEMBRIE 1989

Clio / 1989

An V, nr. 2(10)/2009

București
2009

Colegiul științific al publicațiilor I.R.R.D.

Academician **Dan BERINDEI**

Academician **Dinu C. GIURESCU**

Profesor univ. dr. **Ion CALAFETEANU**

Profesor univ. dr. **Ioan SCURTU**

Profesor univ. dr. **Dumitru MAZILU**

Lect. univ. dr. **Alexandru OȘCA**

Colegiul de redacție

Conf. univ. dr. **Mihail ANDREESCU**

Lect. univ. dr. **Alexandru OȘCA**

Lect. univ. dr. **Ion BUCUR (responsabil de număr)**

Redactor: Carmen RĂDULESCU

Tehnoredactare: Alina VLĂSCEANU

Rezumate în limba engleză și franceză: Daniela OSIAC

Redacția revistei «Clio 1989» nu intervine pe textele autorilor. Studiile nepublicate nu se returnează autorilor.

Apărută în 2009

ISSN 1841-6950

I. STUDII

1989-2009. DOUĂ DECENII DE ISTORIE

Ioan SCURTU*

Anul revoluționar 1989 a fost urmat de o lungă perioadă de tranziție de la totalitarism la democrație, iar bilanțul – după două decenii –, este mai curând contradictoriu. Toate țările foste socialiste au fost confruntate cu multiple greutăți, dar noile structuri, democratice, au câștigat teren, astfel că în 2009 aceste structuri sunt, realmente, ireversibile.

Chiar dacă funcționarea regimului democratic întâmpină în unele țări, între care și România, dificultăți majore, pericolul revenirii la totalitarism este exclus. Nu numai pentru că cetățenii acestor state nu acceptă să repete o experiență care le-a marcat negativ existența timp de patru decenii și jumătate, dar și pentru că, la nivelul continentului, în cadrul Uniunii Europene, se promovează un nou set de valori, la baza cărora se află drepturile și libertățile democratice.

1. Evoluțiile politice ale fostelor state socialiste din Europa

Anul 1989 a marcat prăbușirea socialismului totalitar în Europa. Acest regim a mai supraviețuit doi ani, până în decembrie 1991, când Uniunea Sovietică a încetat să mai existe. Dar, în ultimii doi ani regimul politic din această țară se liberalizase, astfel că nu se mai identifica cu cel din vremea lui Lenin, Stalin sau Brejnev.

Uniunea Sovietică își pierduse rolul de mare putere, iar influența sa pe plan internațional s-a diminuat considerabil.

În planul relațiilor internaționale, statele foste socialiste au decis să desființeze structurile create în anii războiului rece. La 30 iunie 1991 s-a desfășurat la Budapesta sesiunea Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (C.A.E.R.), la care reprezentanții celor nouă state membre (Uniunea Sovietică, Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria, România, R.P.D. Vietnam, Cuba și Mongolia) au adoptat un *Protocol* privind desființarea acestuia; dizolvarea a devenit efectivă după 90 de zile de la semnarea respectivului document. A doua zi, 1 iulie 1991, a avut loc ultima consfătuire a Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varșovia. Participanții au semnat un *Protocol* prin care

---

* Profesor universitar doctor, președintele Secției de Științe Istorice și Arheologie a Academiei Oamenilor de Știință din România.

Tratatul își înceta existența. Astfel se punea definitiv capăt dominației sovietice în această zonă a Europei, iar statele respective s-au orientat tot mai ferm spre Occident, solicitând intrarea lor în NATO și în Uniunea Europeană. SUA au rămas singura superputere mondială, iar „noile democrații“ priveau spre Washington cu speranța că vor fi acceptate ca aliați.

Procesele revoluționare din 1989 au continuat în Europa și după 22 decembrie, chiar dacă - în mod generic - se afirma: comunismul s-a născut pe malul Nevei și a sucombat pe malul Dâmboviței. Viața internațională a fost dominată de trei evenimente: unificarea Germaniei, destrămarea Uniunii Sovietice și războiul civil din Iugoslavia.

În anii 1990-1995, în statele fostului lagăr „comunist“ (socialist totalitar), evoluțiile democratice au căpătat consistență și ireversibilitate. În unele țări acest proces a fost mai accelerat și fără conflicte majore, în altele s-a desfășurat mai lent, contradictoriu și chiar cu puseuri de violență¹.

În privința Germaniei a prevalat punctul de vedere al lui Helmut Kohl, sprijinit puternic de George Bush, și anume integrarea R.D.G. în R.F.G. și desființarea tuturor structurilor est-germane, inclusiv a securității (STASI) și preluarea lor de către cele vest-germane. În **Republica Democrată Germană** au avut loc alegeri parlamentare, la 18 martie 1990, în urma cărora s-a format un guvern de coaliție, condus de Lothar Maizière, care a negociat unificarea monetară, economică și socială a celor două state germane. Acordul a fost semnat la 1 iulie 1990 de Lothar Maizière și Helmut Kohl. Cele patru Mari Puteri (S.U.A., Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Franța) au acceptat unificarea Germaniei, încheind la 12 august 1990 un tratat prin care renunțau la toate vechile drepturi ce le reveniseră, ca urmare a acordurilor din 1945. În ziua de 3 octombrie 1990, au avut loc festivitățile oficiale prin care s-a marcat reunificarea Germaniei. Partea de Est a Germaniei, fosta Republică Democrată Germană, a fost organizată în cinci landuri, care făceau parte integrantă din R.F. Germania.

La 20 iunie 1991, Berlinul a devenit capitala Germaniei unificate, aici aflându-se sediul Parlamentului și al Guvernului. Ca urmare a acestei evoluții istorice, Germania a devenit prima putere economică a Europei. Alegerile parlamentare din octombrie 1994 au fost câștigate de coaliția UCD/UCS, PLD, iar cancelarul Helmut Kohl, aflat la putere din 1982, și-a asigurat un nou mandat. Anul 1994 a marcat retragerea trupelor străine de pe teritoriul Germaniei, după 49 de ani, anulându-se astfel deciziile puterilor învingătoare adoptate în 1945.

Alegerile pentru Bundestag din septembrie 1988 au fost câștigate de Partidul Social-Democrat, care a obținut 40,9% din voturi, iar Gerhard Schröder a devenit cancelar. Alternanța la putere, ca expresie a regimului democratic, era deja o realitate. Procesul de integrare economică a „estului“ a fost mai dificil decât s-a estimat inițial, fapt ce a impus anumite sacrificii (mai ales materiale) din partea „Vestului“. După 20 de ani, diferențele se resimt încă în societatea germană.

Problema cea mai delicată era aceea a relațiilor cu Polonia, care la sfârșitul războiului a primit o bună parte din teritoriul Germaniei și a procedat la o „epurare

etnică“ prin expulzarea în masă a germanilor. Prin tratatul germano-polonez din 14 noiembrie 1990 a fost recunoscută granița pe Oder-Neisse.

În **Cehoslovacia**, victoria revoluției a fost marcată de alegerea lui Vaclav Havel, fondatorul *Forumului Civic* și principalul organizator al „revoluției de catifea“, în funcția de președinte al țării, la 29 decembrie 1989. Președintele Adunării Federale a devenit Aleksander Dubcek, liderul „Primăverii de la Praga“ din 1968. În ziua de 20 aprilie 1990 statul și-a lua numele de Republica Federală Cehă și Slovacă, act ce prevestea dezmembrarea acestuia. Alegerile legislative din iunie 1990 au fost câștigate de *Forumul Civic*, care avea să asigure trecerea la o reală democrație și la economia de piață. Statul cehoslovac, constituit prin voința liber exprimată a cehilor și slovacilor în octombrie 1918, avea să se destrame pentru a doua oară: prima dată în martie 1939, când Slovacia, cu sprijinul lui Hitler, s-a declarat independentă; apoi, în contextul înfrângerii Germaniei, Cehoslovacia s-a refăcut în aprilie 1945. A doua oară, prin înțelegerea între liderii cehi și slovaci, pe baza căreia, la 1 ianuarie 1993, s-au constituit două state: Republica Cehă și Republica Slovacă. Acestea au stabilit imediat între ele relații diplomatice.

Republica Slovacă a cunoscut o evoluție politică mai complexă. Noul stat avea nevoie de o legitimitate istorică, iar naționalismul a devenit o expresie a voinței de afirmare cu o identitate proprie. Alegerile din iunie 1992 au fost câștigate de *Mișcarea pentru o Slovacie Democrată* condusă de Vladimir Meciar, artizanul desprinderii din federația cu Cehia. Alegerile parlamentare din septembrie 1998 s-au soldat cu succesul Coaliției Democratice Slovace (cu 26,3% din totalul voturilor) în frunte cu Mikuláš Dzurinda. În noiembrie 2000, Coaliția Democrată Slovacă s-a transformat în partid, numit Uniunea Creștin Democrată Slovacă. Chiar dacă a trecut prin unele tensiuni sociale și chiar etnice, Slovacia și-a „găsit ritmul“, fiind una dintre primele țări din fostul „lagăr socialist“ care a aderat la NATO (2002) și la Uniunea Europeană (2004), precum și la moneda *Euro*.

Republica Cehă era partea cea mai dezvoltată a Cehoslovaciei, astfel că evoluția sa a cunoscut o traiectorie pozitivă. Extrem de mediatizat de Vaclav Havel, care devenit la 29 decembrie 1989 primul președinte democrat al Cehoslovaciei, a asigurat un „divorț elegant“ între cehi și slovaci. Dezagregarea Cehoslovaciei la 1 ianuarie 1993 sa produs aproape simultan cu unificarea Germaniei, fapt ce a generat unele speculații privind „misiunea“ lui Havel. El a devenit primul președinte al Cehiei în 1993, iar 1998 a fost reales. Economia Cehiei a intrat în criză încă din 1997, fapt ce a generat unele frământări politice și succesul electoral de *Partidul Social-Democrat*. În martie 1999, Cehia a devenit membru NATO, iar în 2004 al Uniunii Europene. După retragerea lui Havel, Cehia a intrat într-un oarecare anonimat. Rezervele manifestate de regimul de la Praga în a se angaja pe fronturile de luptă armată deschise de SUA, ca și preocuparea de a proteja economia națională în fața tendințelor acaparatoare ale companiilor occidentale au contribuit la o diminuare a statutului internațional al acestei țări. În 2009, când Cehia a preluat (prin rotație) președinția Uniunii Europene, prestigiul din „epoca Havel“ era de mult apus, vocea sa fiind mai curând contestată decât acceptată.

În **Ungaria** a existat un regim gorbaciovist până la primele alegeri democratice, care s-au desfășurat în lunile martie-aprilie 1990, când puterea a fost preluată de *Forumul Democratic Maghiar*, coaliție de forțe politice ostile comunismului. Antáll József, președintele Forumului, a devenit prim-ministru la 23 mai 1990, iar în funcția de președinte al Ungariei a fost ales Göncz Árpád. Lui Göncz i-a succedat, în iunie 2000, Madl Ferenc. În alegerile parlamentare din mai 1994 victoria i-a aparținut *Partidului Socialist* condus de Horn Gyula, realizându-se astfel o alternanță la putere. În timpul guvernului Horn Gyula, Ungaria a început tratativele pentru aderarea la NATO și pentru aderarea la Uniunea Europeană.

Alegerile din mai 1998 au fost câștigate de *Federația Tinerilor Democrați – Partidul Civic* (FIDES–MPP), iar liderul acesteia Orbán Viktor a devenit prim-ministru. În martie 1999, Ungaria a devenit membru NATO, iar în ianuarie 2004 al Uniunii Europene.

Nostalgia după Regatul lui Ștefan cel Sfânt a continuat să-i anime pe liderii politici de la Budapesta, care s-au proclamat conducătorii „maghiarimii“ din întreaga lume. În acest spirit, ei au continuat să condamne „dictatul de la Trianon“ din iunie 1920, să pretindă protecția minorității maghiare din Slovacia, Serbia și România, mergând până la a cere autonomia teritorială pentru aceasta. Într-o lume care merge spre globalizare, încercarea de a crea enclave specifice evului mediu este desuetă, dar cercurile revizioniste (inclusiv guvernamentale) de la Budapesta nu și-au pierdut speranța. O expresie a acestei stări de fapt a fost decizia președintelui Ungariei de a sărbători Ziua Națională a acestei țări în „anteguvernarea“ Harghita, în martie 2009, deși pe harta României nu există o asemenea diviziune administrativă.

În **Polonia** principala figură politică a devenit, din 1989, Lech Walesa, liderul sindicatului *Solidaritatea*. La 20 decembrie 1989, Parlamentul a votat un amendament la Constituție, prin care s-a eliminat articolul privind rolul conducător al partidului comunist și a stabilit că denumirea statului este Republica Polonia. Pluralismul politic a devenit o realitate și din punct de vedere constituțional.

Alegerile prezidențiale din 9 decembrie 1990 au fost câștigate de Lech Walesa, act ce marca victoria deplină a forțelor democratice în această țară. Walesa a instituit un Consiliu Consultativ, pe lângă Președinția Republicii, alcătuit din reprezentanții tuturor partidelor, inclusiv a celui comunist. Spiritul „mesei rotunde“ a continuat și în anii următori, asigurând evoluția Poloniei spre structurile europene și euroatlantice, fără convulsii semnificative.

Societatea poloneză a privit cu îngrijorare unificarea Germaniei. Tragedia din timpul celui de-al Doilea Război Mondial era încă vie, iar teama de revanșă, pentru redobândirea teritoriilor încorporate la Polonia în 1945, genera o stare de nesiguranță la Varșovia. Cancelarul Helmut Kohl a acceptat inviolabilitatea granițelor și s-a arătat deschis încheierii unor tratate având la bază principiile stabilite în 1975 la Helsinki. Prin tratatul polono-german din noiembrie 1990 s-a confirmat granița dintre cele două state fixată la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial (Oder-Neisse). Trupele rusești s-au

retras din Polonia în 1993, această țară aderând la NATO (martie 1999) și la Uniunea Europeană (mai 2004).

Și în Polonia s-a înregistrat o alternanță la putere. În noiembrie 1995 alegerile au fost câștigate de Aleksander Kwasniewski, liderul *Alianței Stânga Democrată*, care a devenit președintele Poloniei (a fost reales în noiembrie 2000).

Dintre toți liderii fostelor state socialiste, cei polonezi s-au remarcat printr-o reală capacitate de negociere, atât cu NATO, cât și cu Uniunea Europeană, promovând cu fermitate interesele țării lor. Ei au pornit de la ideea că Occidentul avea o importantă vină pentru stituația creată la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, când au „vândut” Uniunii Sovietice o bună parte din Europa Centrală și de Sud-Est. În consecință, Occidentul era „dator” să sprijine aceste țări, căroră să li se asigure „un cuvânt de spus” în viața internațională.

În **Bulgaria**, Parlamentul a decis, în ianuarie 1990, abolirea rolului conducător al Partidului Comunist; acesta și-a luat numele de *Partidul Socialist Bulgar*, rămânând cea mai importantă forță politică din țară. La 3 februarie, Andrei Lukanov a fost ales prim-ministru, iar în iunie 1990 au avut loc primele alegeri libere. Deși Partidul Socialist a câștigat majoritatea absolută a voturilor, în urma unor mari manifestații de stradă, la 1 august 1990 prooccidentalul Jeliu Jeleu a fost impus ca președinte al Bulgariei. Astfel, occidentul a experimentat cu succes un nou concept: rezultatul votului poate fi anulat prin manifestații de stradă și luarea cu asalt a instituțiilor statului. Această țară avea să cunoască numeroase convulsii economice și sociale, ajungând în pragul prăbușirii financiare, fapt ce a impus instituirea unui consiliu monetar sub egida R.F. Germania. Redresarea s-a produs cu dificultate, iar procesul de integrare în structurile europene și euro-atlantice a durat mai mult decât în majoritatea fostelor state socialist-totalitare.

În iunie 2001, *Mișcarea Națională Simion II* a câștigat alegerile, iar fostul țar a devenit prim-ministru. Sub conducerea acestuia, Bulgaria a accelerat procesul de integrare în structurile europene și euro-atlantice, mai întâi în NATO (noiembrie 2002). Apoi și în Uniunea Europeană (ianuarie 2007).

După 1989, **Albania** a fost și ea cuprinsă de valul schimbării. Inițial, Ramiz Alia, secretarul general al *Partidului Comunist Albanez*, s-a opus ideilor susținute de Gorbaciov, socotindu-le demagogice și periculoase pentru soarta socialismului. Dar, în iunie 1990, în această țară a fost pus în funcțiune „modelul est-german”: mii de cetățeni părăseau țara, cei mai mulți refugiindu-se în Italia. S-a creat astfel, în Occident, un curent extrem de ostil regimului de la Tirana, care „nu mai era suportat” de proprii săi cetățeni. După un an de rezistență, Ramiz Alia a început să cedeze, inițiind unele măsuri reformatoare: privatizarea parțială a agriculturii, dreptul țăranilor de a-și vinde produsele pe piața liberă etc. În zilele de 9 și 10 decembrie 1990 au avut loc manifestații studențești, participanții purtând portretele lui Gorbaciov și Ramiz Alia. Peste două zile, la 12 decembrie, Sali Berisha a anunțat constituirea *Partidului Democrat*, cu un program anticomunist. Sfârșitul simbolic al socialismului-totalitar în Albania a fost marcat de dărâmarea statuii lui I.V. Stalin de pe bulevardul central din Tirana, la 21 decembrie 1990.

Alegerile din martie 1991 au fost câștigate de Partidul Comunist, care în iunie 1992 și-a luat numele de Partidul Socialist. Occidentul „democrat“ nu putea admite continuarea unui regim care nu avea o orientare clară. De aceea, a folosit metoda care dăduse „bune rezultate“ în Bulgaria: rezultatul înregistrat la urne trebuia anihilat prin „voința populară“ manifestată în stradă. Ca urmare, în Albania au avut loc ample manifestații, vizând „democratizarea“ societății. Pe acest fond, în martie 1992 au avut loc noi alegeri parlamentare, la care Partidul Democrat a obținut două treimi din voturi. În acest context, Ramiz Alia s-a retras de la conducerea statului, iar Sali Berisha a fost ales președintele Albaniei (9 aprilie 1992). Cu toate eforturile făcute, Berisha nu a putut redresa situația, Albania ajungând în pragul războiului civil, ca urmare a prăbușirii, în ianuarie 1997, a unor jocuri piramidale de tip *Caritas*, în care mulți cetățeni își puseseră speranța de a câștiga și de a trăi mai bine. Berisha a fost nevoit să se retragă de la președinție în iulie 1997. Abia în noiembrie 1998, în Albania a fost adoptată o Constituție democratică. În toate statisticile internaționale, Albania figurează ca ultima țară din Europa în privința situației economice, dar și a evoluției democratice.

Oficialitățile de la Tirana au redevenit „interesante“ atunci când Occidentul a decis dezagregarea Iugoslaviei. Oficialitățile de la Tirana i-au sprijinit pe albanezii din Kosovo să lupte împotriva sârbilor, o parte dintre gherilele kosovare antrenându-se pe teritoriul Albaniei. Statele occidentale nu numai că nu au condamnat o asemenea atitudine, dar i-au și încurajat pe albanezi. După declanșarea operațiunilor NATO împotriva Serbiei, în martie 1999, numeroși kosovari s-au refugiat în Albania, unde au fost încartiruiți în tabere administrate de unități NATO.

Oficialitățile de la Tirana au început să vehiculeze lozinca „Albania Mare“. Dar statele occidentale (în primul rând SUA) și-au dat seama că o Albania Mare însemna crearea unor noi conflicte nu numai cu Serbia, ci și cu Bulgaria și cu Grecia. În consecință, au cerut liderilor de la Tirana să-și tempereze discursul, și să se declare pentru aderarea țării lor la Uniunea Europeană și la NATO. Ceea ce aceștia au acceptat, sperând într-o decizie pozitivă.

Poate cele mai spectaculoase evoluții s-au înregistrat în **Uniunea Sovietică**. Procesul de disoluție a acestui stat s-a accelerat în anul 1990. Mihail Gorbaciov voise să modernizeze (reformeze) un sistem care era sortit prăbușirii și să mențină un stat clădit prin forță și teroare. Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste s-a constituit în decembrie 1922, în urma unui sângeros război civil. Pe baza pactului Molotov – Ribbentrop a anexat mai multe teritorii și chiar state: o parte din Polonia (septembrie 1939), Belorusia (noiembrie 1939), țările Baltice (Estonia, Letonia, Lituania), precum și partea de Est și Nord-Est a României (Basarabia și Nordul Bucovinei) – toate în iunie 1940.

În timpul lui Stalin și a urmașilor săi, s-a încercat anihilarea spiritului național și promovarea unei singure națiuni – cea sovietică. Reformele lui Gorbaciov au avut un efect pe care liderul de la Kremlin nu îl anticipase: redeşeptarea spiritului național. Constatând că Gorbaciov era depășit de evenimente, Occidentul – și în primul rând SUA – a început să-l abandoneze în favoarea lui Boris Elțin. Apăruse perspectiva clară

a dezagregării URSS prin desprinderea statelor „de margine“, în primul rând a Țărilor Baltice, dar și a Georgiei și Moldovei, iar acest moment nu trebuia ratat.

Puciul înscenat la 19 august 1991, a marcat lovitura de grație dată lui Gorbaciov, care în câteva luni a trebuit să părăsească puterea. Federația Rusă a devenit moștenitoarea de drept a Uniunii Sovietice, iar Boris Elțin primul președinte al acestui stat. În mod concret, evenimentele s-au desfășurat astfel: Gorbaciov, aflat la odihnă în Crimeea, a fost înlocuit cu un Comitet de Stat pentru Starea Excepțională, avându-l în frunte pe Ghenadi Ianaev. Evenimentul a provocat o vie emoție în întreaga lume. În acele zile, a început dezagregarea Uniunii Sovietice, prin proclamarea independenței republicilor componente. Rusia, unde se afla capitala Uniunii Sovietice, s-a declarat și ea independentă, sub conducerea lui Boris Elțin. Revenit, peste două zile, la Moscova, Gorbaciov a încercat să mențină Uniunea Sovietică, dar fără succes. Din inițiativa lui Boris Elțin, președintele Federației Ruse, s-a creat Comunitatea Statelor Independente, astfel că Gorbaciov a rămas în fruntea unui stat care nu mai exista.

Ultimele zile ale lui Gorbaciov la Kremlin au fost urmărite îndeaproape la Washington. Secretarul de Stat James Backer l-a avertizat pe Elțin să nu procedeze la arestarea și trimiterea lui Gorbaciov în judecată. Ultima discuție Elțin-Gorbaciov a fost tensionată. Gorbaciov i-a prezentat lui Elțin o listă de revendicări, cele mai multe cu caracter material: pensie egală cu salariul prezidențial indexată odată cu inflația; un apartament prezidențial și o vilă; o mașină pentru el și soție, o clădire în Moscova pentru „Fundatia Gorbaciov“, serviciu de pază etc. Boris Elțin avea să aprecieze că Gorbaciov era animat de ideea: „Dacă vrei atât de mult să scapi de mine, atunci fii atât de amabil și scotocește bine prin buzunare“². Dar Elțin nu era un om politic generos. El a acceptat crearea „Fundatiei Gorbaciov“, dar care să nu fie transformată în „cuib al opoziției“³; i-a acordat o săptămână pentru a-și strânge lucrurile și a părăsi Kremlinul. În ultimele zile, Gorbaciov a primit telefoane de încurajare de la George Bush, François Mitterand, John Major, Hans Dietrich Genscher. Nu și de la vechii săi colaboratori, sau de la cetățenii pe care i-a condus în ultimii șase ani.

În acele zile, Boris Elțin nu a excelat prin politețe față de un personaj istoric, aflat într-o situație dramatică; din contră, s-a comportat ca un stăpân, care nu mai avea răbdare și dorea să se instaleze cât mai rapid în fotoliul din care să comande. Nu a acceptat ca la Kremlin să aibă loc o ceremonie de predare a puterii, pentru simplul motiv că Gorbaciov nu mai deținea nici o putere efectivă. Într-o atmosferă mai mult decât sumbră, la 25 decembrie 1991, Gorbaciov și-a anunțat demisia din postul de președinte al U.R.S.S. În cuvântarea rostită cu acel prilej, transmisă în direct la televiziune, el s-a adresat aceluia pe care-i condusesese timp de șase ani: „Părăsesc postul meu cu un sentiment de neliniște. Dar și cu speranța și încrederea în voi, în înțelepciunea voastră și în puterea spiritului vostru“⁴.

Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice și-a încheiat oficial existența în noaptea de 31 decembrie 1991. Comentând acel moment, fost secretar de Stat al S.U.A., Henry Kissinger, avea să scrie: „Nici o putere mondială nu s-a dezagregat vreodată atât de total sau atât de rapid fără să piardă vreun război“⁵.

Fostele state din Uniunea Sovietică, inclusiv Federația Rusă, au intrat într-o perioadă de colaps economic și de confuzie politică. Cetățenii sovietici – animați de spiritul velico-rus – erau convinși că Mihail Gorbaciov a fost un „agent american” care a acționat în mod deliberat pentru lichidarea Uniunii Sovietice. Cei mai mulți îl urau, socotind că necazurile lor au un singur nume: Gorbaciov. Acest fapt a ieșit în evidență cu prilejul alegerilor prezidențiale din 1996, când fostul lider sovietic a obținut 0,5% din totalul voturilor, în timp ce Boris Elțin a înregistrat o victorie zdrobitoare.

Federația Rusă a devenit o putere de rang secundar, nemaiputând influența decisiv evoluțiile din Europa și din lume, în timp ce SUA și-au consolidat poziția de lider mondial.

În octombrie 1993, elementele conservatoare, procomuniste, au încercat o lovitură de stat, dar au eșuat ca urmare a faptului că armata a rămas fidelă lui Elțin. În timpul mandatelor sale, Rusia a cunoscut o accelerată degradare economică și socială, astfel că, dintr-o mare putere, care rivaliza cu SUA, a devenit un stat minor pe arena internațională. Guvernul de la Moscova a aderat la Parteneriatul pentru Pace lansat de NATO în iunie 1994, iar în ianuarie 1996, Rusia a devenit membru în Consiliul Europei.

În martie 2000 în funcția de președinte al Federației Ruse a fost ales Vladimir Putin, care a acționat pentru întărirea rolului statului și a puterii centrale, redresarea economică și redobândirea statutului de mare putere, obiective care au fost atinse pe parcursul celor două mandate. Succesorul său, Dimitri Medvedev (ales în martie 2008) continuă această politică, inclusiv în privința relațiilor cu fostele republici sovietice, pe care le menține în zona de influență a Moscovei.

Extrem de tensionate au fost evoluțiile din **Iugoslavia**, unde s-a ajuns la război civil. Acest stat s-a constituit în decembrie 1918, când reprezentanții sârbilor, croaților și slovenilor au decis să facă parte din același stat: Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, care includea Serbia, Muntenegru, Macedonia, Slovenia, Croația, Dalmația, Voivodina, Bosnia și Herțegovina. În octombrie 1929, Regatul și-a luat numele de Iugoslavia. În perioada interbelică au existat anumite tensiuni, mai ales între sârbi și croați, dar statul iugoslav a dăinuit până la ocuparea sa de către trupele hitleriste. În aprilie 1941, Croația și-a proclamat independența, declarându-și fidelitatea față de Germania.⁶ Statul iugoslav s-a reconstituit după război. Constituția din 31 ianuarie 1946 prevedea organizarea a șase state în cadrul Republicii Populare Federative Iugoslavia (care în 1963 și-a luat numele de Republica Socialistă Federativă Iugoslavia): Serbia, Muntenegru, Croația, Slovenia, Macedonia, Bosnia și Herțegovina.

După moartea lui Iosip Broz Tito, în 1980, tendințele centrifuge s-au accentuat. În contextul căderii regimurilor socialist-totalitare din Europa, sfărâmarea Iugoslaviei a devenit un obiectiv central al principalilor lideri occidentali, în primul rând al lui George Bush. Ea trebuia ștearsă de pe harta Europei, pentru a nu se putea invoca faptul că socialismul totalitar avusese și o “față umană”, că această țară promovase o politică internă și externă care-i asigurase un anumit prestigiu în lume. Iugoslavia nu

acceptase dominația sovietică și stabilise relații strânse cu statele occidentale; libertatea de circulație era asigurată, mulți cetățeni iugoslavi putând lucra în Germania, Austria, Italia și ale țări din Vestul Europei, investindu-și apoi sumele obținute în întreprinderi economice care își desfășurau activitatea pe baza principiilor cererii și ofertei. În 1989, Iugoslavia era țara socialistă cu cea mai largă deschidere spre Occident, cu cea mai dinamică economie și cu un nivel de trai ridicat pentru această zonă a continentului. Existența unui stat puternic, cu o voce distinctă în Sud-Estul Europei nu era pe placul artizanilor noii configurații a continentului. De aceea, au acționat pentru dezmembrarea Iugoslaviei. Călea aleasă a fost încurajarea și sprijinirea puternică a naționalismului din republici și desprinderea lor din Federația existentă. Statele occidentale condamnau naționalismul, considerându-l un adevărat pericol pentru regimul democratic. Acest fapt nu i-a împiedicat pe liderii politici de la Berlin, Washington, Londra, Roma și Viena să stimuleze naționalismul croaților, slovenilor, bosniacilor, kosovarilor, condamnând în același timp cu fermitate naționalismul sârbilor. Semnalul dezmembrării a fost dat de reprezentanții Sloveniei, care, la 23 ianuarie 1990, s-au retras de la Congresul Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia.

La 25 iunie 1991, *Slovenia* și *Croația* și-au proclamat independența, acte nerecunoscute de Belgrad, care a intervenit cu trupe, pentru a impune menținerea acestora în cadrul Federației. Prin medierea Austriei și Germaniei, precum și a Comunității Europene, Slobodan Miloșevici a recunoscut independența Sloveniei. Dar războiul civil a cuprins *Croația* și *Bosnia-Herțegovina*, desfășurându-se atât în teren, unde au căzut numeroase victime, cât și mediatic, televiziunile și presa occidentală prezentându-i pe sârbi și pe liderul lor Miloșevici ca pe niște criminali odioși, animați de spiritul barbar al purificării etnice. Crimele, nu mai puțin abominabile, ale croaților și bosniacilor erau trecute cu vederea. În ianuarie 1992, în *Croația* și în *Bosnia* au fost trimise forțe O.N.U., pentru a proteja populația civilă. În urma tratatelor de la Dayton (statul Ohio-S.U.A.), desfășurate sub medierea președintelui american Bill Clinton, șefii de stat ai Iugoslaviei și Bosniei-Herțegovina, au semnat, în octombrie 1995, un acord de pace, care a fost parafat la Paris, în ziua de 14 decembrie 1995. Pe această bază, între statele constituite pe teritoriul fostei Republici Socialiste Federative Iugoslave s-au stabilit relații diplomatice.

Dar conflictul armat avea să reizbucnească în 1998, când Armata de Eliberare din *Kosovo* (U.C.K.) a declanșat lupta pentru independența acestei provincii. Regimul Miloșevici a reacționat violent. De această dată a intervenit masiv aviația S.U.A., care, după 78 de zile de bombardamente asupra Belgradului (23 martie – 10 iunie 1999), în timpul căruia s-au înregistrat sute de victime din rândul populației civile, inclusiv bolnavi internați în spitalele din Capitala Iugoslaviei, sau simpli cetățeni călătorind cu autobuzul, l-a silit pe Miloșevici să cedeze, iar provincia *Kosovo* a fost plasată sub protectoratul O.N.U.

Statele constituite pe teritoriul Republicii Socialiste Federative Iugoslave au dezavuat comunismul, s-au declarat pentru democrație, economie de piață și integrare

euro-atlantică. În septembrie 2000, Occidentul a experimentat ceea ce avea să devină “revoluția portocalie”, adică nerecunoașterea rezultatelor oficiale ale alegerilor și organizarea unor manifestații care să impună voința opoziției. O asemenea metodă mai fusese aplicată în Bulgaria și Albania, dar încă nu avea un nume. Acum i s-a dat acel nume și chiar și o uniformă: bluze și fulare portocalii, care aveau să fie purtate în anii următori și în Ucraina, Georgia și România.

Revenind la situația din Iugoslavia anului 2000, menționăm că Partidul Socialist condus de Miloșevici, câștigase alegerile din 24 septembrie, dar după câteva zile de proteste în centrul Belgradului, manifestații au luat cu asalt clădirea Parlamentului, impunând ca președinte pe Vojislav Kostunița. În aceste condiții, Miloșevici a fost nevoit să demisioneze, iar peste câteva luni a fost arestat și predat Curții Internaționale de Justiție de la Haga, spre a fi judecat pentru mai mult de 60 de capete de acuzare, cea mai gravă fiind aceea de genocid. După patru ani de judecată, nu s-a putut ajunge la formularea unei sentințe, iar Miloșevici a murit în închisoare, în martie 2006.

Din fosta Iugoslavie a mai rămas, din 2003, doar o uniune formală între Serbia și Muntenegru, fiecare având președinte, guvern și Parlament propriu. Acest stat federal – numit *Uniunea Serbia–Muntenegru* – s-a destrămat la 21 mai 2006 când, prin referendum, muntenegrenii s-au pronunțat pentru *despărțirea* de Serbia. Celor 650 000 de locuitori ai Muntenegrului li s-a promis intrarea în Uniunea Europeană, în timp ce Serbiei nu i s-a oferit o asemenea perspectivă, decât după reglementarea statutului internațional al teritoriului Kosovo.

Neajungându-se la un acord pe calea negocierilor, provincia Kosovo și-a proclamat independența la 17 februarie 2008, act recunoscut imediat de SUA, Germania, Austria, Marea Britanie și de alte state. România și Grecia, membre ale NATO și Uniunii Europene, au declarat că nu pot recunoaște independența acestui stat, constituit în afara normelor de drept internațional.

În cele două decenii care s-au scurs de la revoluțiile din 1989, situația din Europa s-a modificat radical. Trăsătura esențială a fost integrarea fostelor state socialiste în structurile create de liderii occidentali. La 7 februarie 1992 s-a semnat tratatul de la Maastricht (Olanda) de constituire a *Uniunii Europene*, iar în iunie 1993 s-au stabilit criteriile de aderare la acest organism, care a devenit deschis și țărilor din Est. Primele țări foste socialiste care au început negocieri de aderare la Uniunea Europeană au fost Estonia, Polonia, Cehia, Slovenia și Ungaria (noiembrie 1997), urmate apoi de Bulgaria, Letonia, Lituania, România și Slovacia (decembrie 1999). Aderarea s-a realizat în două “valuri”: 2004 (Polonia, Cehia, Ungaria, Slovenia, Estonia, Slovacia, Lituania, Letonia) și 2007 (Bulgaria și România). Astfel, Uniunea Europeană a ajuns să cuprindă 27 state cu o populație de 481 milioane locuitori⁷.

În același timp, fostele țări socialiste au fost integrate în NATO – alianță militară sub conducerea SUA. Rând pe rând, aceste țări au început negocierile de aderare, care s-au finalizat în 2004, când a intrat în NATO ultimul „val” – Slovacia, Slovenia, Estonia, Letonia, Lituania, România și Bulgaria.

Dominația SUA a implicat și o anumită „modelare“ a atitudinii europenilor, în conformitate cu interesele acestei țări; aceștia au fost nevoiți să se implice în războaiele din Irak și Afganistan, să susțină instalarea „scutului antirachetă“ american în Polonia, Cehia și țările Baltice etc. În septembrie 2009, președintele Obama a renunțat la amplasarea „scutului“ în aceste state.

Cert este că, în 2009, Europa trăiește într-o atmosferă mai liberă, statele membre căutând împreună soluții de rezolvare a problemelor care se ivesc (precum criza economică și financiară, declanșată în 2008 în SUA și care s-a extins și în celelalte zone ale lumii), dar aceasta nu trebuie supraestimată. Decalajele între statele mari (ca putere economică) și cele mici se vor menține încă multă vreme, iar egalitatea mult râvnită este un ideal greu de transpus în realitate.

2. Evoluția României după 1989

Viața politică a început să-i pasioneze din nou pe români în decembrie 1989, după patru decenii în care n-au avut posibilitatea să-și exprime opțiunile. Trăirile intense din timpul revoluției s-au perpetuat de-a lungul anilor '90. Se discuta politică în piața publică, dar și în cea agro-alimentară, în întreprinderi și instituții, pe stradă și chiar în familie. Nu erau puține cazurile când părinții se certau cu copiii, soții cu soțiile, colegii de cancelarie între ei, chiar și călătorii din metrou sau din tren, care nu se cunoșteau, dar fiecare pleda pentru propria sa opțiune politică. După ani și ani de vorbire în șoaptă, românii simțeau nevoia să se exprime cu glas tare. Decenii în șir fuseseră siliți să-l elogieze (public) pe „conducătorul iubit“, iar acum aveau plăcerea de a-i contesta pe cei aflați în fruntea statului sau a partidelor politice.

Presa, atât de obedientă odinioară, se declara „liberă“, „independentă“ sau chiar „absolut independentă“, dar în fapt era extrem de părtinitoare. Unii ziariști, care fuseseră „lăudătorii de serviciu“ ai regimului Ceaușescu, au devenit peste noapte „democrați“, „anticomuniști“, „prooccidentali“, atacându-i cu vehemență pe foștii colegi de redacție care nu le țineau isonul. Românii citeau cu nesaț ziarele, comentau articolele, se certau, se împăcau și abia așteptau numerele din ziua următoare.

Televiziunea se străduia să rămână „liberă“, dar nu prea reușea, înclinând de fiecare dată balanța în favoarea puterii. Radioul era mai „echidistant“, însă și aici se simțeau opțiunile politice ale conducerii și ale redactorilor. Ideea apariției unor posturi particulare (paralele) de radio și TV devenise o necesitate pentru foarte mulți români.

Pe acest fundal se constituiau noile structuri politice, democratice și deschise spre societate. La 26 decembrie 1989 s-a format guvernul provizoriu condus de Petre Roman, alcătuit, în cea mai mare parte, din „oameni noi“, remarcați în zilele revoluției.

Prima plenară a Consiliului Frontului Salvării Naționale a avut loc în ziua de 27 decembrie. Chiar în timpul ședinței, Ion Iliescu a fost sunat de liderul sovietic Mihail Gorbaciov. După convorbire, Iliescu i-a informat pe membrii Consiliului F.S.N.: „s-a obținut cu greu legătura cu Gorbaciov. Mi-a transmis un salut călduros. Mi-a spus că urmărește cu atenție ceea ce se petrece în România. S-a transmis inclusiv un interviu

al lui. La Congresul Poporului s-au prezentat evenimentele din România. El a făcut aprecieri frumoase și a răspuns chiar la unele provocări. În zilele respective au apărut niște zvonuri – posibil spionaj sovietic, intervenție militară. Francezii și americanii au spus că ar fi gata să accepte o eventuală intervenție militară a URSS. S-a ridicat problema că s-ar fi cerut ajutor. Gorbaciov a arătat că nici partea română nu a cerut ajutor militar și că nici ei nu sunt dispuși să o facă. Pentru că nu este nevoie. Realmente ne-am descurcat singuri. Problema s-a pus de sprijin cu materiale mai sofisticate. Francezii s-au oferit că sunt gata să ne sprijine cu profesioniști și instructori. Le-am spus că aceasta ar cere timp. Gorbaciov a spus că ne stă la dispoziție cu orice problemă; sunt solidari cu noi, ne acordă ajutor dacă avem nevoie. Dimineața, ambasadorul SUA a transmis că Șevardnadze se pregătește pentru a veni în țara noastră (pentru a discuta unele probleme privind relațiile noastre – livrări de petrol, gaze, energie electrică etc.). Își exprimă această dorință de a veni în întâmpinarea nevoilor noastre. I-am mulțumit. I-am mulțumit, de asemenea, și pentru aprecierile făcute. În final, a vorbit despre perspectivele unei viitoare întâlniri. În drum, la întoarcerea mea în sală, m-a acostat Televiziunea Română, care m-a întrebat de ce am părăsit sala. Închipuiți-vă că m-am lăsat provocat și am răspuns⁸.

Plenara Consiliului F.S.N. a adoptat decretul-lege pentru organizarea și funcționarea acestuia, a decis structura Biroului său Executiv, în următoarea componență: Ion Iliescu – președinte; Dumitru Mazilu – prim-vicepreședinte; Cazimir Ionescu și Király Károly – vicepreședinți; Dan Marțian – secretar; Bogdan Teodoriu, Vasile Neacșa, Silviu Brucan, Gheorghe Manole, Ion Caramitru, Nicolae Radu – membri. Consiliul F.S.N. era definit ca „organ suprem al puterii de stat“ care își propunea să realizeze o societate „cu adevărat democratică“, să asigure și să apere „drepturile fundamentale ale omului și cetățeanului“.⁹

Consiliul a adoptat unele măsuri pozitive, anulând legi și decrete din timpul regimului totalitar. Menționăm anularea legii din 1948 privind cultul greco-catolic, fapt ce a permis reluarea activității acestuia; anularea decretului-lege din 1966 privind întreruperea cursului sarcinii, permițând astfel femeilor să decidă singure dacă vor să nască sau nu copii; anularea legii privind sistematizarea localităților rurale și urbane prin care s-a pus capăt fricii obsesive a multor cetățeni că le vor fi dărâmate casele.

În acea atmosferă au fost adoptate și unele hotărâri cu consecințe negative pentru evoluția României. Una dintre acestea, datată 30 decembrie 1989, a fost desființarea Departamentului Securității Statului, inclusiv a compartimentului care se ocupa de urmărirea spionilor. Astfel, România a rămas fără un serviciu de informații, lăsând câmp liber celor care urmăreau destabilizarea acestei țări. Decizia luată era motivată de starea de spirit extrem de ostilă a românilor la adresa Securității, care de-a lungul anilor comisese numeroase abuzuri și ilegalități, fiind privită ca principalul scut de apărare a regimului socialist-totalitar și mai ales a „clanului“ Ceaușescu. Consecințele acestei decizii s-au văzut în scurtă vreme, mai ales în martie 1990, cu prilejul evenimentelor de la Târgu-Mureș.

O hotărâre la fel de negativă a fost anularea legii privind patrimoniul cultural național, fapt ce a permis scoaterea din țară a unor importante valori naționale, a căror

recuperare avea să coste statul român multe milioane de dolari (cel mai semnificativ este cazul brățărilor dacice).

La 31 decembrie a fost publicat decretul-lege privind partidele politice, care la art. 1 prevedea: „În România este liberă constituirea partidelor politice, cu excepția partidelor fasciste sau a celor care propagă concepții contrare ordinii de stat și de drept. Nici o altă îngrădire pe motive de rasă, naționalitate, religie, grad de cultură, sex sau convingeri politice nu poate împiedica constituirea și funcționarea partidelor politice“. Pentru a se înregistra, un partid trebuia să prezinte statutele de organizare și funcționare, programul politic, să-și declare sediul și mijloacele financiare de care depindea și să facă dovada că avea cel puțin 251 membri. Pe această bază, în ianuarie – februarie 1990, scena politică s-a îmbogățit cu câteva zeci de partide¹⁰. Unele cu vechile denumiri (Național-Liberal, Social-Democrat, Național Țărănesc, cu adăugirea Creștin-Democrat), altele noi: Mișcarea Ecologistă din România, Uniunea Democrat-Creștină, Partidul Democrat din România, Partidul Unității Democrate, Partidul Progresist, Partidul Socialist-Liberal, Partidul Democrat-Agrar, Partidul Republican, Partidul Poporului din România, Partidul Cooperatist etc.

La 6 februarie 1990, Frontul Salvării Naționale s-a înscris ca partid politic, sub președinția lui Ion Iliescu; acest fapt a provocat o ruptură în cadrul Consiliului F.S.N., unii dintre membrii acestuia nefiind de acord cu transformarea F.S.N. în partid, care să participe la alegeri ca formațiune politică.

Graba cu care s-au constituit aceste partide era mai curând dorința de manifestare politică, decât rodul unei meditații asupra evoluției societății românești și a trasării unor căi ferme de dezvoltare a țării, într-un context european aflat în plin proces de reasezare. În consecință, lupta politică avea să vizeze nu atât programe și ideologii, cât dorința de putere și de ascensiune personală a inițiatorilor acestor partide.

În foarte scurt timp după revoluție imaginea României în mass-media internațională s-a modificat radical. După uriașa simpatie de la sfârșitul lunii decembrie 1989, în primele zile ale anului 1990, situația din țara noastră a devenit obiectul unor ample dispute. Transmisia în direct a revoluției din decembrie 1989 a creat o stare de spirit extrem de favorabilă românilor, care s-au confruntat cu „cea mai odioasă dictatură din istoria omenirii“. Sute de milioane de telespectatori au privit – ca pe o telenovelă palpitantă – confruntarea populației cu „securiștii“ și „teroriștii“, care urmăreau să-l readucă pe Ceaușescu în fruntea statului. Și presa scrisă a avut, timp de două săptămâni, un subiect de primă pagină. Caracteristica esențială a acestor articole a fost exagerarea numărului de victime.

Dar, foarte curând, opinia publică internațională a trebuit să constate că „războiul civil“ și „genocidul“, urmărite cu sufletul la gură pe micul ecran, au fost, în bună parte, o manipulare mass-media și că românii nu erau nici atât de sângheroși, nici atât de eroici pe cât fuseseră prezentați. Euforia și entuziasmul de la sfârșitul lunii decembrie 1989 au cedat locul dezamăgirii. Procesul încheiat cu împușcarea lui Ceaușescu și a soției sale la 25 decembrie 1989, prima zi de Crăciun, secvențele cu cei doi dictatori uciși cu zeci

de gloanțe lângă zidul unei unități militare au oripilat pe mulți telespectatori occidentali. În ianuarie – februarie 1990, opinia publică vestică, inclusiv unii ziariști, au început să pună sub semnul întrebării relatările privind evenimentele din România.

Gérard de Selys, ziarist la Radioteleviziunea belgiană, a publicat în prima jumătate a anului 1990, la Bruxelles, o culegere de articole sub titlul *Media mensonges (Minciuni mass-media)*. Tot în același an a apărut la Paris o altă carte, intitulată *Un mesonge gros comme le siècle. Roumanie, histoire d'une manipulation (O minciună mare cât un secol. România, istoria unei mari manipulări)*, semnată de Michel Castex, de la Agenția France Presse (A.F.P.). Ziaristul belgian preciza: „Ideea ne-a venit după scandaloasa mistificare a «măcelului» de la Timișoara. O revizuire imediată a poveștii la care s-a dedat întreaga presă și care n-a prezentat, după aceea, decât modeste (și rare) scuze cititorilor săi. Scuze care ar fi trebuit să ocupe primele pagini ale cotidianelor, ca însăși minciuna care fusese difuzată. Cu atât mai de neiertat, cu cât în același timp Statele Unite, bătându-și joc de dreptul internațional, invadau Republica Panama, făcând tot atâtea victime reale cât ar fi trebuit să conțină măcelul fictiv de la Timișoara și acest lucru într-o tăcere uluitoare a presei¹¹.

Aprecierea ziaristului belgian avea un sâmbure de adevăr: chiar în timpul revoluției române, a avut loc intervenția militară a S.U.A. în Panama. În timp ce televiziunile au putut transmite cu lux de amănunte evenimentele din România, orice mediatizare a situației din Panama a fost interzisă de Departamentul de Stat al S.U.A. Dacă situația din Panama nu a putut fi reflectată, atenția s-a concentrat spre evenimentele din România. Autorul francez a fost mai rezervat, afirmând că „minciunile” se datorau faptului că ziariștii nu au verificat faptele și s-au lăsat intoxicați de sursele avute la dispoziție¹².

Mai mulți ziariști străini au venit în România, inclusiv Castex, pentru a cerceta situația la fața locului, mai ales la Timișoara.

O preocupare similară au avut și unii timișoreni. Medicul legist Milan Dressler a încercat să explice în ziarul „*Renașterea Bănățeană*” (din 11 și 19 ianuarie 1990) că imaginile transmise de televiziune privind victimele represiunii de la Timișoara nu reflectaseră realitatea. În atmosfera de atunci, el nu a fost crezut. Rănit în orgoliul propriu de profesionist, medicul a transmis mai multor medici fotografia mărită a celei mai mediatizate imagini: cadavrul de femeie, ținând pe piept cadavrul unui „nou-născut”. De asemenea, le-a trimis și alte fotografii cu persoanele „măcelărite” de securiști în decembrie 1989. După analizele efectuate, medici din Franța, Germania, Marea Britanie, Danemarca, Olanda și din alte state au ajuns la o concluzie comună: imaginile prezentate în prim-plan de Televiziunea Română Liberă în zilele revoluției erau o mistificare. Femeia mutilată, căreia i s-a scos copilul nenăscut din pânțe, a fost identificată: murise la 8 noiembrie, la domiciliul său, în urma unei come alcoolice; concubinul a declarat că nu avea bani pentru a o îngropa, dându-și acordul ca ea să fie înmormântată de Primărie, în Cimitirul Săracilor. Copilul nu fusese scos de securiști din burta femeii și nici măcar nu era al ei. A fost identificat: o fetiță de două luni,

care decedase la 9 decembrie, ca urmare a unei afecțiuni patologice; tatăl ei a refuzat înhumarea și astfel a ajuns în Cimitirul Săracilor. De asemenea, s-a putut conchide că bărbatul arătat pe ma-sa de beton, măcelărit de Securitate, fusese scos în ziua de 8 decembrie dintr-un cămin de termoficare subteran, calcinat și într-o stare avansată de putrefacție. O „istorie“ similară aveau și celelalte cadavre¹³.

Pentru occidentali, frumoasa și eroica revoluție română a devenit rapid o „făcătură“, „minciuna secolului“, o „lovitură de stat“ pusă la cale de K.G.B. Evident, lucrători din mass-media occidentală nu și-au făcut „mustrări de conștiință“ pentru modul cum au prezentat evenimentele din România și nici nu și-au propus să-și ceară scuze telespectatorilor, radioascultătorilor și cititorilor pentru manipularea grosolană la care au fost supuși. De altfel, această manipulare – minciunile mass-media – începuse de mai mulți ani și devenise o obișnuință. Numai astfel se explică faptul că un fost șef al Securității (Ion Mihai Pacepa), sau un vechi lider comunist cominternist (Constantin Pârvescu) au devenit „eroi pozitivi“, doar pentru faptul că l-au criticat pe Ceaușescu. Sau campania atât de vehementă împotriva lui Ceaușescu, acuzat că demola satele ungurești și nemțești, distrugând astfel civilizația minorităților naționale, deși nicio casă aparținând cetățenilor acestor minorități nu a fost demolată.¹⁴

Modul cum se rezolvase problema puterii la 22 decembrie 1989 nu convenea unor guverne occidentale, care căutau să împiedice o eventuală intrare a României în sfera de influență a Uniunii Sovietice. Administrația SUA urmărea dezagregarea URSS și eliminarea Rusiei ca mare putere pe arena internațională. În acest scop a sprijinit înființarea unor partide și organizații neguvernamentale (declarată a fi expresii ale societății civile), care, prin activitatea lor, să împiedice orice apropiere a României de Uniunea Sovietică. În același timp, s-a urmărit destabilizarea puterii de la București prin crearea și amplificarea unor conflicte interetnice în Transilvania.

Încă de la începutul lunii ianuarie 1990 au fost relansate lozincile potrivit cărora minoritățile naționale din România, mai ales cea maghiară, erau crunt reprimată. A reapărut ideea autonomiei Transilvaniei și a „eliberării“ ei de sub dominația naționaliștilor români. Chiar în timpul revoluției din decembrie s-au înregistrat situații în care minoritari maghiari și-au exprimat voința ca Transilvania să fie desprinsă din corpul statului român. Astfel, în localitatea Fundata, din județul Brașov, mai mulți naționaliști unguri au instalat, în ziua de 23 decembrie 1989, un banner uriaș pe care era scris: „Până aici este Ungaria, dincolo este Valahia“, alături de care au înfipt steagul Ungariei Mari*. Virgil Măgureanu, șeful Serviciului Român de Informații, afirma că la începutul aceluiași an s-a urmărit „o incendiere la propriu și la figurat a atmosferei din Ardeal pentru ceea ce urma să se întâmple: desprinderea Transilvaniei de România“. În opinia sa, rolul principal la avut Károly Király, vicepreședinte al Consiliului F.S.N., care încă de la 26 decembrie 1989 a întocmit un document în care se cerea autonomia populației maghiare din teritoriul Transilvaniei¹⁵. În aceeași direcție acționa și László Tökés, pe care Măgureanu îl numește „cel mai mare dușman al unității naționale“¹⁶ a României.

---

* Bannerul a fost scos de primarul localității și se păstrează în Muzeul I.R.R.D

Acțiunea concretă s-a declanșat la 15 martie 1990, când câteva mii de maghiari din Ungaria au venit să-și sărbătorească ziua națională în Transilvania. La Târgu-Mureș s-a ajuns la confruntări violente între unguri și români, care prevesteau un război interetnic. Și de această dată, televiziunile din mai multe țări a fost prezente. Încă de la începutul lunii martie mai mulți reporteri s-au instalat în hotelul din centrul orașului Tg. Mureș, ocupând camerele care aveau ferestrele spre Piața Palatului Culturii, unde urmau să se desfășoare evenimentele. Între cei prezenți se afla și reporter de la o televiziune irlandeză, despre care este greu de crezut că știa bine unde se află pe hartă România și mai ales orașul Târgu Mureș înainte de a primi această misiune. Opinia publică mondială a fost zguduită de prezentarea evenimentelor de la Târgu-Mureș și, mai ales, de imaginea unui om căzut la pământ, care era lovit cu bestialitate de numeroși indivizi setoși de sânge. Această secvență, filmată de televiziunea irlandeză, a făcut înconjurul lumii, mijloacele de informare în masă condamnându-i vehement pe români. Peste câteva zile s-a constatat că cel lovit era român (Mihăilă Cofariu), iar atacatorii erau unguri. Dar imaginea fusese deja răspândită, cu toate comentariile de rigoare. Aflat în timpul acestor evenimente în SUA, Dinu C. Giurescu avea să consemneze că pe ecranul televizoarelor americane „revenea obsesiv imaginea unui bărbat solid care lovea cu sălbăcie pe un altul căzut la pământ. Comentariul: un român bate un ungur în orașul Târgu Mureș. La București am aflat realitatea. Cel care lovea era secui, iar cel care încasa bătaia era român și se numea Mihăilă Cofariu. Atunci am avut un semnal de cum se face informarea și în Vest. Televiziunea poate fi cel mai bun mijloc de dezinformare a opiniei publice.”¹⁷

În această situație critică, extrem de tensionată, conducerea statului român, în frunte cu Ion Iliescu, a reușit să evite escaladarea violențelor, care puteau duce la dezmembrarea României. Evenimentele de la Târgu-Mureș din martie 1990 au rămas un episod tragic, dar obiectivul urmărit de extremiști nu a fost atins. Una dintre primele măsuri după aceste evenimente a fost înființarea Serviciului Român de Informații.

Un alt factor destabilizator a fost declanșarea confruntărilor politice de stradă. În Polonia, Ungaria și Cehoslovacia tranziția de la totalitarism la democrație s-a făcut pe cale pașnică, prin colaborarea puterii cu opoziția. R.D. Germană a fost „înghițită” de R.F. Germania. Evoluția acestor țări era clară: spre occident. În privința României și Bulgariei exista o anumită incertitudine, astfel că s-a recurs la promovarea unor confruntări și acte de contestare, precum și la crearea unei stări de confuzie, pe care conducerea să nu le poată gestiona. Aceste inițiative se suprapuneau peste realitățile din interior, unde vechea putere fusese răsturnată, dar noile structuri, provizorii, nu puteau conduce efectiv, fiind contestate, blamate, răsturnate etc. În țară s-a instalat o stare de haos, întreținută de cei hotărâți să „pescuiască în apă tulbură”.

Cea mai utilizată lozincă a anilor '90 era „Jos!” fără să se precizeze ce avea să se pună la loc. În întreprinderi și instituții erau contestate consiliile F.S.N. alese în decembrie 1989, sub acuzația că ar fi alcătuite din comuniști. Nu au fost puține cazurile când în locul unor ingineri cu o foarte bună pregătire profesională au fost „aleși” (adesea cu participarea portarilor și a femeilor de serviciu) indivizi cu o moralitate îndoielnică,

dar care promiteau că vor distribui salarii pe gratis părți din întreprinderea respectivă sau bunuri produse de aceasta.

O asemena atmosferă s-a înregistrat și în școli și facultăți. De exemplu, la Institutul de Construcții din București cea mai vehementă contestatară a noii conduceri era o lectoră care fusese activistă a Comitetului Central al Uniunii Tineretului Muncitor, cu studii făcute în Uniunea Sovietică, fiică de ilegaliști, beneficiară a patru ani de studii la Academia de Partid „Ștefan Gheorghiu“ pentru a-și pregăti teza de doctorat, pe care nu a reușit să o termine. În ianuarie 1990, tocmai această doamnă cerea să fie alese în funcții de conducere persoane necompromise.¹⁸ Asemenea oameni au întocmit liste cu cadre didactice care trebuiau eliminate din învățământ, pe care le-au înmănat studenților pentru a le prezenta ca fiind propriile lor opțiuni. În 1990 s-a reeditat practica din timpul guvernării legionare (septembrie 1940-ianuarie 1941), când studenții stabileau care cadre didactice trebuiau eliminate din universități și care puteau fi alese în funcții de conducere.

Cele mai mari convulsii s-au înregistrat la nivelul structurilor administrative ale satelor, orașelor (municipiilor) și județelor. Odată cu înființarea partidelor politice, reprezentanții acestora cereau să li se cedeze puterea, astfel că s-a ajuns, în multe localități, la confruntări, inclusiv fizice. Pe acest fond, „băieții deștepți“ (descurcări) au trecut la devalizarea economiei naționale în folosul propriu.

În Capitală, confruntările politice au demarat încă de la începutul lunii ianuarie 1990. Liderii Partidului Național-Țărănesc Creștin Democrat, Partidului Național-Liberal și Partidului Social-Democrat contestau vehement dreptul FSN de a deține puterea. Strada a devenit principalul teritoriu de dispută politică.¹⁹

Prima confruntare violentă s-a înregistrat în ziua de 12 ianuarie, urmată de acțiunile din 28 și 29 ianuarie 1990. Forțele de ordine, puternic marcate de intervenția lor împotriva revoluționarilor în decembrie 1989, erau supuse unei puternice presiuni din partea presei și a „formatorilor de opinie“. Chiar dacă și-au schimbat numele – Miliția a devenit Poliție, trupele de Securitate s-au numit Jandarmerie

– ele erau prezentate tot ca expresii ale vechiului regim. În acest context, contestatarii F.S.N. au putut să atace și să devasteze, de repetate ori, sediile Guvernului, Televiziunii publice și chiar al Ministerului de Interne. Istoricul britanic Siani Davies aprecia că, în aceste condiții, noul regim, neputând să se bazeze pe forțele de ordine, a fost nevoit „să se orienteze către forțe mai puțin ortodoxe“²⁰, inclusiv spre mineri, care au făcut prima „vizită“ în București la sfârșitul lunii ianuarie 1990.

Noile structuri democratice se constituiau cu dificultate. Deși viața politică era convulsionată, s-a găsit o cale de dialog, prin crearea Consiliului Provizoriu de Uniune Națională (C.P.U.N.), compus din 105 reprezentanți ai partidelor și formațiunilor politice nou create, 106 reprezentanți ai F.S.N., 27 reprezentanți ai uniunilor minorităților naționale și 3 reprezentanți ai Asociației Foștilor Deținuți Politici (în total 241 membri). S-a convenit ca delegații partidelor care aveau să se constituie după înființarea C.P.U.N.

să participe la activitatea acestuia în calitate de observatori*. Prin decretul-lege din 9 februarie 1990, C.P.U.N. era definit ca un „cadru de colaborare a tuturor forțelor politice în perioada preelectorală, respectând principiul separării puterilor în stat, consfințit prin Platforma-program din 22 decembrie 1989, garanție a democrației reale și a stabilității în țară până la alegerile libere“.²¹ C.P.U.N. a fost un organism legislativ (mini-parlament), care a funcționat între 9 februarie 1990 și 11 mai 1990. Cel mai important act normativ adoptat de C.P.U.N. a fost decretul-lege din 14 martie 1990, privind alegerea Parlamentului și a Președintelui României, care conținea și unele prevederi cu caracter constituțional.²²

În acele momente decisive pentru evoluția României, clasa politică și intelectualitatea au pus accentul pe confruntare, pe o răfuială adesea personală (ziarul „*România liberă*“ a deschis o rubrică cu titlul: *Ce ai făcut în ultimii cinci ani?*), pe succesul imediat.

Nu a existat o dezbatere autentică privind căile de dezvoltare a economiei, a științei și culturii, a vieții sociale. În trecut, asemenea dezbateri au avut un rol esențial pentru progresul României. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea a fost confruntarea între conservatorism (junimism) și liberalism, după primul război mondial între neoliberalism și țărănism etc. După 1989, România a fost lăsată „să cadă în viitor“, după expresia unui cunoscut sociolog²³, situație de care au profitat cei care aveau resursele și relațiile necesare, pentru a devaliza economia statului, care nu se mai recunoștea în calitate de proprietar.

Campania electorală din primăvara anului 1990 a fost marcată de unele incidente, datorate, în principal, faptului că mulți cetățeni, simpatizanți ai F.S.N., nu erau obișnuiți cu existența unei opoziții, mai ales că P.N.L. și P.N.Ț.- C.D. au propus candidați la Președinție persoane care veneau din străinătate (Radu Câmpeanu și, respectiv, Ion Rațiu), care „nu au mâncat salam cu soia“, așa cum fuseseră nevoiți să o facă cei din țară.

Pe de altă parte, opoziția a adoptat, în martie 1990, *Proclamația de la Timișoara*, care la punctul 8 cerea interzicerea prin legea electorală a dreptului foștilor activiști comuniști și ofițeri de securitate să candideze timp de trei legislaturi parlamentare.

La 22 aprilie, după un miting organizat de P.N.Ț.- C.D. în Piața Aviatorilor, o parte dintre participanți s-a deplasat în centrul Capitalei și au blocat zona Piața Universității–*Intercontinental*. Aceasta avea o mare vizibilitate mediatică, precum și o puternică încărcătură istorică și emoțională, deoarece aici își pierduseră viața numeroși revoluționari în noaptea de 21/22 decembrie 1989. Ei au declarat-o „zonă liberă de neocomunism“ sau „kilometrul 0 al democrației“. Principalul animator al Pieței Universității a fost Marian Munteanu, președintele Ligii Studenților, care s-a bucurat de un larg sprijin din partea profesorului Emil Constantinescu, rectorul Universității

---

* Lista finală cuprindea 259 de membri (Teodora Stănescu-Stanciu, *Documente privind revoluția română din decembrie 1989. Activitatea Consiliului Provizoriu de Uniune Națională*, vol. I, Cluj-Napoca, Editura MEGA, 2009, pp. 140-146)

din București, a partidelor de opoziție și Alianței Civice. Participanții cereau nu numai aplicarea punctului 8 al *Proclamației de la Timișoara*, ci și scoaterea în afara legii a oricărui partid de tip comunist, cel vizat fiind F.S.N. De asemenea, era contestat energic Ion Iliescu, candidatul F.S.N. la Președinție, care dobândise o mare popularitate în timpul revoluției.

Alegerile, desfășurate la 20 mai 1990, s-au caracterizat printr-o largă participare la vot (peste 86%) și o dorință generală de exprimare a opțiunii politice (fapt ce a determinat prelungirea operațiunilor de votare cu mult peste ora stabilită pentru închiderea urnelor). Rezultatul alegerilor a constituit o surpriză numai pentru cei care nu cunoșteau starea de spirit a poporului român. Ion Iliescu a obținut 85,07% din totalul voturilor, în timp ce Radu Câmpeanu (P.N.L.) a câștigat 10,64%, iar Ion Rațiu (P.N.Ț.C.D.) doar 4,28%. În alegerile parlamentare succesul a aparținut partidului condus de Ion Iliescu. Potrivit datelor oficiale, F.S.N. a câștigat detașat (66,31% la Adunarea Deputaților și 67,2% la Senat), fiind urmat de U.D.M.R. (7,23% la Adunarea Deputaților și 7,20% la Senat) și de Partidul Național-Liberal (6,41%, respectiv 7,06%). În aceste alegeri, P.N.Ț. – C.D. a câștigat doar 2,56% din voturi la Adunarea Deputaților și 2,50% la Senat, iar P.S.D. – 1,05%, respectiv 0,9%.²⁴

Alegerile din 20 mai 1990 au reprezentat un moment esențial în istoria României, deoarece au confirmat, prin votul popular, regimul democratic de după 22 decembrie 1989 și au dat legitimitate noii puteri. Prin alegerile libere s-a pus capăt provizoratului politic, care dura de cinci luni, s-a deschis calea adoptării unei noi legislații în toate domeniile vieții sociale, politice, economice, culturale etc. Evident, în prim plan, urma să se afle adoptarea unei noi Constituții, care să asigure dezvoltarea democratică a României.

La aceste alegeri s-a experimentat, pentru prima dată în istoria României și a Europei, „discriminarea pozitivă” a minorităților naționale în privința votului și a mandatelor. Potrivit legii din martie 1990 organizațiilor aparținând minorităților naționale li se asigura câte un loc în Camera Deputaților, chiar dacă nu întruneau numărul de voturi necesar. În primul Parlament democratic al României post-totalitare au fost reprezentate organizații care nu au întrunit nici măcar 10.000 voturi: Uniunea Democratică a Sârbilor – 9.035 voturi, Uniunea Democrată Turcă Musulmană – 8.600 voturi, Uniunea Elenă din România – 4.932 voturi, Uniunea Democrată a Slovacilor și Cehilor din România – 4.585 voturi, Uniunea Bulgară Banat (Asociația Culturală Bulgară) – 3.451 voturi, Uniunea Polonezilor din România „Dom Polski” – 2.372 voturi, Uniunea Armenilor din România – 399 voturi. Ceva mai mult au obținut Uniunea Democrată a Romilor din România – 29.162 voturi și Comunitatea Lipovenilor din România – 17.974 voturi. În total, organizațiile acestor minorități au câștigat 96.697 voturi, pentru care au primit 10 mandate în Adunarea Deputaților. În aceleași alegeri, partidul Alianța pentru Unitatea Românilor, cu 290.875 voturi a obținut 9 mandate. Aceste cifre arată că, deși a fost votat de un număr mult mai mare de cetățeni (cu 194.178 peste cel al minorităților respective) partidul Alianța pentru Unitatea Românilor a primit cu un mandat mai puțin

decât organizațiile acestora. Cu alte cuvinte, puterea de reprezentare a unui vot dat organizațiilor minoritare a fost de trei ori mai mare decât votul unui etnic român. Dacă luăm în calcul Uniunea Armenilor din România, atunci votul pentru aceasta a avut o putere de reprezentare de 10 ori mai mare decât cel dat unei organizații românești. Sistemul s-a perpetuat și în celelalte alegeri parlamentare, devenind o expresie a spiritului democratic și de largă toleranță ce anima viața politică din România. Cu toate acestea, mulți lideri ai UDMR și mai ales Lászlo Tökés nu au încetat să clameze peste tot în lume că în România minoritățile erau asuprite și asimilate prin politica oficialităților de la București.

După alegeri, forțele politice din opoziție, precum și liderul Ligii Studenților, au anunțat retragerea din Piața Universității. În Piață a rămas un grup de demonstranți, care, neputând nega rezultatele alegerilor, cereau înființarea unui post de televiziune independent. Circulația în centrul capitalei era blocată de la 22 aprilie, iar mitingul nu era autorizat, astfel că guvernul a decis eliberarea zonei, care să fie redată vehiculelor și pietonilor. În dimineața zilei de 13 iunie, forțele de ordine au intervenit, dar fără succes. Aceasta s-a datorat atât faptului că planul de intervenție a fost defectuos, cât și situației psihologice în care se aflau militarii, mereu acuzați că se fac vinovați de represiunea din decembrie 1989. „Societatea civilă“ a desfășurat o amplă campanie pe această temă, sub lozinca „21-22, cine a tras în noi?“ Trimiși să evacueze piața, polițiștii au fost întâmpinați de manifestanți cu pietre și huiduieli. Timorați, ei au părăsit în grabă zona. A urmat contrareacția manifestanților, care au atacat și au incendiat sediul Ministerului de Interne, pre-cum și al Televiziunii Române, fapt ce a creat o adevărată panică în rândul guvernanților. Președintele Ion Iliescu a făcut apel la cetățeni să apere cuceririle democratice; în dimineața de 14 iunie au venit în Capitală câteva mii de mineri, care i-au evacuat în forță pe cei din Piața Universității, au devastat sediile P.N.L. și P.N.Ț.-C.D., ale unor ziare de opoziție, au molestat un mare număr de cetățeni. Scenele filmate, în care minerii loveau cu bătele tineri aflați în Piață, intrau pe geam în sediul Institutului de Arhitectură pentru a-i găsi pe studenții refugiați din calea violenței au făcut înconjurul lumii. Din nou România era în atenția opiniei publice mondiale, cu o imagine dezastruoasă, a unor civili care acționau cu violență împotriva altor civili. Câțiva ani buni, România a fost prezentă în mass-media Occidentală cu asemenea scene de coșmar.

În mod ostentativ, ambasadorul S.U.A., evident nemulțumit de rezultatul alegerilor, a refuzat invitația de a fi prezent la ceremonia de deschidere a lucrărilor Parlamentului și de depunere a jurământului de către președintele Ion Iliescu, la 20 iunie 1990.

Noul guvern, prezidat de Petre Roman, a fost validat în ziua de 28 iunie. Cei mai mulți miniștri făcuseră parte din guvernul provizoriu, lor adăugându-li-se câțiva specialiști, mai ales în economie. Acesta avea la bază un program de reforme, care vizau, în principal, restituirea dreptului de proprietate, privatizarea întreprinderilor, promovarea economiei de piață.

Confruntările au continuat și după alegeri, atât în plan social, cât și politic. Au avut loc greve de amploare ale lucrătorilor de la calea ferată, ale muncitorilor portuari,

studenților, cadrelor didactice etc. În septembrie 1990 minierii au efectuat un nou „raid“ în București, de această dată împotriva puterii. Liderii lor au fost primiți cu aplauze la Congresul P.N.Ț.-C.D. care tocmai se desfășura în Sala Mare a Teatrului Național. Un reprezentant al minierilor a luat cuvântul de la tribuna Congresului, condamnând politica „tandemului Iliescu-Roman“.

Pe acest fond, Petre Roman și-a „depus mandatul“, iar în funcția de prim-ministru a fost numit Theodor Stolojan. Acesta a reușit să calmeze situația, intrând în dialog cu reprezentanții greviștilor. În acest timp, lideri ai opoziției făceau turnee politice în statele occidentale – mai ales în S.U.A. și Marea Britanie - unde condamnău „regimul neocomunist“ de la București. Democrația românească era pusă sub semnul întrebării, fapt ce afecta și statutul internațional al țării.

Cu multă dificultate, s-a ajuns la adoptarea proiectului de Constituție, parlamentarii P.N.L., P.S.D., P.N.Ț.-C.D. și U.D.M.R. votând împotriva acestuia. La 21 noiembrie 1991, noua Lege fundamentală a fost promulgată, iar în ziua de 8 decembrie a fost supusă votului popular. Opoziția a boicotat referendumul, cerând cetățenilor să nu se prezinte la vot. Cu toate acestea, prezența la urne a fost masivă: 67% dintre cetățenii cu drept de vot; dintre aceștia, 77,3% au votat pentru Constituție, 20,4% au fost contra, iar 2,3% din sufragii au fost anulate.

Potrivit articolului 1 din Constituție:

„România este stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil. Forma de guvernământ este Republica. România este stat de drept, democratic și social, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenești, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate“²⁵.

S-a stabilit că Ziua Națională a României este 1 Decembrie, iar imnul național – „Deșteaptă-te, române!“ Dincolo de disputele politice, toate partidele au recunoscut rezultatul referendumului și faptul că noua Constituție reprezenta baza juridică pe care se construia statul de drept în România.

Pe baza noii Constituții, la 27 septembrie 1992, au avut loc alegeri parlamentare și prezidențiale. Cele mai multe voturi a câștigat Frontul Democrat al Salvării Naționale – 27,7% la Camera Deputaților și 28,3% la Senat. Ion Iliescu a obținut mandatul de președinte în al doilea tur de scrutin cu 61,4% din totalul voturilor exprimate. Acestea au fost ultimele alegeri de după 1989 câștigate de partidul aflat la putere. În funcția de prim-ministru a fost desemnat Nicolae Văcăroiu, care s-a menținut pe întreaga legislatură de patru ani (1992-1996), punând bazele redresării economiei naționale și ale integrării României în structurile europene și euro-atlantice.

Din inițiativa lui Corneliu Coposu, președintele P.N.Ț.-C.D., opoziția s-a coalizat într-o singură formațiune, numită Convenția Democrată Română, propunându-l candidat la Președenția României pe Emil Constantinescu. Presa, aproape în totalitatea ei, și-a abandonat rolul de a informa cititorii, angrenându-se în campania anti-Iliescu și în favoarea C.D.R. Virgil Măgureanu, șeful Serviciului Român de Informații avea să menționeze că din străinătate a venit „presiunea principală“, opoziția beneficiind de o

puternică susținere mediatică și financiară, în această campanie implicându-se chiar și unii diplomați accidentali acreditați în România.²⁶

În urma alegerilor din noiembrie 1996 s-a înregistrat o alternanță la putere, prin succesul Convenției Democrate Române, care a obținut 30,1% din voturi la Camera Deputaților și 30,7% la Senat. Pe locul următor s-a clasat P.D.S.R. cu 21,5% și respectiv 23%. Funcția de președinte a fost câștigată de Emil Constantinescu (candidatul C.D.R.) cu 54,4% din totalul voturilor (în turul al doilea).²⁷

Alcătuită dintr-un mozaic de partide, C.D.R. a trecut prin numeroase crize interne, reflectate și prin faptul că în cei patru ani (1996-2000) s-au succedat trei prim-miniștri.

Criza economică s-a accentuat, iar tensiunile sociale au devenit extrem de periculoase. Primul-ministru Victor Ciorbea (decembrie 1996-aprilie 1998) a instituit practica oferirii a 20-30 salarii compensatorii pentru cei „disponibilizați“, astfel ca aceștia să accepte părăsirea locului de muncă. Ciorbea credea că prin închiderea „întreprinderilor cu pierderi“ și privatizările rapide, în România se va vedea „luminița de la capătul tunelului“, adică ieșirea din criză.

L-a urmat Radu Vasile (aprilie 1998-decembrie 1999), care și-a legat numele de lichidarea celui mai mare combinat de creștere a porcilor și de carne din Europa (COMTIM), act ce a lovit puternic în aprovizionarea pieței românești cu produse din carne provenite din țară. În timpul acestui guvern s-a înregistrat „debalansarea“ comercială, România devenind, pentru prima dată în istorie, importatoare de produse agro-alimentare, după ce secole de-a rândul fusese exportatoare de asemenea bunuri.

Guvernul Mugur Isărescu (decembrie 1999-decembrie 2000) a reușit să impună adoptarea unei atitudini raționale față de bugetul statului și să obțină o primă creștere economică după un deceniu de declin.

În noiembrie 2000 alegerile au fost câștigate de Partidul Social-Democrat (36,6% la Camera Deputaților și 37% la Senat). Președinte a fost ales Ion Iliescu (P.S.D) din al doilea tur de scrutin cu 66,8% din totalul voturilor.²⁸ La succesul lui Ion Iliescu a contribuit și „societatea civilă“, inclusiv *Grupul de Dialog Social*, care de-a lungul ultimilor 10 ani își făcuse o obsesie din criticarea acestuia, acuzat că ar fi K.G.B.ist, comunist nostalgic, antioccidental etc. etc. De această dată, „opозиția democratică“ a urmărit să împiedice accesarea la conducerea statului a lui Corneliu Vadim Tudor, președintele Partidului România Mare, intrat în turul al doilea, cu 28,34% din opțiunile electoratului. Acesta era socotit extremist, xenofob și antioccidental.

Guvernul condus de Adrian Năstase (2000-2004) a reușit să asigure o creștere economică și să încheie negocierile privind aderarea la Uniunea Europeană. În martie 2004, România a devenit membră a Alianței Nord-Atlantice.

În alegerile parlamentare din noiembrie 2004 pe primul loc s-au situat listele P.S.D.+P.U.R. (Partidul Social-Democrat + Partidul Umanist din România), cu 36,6% la Camera Deputaților și 37,1 la Senat. Pe locul al doilea s-a plasat Alianța D.A. (Dreptate și Adevăr), alcătuită din Partidul Democrat și Partidul Național-Liberal, cu 31,3% și

respectiv 31,7%. În funcția de președinte a fost ales, după al doilea tur de scrutin, Traian Băsescu (Alianța D.A.) cu 51,2%.²⁹

Noul președinte a reușit să atragă de partea sa U.D.M.R. și Partidul Umanist din România, constituind astfel o majoritate parlamentară, care l-a validat pe Călin Popescu Tăriceanu (P.N.L.) în funcția de primministru. Curând după formarea guvernului, Băsescu a cerut organizarea de alegeri anticipate, dar Tăriceanu s-a opus. Ca urmare, s-a declanșat o confruntare între cei doi lideri politici, care a dominat viața publică pe întreaga durată a mandatului (2004-2008). Deoarece Partidul Democrat susținea punctul de vedere al lui Traian Băsescu, la 1 aprilie 2007 guvernul a fost reorganizat, ca urmare a eliminării P.D.-iștilor din cabinet. În ziua de 19 aprilie 2007, Traian Băsescu a fost suspendat din funcția de președinte, prin votul parlamentului, dar electoratul a invalidat această decizie la referendumul din 19 mai.

Traian Băsescu a acționat pentru „spargerea“ P.N.L., reușind să determine o grupare, în frunte cu Theodor Stolojan, să creeze un nou partid, P.L.D. (Partidul Liberal Democrat). Dar, foarte curând, în decembrie 2007, gruparea Stolojan a fuzionat cu Partidul Democrat, care și-a luat numele de Partidul Democrat-Liberal, prezidat de Emil Boc.

La 1 ianuarie 2007, România a devenit membră a Uniunii Europene. Guvernul Tăriceanu a asigurat o dezvoltare a economiei naționale, atât cât mai rămăsese ea. Privatizările din perioada anterioară înstrăinaseră aproape complet sistemul bancar, dar și întreprinderile industriale (care au reușit să supraviețuiască asaltului din anii '90). Primul ministru afirma chiar, în vara anului 2008, că economia românească „duduie“, dar foarte curând s-a putut constata că aceasta era extrem de vulnerabilă. Criza economică izbucnită în toamna anului 2008 în S.U.A. s-a rostogolit și peste Europa. Speranța că România va face față presiunii externe s-a dovedit iluzorie.

Alegerile parlamentare din noiembrie 2008 s-au încheiat cu un scor aproape egal, obținut de principalele partide politice: P.S.D.+Partidul Conservator – 33% la Camera Deputaților și 34,1% la Senat, în timp ce P.D.L. a înregistrat 32,3% la Camera Deputaților și 33,5% la Senat.³⁰ Oarecum surprinzător (având în vedere încrâncenata luptă politică între social-democrați și democrat-liberali) s-a ajuns la un acord între cele două partide, care în decembrie 2008 au format împreună guvernul, prezidat de Emil Boc. Președintele Traian Băsescu declara cu satisfacție că i s-a „împlinit visul“ de a avea un guvern cu care să poată colabora.

Imediat după instalare, guvernul a trebuit să schimbe complet mesajul lansat de cele două partide în campania electorală, când au făcut promisiuni hazardate privind mărirea salariilor, pensiilor etc. În ianuarie 2009, primul ministru declara că România se confrunta cu o gravă criză economică și că era nevoie „să strângem cureaua“. În opinia președintelui Băsescu, economia românească avea nevoie de o „curea de salvare“ sau de o „ancoră“, iar aceasta însemna un masiv împrumut extern obținut de la Fondul Monetar Internațional și Uniunea Europeană. Sugestia a venit din SUA și avea menirea de a salva de la faliment întreprinderile și băncile occidentale care preluaseră, aproape în totalitate, economia românească. Aceasta este explicația faptului că România a obținut rapid un

împrumut uriaș, în valoare de 20 miliarde Euro, iar conținutul acordului nu a fost dat integral publicității, deși el a fost mereu invocat de guvern pentru a justifica restricțiile impuse populației. La 20 de ani de la Revoluție, România a ajuns să aibă cea mai mare datorie externă din întreaga sa istorie. Economistul Ilie Șerbănescu scria că „nota de plată va fi achitată de populația românească prin scăderi (cel puțin relative) de salarii, disponibilizări, reduceri de pensii, și fără îndoială prin majorări de taxe și impozite”.³¹ Același economist ținea să precizeze: „Să nu ne ferim a vorbi de o comandă externă pentru că aceasta este perfect normală în condițiile în care axa majoră a economiei nu se află în mâini românești, ci în mâinile capitalului străin! Orice manual de economie de piață ne învață că aceluia care deține proprietatea îi aparține și decizia”.³²

În cei 20 de ani care s-au scurs de la Revoluție apetitul românilor pentru politică s-a diminuat. De la efervescenta anilor '90 s-a ajuns la blazarea din anii 2000. Nu a fost o caracteristică doar a României, ci și a celorlalte state foste socialiste. În 1989 speranțele au fost mari, dar la fel de mari au fost și iluziile celor au luptat pentru înlăturarea regimului dictatorial. A existat atunci un „romantism revoluționar”, o angajare totală, dezinteresată pentru răsturnarea lui Ceaușescu. Treptat, revoluționarii au constatat că viața era mult mai dură, iar iluziile s-au risipit. Promisiunile fără acoperire, denigrarea adversarilor, cumpărarea voturilor au devenit principalele forme de manifestare a unor partide și lideri politici. Pe de altă parte, populația s-a arătat tot mai dezamăgită și neîncrezătoare în „schimbările” și „reformele” promise.

Acest fapt s-a evidențiat și în participarea tot mai scăzută la vot. Dacă în 1990 s-au prezentat la urne circa 86% dintre alegători, în 2008 numărul acestora s-a redus la 60%. Situația cea mai gravă s-a înregistrat la alegerile pentru Parlamentul European, desfășurate în ziua de 7 iunie 2009, când s-au prezentat la vot doar 27,4% din totalul celor înscriși pe listele electorale.

Și opțiunile politice s-au restrâns, fapt reflectat și în diminuarea numărului de formațiuni politice reprezentate în Parlament: 16 în 1990 și doar 4 în 2008 (la aceasta contribuind și stabilirea, în iunie 2000 a pragului electoral de 5% din totalul voturilor exprimate).

Cu bune și cu rele, viața politică s-a „așezat”, sistemul partidelor politice s-a simplificat, disputele s-au normalizat, desfășurându-se în parlament, și în mass-media. A fost abandonată practica anilor '90 când se recurgea la presiunea străzii și se ajungea la confruntări fizice.

Viața economică a fost puternic marcată de trecerea de la centralizarea birocratică la libera concurență specifică economiei de piață. Această evoluție s-a realizat cu prețul unor enorme distrugereri de bunuri materiale în anii '90. Principalele state occidentale, în primul rând S.U.A., care au jucat un rol major în prăbușirea regimurilor socialist-totalitare din Europa, nu au avut un program coerent pentru evoluția post-comunistă a țărilor respective. Acest fapt a fost remarcat și de fostul consilier la Casa Albă, Zbigniew Brzezinski, care aprecia că Occidentul „nu a fost pregătit în mod corespunzător pentru participarea la sarcina complexă a transformării fostelor sisteme de tip sovietic”.³³

Toate statele foste socialiste au cunoscut o tranziție, caracterizată printr-o acută criză economică, diminuarea producției industriale și agricole, inflație galopantă, deteriorarea gravă a nivelului de trai a mării majorități a populației, o corupție generalizată.³⁴

În România această criză a cunoscut forme agravante. Centralizarea excesivă a economiei în anii socialismului și mai ales din timpul lui Ceaușescu i-a determinat pe noii guvernanți să declare că „statul își ia mâna de pe economie“. Mai mult decât atât, au acreditat ideea că nimic din ce se realizase în acei ani nu era bun, că industria românească era „un morman de fiare vechi“. Expresia i-a aparținut premierului Petre Roman, care în 1996, într-o carte de interviuri, avea să explice că adversarii săi politici „au răspândit invenția aceea că așa fi spus că industria română este un morman de fiare vechi, ceea ce evident nu am spus“. La întrebarea interlocutorului (Vartan Arachelian): „N-ai spus niciodată acest lucru?“ Petre Roman a declarat: „Sigur că nu, și am să răspund și de ce. Foarte simplu: în 4 ianuarie 1990, ca un om care cunoștea bine industria românească, e adevărat, aflată în cădere liberă, fiindcă în ultimii 10 ani Ceaușescu nu a mai investit nimic în industria românească (era depășită nu numai moral, ci chiar și fizic), am lansat conceptul de re tehnologizare. Ce era să re tehnologizăm, un morman de fiare vechi? Alta am spus eu! Că între deciziile aberante ale lui Ceaușescu a figurat construcția unor unități industriale sau a unor utilaje care au fost fiare noi cu calitate de fier vechi“.³⁵ Fostul prim ministru a adăugat: „Acum, în 1996, zice lumea că Petre Roman avea dreptate“, că „ne-a spus un lucru dureros, dar adevărat“.³⁶

Asemenea explicații pot fi credibile, dar este cert că cei interesați în lichidarea industriei românești au mediatizat puternic expresia lui Petre Roman și au acționat rapid, dezmembrând mașini și utilaje, pe care le-au vândut în Turcia, Germania și în alte state ca fiare vechi.

În perspectiva celor două decenii care au trecut de la revoluție apare tot mai limpede faptul că a existat un plan, atât din interior cât și din exterior, care viza distrugerea economiei naționale. Sloganele *Jos Miliția! Jos Securitatea!* aveau menirea de a neutraliza organele de ordine și a lăsa cale liberă acțiunii „băieților deștepți“. Doru Viorel Ursu, fost ministru de Interne (1990-1991), avea să scrie că în anii '90 s-a desfășurat o vehementă campanie de intimidare, care și-a atins scopul. Milițienii, deveniți polițiști, „păstrau în memorie evenimentele din decembrie și teama de consecințe îi paraliza“.³⁷ Deși ar fi trebuit să aplice legea, ei preferau să rămână spectatori, iar uneori să devină complici. La rândul său, fostul director al S.R.I., Virgil Măgureanu, aprecia: „Jaful s-a făcut și pe fondul sentimentului că a dispărut jandarmul, care fusese până atunci Securitatea, că a dispărut ochiul stăpânului și putem acum, vezi Doamne, și luăm tot ce apucăm, pentru că nu ne vede și nu ne pedepsește nimeni“.³⁸

Dincolo de declarațiile interesate ale unor oameni politici, ziariști, „civiști“ este limpede că o bună parte a industriei naționale putea fi re tehnologizată, pentru a produce mașini și utilaje moderne. Dar s-a ales o altă cale: aceea a lichidării. O excepțională campanie mediatică a fost pusă în funcțiune pentru a promova acest obiectiv.

România a fost supusă unei puternice presiuni externe (occidentale) pentru privatizarea rapidă a economiei. La începutul anilor '90 nu existau români care să participe la privatizarea marilor întreprinderi, deoarece nu dispuneau de resurse financiare. Politică lui Ceaușescu de urmărire a „veniturilor ilicite“ nu a permis acumularea unor fonduri substanțiale de către persoane particulare. Deținerea de valută era interzisă și pedepsită cu închisoarea. Cu toate acestea, încă din ianuarie 1990 campania în favoarea privatizării imediate era extrem de intensă, aceasta fiind considerată o expresie a „ruperii de comunism“ și de „orientarea spre Răsărit“. Cine avea rezerve era un nostalgic, comunist, antioccidental.

În România, mai mult decât în celelalte state socialiste, privatizarea a echivalat, adesea, cu lichidarea întreprinderilor și ruina economiei naționale. Cele mai multe privatizări s-au făcut către firme din Europa Occidentală și S.U.A., în condiții total dezavantajoase pentru statul român. De exemplu, compania norvegiană *Kwaerer* a cumpărat *Întreprinderea de Mașini Grele București (IMGB)*, una dintre cele mai mari și moderne din Europa, cu 500 000 dolari S.U.A., în 1997, iar după trei ani a vândut sala de festivități (Clubul) și cantina acesteia cu 1,5 milioane dolari.³⁹ Întreprinderi cu un bun renume internațional, precum *Tractorul* din Brașov, *ARO* din Câmpulung, *Tricodava*, *Semănătoarea* sau *Republica* din București au devenit peste noapte nerentabile și au intrat într-un lung proces de agonie, până la lichidarea lor completă.

Mai ales după anul 2000 s-a practicat pe scară largă privatizarea unor mari întreprinderi „nerentabile“ în schimbul unor prețuri modice, nu pentru a fi rentabilizate, ci pentru a fi lichidate și demolate, utilizându-se terenul pentru construcții imobiliare. Așa s-a procedat cu *Uzina de Motoare Electrice*, în locul căreia s-a construit cel mai mare *Mall* din București, cu *Fabrica de Confecții și Covoare (Tricodava)* pe terenul căreia se va ridica un ansamblu de blocuri. *Uzina Semănătoarea*, proiectată să producă 5.500 unități pe an (semănători și combine agricole) și-a redus mai întâi producția la circa 600 unități; apoi a fost lichidată pentru ca pe terenul respectiv să se construiască spații de închiriat. Agenți imobiliari au preluat uzina *Electromagnetica*, *Întreprinderea Metalurgică Română pentru Aeronautică* (de oțeluri speciale pentru construcția de avioane) etc. Un reputat sociolog aprecia în 2008 că „tendența de a vedea fabricile din București doar ca < terenuri > este încurajată și de autorități. În prezent, în ceea ce privește unitățile bucureștene, tendința este de demolare completă, fără ca Primăria sau investitorii imobiliari să se gândească la memoria locului și la protecția patrimoniului“.⁴⁰

Deși anul 1989 era considerat catastrofal pentru economia României, în realitate, după această dată, s-a înregistrat o scădere dramatică, comparabilă cu cea înregistrată după cei patru ani de participare la cel de-al Doilea Război Mondial. Niciodată în istoria sa, economia României nu a cunoscut un asemenea grad de deteriorare în timp de pace. Comparativ cu anul 1989 = 100, producția industrială totală a ajuns în 1999 la 40,8%, cea mai importantă diminuare cunoscând industria chimică (1998 = 23,6%), de mașini și echipamente (2000 = 31,3%), textilă (2000 = 26,2%).⁴¹

În stare de faliment a fost adusă și agricultura. Prin legea fondului funciar din 1991, țărani au primit pământul cu care s-au înscris în Gospodăriile Agricole Colective, dar nu și animalele și atelajele predate atunci. Nu a existat nici un sprijin guvernamental pentru redresarea acestei ramuri economice fundamentale. În atmosfera de după înlăturarea lui Ceaușescu s-au distrus sediile Gospodăriilor Agricole de Producție, grajdurile de animale, s-au „vândut“ tractoarele, combinele și celelalte mașini și utilaje. Țăranii au rămas fără inventar viu și mort, fiind nevoiți să practice o agricultură de subsistență. Nu în puține localități s-au lichidat plantații de pomi fructiferi, stațiuni de cercetări agricole, au fost desființate sistemele de irigație. Nici o autoritate de stat nu a intervenit pentru a opri asemenea vandalisme. Cei care vroiau ca organele de ordine și de justiție să-și facă datoria erau ridiculizați, ca nostalgici după vechiul regim, amintindu-li-se că trăiau într-o lume liberă și democratică.

Pariul cu agricultura despre care vorbea Petre Roman în 1990 a fost pierdut din start, în condițiile în care țărani și-au redobândit proprietățile avute înainte de colectivizare, dar nu aveau mijloacele tehnice și financiare pentru practicarea unei culturi moderne. Încă din anii '60 în România, se înființaseră combinate de creștere a păsărilor, vitelor, porcilor, oilor, după modelul preluat din S.U.A. Acestea furnizaseră o bună parte din produsele de export prin care se obținea valuta necesară achitării datoriei externe. Imediat după 1989 aceste combinate au devenit „nerentabile“ și au intrat într-un proces de lichidare.

Instituțiile occidentale (Banca Mondială și F.M.I.) au avut contribuția lor la falimentarea acestor combinate. Poate cel mai semnificativ exemplu este Combinatul de Îngrășarea Porcilor de la Timișoara (COMTIM), care avea o capacitate de un milion de capete pe an. În 1997, Guvernul României a semnat cu Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional un program de restructurare a agriculturii, care prevedea ca toate complexele de porci să fie privatizate până la sfârșitul anului 1998, iar cele care nu erau privatizate până atunci să fie lichidate. În acest interval de timp, COMTIM a trebuit să plătească datoriile și dobânzile către Banca Agricolă, iar producția fizică exportată de COMTIM a scăzut cu 82%, adică de la 40.077 tone în 1997 la 7.315 tone în 1998.⁴² Înglodat în datorii și „nerentabil“ COMTIM a fost lichidat. Ca din „întâmplare“ a apărut un combinat similar la câțiva km mai spre Vest, în Ungaria. Prin asemenea metode, România a devenit importatoare de carne de porc. Lichidarea judiciară a COMTIM a fost validată la 17 mai 1999. O soartă similară au avut și celelalte întreprinderi. În acest timp se desfășura o vie campanie mediatică împotriva implicării guvernelor în economie, se teoretiza necesitatea „statului minimal“, și se critica orice încercare de protejare a producției naționale.

Un reputat economist, academicianul Iulian Văcărel, scria în 2001: „Din exportatori de ulei de floarea-soarelui și de zahăr, am devenit mari importatori de astfel de produse. Din producători și exportatori de grâu, am devenit importatori de făină, de paste făinoase și de produse de patiserie. Din producători apreciați și exportatori cu tradiție de textile, confecții și tricotaje, încălțăminte și marochinărie pe piața vest-

europăeană și în America, am devenit importatori de astfel de produse, adesea de proastă calitate ori la mâna a doua, din Orientul Mijlociu și din alte zone ale lumii. România, țara în care 37,4% din populația ocupată (1998) lucrează în agricultură – importă mălai, cartofi, ceapă, tomate, ardei, varză, salată și alte legume, precum și pepeni, struguri, piersici, caise, mere, pere și alte fructe specifice climei temperate, pe care până în 1989 noi le exportam în Europa. Deși suntem una din țările cu cele mai mari rezerve de sare de pe continent, am ajuns să importăm sare grunjoasă pentru murături și sare extrafină de bucătărie, deoarece întreprinderile noastre nu sunt în stare să o producă la timp sau nu dispun de pungi de polietilenă pentru ambalat.⁴³ O opinie similară exprima și profesorul Dinu C. Giurescu: „Astăzi România importă aproape tot: chibrituri, cremă de pantofi, perii de dinți, conserve de tot felul, cămăși, haine, pantofi, aparatură casnică, aparatură electronică, hârtie, birotică de tot felul, vase de bucătărie, sticlărie, materiale de construcții și izolanți, carne de pui, carne de porc, roșii, castraveți, pepeni, mere, pere, căpșuni, struguri, caise, piersici... România agrară nu-și mai poate hrăni locuitorii cu produsele solului și recurge la importuri din Turcia, Grecia, Spania, Italia, Franța, Germania, Ungaria“.⁴⁴

România a devenit o piață de desfacere, paralizată din punct de vedere economic. Nici în visele lor cele mai negre românii n-au putut crede că vor ajunge să cumpere cartofi din Egipt, pere din China, pepeni din Argentina, zahăr din Ungaria, mere din Belgia, morcovi din Turcia etc. etc., dar aceasta este realitatea anului 2009.

Economiștii apreciază că agricultura românească are resurse pentru a hrăni 80 milioane de oameni, dar după 1989 aceasta nu poate satisface nevoile alimentare a 22 milioane. Curios este că, deși România avea rezervate fonduri pentru agricultură de la Uniunea Europeană (4 miliarde de Euro în 2008), nu a tras nici măcar un cent, deși există o structură guvernamentală care se ocupă în mod expres de atragerea acestor fonduri. Abia în martie 2009 oficialitățile române au declarat că vor acorda o atenție specială agriculturii românești.

O analiză comparativă, privind anii 1989 și 2000 indică următoarea situație:⁴⁵

Produsul	U.M.	1989	2000
Energie electrică	mil. Kw/h	75,9	52
Țiței	Mil. t.	9,2	6,1
Mașini, utilaje și instalații tehnologice	Mii t.	394	65
Motoare cu combustie internă	Mii CP	18 014	7 772
Tractoare	Mii buc.	17,1	5,4
Combine de recoltat cereale	Mii buc.	5,6	0,03
Autocamioane	Mii buc.	13,5	0,8
Autoturisme	Mii buc.	144	63
Aparate TV	Mii buc.	511	32
Încălțăminte	Mii per.	111	31
Carne	Mii t.	686	259
Zahăr	Mii t.	693	476

După cum se observă, în toate sectoarele de producție s-au înregistrat scăderi uriașe. Nu numai la mașini, utilaje și instalații tehnologice, dar și la energie electrică, încălțăminte, carne și zahăr. Astfel, România a devenit o piață de desfacere pentru firmele străine.

O analiză comparativă este greu de realizat, pentru întreaga perioadă, deoarece, Institutul Național de Statistică nu a mai inclus aceleași date de referință. Ultimul *Anuar*, apărut în 2008, conține date referitoare la anul 2007, dar comparația se face cu 2002, nu cu 2000 sau 1989. Bănuim că, după ce s-a vorbit și scris atât de mult despre „anul catastrofal” 1989, autorii, dintr-un sentiment de jenă (științifică), au renunțat la o comparație care ar dezavantaja net rezultatele obținute după mai mult de un deceniu și jumătate de la revoluție.

Nu mai puțin au fost afectate transportul și comerțul, în condițiile în care producția s-a prăbușit. Principalul mijloc de transport a devenit TIR-ul, care a devansat locomotiva. Din păcate, România a rămas țara cu o extrem de slabă infrastructură, cu mai puțin de 200 km de autostradă (dintre care 100 km din vremea lui Ceaușescu). Înainte de 1989, România avea o flotă maritimă importantă și competitivă pe plan mondial. În 2006, un căpitan de cursă lungă scria: „Am ajuns astăzi să ne pierdem cu totul independența inițiativei armatoriale în transportul maritim. Cu mici excepții, într-adevăr meritorii, nu mai avem o flotă nici măcar la nivelul celei din anii '50, cu atât mai puțin raportată la traficul nostru maritim și aproape nesemnificativă pentru puterea maritimă care am fost odată”.⁴⁶

În România anilor '90 s-a practicat un „comerț de tarabă”, cu mărfuri vândute în chioșcuri instalate pe trotuare. Comerțul legal cu armament, atât de rentabil în vremea lui Ceaușescu, aproape că a dispărut în condițiile în care întreprinderile producătoare de arme și muniții au intrat în faliment. A existat și o motivație „ideologică”: România nu trebuia să sprijine războaiele, ci să militeze pentru pace. Acești „ideologi” au omis să precizeze că, pe primul loc în lume, la exportul de armament, se află SUA, cea mai democratică țară de pe glob.

Din motive politice (cultivarea unei atitudini antirusești), România a abandonat uriașa piață din Răsărit, care absorbea importante produse românești (confecții, încălțăminte, mobilă, vin etc.). După 1989, s-a produs o reorientare a direcției comerțului exterior, spre Occident, unde România exportă materii prime (mai ales cherestea) și forță de muncă ieftină.

Rezervele financiare lăsate de „regimul Ceaușescu” au fost rapid consumate prin cumpărarea de mărfuri de larg consum (mai ales alimentare) și prin acoperirea unor „găuri negre” create după 1989 în economia națională. Pe de altă parte, tranzacțiile la nivel statal aflate în derulare (exportul de mărfuri românești) au ieșit de sub controlul guvernului român, sumele fiind însușite de persoanele particulare, care au purtat negocierile (de la instituțiile de comerț exterior, serviciile de informații etc.). Inclusiv sumele de bani aparținând statului român depuse în bănci din străinătate au devenit bunuri ale unor asemenea persoane. Ele nu numai că nu au fost „desconspirate”, ci

erau prezentate în mass-media ca promotorii mentalității noi, burgheze, care trebuia promovată. Aceste persoane erau numite „băieții deștepți“, deși, în fond, aveau o comportare de gangsteri.

Pentru a acoperi acest furt al banului public s-a lansat diversiunea „conturilor“ lui Nicolae Ceaușescu. S-au constituit comisii (plătite de guvernul român) cu misiunea de a descoperi unde se afla acel miliard de dolari depus de Ceaușescu în bănci străine. Evident, nu s-a putut afla nimic, „miliardul“ nefiind proprietatea personală a lui Ceaușescu, ci a statului român, pe care și l-au însușit, după revoluție, „băieții deștepți“.

Ca urmare a căderii producției, la mijlocul anilor '90, România a intrat într-o gravă criză financiară, iar guvernul a fost nevoit să apeleze la credite externe. Dar băncile occidentale hotărâseră să pedepsească România, deoarece aceasta achitase înainte de termen datoriile contractate, dereglându-le astfel afacerile aflate în derulare.

Încă din aprilie 1989, România a fost decuplată de la piața financiară internațională, iar restabilirea legăturilor cu Fondul Monetar Internațional s-a realizat cu mare dificultate. Acesta a pus numeroase condiții pe care guvernele de la București au fost nevoite să le accepte, deoarece F.M.I. devenise singura sursă de finanțare a României. Abia în 2005, guvernul român „și-a permis“ să promoveze o politică financiară proprie, dar și aceasta condiționată de anumite angajamente internaționale. După patru ani, în 2009, România a acceptat din nou capitoul FMI, de la care a contractat un uriaș împrumut (20 de miliarde de euro).

Anii '90 s-au caracterizat și prin apariția a numeroase bănci private. Era un proces normal pentru o economie de piață, dar și în acest domeniu s-au găsit „băieții deștepți“ care au înființat bănci, au atras bani de la populație, după care le-au falimentat. Astfel s-au păbușit băncile: *Dacia Felix*, *Bancorex*, *Banca Albina*, *Bancoop*, *Banca Internațională a Religiiilor*, *Credit Bank*, *Banca Columna* ș.a. Abia în 1998 a intrat în funcțiune legea privind supravegherea monetară de către Banca Națională a României. Nimeni nu a fost tras la răspundere (exceptând câțiva „acari Păun“) pentru aceste falimente bancare, în urma cărora milioane de cetățeni români și-au pierdut economiile.

Încă de la mijlocul anilor '90, inflația galopantă a atins cifre astronomice: de peste 1.000%, fapt ce demonstra o situație financiară dezastruoasă. Treptat, pe măsura redresării economiei, rata inflației s-a redus, iar la 1 iulie 2005 s-a trecut la denominalizarea leului. B.N.R. a stabilit că bancnota de 10.000 lei vechi devenea 1 leu nou. Totodată, s-au repus în circulație monede de: 1, 5, 10 și 50 bani, care dispăruseră de pe piață ca urmare a inflației. De la 1 septembrie 1996 leul a devenit pe deplin convertibil și poate fi tranzacționat fără restricții la casele de schimb și în bănci.

Criza financiară mondială a evidențiat fragilitatea economiei românești. Statul „spectator“ de până în 2009 a fost solicitat să intervină pentru a salva întreprinderi și bănci, cele mai multe aparținând firmelor străine. Deși aproape toate scot întregul beneficiu în afara României, ele trebuie susținute de statul român, care a fost nevoit, în martie 2009 să se împrumute din nou la F.M.I. Scriitorul Mircea Cărtărescu scria la 20 martie 2009: „Mă sperie consensul clasei politice în privința necesității colosalului,

incredibilului împrumut pe care îl vom face la F.M.I. și la celelalte organisme internaționale. Optsprezece sau chiar douăzeci de miliarde de euro. Pentru o țară ca a noastră, pentru o economie ca a noastră? Când va crea economia noastră <volatilă>, mâncată de ineficiență și corupție cum e, un surplus atât de mare, încât să putem da înapoi sumele astea, plus dobânzile aferente?“.47 Evident, guvernanții nu sunt preocupați să răspundă la asemenea întrebări.

Structura socială a României a cunoscut după 1989 mutații profunde. Trăsătura esențială a constituit-o puternica polarizare socială: de la politica de „nivelare“ socială din anii regimului totalitar, s-a ajuns la îmbogățirea rapidă a unui grup extrem de restrâns (al „băieților deștepți“) și la pauperizarea celei mai mari părți a populației. Nu a mai funcționat nici o normă morală, nu s-a exercitat nici un control, deoarece oficialitățile nu erau interesate să dezvăluie realitate. Noua burghezie s-a format pe calea privatizărilor frauduloase, dar și a afacerilor cu statul. Este evident că persoane care primeau salariu de la stat nu ar fi putut ca din câștigul legal să-și construiască vile, să-și cumpere mașini de peste 100 000 de euro, și să-și petreacă vacanțele în stațiuni renumite din America Latină sau Africa.

Clasa muncitoare a fost marea perdantă în urma revoluției. În dimineața zilei de 22 decembrie 1989, muncitorii de pe marile platforme industriale din București au venit în centru hotărâți să pună capăt regimului dictatorial. La aflarea acestei vești, Nicolae Ceaușescu a rămas uluit și nu a mai avut curajul să ordone noi represii. În mod cert, cei mai mulți revoluționari, care au luat cu asalt clădirea Comitetului Central, erau muncitori. După revoluție, aceștia au fost supuși unei grave presiuni mediatice. Ei apăreau ca cei care au ținut în funcțiune acele „mormane de fiare vechi“, spre dauna poporului român, ca niște troglodiți care au beneficiat de avantajele defunctului regim. Incursiunile minerilor în București (1990-1991) au accentuat și mai mult starea de ostilitate a „societății civile“ împotriva muncitorilor.

Dacă înainte de 1989 foarte mulți români își declarau originea muncitorească (deoarece „făcea bine la dosar“), după revoluție se căuta un alt „arbore genealogic“. După propaganda comunistă potrivit căreia „clasa muncitoare este clasa conducătoare a întregii societăți“, aceasta a ajuns un fel de paria, disprețuită și contestată.

Evoluțiile de după 1989 au evidențiat faptul că muncitorii nu au avut conducători autentici, care să le susțină interesele. Când s-au constituit în sindicate, acestea erau conduse de intelectuali, mulți dintre ei folosindu-le doar ca platformă pentru propria lor ascensiune politică; unul dintre aceștia (Victor Ciorbea) a ajuns prim-ministru, iar mai mulți au devenit miniștri.

Muncitorii au asistat impasibili la demolarea întreprinderilor în care lucrau, unii dintre ei participând chiar la asemenea acțiuni, după care au ajuns șomeri. Guvernanții au oferit celor disponibilizați (rămași fără lucru) salarii compensatorii, pentru ca aceștia să nu protesteze. Unii au primit 25-30 de salarii lunare compensatorii, ceea ce însemna că puteau să stea acasă, fără să lucreze, primind timp de 2-3 ani salarii de la stat. Muncitorii au acceptat acest „târg“, nerealizând faptul că, după trecerea perioadei

respective, aveau să rămână fără nici o sursă de venit. Prin această metodă a fost lichidată aproape în întregime o clasă socioprofesională, aceea a minerilor din Valea Jiului. Cei care se ridicaseră împotriva lui Ceaușescu în 1977 s-au lăsat „cumpărați“ prin salarii compensatorii la sfârșitul anilor '90, pentru ca, peste câțiva ani, să rămână săraci lipiți pământului. Evident, vina principală a aparținut guvernelor, care în loc să folosească forța de muncă disponibilă într-un scop productiv, a ales această cale. În mod cert, minerii puteau fi utilizați la construirea de șosele și linii de cale ferată, amenajarea unor terase pentru culturi agricole, canale irigații etc.etc.

Toți cetățenii, dar mai ales salariații, au fost afectați de politica financiară a guvernanților. La 1 noiembrie 1990 s-a trecut la liberalizarea prețurilor, fapt ce a declanșat o inflație glaopantă. Până în toamna anului 1993 prețurile au crescut de 52 ori, iar în 2005 erau la 2.661 mai mari decât în 1990. Inflația era măsurată în trei cifre; abia după anul 2000 a început un proces de dezinflație, ajungând în 2004 la o singură cifră.

Cei mai afectați au fost **pensionarii**, care după o viață de muncă, „la stat“, primeau o pensie care nu le ajungea să trăiască de azi pe mâine, fiind nevoiți să apeleze la sprijinul financiar al copiilor. Numeroasele O.N.G-uri (Organizații Neguvernamentale), care s-au arătat foarte interesate de modul cum trăiau deținuții în închisori (unii dintre ei criminali), nu și-au propus să cerceteze modul cum trăiesc pensionarii și să acționeze pentru ameliorarea vieții acestora, atâta cât le-a mai rămas. Pensionarii nu puteau uita faptul că „altădată“ nu aveau nici o „problemă“ cu plata întreținerii pentru apartamentele în care locuiau (primite pe gratis de la stat). Din anii '90 plata întreținerii (căldură, lumină) a devenit o povară pentru foarte mulți români, care au acumulat datoriile uriașe către C.E.T.-uri (Centrale de Energie Termică) și Transelectrica. Pentru a detensiona situația, guvernulele au intervenit acordând ajutoare (anumite sume de bani) celor cu venituri foarte mici, dar și așa situația a continuat să fie critică. Pentru mulți cetățeni s-au întors iernile din vremea lui Ceaușescu. De exemplu, în iarna 2008/2009, în municipiul Zalău căldura și apa caldă se furniza numai de două ori pe săptămână, câte două ore. Aceeași situație se înregistra și în municipiile Alexandria și Giurgiu, în orașul Balș și în multe altele, deoarece cetățenii nu au avut bani să plătească serviciile primite.

Pentru mulți români (aproape 40%) problema hranei zilnice a devenit un adevărat calvar. Chiar dacă piața românească este foarte bine aprovizionată – mai ales cu produse străine -, consumul pe cap de locuitor s-a menținut la cote scăzute.

Consumul mediu la principalele produse alimentare au evoluat astfel⁴⁸

Produsul	U.M.	1938	1989	2000
Carne	kg	18	50,2	46,3
Zahăr	kg	5	24,7	23,0
cereale	kg	202	157,3	165,8
Lapte	litri	103	135,9	193

Pentru orășeni, consumul era determinat, în cea mai mare parte, de nivelul salariului. Dincolo de propaganda unor posturi TV și a unor ziare, datele concrete arată

că după Revoluție câștigurile salariale medii brute pe lună au evoluat de la circa 129 dolari USD în 1989, la 82,7 dolari USD în 1992. Indicii câștigului salarial real a avut următoarea dinamică: 1989 = 100, apoi o cădere: 1997 = 58,6⁴⁹ Într-un raport publicat de Banca Mondială se preciza că în 1987 – 1988 pragul de sărăcie în România era de 6%, pentru ca în 1993 – 1995 să ajungă la 39%. Un alt raport al Băncii Mondiale aprecia că în 1999 rata sărăciei în România atingea un procent de 41,2%, afectând 9,3 milioane de persoane.⁵⁰

Instituțiile statului român au ocolit adesea realitatea. De aceea, apelăm la o statistică internațională privind evoluția salariului și a pensiei medii, comparativ cu nivelul prețurilor.⁵¹

Produsul/serviciu	U.M.	Anul			
		1988		2008	
		Dolari SUA	Lei	Dolari	Lei
Salariul mediu net	lună	206,00	2.946,00	437,50	1.260,00
Pensia medie	lună	140,00	2.000,00	181,25	522,00
Pâine	buc.	0,20	3,25	0,38	1,10
Carne de porc	kg.	1,12	16,00	6,25	18,00
Zahăr	kg.	0,63	9,00	1,52	4,40
Lapte	l	0,17	2,50	1,38	4,00
Chiria	2 camere	14,00	200,00	400,00	1.152,00
Întreținere	apart.	vara	100,00	34,72	100,00
	2 camere	iarna	200,00	104,00	300,00
Automobil Dacia	buc.	5.602,00	80.000,00	7.916,00	22.800,00

După cum se poate observa, salariul mediu s-a dublat în intervalul 1988-2008, dar nivelul acestuia era cu mult sub media europeană. Pe de altă parte, prețurile la multe dintre produsele menționate erau peste media europeană. *Supermarket*-urile înființate în România și-au asigurat monopolul acestor produse și au fixat prețuri foarte mari. În acest timp, țărani (care mai au vite) nu-și pot vinde laptele, deoarece guvernării nu au găsit „metoda“ de colectare a acestui produs.

Țărănimea, care în 1990-1991 era bucuroasă că i se restituie pământul, a trebuit să constate că nu avea cu ce-l munci. Imediat după revoluție țărani au distrus C.A.P.-urile, nu numai scriptic (ca structură), ci chiar și fizic. Reunirea lor în ferme moderne s-a dovedit a fi extrem de anevoioasă. Mulți au preferat să cultive numai suprafața care să le asigure supraviețuirea sau să plece în străinătate, în căutare de lucru.

La țară s-au întors mulți „disponibilizați“ din industrie și au folosit banii primiți pentru a deschide mici afaceri, mai ales în domeniul comerțului. S-a ajuns ca, de la „magazinul mixt“ de dinainte de 1989, să apară în fiecare sat mai multe „buticuri“ și baruri, în care produsele de bază sunt băuturile alcoolice.

Intelectualitatea a rămas o categorie socio-profesională vitregită. Exceptând câteva „vârfuri“, reale sau promovate de mass-media (avocați, judecători, informaticieni),

marea masă a intelectualilor a făcut față cu greu dificultăților vieții. Cea mai numeroasă parte a intelectualității o formează profesorii. Datorită salariilor foarte mici, aceștia au fost nevoiți să recurgă, aproape an de an, la greve. Mentalitatea oamenilor politici, atitudinea lor față de profesori se observă din grila de salarizare a personalului bugetar adoptată în iulie 1998. Legea respectivă a stabilit o valoare de referință, care se multiplica cu anumiți coeficienți. Pentru funcțiile de demnitate publică valoarea punctului de referință era de 637.000 lei, în timp ce pentru învățământ, sănătate, cultură și cercetare științifică valoarea acestuia a fost fixată la 614.000 lei. Sumele respective se multiplicau cu următorii coeficienți:⁵²

Funcția	Coeficient de multiplicare
- Președintele României	22,00
- Președintele Senatului și Președintele Camerei	20,300
- Vicepreședintele Senatului și ai Camerei Deputaților	18,700
- Senatori, Deputați	16,00
- Primar general al Capitalei	15,400
- Viceprimar al Capitalei	13,900
- Primar de comună (categoria III)	4,400
- Viceprimar de comună (categoria III)	3,100
- Prim-ministru	20,300
- Ministru	17,000
- Secretar de stat	16,100
- Președinte Curtea Supremă de Justiție	20,300
- Judecător	13,900
- Avocatul poporului	17,600
- Prefect al municipiului București	14,200
- Prefect județ (categoria II)	13,000
- Consilier prezidențial	17,600
- Profesor universitar (20-25 ani)	2,825
- Conferențiar universitar (15-20 ani)	2,375
- Lector universitar (10-15 ani)	1,950
- Profesor gradul didactic I (10-14 ani)	1,900
- Institutator gradul didactic I (10-14 ani)	1,550
- Învățător gradul didactic I (10-14 ani)	1,475
- Bibliotecar gradul II	1,325

Este de reținut faptul că în perioada interbelică salariul unui profesor universitar era aproape egal cu al unui ministru; în 1998 salariul profesorului universitar era de 9

ori mai mic decât al unui ministru. În 1939 salariul unui profesor universitar era de 17 000 lei, iar al unui parlamentar de 15 000 lei; în 1998 salariul unui profesor universitar era de 8 ori mai mic față de cel al unui deputat sau senator.

Se cuvine menționat faptul că în iulie 1998 primii trei oameni în stat (președintele României, Emil Constantinescu, președintele Senatului – Petre Roman și primul ministru al Guvernului – Radu Vasile) erau profesori universitari, dar odată lansați în politică, nici unul dintre ei nu și-a propus să trăiască din salariul respectiv. În septembrie 2009 a fost adoptată o nouă lege privind salarizarea bugetarilor, care menține aceleași uriașe discrepanțe între înalții funcționari de stat și parlamentari, pe de o parte, și profesori și medici, de cealaltă parte.

Alegerile prezidențiale din 6 decembrie 2009 au fost câștigate de Traian Băsescu. S-a format un nou guvern condus de Emil Boc, din frunțași ai PDL, UDMR și independenți.

După 20 de ani de la revoluție, în România nu s-a putut constitui o „clasă de mijloc“, care să asigure echilibrul social și viabilitatea economiei naționale. Din contra, polarizarea socială s-a accentuat odată cu scurgerea anilor.

O altă caracteristică a societății românești „postdecembriste“ a constituit-o *migrația forței de muncă*. Neavând de lucru în țară, foarte mulți români (unele statistici indică 3 milioane) au plecat în Spania, Italia, Grecia, Israel și în alte state pentru a câștiga „o pâine“, muncind la cules căpșuni sau măslina, îngrijind bolnavi și bătrâni, angajându-se pe șantiere de construcție etc. Copiii au rămas în țară în grija bunicilor sau vecinilor, care nu-i puteau supraveghea, fapt ce a contribuit la creșterea analfabetismului și a infraționalității în rândul minorilor.

Muncind din greu, adesea „la negru“, românii din străinătate trimiteau câștigurile în țară, unde-și construiau case cu etaj, cu 6-8 camere și cu garaj, își cumpărau televizoare, combine muzicale, frigider etc. S-a creat astfel, o imagine de prosperitate, care se nu întemeia pe o reală viață îmbelșugată, ci pe restricții majore de hrană, îmbrăcăminte etc. Ei au contribuit substanțial la alimentarea pieței românești cu dolari și cu euro, fapt ce a micșorat debalansarea cursului monedei naționale. Exportul forței de muncă este specifică statelor slab dezvoltate, incapabile să asigure o existență decentă cetățenilor lor. România nu mai exportă mașini și utilaje, care încorporează inteligența umană, ci pur și simplu forță de muncă ieftină (cel mai adesea doar fizică). În țara noastră a fost distrusă industria care asigura produse de export (tractoare, autoturisme de teren, utilaj petrolier etc.). Românii s-au întors în urmă cu un secol, când mulți fuseseră nevoiți să plece în America pentru a agonisi o sumă care să le permită întemeierea unei gospodării în țară.

Deși s-a vorbit mult și s-au făcut promisiuni electorale privind reconversia forței de muncă, în realitate nu s-a făcut aproape nimic, iar statul (guvernele) au preferat să aloce fonduri pentru salarii compensatorii sau alte forme de ajutor social. Același „stat“ a clamat mereu faptul că în România există mai mulți pensionari decât personal activ, „uitând“ că guvernele au fost cele care au inițiat pensionarea înaintea limitei de vârstă a milioane de oameni (unii chiar la 45-50 de ani).

În orice țară democratică, civilizată, **justiția** are un rol esențial în reglarea relațiilor interumane și cu instituțiile publice, în impunerea legalității. După 20 de ani de la revoluție, se constată că, prin devalizarea economiei naționale, corupție, afaceri ilicite pe seama statului sa creat o pătură de îmbogățiți, care prin opulența lor, sfidează masa cetățenilor. Unii dintre aceștia au fost chemați la D.N.A. (Direcția Națională Anticorupție), acțiune puternic mediatizată, încât se spune că în România justiție se face la televizor. Aproape toți au fost scoși de sub orice învinuire din „lipsă de probe“. Faptul că România a rămas fără flotă, că s-a distrus sistemul de irigații, că numeroase întreprinderi au fost aduse în faliment și apoi demolate nu erau pentru D.N.A. dovezi de care justiția să țină seama. Pe de altă parte, aceeași justiție s-a arătat foarte exigentă atunci căci era vorba de oameni simpli. De exemplu, în februarie 2009, a condamnat o femeie de la țară, mamă a cinci copii, la 7 luni închisoare (cu executare) pentru că a smuls din pământ niște țărugi pe care un executor judecătoresc îl înfipsea în terenul ei.⁵³

Deteriorarea situației materiale și spirituale s-a reflectat și în domeniul **învățământului, științei și culturii**. Analfabetismul a redevenit o problemă, gratuitatea învățământului a rămas înscrisă doar în Constituție, iar cultura se zbate într-o subfinanțare cronică. Sociologul Cătălin Zamfir făcea o observație esențială: „Într-o perioadă de sărăcire explozivă, România a dus o politică opusă, plasându-se, din punctul de vedere al efortului bugetar, la nivelul cel mai scăzut din Europa“. Potrivit aceluiași specialist, *cheltuielile sociale, comparativ cu alte state, aveau în anul 1999 următoarea pondere (în procente):*⁵⁴

Țara	1999
România	18,4
U.E. 15	27,6
Bulgaria	21.2
Ungaria	23.5
Republica Cehă	24.8

O primă decizie, luată în 1990, a fost reducerea învățământului obligatoriu de la 10 la 8 clase, România ajungând astfel pe ultimul loc în Europa din acest punct de vedere. În majoritatea statelor învățământul obligatoriu era de 9 clase. O statistică privind 32 state europene arăta, în 1992, următoarea situație: 8 clase – 1 (România); 9 clase – 17; 10 clase – 7; 11 clase – 5; 12 clase – 1; 13 clase – 1. Este greu de apreciat ce s-a urmărit printr-o asemenea diminuare a rolului învățământului, dar efectele s-au resimțit pe termen lung.

Statisticile UNESCO referitoare la evaluarea calității și eficienței sistemelor de învățământ plasa România pe locul 7 în 1971 și pe locul 34 în 1998.⁵⁵ Din 2004 s-a trecut la o oarecare normalitate, revenindu-se la învățământul general de 9 clase. Din punctul de vedere al conținutului și obiectivelor învățământului din România a existat mereu o nebuloasă. La 30 decembrie 1989 denumirea structurii guver-

namentale care se ocupa de acest domeniu a devenit Ministerul Învățământului, prin reorganizarea Ministerului Educației și Cercetării, care s-a desființat. Din iunie 1991 s-a numit Ministerul Învățământului și Științei. În noiembrie 1992 acesta s-a scindat în Ministerul Învățământului și Ministerul Cercetării și Tehnologiei, apoi în august 1997 a devenit Ministerul Educației Naționale, căruia în timp i s-au mai adăugat Tineretul și Sportul, apoi Cercetarea și Inovarea etc. Aceste dese schimbări s-au datorat mai curând preocupărilor de a plasa în posturi de conducere persoane aparținând partidelor aflate la putere (prin schimbarea denumirii cei angajați puteau fi concediați, sub motiv că vechea structură nu mai exista). În același timp, ele arată limpede că nu a existat o concepție privind evoluția învățământului, fiecare ministru venind cu reforma „proprie“, al cărei principal rezultat a fost deteriorarea gravă a conținutului învățământului românesc. Deși continuă să se numească Ministerul Educației, conducerea acestuia a propus în martie 2009 scoaterea istoriei ca materie de studiu la clasa a XII-a din învățământul tehnologic, care cuprinde circa 70% din totalul elevilor de liceu din România. După ce în 2002 a dispărut din planurile de învățământ obiectul *Istoria Românilor*, înlocuit cu o materie anodină numită *Istorie*, în 2009 se preconizează eliminarea acesteia. Ca urmare a protestelor unor intelectuali (mai ales profesori) și oameni politici, ministrul Ecaterina Andronescu a făcut „concesia“ de a introduce, totuși, o oră de Istorie la două săptămâni, alternativ cu Geografia. Astfel „dintr-o lovitură“, se distrug două materii, fundamentale pentru educația tineretului. Oriunde în lume, Istoria și Geografia sunt materii esențiale, numai în România postdecembristă ele sunt socotite inutile. În fond, această decizie este nu numai antinațională, dar și antieuropeană.⁵⁶

După 1989, în România **cercetarea științifică** a devenit un fel de dexteritate. Sub pretextul privatizării, numeroase institute de cercetare au fost închise, terenul și clădirile fiind preluate de „băieții deștepți“ (astfel sunt alintați de presă niște șmecheri și escroci ordinari). Alocațiile bugetare s-au redus drastic (la mai puțin de 1% din P.I.B.), astfel că cercetări avansate în domenii precum agricultura, silvicultura, electronica, energia atomică, în care specialiștii români obținuseră rezultate apreciate pe plan mondial au fost abandonate. Mulți specialiști români au migrat în Occident, unde li s-au asigurat condiții de cercetare și salarii corespunzătoare. Unii, negăsind slujbe convenabile, au acceptat să culeagă căpșuni sau să îngrijească bătrâni.

Imediat după Revoluție s-a afirmat că „adevărații“ intelectuali nu au publicat în timpul dictaturii, deoarece nu acceptaseră să colaboreze cu „regimul comunist“. Ei și-au păstrat cărțile în „sertar“ pentru a le valorifica în condiții de libertate. Dar, cu rare excepții, asemenea cărți nu au apărut în librării, pentru simplul motiv că ele nu au existat. În noul context, tirajul cărților s-a redus. Dacă înainte de 1989, tirajul mediu al cărților de istorie era de 25.000 de exemplare, în 2009 acesta a scăzut la 700 de exemplare. Cărțile de literatură se tipăreau în tiraje de până la 200.000 (în colecția Biblioteca pentru Toți), pentru ca după 20 de ani să ajungă la 1000 de exemplare. Economia de piață, sărăcirea populației nu îngăduie tiraje mai mari în condițiile în care sprijinul statului (Ministerului Culturii) este extrem de redus.

La scara istoriei, de 20 de ani nu înseamnă foarte mult, dar din punctul de vedere al realizărilor în domeniul culturii și științei comparațiile pot fi semnificative. Dacă se face o comparație cu cei 20 de ani ai perioadei interbelice, concluzia nu poate fi decât negativă pentru creația literară, artistică, științifică de după 1989. În perioada interbelică au existat cărturari de mare prestigiu, creatori de școli științifice, recunoscuți pe plan mondial. Acest fapt s-a datorat calității lor reale, responsabilității față de soarta națiunii din care făceau parte, dorinței de afirmare a României în lume. După 1989 mulți intelectuali s-au angrenat în dispute politice sterile, fără orizont și au adoptat o atitudine disprețuitoare față de români, de istoria și cultura lor, nerealizând că astfel se neagă pe ei înșiși.

Sub presiunea unor astfel de intelectuali, una dintre primele decizii ale puterii instalate la 22 decembrie 1989 a fost desființarea Legii pentru protecția patrimoniului cultural național. S-a afirmat că această lege era „ceaușistă” și tot ce amintea de acel regim trebuia abrogat. În realitate, obiectivul a fost unul pragmatic, pecuniar. În lipsa unei asemenea legi au fost devalizate muzee, colecții de artă, situri arheologice, obiectele fiind însușite de persoane particulare, care cu complicitatea unor persoane oficiale, mai ales de la Direcția Vămile din Ministerul de Interne, le-au vândut peste graniță. Unele au fost recuperate după mai mulți ani de statul român în schimbul unor sume uriașe. Spre exemplu, în timpul ministeriatului lui Adrian Iorgulescu au fost recuperate mai multe brățări dacice, pentru care s-au plătit sute de milioane de euro, dar nimeni nu s-a întrebat (și nu a cercetat) cum, de cine și când au fost scoase aceste valori din România. Tot astfel s-a procedat cu multe alte bunuri culturale. Pe baza unei legi total dezavantajoasă pentru statul român, s-au retrocedat valori de patrimoniu, între care și castelul Bran, renumit obiectiv turistic, mai ales pentru occidentali. Mobilierul din acest castel a fost mutat într-un spațiu (clădirile fostei Vămi) care nu poate evoca figura lui Vlad Țepeș sau spiritul estetic al reginei Maria. Tot astfel s-a procedat cu *Muzeul Țării Crișurilor* din Oradea, clădirea fiind cedată Episcopiei Bisericii Catolice, iar bunurile de patrimoniu zac de peste 10 ani în lăzi, până la găsirea unei clădiri corespunzătoare. La rândul său, clădirea *Muzeului Național de Istorie al României* (fosta *Poștă*) se află în reparații de peste un deceniu, iar majoritatea sălilor sunt închise, deoarece între firmele de construcții și Ministerul Culturii și Cultelor au apărut mereu divergențe.

Același dispreț față de valorile naționale se manifestă pe întreg cuprinsul țării. Menționăm doar faptul că terenul care păstra vestigiile vechii capitale romane, Ulpia Traiana Sarmizegetusa, a fost „privatizat”, pentru a fi cultivat cu porumb și cartofi, iar mai multe valori de patrimoniu au fost pur și simplu demolate. Semnificativ este și cazul morii Assan din București, construită în 1853 și înscrisă în evidențele Ministerului Culturii și Cultelor la rubrica „monument istoric de valoare națională”. Acțiunea de demolare a început în 2005, când utilajele au fost dezmembrate și vândute la fier vechi, deși acestea reprezentau piese de mare valoare pentru istoria tehnicii. Deoarece unele ziare cereau guvernului să ia măsuri pentru oprirea jafului, în noaptea de 13/14 mai 2008 clădirea a fost incendiată, astfel că moara Assan a încetat să mai existe.⁵⁷ Vina

a fost dată pe niște aurolaci care, neavând locuință, dormeau acolo și au aprins focul pentru a se încălzi, iar flăcările au cuprins întreaga clădire. O explicație mai mult decât ridicolă, deoarece focul a izbucnit din mai multe părți în același timp. Justiția nici măcar nu s-a autosesizat.

De pe urma politicii distructive de după 1989 a suferit și patrimoniul naval național. Semnificativ este cazul yacht-ului *Luceafărul* care, pe lângă valoarea în sine, a intrat în istorie pentru faptul că la bordul său a avut loc discuția regelui Carol al II-lea cu ministrul de Externe al Poloniei, Jozef Beck, în ziua de 18 octombrie 1938. Cu acel prilej, suveranul a respins propunerea lui Beck privind anexarea de către România a unei părți din Cehoslovacia, mutilată după „acordul” de la München din 30 septembrie 1938. În 1948 yachtul a primit numele *Libertatea*. După 1989, la propunerea Muzeului de Istorie din Galați, yachtul a fost inclus în categoria „tezaur”. În 1999, vasul a fost exportat, pentru restaurare, în Anglia, cu acordul ministrului Culturii Ion Caramitru. În 2001, Comisia Națională a Muzeelor și Colecțiilor din cadrul Ministerului Culturii a modificat statutul juridic al navei, introducând-o în categoria „bunuri comune”, putând astfel rămâne definitiv peste graniță, ceea ce s-a și întâmplat. Astfel, statul român a renunțat la o valoare de importanță istorică.⁵⁸

Cu aprobarea oficialităților, s-a acționat pentru distrugerea patrimoniului cultural și istoric. Clădiri din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea au fost demolate, iar în locul lor s-au înălțat blocuri din beton și sticlă cu 20-25 etaje. Aurelian Trișcu, unul dintre semnatarii memoriului adresat lui Ceaușescu, aprecia, într-o emisiune la TVR Cultural din 2 august 2009, că în ultimii 20 de ani s-au demolat mai multe clădiri de patrimoniu decât în vremea dictatorului. Afectat a fost și echilibrul ecologic. Spre exemplu, în zona de nord a Capitalei s-au tăiat sute de ha de pădure, în locul lor construindu-se *supermarket*-uri și vile. Interesant este că abia după ce acestea au fost date în folosință s-a constatat că aprobările erau ilegale, dar nimeni nu a fost tras la răspundere.

Numeroase monumente istorice și de artă au fost lăsate degradării. Subsolul Bibliotecii Naționale (fosta clădire a Bursei) este inundat de câțiva ani buni, iar cărțile (multe cu valoare de patrimoniu) se degradează de la o zi la alta, în timp ce clădirea nouă, aflată în construcție, a *Bibliotecii Naționale*, ridicată în anii '80, a fost lăsată jafului public timp de aproape 20 de ani, abia în martie 2009 guvernul propunânduși să reînceapă lucrările abandonate în decembrie 1989. Pe de altă parte, clădirea *Muzeului Național*, începută în 1987, nici măcar teoretic nu-și mai păstrează destinația, devenind obiect de dispută între diferite firme comerciale. Singura „lucrare” realizată la această clădire în 20 de ani a fost demolarea tribunei de la care a vorbit Nicolae Ceaușescu în fața manifestanților la 23 august 1989.

Politica externă a României a cunoscut schimbări importante în nou context internațional.⁵⁹ Timp de două decenii și jumătate, diplomația românească a avut la bază următoarele principii, formulate în *Declarația C.C. al P.M.R. cu privire la problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale* din aprilie 1964: respectarea independenței și suveranității naționale, a integrității teritoriale, neamestecul în treburile

interne, avantajul reciproc. Aceste principii au avut la vremea lor o largă recunoaștere internațională, fiind consemnate în numeroase tratate (peste 100) pe care România le-a semnat cu diverse state până în 1989.

De la începutul anilor '80, puterile Occidentale au promovat o politică de izolare a regimului Ceaușescu, iar unele state și-au rechemat ambasadorii acreditați la București. La rândul său, Ceaușescu a îngăduit tot mai mult libertatea românilor de a circula în străinătate, iar la 17 decembrie a decis închiderea granițelor.

Noul regim trebuia să scoată România din starea de izolare în care ajunsese în ultimii ani, dar să și asigure cetățenilor săi circulația liberă în străinătate.⁶⁰

Chiar în ziua de 22 decembrie, granițele au fost deschise, fără a exista o hotărâre specială în acest sens. Cu alte cuvinte, s-a trecut dintr-o extremă în alta, fapt nemaîntâlnit în istoria relațiilor internaționale. Este binecunoscut faptul că, atunci când au loc evenimente grave, statul respectiv își închide granițele și procedează la un control extrem de riguros al tuturor persoanelor care intră sau ies din țară. În România, după 22 decembrie, oricine a putut intra și ieși, fără nici un fel de control la frontieră. Faptul nu era întâmplător și nu a fost lipsit de urmări. Documentele arată că, de mai multe zile, la granița cu Ungaria staționau zeci de camioane care așteptau să intre în România cu „ajutoare“ (medicamente, alimente, îmbrăcăminte etc.). Este aproape sigur că între aceste „ajutoare“ se afla și armament. După cum este aproape sigur că au intrat nestingheriți în România sute de agenți ai serviciilor secrete, care au avut ulterior un rol important în stimularea unei stări de tensiune și conflict, precum și în distrugerea economiei naționale.

La prima ședință a Consiliului Frontului Salvării Naționale din 27 decembrie 1989⁶¹, Sergiu Nicolaescu a cerut „desființarea vizelor de intrare și ieșire atât pentru români cât și pentru străini“. Dumitru Mazilu, ales prim-vicepreședinte al Consiliului FSN, a răspuns: „Toate le avem în vedere. Pentru că mergem pe formula unei eliberări depline. Dar, deocamdată să lăsăm puțin acest lucru“. Sergiu Nicolaescu a argumentat: „Acestea au existat exprimate în toate revoluțiile din țările socialiste (problema desființării vizelor)“. Mazilu a precizat: „Este în program“.

Afirmația lui Sergiu Nicolaescu era falsă, deoarece în nici o țară nu se desființaseră vizele. Poate că el avea în vedere dreptul de liberă circulație în străinătate. În discuție a intervenit Ion Caramitru, care a atras atenția: „Dar, neavând nevoie de vize, vin alți teroriști din afară. Deocamdată nimeni nu trebuie să părăsească țara, fiecare trebuie să-și aducă contribuția la reclădirea ei“. Din stenograma discuțiilor nu rezultă că s-ar fi luat vreă decizie privind regimul de intrare și ieșire din țară.

O direcție fundamentală a politicii externe a României după decembrie 1989 a fost promovarea unor relații de bună vecinătate cu toate statele. La vremea respectivă, cel mai mare vecin al României se afla la răsărit și se numea Uniunea Sovietică. Liderul acesteia, Mihail Gorbaciov, a fost primul șef de stat care a avut o convorbire directă cu Ion Iliescu (la 27 decembrie 1989), pe care l-a felicitat pentru noul curs pe care se înscria România, exprimându-și dorința dezvoltării unor relații de colaborare între cele două state.

În ziua de 6 ianuarie 1990 ministrul de externe sovietic, Eduard Șevardnadze a efectuat o vizită oficială în România, iar la 8 martie 1990, ministrul de Externe român, Sergiu Celac, a vizitat Moscova. În ziua de 22 martie 1991, miniștrii de externe (Adrian Năstase și Aleksandr Besmertnîh) au parafat, la Moscova, Tratatul de colaborare, bună vecinătate și prietenie între România și URSS. Documentul consemna inviolabilitatea granițelor, integritatea teritorială a tuturor statelor Europei, nefolosirea violenței în relațiile internaționale – principii înscrise în *Actul final* al Conferinței de la Helsinki și în *Charta de la Paris pentru o Europă nouă*. Documentul a fost semnat la Kremlin, în ziua de 5 aprilie 1991, de președinții Ion Iliescu și Mihail Gorbaciov. Cu acest prilej, Ion Iliescu a ridicat și problema tezaurului României depus la Moscova în 1916-1917, iar Mihail Gorbaciov a declarat că nu cunoștea problema, dar „se va informa”. Tratatul din 5 aprilie 1991 a generat o reacție extrem de negativă din partea „societății civile”. La un miting desfășurat în București, organizat de Alianța Civică, în ziua de 12 aprilie 1991, s-a scandat: „Iliescu ce făcuși, ne vânduși din nou la ruși”. Tratatul nu a fost supus ratificării și nu a intrat în vigoare.

Este cert că ofensiva declanșată de SUA pentru lichidarea sistemului socialist viza, în principal, dezagregarea Uniunii Sovietice și eliminarea acesteia ca o mare putere pe arena internațională. În acest scop a folosit o multitudine de mijloace și metode, între care și „stimularea” societății civile, crearea unor ONG-uri care să promoveze o atitudine antisovietică și să împiedice orice apropiere a vreunui stat fost socialist de Kremlin. Acest scenariu s-a aplicat și în România. Deși aici nu exista o societate civilă, un grup de intelectuali s-a autointitulat „elita societății”, și „adevărații democrați”, singurii care aveau „capacitatea și competența” de a direcționa evoluția României spre „lumea civilizată” (occidentală). O apropiere de Uniunea Sovietică era, în viziunea lor, expresia unei atitudini antidemocratice și antioccidentale, chiar un pericol de restaurare a comunismului în România.

Abia la 4 iulie 2003, președinții celor două țări (Ion Iliescu și Vladimir Putin) au semnat *Tratatul privind relațiile prietenești și de cooperare între România și Federația Rusă*. Cu acel prilej miniștrii de Externe au semnat o *Declarație comună*⁶² în care se afirma că România și Federația Rusă „au ajuns la părerea comună privind necesitatea de a închide capitolele dureroase din istoria relațiilor bilaterale”. Condamnând Pactul Ribbentrop-Molotov din 1939, precum și participarea României la cel de-al doilea război mondial de partea Germaniei hitleriste, ambele Părți își exprimau hotărârea de a depăși moștenirea negativă a trecutului totalitar și de a-și construi relațiile ținând seama de schimbările profunde care aveau loc în România și în Rusia, precum și de experiența pozitivă acumulată în diverse domenii ale cooperării interstatale. În document se preciza că cei doi miniștri considerau „important ca o *Comisie comună*, de interes public, investită cu autoritate, constituită din istorici, în componența căreia vor intra, de asemenea, specialiști în domeniile finanțelor, economiei, arhivelor, muzeologiei și în alte domenii, în funcție de necesități, să se ocupe de studierea problemelor izvorâte din istoria relațiilor bilaterale, inclusiv problema tezaurului”.

Semnarea tratatului nu a fost urmată de o dezvoltare semnificativă a relațiilor dintre cele două state. Mass-media din România a continuat să desfășoare o campanie antirusească, iar liderii politici nu au acționat cu fermitate în spiritul documentului respectiv. “Societatea civilă” a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a împiedica apropierea între cele două state.

În timp ce statele occidentale, mai ales Germania, au ales calea unei colaborări strânse cu Rusia, iar fostele țări socialiste Cehia, Polonia, Ungaria, Slovacia au promovat o politică de apropiere față de Kremlin, semnând tratate și încheind acorduri economice, România s-a menținut într-o rezervă, care s-a dovedit a fi păgubitoare, preferând să cumpere gaze naturale și petrol rusești prin intermediari, fapt ce a dus la scumpirea acestora. Astfel, românii au ajuns să plătească cel mai ridicat preț pe metru cub de gaze din Europa.

Rusia a semnat cu Germania, Ungaria, Bulgaria, Turcia și alte state acorduri de construire a unor gazoducte, dar România a refuzat oferta, militând pentru “*proiectul Nabucco*”, pe care firmele occidentale nu s-au grăbit să-l finanțeze. Abia în iulie 2009 a fost semnat un acord privind construirea gazoductului *Nabucco*; acesta va fi operațional “probabil în 2020”.⁶³ Guvernul de la București a preferat să rămână în afara unor relații strânse și directe cu Rusia, să scoată România de pe harta traseelor energetice europene, considerând că astfel se va bucura de susținerea SUA. Economistul Ilie Șerbănescu aprecia că, prin autoexcluderea sa de la proiectul *Southstream* (care va traversa Bulgaria și Serbia), România a rămas “cu buza umflată”.⁶⁴

Unii lideri politici români au făcut declarații care au deranjat în mod evident Kremlinul. De exemplu, președintele Traian Băsescu a afirmat că Marea Neagră era un “lac rusec”, fapt ce a iritat nu numai Rusia, dar și Turcia. Acest fapt, s-a evidențiat în iunie 2006, când România organizat *Forumul pentru Parteneriat și dialog la Marea Neagră*, la care au fost invitați să participe toți președinții statelor din regiunea Mării Negre, miniștrii de Externe din statele Uniunii Europene, SUA, Norvegia, Israel. Au dat curs invitației doar șefii de stat din Republica Moldova, Armenia, Azerbaidjan și Ucraina. Absența Rusiei și Turciei – cele mai mari state de la Marea Neagră – a marcat, practic eșecul acestei inițiative.⁶⁵

Comisia mixtă creată pe baza tratatului din 2003 a lucrat într-un climat politic nefavorabil. La propunerea Părții Române (Ioan Scurtu – președinte, Victoria Gavrilescu – secretar), Partea Rusă (Alexandru Ciubarian – președinte, Victor Ișcenko – secretar) s-a acceptat ca mai întâi să se discute problema Tezaurului României după Moscova în 1916-1917, iar concluziile să fie supuse spre decizie conducătorilor celor două state. Discuțiile s-au prelungit, dar este limpede că eficiența acestei comisii depinde de evoluția relațiilor politice dintre cele două țări.

Un alt vecin important, **Ungaria**, și-a promovat cu hotărâre și fără complexe propriile interese pe plan internațional. În relațiile cu România, guvernul de la Budapesta a adoptat, până la mijlocul anilor '90, o atitudine de superioritate, bazându-se pe imaginea pe care o avea în Occident, unde diaspora ungară era extrem de activă, spre deosebire

de cea română, care nu pierdea nici o ocazie pentru a denigra “guvernul neocomunist” de la București. Au fost reluate sloganele privind “dictatul de la Trianon”; s-a continuat propaganda potrivit căreia minoritatea maghiară din Transilvania era oprimată și desnaționalizată. Ca urmare, mai multe comisii europene au venit să cerceteze situația la fața locului. Acestea au constatat că maghiarii din România au școli, ziare, reprezentanți în administrația centrală și locală, teatre etc. astfel că acuzele guvernului de la Budapesta și ale unor lideri ai minorității maghiare din România în frunte cu László Tökés și-au pierdut credibilitatea.

La rândul lor, oficialitățile române au adoptat o atitudine defensivă, căutând mereu să se justifice, să arate că asigură drepturi depline pentru minoritatea maghiară și pentru celelalte minorități naționale, chiar peste standardele europene. Ele s-au lăsat dominate de propaganda maghiară și nu au întreprins acțiuni concrete pentru protejarea minorității române din Ungaria, care era, cu adevărat supusă asimilării și pierderii identității proprii. Printr-o asemenea atitudine, guvernul român urmărea să fie “acceptați” în Europa, să obțină “bunăvoința” Ungariei, care a reușit să se integreze mai rapid în NATO și în Uniunea Europeană.

La 16 septembrie 1996 a fost semnat *Tratatul de înțelegere mutuală, cooperare și bună vecinătate* între România și Ungaria. Cu acel prilej, ministrul de Externe László Kovács a declarat că “nici Ungaria, nici UDMR nu au ca scop autonomia teritorială pe criterii etnice”.⁶⁶

Cu toate acestea, atât guvernul de la Budapesta, cât și UDMR au contestat art. 1 din Constituția României, referitor la statul național. Deși UDMR a participat aproape permanent la guvernare în cei 20 ani care s-au scurs de la revoluție, iar miniștrii săi au jurat pe Constituție, această atitudine a fost constantă și chiar s-a radicalizat, solicitând autonomia teritorială a ținutului secuiesc, unitate administrativă care nu există în România, dar pe care naționaliștii maghiari o inventează, pe baze medievale. Cu alte cuvinte, în timp ce în Europa are loc un proces de integrare, liderii minorității maghiare, stimulați de oficialitățile de la Budapesta, caută să reînvie fărâmișarea feudală pe teritoriul României. Chiar președintele Ungariei a cerut, în octombrie 2008, la Sfântu Gheorghe, în prezența președintelui României, Traian Băsescu, “autonomia teritorială a ținutului secuiesc”. Abia în martie 2009 șeful statului român a dat o replică fermă acestor lideri maghiari. Întrebat de ziariști când va avea loc autonomia ținutului secuiesc, Băsescu a răspuns: “Niciodată”.

La granița de Est a României a apărut, în 1991, un stat independent, numit **Republica Moldova**. Proclamarea independenței Republicii Moldova, la 27 august 1991, a fost salutăată cu entuziasm de oficialitățile și populația din România. În chiar aceea zi, Birourile Permanente ale Senatului și Camerei Deputaților au adoptat o *Declarație* în care se afirma că au luat act cu satisfacție de această hotărâre istorică, prin care se consacra aspirația profundă spre libertate și independență a românilor de dincolo de Prut. România a sprijinit Republica Moldova în organismele internaționale, dar s-a lovit – direct sau indirect – de opoziția Rusiei, care a urmărit să-și mențină influența

în această zonă.⁶⁷ Inițial, România a făcut parte din comisia care avea misiunea de a reglementa problema Transnistriei, dar cu timpul a fost eliminată de această structură internațională.

Oficialitățile de la Chișinău au insistat pentru încheierea unui tratat între cele două state, cu mențiunea ca acesta să fie redactat în limba română și în limba moldovenească, ceea ce Bucureștii a refuzat. În fond, “limba moldovenească” este o invenție din anii stalinismului, pe care liderii de la Chișinău o foloseau pentru a-și dovedi “statalitatea”, moldovenească, diferită de cea română.

La 28 aprilie 2000 a fost parafat, la Chișinău, *Tratatul privilegiat de parteneriat și cooperare* între România și Moldova, prilej cu care Bodo Hombach, coordonator special al Pactului de Solidaritate pentru Europa de Sud-Est, a apreciat că acel document “reprezintă un nou pod politic între cele două state, un semnal pentru Europa în ceea ce privește angajarea celor două țări de a merge împreună spre același obiectiv strategic – integrarea europeană.”⁶⁸

Relațiile economice dintre România și Republica Moldova au cunoscut o accentuată dezvoltare, dar cele politice s-au blocat adesea, astfel că entuziasmul anilor 1990-1991 a fost înlocuit cu o anumită rigiditate și suspiciune reciprocă. Declarația lui Mircea Snegur, primul președinte al Republicii Moldova, “*să ne ținem de neamuri*” a devenit mai curând o figură de stil. După 2000 s-au înregistrat numeroase momente politice tensionate, marcate de expulzarea sau rechemarea reciprocă a unor diplomați, interzicerea trecerii frontierei în Republica Moldova pentru unii cetățeni români, inclusiv scriitori sau artiști etc. În aprilie 2009 guvernul de la Chișinău a introdus vize de intrare în Republica Moldova pentru toți cetățenii români, precizând că acest regim “va fi păstrat cel puțin până când România va semna cu Republica Moldova tratatul de frontieră. După constituirea unui guvern pro-occidental la Chișinău, această decizie a fost anulată, în decembrie 2009”⁶⁹ Această decizie avea să fie anulată în decembrie 2009. Pe de altă parte, mulți cetățeni ai Republicii Moldova s-au stabilit în România, au obținut cetățenia acestei țări, fapt ce le-a permis să se deplaseze în statele din Uniunea Europeană.

Un alt stat independent apărut la granița României este **Ucraina**. Aceasta și-a proclamat independența la 24 august 1991, iar oficialitățile de la București au recunoscut imediat acest act, exprimându-și speranța că între cele două țări se vor dezvolta relații prietenești. Ucraina era considerată de SUA și Uniunea Europeană, dar și de “civiștii” de la București, un “tampon”, între România și Uniunea Sovietică (Rusia), o stavilă în calea imperialismului rusesc. Ucraina a fost recunoscută pe plan internațional ca fiind “moștenitoarea” Uniunii Sovietice în spațiul fostei Republici Sovietice Socialiste Ucrainene, adică și a teritoriilor românești din nordul Bucovinei și sudul Basarabiei, obținute în urma Pactului Molotov-Ribbentrop din 23 august 1939. Parlamentul României, întrunit în “ședință solemnă” la 24 iunie 1991 a declarat respectivul pact ca fiind “nul și neavenit”. O asemenea poziție era exprimată la exact 6 luni după ce Congresul Deputaților Poporului ai URSS adoptase o hotărâre potrivit căreia protocolul

adițional al Pactului Molotov-Ribbentrop din 23 august 1939 și alte înțelegeri secrete încheiate cu Germania erau lipsite de fundament juridic și de valabilitate din momentul semnării lor.⁷⁰

Interesant este că “societatea civilă” din România, animată de sentimente antirusești, nu a cerut Ucrainei să dezavueze Pactul din 23 august 1939, ci continua să acuze Kremlinul, deși Federația Rusă nu stăpânea nici un teritoriu românesc.

Regimul de la Kiev s-a comportat în maniera caracteristică unei mari puteri, adoptând o atitudine rigidă față de semnalele de prietenie venite de la București. În negocierile pentru semnarea unui tratat între cele două state, diplomații ucrainieni au refuzat orice compromis, impunându-și integral punctele de vedere. Deoarece o exigență pentru aderarea la NATO era aceea ca statul respectiv să aibă tratate cu toți vecinii, oficialitățile de la București au cedat complet, sperând că astfel România va fi acceptată să intre în această alianță la reuniunea de la Madrid din 8-9 iulie 1997. În acest context la 2 iunie 1997 a fost semnat *Tratatul de bună vecinătate și cooperare* între România și Ucraina, prin care regimul Emil Constantinescu recunoștea nu numai efectele Pactului Molotov-Ribbentrop din 23 august 1939, dar și Protocolul sovieto-român semnat la Moscova în ziua de 4 februarie 1948, prin care Insula Șerpilor era cedată Uniunii Sovietice. Prin tratatul din 1997, guvernul de la București spera să obțină o ameliorare a situației românilor din Ucraina, dar Kievul nu numai că nu a acționat în această direcție, ci a impus noi restricții privind întrebuințarea limbii materne, învățământul, cultele etc. “Societatea civilă” nu a “luat act” de aceste realități, ci a continuat să critice Federația Rusă, vinovată de încheierea pactului cu Germania, în 1939.

Cu toate protestele diplomaților români și ale unor organisme internaționale, Ucraina a trecut la construirea Canalului Bâstroe, prin care se afectează echilibrul biosferei Delta Dunării, precum și transportul de mărfuri și pasageri pe brațele Chilia și Sfântu Gheorghe de pe teritoriul României. În privința delimitării platoului continental al Mării Negre, prin tratatul din 1997 s-a stabilit că aceasta se va realiza prin negocieri bilaterale, iar dacă nu va conveni la un acord, să se apeleze la Curtea Internațională de Justiție de la Haga. S-a ajuns la acest for internațional, care a anunțat, la 3 februarie 2009, că România va obține 80% din teritoriul aflat în dispută.⁷¹ Insula Șerpilor rămânea în Ucraina, conform acordului din 1948, deși acesta fusese semnat în condițiile ocupării României de către Armata Roșie.

Principala orientare a politicii externe românești după revoluție a fost spre statele occidentale. Relațiile cu **Statele Unite ale Americii**, singura superputere mondială, au demarat extrem de dificil. Se pare că formula de conducere instalată la București în decembrie 1989 nu a fost pe placul Washingtonului care a adoptat o atitudine distantă și critică față de oficialitățile române. La aceasta au contribuit și liderii opoziției, care au făcut adevărate turnee prin marile orașe din SUA, criticând “regimul criptocomunist” de la București “orientat spre Moscova”, în frunte cu Ion Iliescu. Tensiunile politice din România, mai ales mineriada din 14-15 iunie 1990, au fost aspru criticate de SUA, iar ambasadorul acestei țări a refuzat să participe la festivitatea de instalare a lui Ion Iliescu în funcția de președinte al României, ales la 20 mai 1990.

Schimbarea de regim, în 1996, nu a modificat substanțial relațiile româno-americe. La reuniunea de la Madrid, din 8-9 iulie 1997, președintele Bill Clinton s-a opus primirii României în NATO. După această reuniune, președintele american a făcut, în ziua de 11 iulie, o vizită de câteva ore în România, unde i s-a organizat o primire extrem de măgulitoare. Clinton a vizitat mai întâi Varșovia, unde i-a felicitat de polonezi pentru intrarea țării lor în NATO. În piața centrală din capitala Poloniei cetățenii au ascultat discursul președintelui SUA așezați pe scaune, și au aplaudat doar de 2-3 ori. În România, Clinton a fost primit în triumf, zeci de mii de oameni au fost mobilizați de administrația Emil Constantinescu pentru a-l aplauda, ca pe marele binefăcător al României. Discursul său a fost întrerupt aproape după fiecare frază, cu urale și ovații. Poate că această primire fastuoasă l-a convins pe Clinton că românii doresc sprijinul SUA, drept care el s-a pronunțat pentru un “parteneriat strategic” între cele două țări.

Momentul de cotitură în relațiile României cu SUA s-a produs la 11 septembrie 2001, când în urma unui atac terorist au fost distruse turnurile gemene *World Trade Center* din New-York, care simbolizau prosperitatea și demnitatea americanilor. Reacția promptă a președintelui Iliescu, din chiar acea zi, prin care a condamnat atacul terorist, declarându-și deplina solidaritate cu SUA, a determinat Washingtonul să ia în calcul o prezență mai substanțială a sa în România, care putea oferi găzduire pentru bazele militare americane, cu misiuni în Orientul Mijlociu și în Afganistan. În acest scop, era util ca România să devină membră a NATO și să participe cu trupe la acțiunile inițiate de SUA.

Oficialitățile de la București, urmărind să câștige încrederea SUA, au adoptat o atitudine de totală cedare în fața pretențiilor Washingtonului. Președintele Traian Băsescu a declarat chiar că “licuriciul mic” (România) trebuie să urmeze îndeaproape “licuriciul mare” (SUA). Cetățenii americani prezenți în România au fost scoși de sub jurisdicția autorităților române, astfel că aceștia nu pot fi cercetați și judecați nici măcar atunci când comit crime. Semnificativ este cazul unui militar de la Ambasada SUA, care după ce a ucis un cetățean român (solistul de muzică ușoară, Teo Peter), a fost judecat de Tribunalul din SUA, fiind achitat (statul român nu a trimis nici măcar un avocat care să pledeze cauza victimei și a familiei sale). Au fost “privatizate” către firme americane întreprinderi importante, precum Uzina de Autoturisme de teren ARO de la Câmpulung, care a fost pur și simplu desmembrată și lichidată, act privit cu detașare de oficialitățile române. Contractul încheiat cu firma *Bechtel* în 2004 pentru construcția autostrăzii Transilvania a fost încheiat în condiții total dezavantajoase pentru România. În februarie 2009, ministrul Transporturilor, Radu Berceanu, afirma că singura preocupare a firmei Bechtel a fost “cum să mai ia ceva milioane de euro și să nu dea nimic”. Referindu-se la modul cum a fost negociat și semnat contractul, ministrul aprecia că “dacă era Ceaușescu îi spânzura pe toți”. El lua în calcul eventualitatea revizuirii contractului, fapt ce însemna plata a 50-60 milioane de euro din partea statului român, dar cel puțin se clarifica situația, putându-se încheia un nou contract cu o altă firmă. Berceanu a mai afirmat că, până în acel moment (februarie 2009), statul român a plătit 620 milioane de

euro firmei, care nu predase nici măcar un singur km de autostradă.⁷² Ulterior, Berceanu și-a temperat discursul, semn că primise o “atenționare” de la Washington. Pe baza contractului din 2004, în decembrie 2009 au fost dați în folosință 42 de km din autostrada proiectată. La festivitate, transmisă în direct de posturile de radio și televiziune, au participat primul ministru și alți membri ai guvernului.

Ameliorarea relațiilor cu singura superputere mondială a fost, totuși, benefică pentru România, care a putut să intre în NATO și în Uniunea Europeană. Guvernul de la Washington a dat garanții de securitate României, astfel că această țară nu mai trăiește cu “obsesia” că va fi atacată de cei care-i contestă granițele. Chiar și extremiștii maghiari au primit semnale de peste Ocean să-și tempereze discursul și să nu mai agite problema Transilvaniei.

Dintre țările europene, **Franța** a fost cea care a manifestat o largă deschidere spre România. François Mitterand a fost primul șef al unui stat occidental care a vizitat România, exprimându-și încrederea în evoluția democratică a acestei țări (aprilie 1991).

Obiectivul fundamental al politicii externe a României a fost **aderarea la instituțiile europene și euro-atlantice**. Un pas important în această direcție s-a înregistrat în ziua de 23 octombrie 1990, când a fost semnat *Acordul de cooperare economică și comercială* între România și Comunitatea Europeană. Acordul fusese elaborat la începutul lunii iunie 1990, dar oficializarea lui a fost amânată datorită evenimentelor din 13-15 iunie 1990. La 22 februarie 1991, Parlamentul European a aprobat acordul comercial și de cooperare semnat de România și Comunitatea Europeană; documentul prevedea acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate, extinderea cooperării în domeniul energetic, al educației, turismului și sistemului bancar.

Prin Tratatul de la Maastricht, din februarie 1992, Comunitatea Europeană și-a luat numele de Uniunea Europeană, iar în iunie 1993, Consiliul Uniunii Europene a decis ca țările din Europa Centrală și de Est, care doreau, puteau să devină membre ale Uniunii Europene, stabilind și anumite criterii economice și politice pentru aderare.⁶⁶ În decembrie 1997, Consiliul European, întrunit la Luxemburg, a stabilit ca în 1998 să înceapă negocierile de aderare cu șase state candidate – Republica Cehă, Estonia, Ungaria, Polonia, Slovenia și Cipru. În decembrie 1999, la Conferința de la Helsinki, s-a hotărât ca din anul 2000 să înceapă negocierile de aderare cu alte șase state: Bulgaria, Letonia, Lituania, Malta, România și Slovacia.

În ultimul an al secolului XX și în primul din secolul XXI, au crescut perspectivele de aderare a României la N.A.T.O.⁷⁴ Poziția față de conflictul din Kosovo, când România a pus la dispoziția Alianței spațiul său aerian pentru bombardarea Belgradului de către aviația americană (1999) și mai ales față de atacurile teroriste din 11 septembrie 2001 asupra unor obiective civile și militare din S.U.A., când Bucureștii au luat o atitudine de fermă condamnare, au determinat Administrația de la Washington să considere utilă aderarea României la N.A.T.O. La reuniunea șefilor de state sau de guverne a țărilor din N.A.T.O. de la Praga, din 21 noiembrie 2002, s-a hotărât ca România, împreună cu alte

șase state europene (Bulgaria, Estonia, Lituania, Letonia, Slovacia și Slovenia), să fie invitată să înceapă negocierile de aderare la această alianță. În ziua de 23 noiembrie, președintele George W. Bush a făcut o vizită în România, pentru a-i ura „Bun venit!” în N.A.T.O. și a-i da asigurări: „Dacă cineva, vreodată, va ataca România, dacă cineva, vreodată, va amenința România, N.A.T.O. și Statele Unite vor fi umăr la umăr cu dumneavoastră. Ca un aliat al N.A.T.O., puteți avea această încredere. Nimeni nu va putea să vă ia libertatea acestei țări”⁷⁵. Intrarea efectivă în NATO s-a realizat în 2004.

Prin aderarea la N.A.T.O., România a obținut garantarea securității și integrității sale teritoriale, dar și Alianța a câștigat prin participarea militarilor români la acțiunile N.A.T.O (în Afganistan, Irak etc.), pe cheltuiala statului român, prin acordul vizând amplasarea de baze militare americane pe teritoriul României etc.

Aderarea la NATO a facilitat accelerarea procesului de integrare europeană.⁷⁶ La 1 ianuarie 2004 Uniunea Europeană s-a extins prin aderarea a 10 state (Cipru, Estonia, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, Cehia, Slovacia, Slovenia și Ungaria). Astfel, s-a făcut un pas decisiv al extinderii spre Est. La 25 aprilie 2005 a fost semnat Tratatul de aderare la Uniunea Europeană a Bulgariei și României. Au urmat negocieri intense pentru îndeplinirea condițiilor necesare, în timpul căror partea română și-a luat numeroase angajamente și a cedat în multe domenii (privind mai ales cantitățile de produse – lapte, struguri, legume, etc. etc. – pe care avea dreptul să le comercializeze pe piața statelor europene). Prin aderarea la Uniunea Europeană, începând cu 1 ianuarie 2007, România beneficiază de alocarea unor fonduri considerabile din partea Uniunii, dar și aceasta contribuie la fondul comunitar cu o sumă importantă. Totodată, statele din Uniunea Europeană au deschisă o importantă piață de desfacere și o apreciabilă forță de muncă ieftină, în timp ce cetățenii români pot călători fără restricții în majoritatea statelor Uniunii. Totuși, unele state au adoptat restricții (menținute și în 2009) în privința angajării românilor ca forță de muncă pe teritoriul lor.

Deși România este membru cu drepturi depline al Uniunii Europene, glasul său se face prea puțin auzit, oficialitățile de la București fiind obișnuite să asculte, să primească recomandări și critici, socotindu-se un partener minor, deși din punctul de vedere al mărimii teritoriului și populației, al resurselor naturale se află pe locul 7 în rândul celor 27 de state ale Uniunii.

Relațiile României cu țările din **America Latină, Africa și Asia** – foarte ample în vremea lui Nicolae Ceaușescu – s-au diminuat considerabil, iar prezența României pe arena internațională este mai mult decât modestă.

În cei 20 de ani care au trecut de la revoluție, cu greu se poate identifica o inițiativă a României pe plan mondial, o implicare a diplomației de la București în rezolvarea vreunei mari probleme internaționale, deși avea calificarea să o facă, mai ales în privința războiului civil din Iugoslavia și a conflictului israeliano-arab. Timorați de prea marea anvergură internațională a politicii lui Nicolae Ceaușescu, noii lideri politici au preferat să rămână în “umbră” și să nu dea de bănuț că ar urma calea fostului dictator de la București.

Privind la scara întregului continent, este cert că în 2009, comparativ cu 1989 situația este complet schimbată. Nu mai există „cortina de fier“, încrâncenata luptă politică și competiție militară între „Est și Vest“, au dispărut, în bună parte, barierele în calea circulației persoanelor dintr-o țară în alta, s-a creat Uniunea Europeană care promovează un set de valori comune, vizând consolidarea democrației, armonizarea relațiilor interstatale și în interiorul acestora.

În același timp, la o analiză mai atentă, se poate lesne observa că statele mari, în primul rând Germania și Franța, și-au rezervat „partea leului“ în toate structurile Uniunii Europene, chiar dacă în prim plan mai apare câte un portughez, olandez, belgian etc. Încercarea de a impune o Constituție și un guvern european a fost respinsă de cetățenii unor țări, prin referendum. Aceștia doresc o uniune a națiunilor (statelor) europene, nu una a cetățenilor (indivizilor) care să nu aibă o patrie a lor.

Uniunea Europeană nu este un „panaceu universal“, nu rezolvă automat relațiile dintre state și dintre indivizi; de aceea, fiecare națiune trebuie să-și aducă propria contribuție la dezbateră problemelor ivite și la soluționarea lor. România este încă un factor pasiv, așteptând să primească directive și calificative, deși, prin mărimea teritoriului și a populației, a resurselor materiale și spirituale este îndreptățită să aibă „o voce distinctă“ și să fie respectată de comunitatea europeană. Complexul de inferioritate, inoculat românilor timp de decenii, trebuie depășit, iar aceasta o poate face numai o clasă politică veritabilă, cu adevărat responsabilă.

Note:

¹ Vezi, pe larg, A. Pop, *Tentația tranziției. O istorie a prăbușirii comunismului în Europa de Est*, București, Editura Corint, 2002; I.N. Sava, *Zece ani de tranziție în Europa de Est*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000

² Boris Yeltsin, *The struggle for Russia*, Random House, 1995, p. 120

³ Andrei Graciov, *Naufraziul lui Gorbaciov. Adevărata istorie a destrămării URSS*, București, Editura Nemira, 1995, p. 221

⁴ Mihai Gorbaciov, *Memorii*. Traducere de Radu Pontbriandt. Ediția Dan Petre, București, Editura Nemira, 1994, p. 275

⁵ Henry Kissinger, *Diplomația*, București, Editura All, 1998, p. 665

⁶ Sime Piroțici, *Unitatea Iugoslaviei. Realitate sau deziderat? (1918-1941)*, București, Editura Universității, 2005 (capitolul IV)

⁷ Nicolae Enciu și Valentina Enciu, *Construcție europeană (1945-2007)*, Chișinău, Editura Civitas, 2008, p. 210.

⁸ *Ședința Consiliului Frontului Salvării Naționale din 27 decembrie 1989*, în „Caietele Revoluției“, nr. 2/2006, p. 40.

⁹ Ion Iliescu, *Momente de istorie*, p. 37

¹⁰ Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Enciclopedia partidelor politice din România (1862-1994)*, București, Editura Mediaprint, 1995, pp. 147-153

- ¹¹ Gérald de Selys, *Minciuni mass-media*, București, Editura Scripta, 1990, pp. 8-9
- ¹² Michel Castex, *Un mensonge gros comme le siècle. Roumanie, histoire d'une manipulation*, Paris, Editura Albin Michel SA, 1990
- ¹³ Brândușa Armanca, *Media culpa*, București, Editura Curtea Veche, 2006, pp. 135-138
- ¹⁴ Vezi, pe larg, Ioan Scurtu, *Revoluția și minciuni mass-media*, în „Dosarele istoriei“, nr. 12/2006
- ¹⁵ Virgil Măgureanu, *De la regimul comunist la regimul Iliescu. Virgil Măgureanu în dialog cu Alex Mihai Stoenescu*, București, Editura RAO, 2008, p. 169
- ¹⁶ *Ibidem*.
- ¹⁷ Dinu C. Giurescu, *De la Sovromconstrucții nr. 6 la Academia Română. Amintiri. Mărturii*, București, Editura Meronia, 2008, p. 435
- ¹⁸ Olivia Clătici, “Opțiuni politice...Experiențe politice. Am fost activist al Partidului Comunist Român”, București, Casa de Editură și Librărie Nicolae Bălcescu, 2007, p.413
- ¹⁹ Constantin Hlihor, *România. Căderea comunismului și nașterea democrației*, București, Editura Universității București, 2006, p. 136
- ²⁰ Peter Siani-Davies, *Revoluția Română din Decembrie 1989*. Traducere Cristina Mac. București, Editura Humanitas, 2006., p. 352
- ²¹ „Monitorul oficial“, nr. 27 din 10 februarie 1990
- ²² *Ibidem*, nr. 33 din 18 martie 1990
- ²³ Vezi, pe larg, Vladimir Pasti, *România în tranziție. Căderea în viitor*, București, Editura Nemira, 1995
- ²⁴ Stan Stoica, *Dicționarul partidelor politice din România. 1989 – 2004*, București, Editura Meronia, 2004, p. 163
- ²⁵ „Monitorul oficial“, nr. 233 din 21 noiembrie 1991.
- ²⁶ Virgil Măgureanu, *De la regimul comunist...*, p.285-286.
- ²⁷ *Enciclopedia istoriei politice a României*. Sub redacția lui Stelian Neagoe, București, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2003, pp. 622, 625.
- ²⁸ *Ibidem*, p.664-665, 667.
- ²⁹ Ioan Scurtu, *Istoria contemporană a României (1918-2007)*, București, Editura Fundației România de Măine, 2007, p.199-200.
- ³⁰ „Adevărul“ din 3 decembrie 2008.
- ³¹ Revista „22“ din 7 aprilie 2009
- ³² *Experiment nou al FMI în România*, în „Jurnalul Național“, din 21 aprilie 2009
- ³³ Zbigniew Brzezinski, *Europa Centrală și de Est în ciclul tranziției*, București, Editura Diogene, 1995, p.21.
- ³⁴ Vezi, pe larg, Nicolae Belli, *Tranziția mai grea decât un război. România 1990-2000*, București, Editura Expert, 2001; Elena Zamfir, Ilie Bădescu, Cătălin Zamfir, *Starea societății românești după 10 ani de tranziție*, București, Editura Expert, 2000.
- ³⁵ *Față în față cu Petre Roman. 9 convorbiri cu Vartan Arachelian*, București, Editura Cartea Românească, 1996, p.85.

- ³⁶ *Ibidem*, p.86.
- ³⁷ Doru Viorel Ursu, *Ministru de Interne, Partea I. Înceleștarea*, București, Editura C.D. Press, 2008, p.69.
- ³⁸ Virgil Măgureanu, *op.cit.*, p.261.
- ³⁹ Dionysius Fota, *Cum se ruinează o economie națională. Prin dezindustrializare, importuri și polarizarea societății în bogați și săraci*, București, Editura Universitară, 2007, p.205
- ⁴⁰ Liviu Chelcea, *Bucureștiul postindustrial. Memorie, dezindustrializare și regenerare urbană*, Iași, Editura Polirom, 2008, p.285.
- ⁴¹ Aurelian Bondrea, *România la începutul secolului XXI. Starea națiunii 2004*, București, Editura Fundației România de Măine, 2004, p.207 (sursele indicate: „*Anuarul Statistic al României*“, 1990, 1999, 2003)
- ⁴² „România liberă“ din 24 mai 2002.
- ⁴³ Iulian Văcărel, *Politici fiscale și bugetare în România. 1990-2000*, București, Editura Expert, 2001, p.107
- ⁴⁴ Dinu C.Giurescu, *Reindustrializarea României*, în revista *Clipa* din 30 martie 2009
- ⁴⁵ Aurelian Bondrea, *România la începutul secolului XXI*, p.207.
- ⁴⁶ Constantin Cumpănă, *Tragedia navei Independența*, Constanța, Editura Telegraf Advertising și Editura Ex Ponto, 2006 (*Cuvânt înainte* de Nicolae Romulus Moise, căpitan de cursă lungă, p.18).
- ⁴⁷ Mircea Cărtărescu, *Împrumut preventiv? Să fim serioși!* în „Evenimentul zilei“ din 20 martie 2009.
- ⁴⁸ Aurelian Bondrea, *România la începutul secolului XXI...*, pp. 234–235
- ⁴⁹ *Ibidem*, pp. 230–231.
- ⁵⁰ *Istoria economică a României*, vol.II, p.502.
- ⁵¹ *Apud*, „România liberă“ din 18 decembrie 2008.
- ⁵² „Monitorul oficial“ din 16 iulie 1998
- ⁵³ „Gândul“ din 25 februarie 2009.
- ⁵⁴ Cătălin Zamfir, *O analiză critică a tranziției*, p.166
- ⁵⁵ Tudor Opreș, *Drama învățământului românesc de azi*, București, Editura Roza Vânturilor, 2004, p.236.
- ⁵⁶ Ioan Scurtu, *O decizie stupefiantă*, în „Opinia Națională“ din 23 martie 2009.
- ⁵⁷ Ion Zănescu, *Moara lui Assan*, în „Magazin istoric“, iulie 2008, pp.13-17.
- ⁵⁸ Expert dr. Carmen Irene Atanasiu, *Patrimoniul național - situația dramatică a acestuia, în “Marea Neagră”*. Revista Ligii Naționale Române fondată de Jean Bart, Constanța, ianuarie-martie 2009, pp. 17-18
- ⁵⁹ Ștefan Lache, *România în relațiile internaționale. 1939-2006*, București, Editura Fundației România de Măine, p.313-392.
- ⁶⁰ Vezi pe larg, Georgiana-Margareta Scurtu, *Noua orientare a politicii externe a României după Revoluția din Decembrie 1989. Studiu de caz: decembrie 1989 ianuarie 1990*, în „Clio 1989“, nr.2-2007.

⁶¹Textul stenogramei, în Ion Iliescu, *Revoluția Română*, pp. 69-98.

⁶²„Adevărul“ din 5 iulie 2003

⁶³Revista 22 din 21 iulie 2009

⁶⁴„Jurnalul național” din 22 ianuarie 2008

⁶⁵„*Jurnalul Național*”, din 7 iunie 2006

⁶⁶*Istoria politicii externe românești în date*. Coordonator Ion Calafeteanu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 725

⁶⁷Vezi, pe larg, Marian Enache și Dorin Cimpoeșu, *Misiune diplomatică în Republica Moldova (1993-1997)*, Iași, Editura Polirom, 2000

⁶⁸*Istoria politicii externe...*, p. 816

⁶⁹*Noi acuzații dure ale diplomaților de la Chișinău la adresa României*, în „Adevărul” din 17 iunie 2009.

⁷⁰*Istoria politicii externe...*, p. 604

⁷¹*Curtea Internațională de la Haga dă câștig de cauză României în procesul cu Ucraina*, în „Gândul” din 4 februarie 2009

⁷²*Berceanu: „Dacă era Ceaușescu îi spânzura pe toți”*, în „România liberă” din 13 februarie 2009

⁷³Ion Jinga, *Uniunea Europeană. Realități și perspective*, București, Editura Lumina Lex, 1999, p. 27

⁷⁴Teodora Stănescu-Stanciu, *Integrarea europeană și euroatlantică a României*, București, Editura Fundației România de Măine, 2006, cap. VIII

⁷⁵*România – N.A.T.O. Cronologie. 1989-2004*. Coordonator general-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu, București, Editura Militară, 2004, p. 356

⁷⁶Angela Banciu (coordonator), *Integrarea europeană. Repere istorice și evoluții contemporane*, București, Editura Politehnica Press, 2006

REPERE ISTORIOGRAFICE PRIVIND REVOLUȚIA ROMÂNĂ DIN DECEMBRIE 1989

Mihail M. ANDREESCU*

Despre Revoluția Română din Decembrie 1989 în general, ca și despre mersul revoluției în București, s-a scris destul de mult, atât în țară cât și în străinătate. De la lucrări cu caracter memorialistic și evocator, redactate în stil mai mult sau mai puțin gazetăresc, la lucrări de analiză, documente, evocări documentate, interpretări partinice și politice, deseori subiective și prea puțin obiective și lipsite de tendențiozitate, până la analize și interpretări „documentate” și bazate pe documente care vin să susțină o anume teorie ori un anume „adevăr”, numărul cărților și revistelor despre Revoluția Română și despre revoluțiile anului 1989, în general, a sporit considerabil în cele două decenii care au trecut de la evenimente. De aceea, aici și acum nu ne propunem să facem o analiză istoriografică exhaustivă a lucrărilor apărute, ci doar unele comentarii și sublinieri referitoare la lucrările pe care le-am considerat ca reprezentative, atât în privința autorilor care au fost actori de primă mână ai revoluției sau au reprezentat, la vremea respectivă, instituțiile vechii puteri, până la autori politici și jurnaliștii străini și români, care au jucat un anume rol în acele evenimente și le-au cunoscut „din interior”. De asemenea, am avut în vedere și autori care au susținut ulterior puncte de vedere evident partinice și tendențioase, în concordanță cu interese personale sau generale, interne și externe **.

Multe din lucrările studiate de noi, apărute în ediții succesive, au suferit unele modificări și reinterpretări subiective, în concordanță cu interesele politico-sociale de moment ale autorului, cu grija lui pentru posteritate și, de ce nu, cu starea psihică din anume etape, ca să nu mai vorbim de „ștergerea unor amănunte” în urma trecerii timpului. Altele, redactate de diverse grupuri de revoluționari, prezintă variante proprii

---

* Conferențiar universitar doctor

** Studiul reprezintă capitolul I din lucrarea „*Revoluția din 1989 în București*”, Editura MEGA, Cluj-Napoca, 2009

ale unor evenimente care, fie confirmă declarațiile date în timp cu diverse prilejuri, fie le modifică radical din motive personale. Diferitele tipuri de lucrări: analitice, documentare, memorialistice, interpretative, justificative – unele chiar cu pretenții de acte oficiale sau oficiale –, politico-ideologice, partizane și partinice etc. trebuie privite și analizate cu multă atenție, ele reprezentând tot atâtea „adevăruri” și interpretări despre revoluție. Chiar dacă majoritatea au un caracter subiectiv și tendențios, fiind scrise în anume momente și, așa cum am spus, vizând anume scopuri, totuși, din respect pentru adevăr și pentru cei care s-au jertfit pe altarul revoluției – nu totdeauna pentru o cauză și pentru o idee și nu totdeauna pentru a apăra regimul ori pentru a lupta împotriva lui – am hotărât să ținem cont de majoritatea lucrărilor cercetate de noi și, respectând părerile autorilor, prin confruntarea dintre ele și utilizarea surselor folosite de fiecare să ne formulăm propriile noastre păreri, atât cu privire la evenimentele din timpul revoluției, în general, cât mai ales la cele din București, în special. Iată de ce, – repetăm, fără pretenția de a face o prezentare exhaustivă a istoriografiei Revoluției Române și a anului revoluționar 1989 – considerăm necesar să prezentăm unele lucrări, cu caracter de generalitate, pe domeniile menționate mai sus, evitând astfel repetările obositoare ale unor probleme.

Nemenționarea expresă a unor lucrări nu trebuie considerată ca o impolitețe din partea autorului sau ca o „cenzură”, multe dintre lucrările nemenționate în acest capitol fiind utilizate pe parcursul redactării acestei lucrări și, ca atare, regăsindu-se menționate în bibliografia finală.

I. Vom începe discuția noastră cu grupul de lucrări *memorialistice și interpretativ-justificative*, apărute la scurtă vreme după evenimente, când memoria era încă vie și când participanții și spectatorii la revoluție, ca și analiștii externi, nu avuseseră răgazul necesar pentru a decanta și analiza evenimentele la care tocmai participaseră ori fuseseră martori sau, de ce nu, utilizând propriile expresii, „le generaseră”¹. Fie că acești autori fuseseră și rămăseseră personalități și personaje controversate, înainte și după evenimente, fie că urmăreau să-și justifice anumite poziții în evenimentele revoluționare ori să justifice anumite măsuri pe care le luaseră, aflându-se atunci în posturi cheie, sau pentru a justifica anumite funcții politice în care ajunseseră datorită revoluției, lucrările lor memorialistice ori analist-justificative, cu tot subiectivismul lor, se constituie în mărturii „la cald” extrem de interesante și de necesare istoricului care studiază revoluția română și evenimentele din 1989.

Fără să ținem cont de o ordine anume, tocmai pentru a nu supăra pe nimeni sau dimpotrivă, supărând pe toată lumea, ne vom referi mai întâi la una din lucrările lui Dumitru Mazilu – unul din pionii importanți ai Revoluției Române în București și prim-vicepreședinte al Consiliului Frontului Salvării Naționale, apoi al Consiliului Provizoriu de Uniune Națională –, lucrare apărută în 1991, deși fusese pregătită pentru tipar din 1990². Pe coperta a patra rețin atenția două texte, unul redactat de către autor și altul, probabil, de către editură. Textul autorului este următorul: „*Revoluția Română nu s-a făcut pentru ca privilegiații de ieri – prin jocul a tot felul de subtilități legislative – să devină privilegiații de azi, iar săracii de ieri să fie și mai săraci astăzi... Revoluția*

Română s-a făcut pentru ca nedreptățile, care ne-au produs atâta durere, să fie eliminate pentru totdeauna, iar libertatea, demnitatea și bunăstarea să redevină condiția firească de viață pentru fiecare". Al doilea text ne informează asupra unui aspect interesant din viața post-revoluționară a autorului: „Cuprinsul acestei cărți este, în cea mai mare parte, textul reconstituit în urma sustragerii originalului în timpul agresiunii asupra autorului, la Geneva, 5 martie 1991”, precizare care explică de ce cartea nu apăruse încă din 1990.

Această carte, scrisă cu un grad mare de patetism, își propunea să răspundă la întrebările cele mai arzătoare legate de Revoluția Română din decembrie 1989, sau cel puțin să dea unele răspunsuri în temeiul experienței proprii a autorului și în baza unor texte produse de acesta în timpul evenimentelor. Astfel, în primul volum, intitulat sugestiv „*Acele zile și nopți de dramatism și speranță*” sunt analizate evenimentele din perioada 21–26 decembrie 1989 și întrebările care s-au pus chiar atunci în legătură cu derularea lor: *Am fost înșelați...; Miracolul din decembrie – opera unor agenturi străine?; Așa să ne ajute Dumnezeu!; „Forumul Civic” Democrație, Libertate, Demnitate – acum!; Căderea tiraniei; Teroriști! Teroriști!; Pași spre redobândirea demnității; Lichidarea Ceaușeștilor*. Volumul al doilea, intitulat la fel de sugestiv, *Vise spulberate*, are următorul cuprins care vizează problemele de atunci – am putea spune că și de astăzi, într-o oarecare măsură, ale Revoluției Române, anume: *Preluarea puterii; Eliminarea revoluționarilor; Contestația; Cine sunt teroriștii?; Dosarul Pieței Palatului; Bilanț tragic; „Tragedia trebuie adusă la cunoștința Națiunilor Unite”; În loc de postfață*.

Lucrarea – ne vom mai referi la ea pe parcursul redactării acestei cărți – avea ca scop, în intențiile declarate ale autorului, să justifice atât acțiunile acestuia în zilele de foc ale revoluției și după aceea și, mai ales să justifice, în temeiul mărturiilor proprii, ceea ce s-a petrecut după decembrie 1989, evidențiind rolul său în evenimente și prezentând acțiunile și judecățile acestuia în raport cu cele petrecute ulterior în societatea românească. Sunt punctele de vedere proprii, la fel ca și la alte lucrări de același gen, puncte de vedere și poziții care sunt în opoziție cu ale altora sau care nu sunt în concordanță cu alte „teze”, relatări și „adevăruri” ale altor corifei ai Revoluției. O altă lucrare a aceluiași autor, ajunsă deja la a treia ediție³, i-a permis, dincolo de relatările acțiunilor sale revoluționare și civice, să facă o analiză a ceea ce s-a dorit în decembrie 1989 și rezultatele la care s-a ajuns la aproape două decenii de la evenimente. Așa cum se subliniază și în prezentarea făcută autorului pe coperta a patra, „*Proclamația Revoluției Române*” conține o sinteză privind evenimentele revoluționare din anul 1989. În paginile cărții sunt evocate și momentele de *Dramatism și Speranță trăite de autor în preajma și în timpul Revoluției. Sunt supuse analizei împlinirile și sunt relevate neîmplinirile (decepțiile) din anii care au urmat Revoluției*”.

Așadar, două lucrări memorialistice, cu caracter de analiză justificativă a evenimentelor și faptelor așa cum au fost ele percepute și înțelese de autor și prin care el își justifică acțiunile și trăirile acelor momente. Modelul a fost preluat și îmbunătățit de alți martori și participanți la revoluție, printr-o tratare originală a evenimentelor

– analizate nu doar memorialistic, ci prin prisma importanței politice a lor și a celui care le-a produs –, privite uneori din afara acestora, ca un martor ocular echidistant și oarecum detașat de cele petrecute, cu pretenția că se puteau analiza obiectiv.

Unul dintre cei mai reprezentativi autori în domeniu, poate că și cel mai prolific dintre toți actorii Revoluției Române din Decembrie 1989, a fost Ion Iliescu. Fără a avea pretenția că le-am epuizat – vom aminti acum doar câteva din lucrările sale⁴, urmând ca restul să le utilizăm pe parcurs –, ținem doar să evidențiem caracterul aparte al acestor scrieri. Caracterul memorialistic al unora dintre ele, în care autorul se prezintă pe sine și pe alții în focul evenimentelor de atunci, este dublat de analiza politică, teoretică și practică a acțiunilor întreprinse, întemeiate și augmentate de documente oficiale care sporesc valoarea lucrărilor, credibilitatea lor și chiar obiectivitatea acestora, iar faptul că se utilizează frecvent persoana a treia creează și ipostaza unei anumite detașări a autorului de întâmplări și fapte, ca și cum acesta nu ar fi fost personajul-cheie al Revoluției Române ci un observator atent și avizat al evenimentelor din 1989 și în continuare, un cronicar modern și obiectiv al vieții politice românești din ultimele decenii.

Dacă Dumitru Mazilu, om al *dreptului*, preocupat de formă și fond ca și de justiția demersului într-o anumită problemă, era patetic, idealist și sufletist în lucrările sale, Ion Iliescu, politician responsabil cu experiență, preocupat de organizarea întregii societăți și bunul mers al acesteia, de păstrarea unui anume echilibru politic și social-economic, adoptă un ton sobru, echilibrat, fiind preocupat mai mult de adevărul și responsabilitatea faptelor sale, dar și ale altora, motiv pentru care a și apelat de mai multe ori la prezentarea unor copii după acte oficiale și oficioase, stenograme de ședințe, dialoguri politice, întreveneri și interviuri care să lămurească și să întărească afirmațiile sale. Poate deranja pe unii dar experiența politică bogată credem că l-a slujit din plin pe Ion Iliescu și atunci când a acceptat să-și asume conducerea FSN și a CPUN și mai târziu când, în calitate de Președinte al României, a condus destinele acesteia două legislaturi, reușind să mențină un anume echilibru politic și temperând anumite momente care ar fi putut degenera ușor în confruntări cu consecințe greu de anticipat. Faptul că Ion Iliescu prezintă în lucrările sale numeroase documente – declassificate, desigur, dar care încă nu pot fi consultate în arhive – face ca unii dintre adversarii săi să se îndoiască de spusele sale ori să se simtă deranjați de faptul că actele oficiale îi surprind în momente mai puțin faste pentru ei, pe care ar dori să le uite cât mai repede.

Credem că este momentul acum să atacăm o problemă. Se discută și s-a discutat mult, în țară și la nivel european, asupra faptului că Ion Iliescu a fost o bună perioadă un activist de partid, un nomenclaturist, în ultimă instanță, cel puțin o vreme (până pe la 1980), motiv suficient de denigrare a sa din partea unora și de evidențiere a unor merite din partea altora. Fără a intra în polemică, dorim să spunem doar atât: analiza și judecata faptelor sale, a „realizărilor” politice și a evoluției sale ca om, după 1989, pot sta, în opinia noastră, alături de realizările unor „pașoptiști”, „unioniști” și „regaliști” din secolul XIX, care erau și reprezentanții unor mari familii boierești și unii dintre „nomenclaturiștii” vremii, ceea ce nu i-a împiedicat să fie susținători fervenți ai unor

idealuri revoluționare moderne și nu apărătorii intransigenți ai vechii societăți „fanariot-conservatoare”. Este cazul să ne amintim, între altele, că la înmormântarea lui Ion Rațiu, un adevărat democrat și idealist, Ion Iliescu a transmis mesajul său de condoleanțe și compasiune, deplângând pierderea omului politic de valoare, în vreme ce conducătorii de atunci ai PNT-CD (Partidul Național Țărănesc-Creștin Democrat) erau preocupați cu alte probleme „mai importante”, așa încât dispariția sa a trecut aproape neobservată. Fără a intra în alte amănunte, am dorit doar să dăm două exemple despre cum au fost și cum sunt încă priviți oamenii politici în România, părerile despre ei evoluând potrivit „modei politice” a vremii.

Au existat momente în viața politică revoluționară a lui Ion Iliescu favorabile interpretărilor și discuțiilor – ne vom referi la acestea pe parcursul redactării lucrării de față –, pe care mulți dintre criticii săi le utilizează și astăzi. Atari momente însă au existat în viața mai tuturor politicienilor și revoluționarilor de marcă români și nu numai. Vom avea poate prilejul să discutăm mai pe larg, folosind și alte exemple, cauzele pentru care unii sau alții dintre conducătorii revoluționari și politicienii de după 1989 “s-au bucurat” de „aprecierile” atente ale unor critici.

Revenind la analiza istoriografică, ceea ce surprinde la Ion Iliescu, analizând lucrările sale, este stilul omului responsabil, conștient de rolul său politic și social, care se simte menit să conducă și care este pregătit să-și asume responsabilități sociale și politice, să rezolve probleme delicate, să gestioneze crize etc. Atari „calități” pot, într-adevăr să-i surprindă pe cei care nu sunt obișnuiți cu oameni politici de valoare – așa cum a fost și Corneliu Coposu care, din motive bine cunoscute, a fost denigrat multă vreme de adversarii săi politici, chiar de către unii revoluționari din propriul spectru politic – și care ar dori doar ca persoana lor să fie singura importantă. Pe de altă parte, după cum vom vedea, chiar în epocă, au existat unele personalități care, din motive doar de ele știute, au căutat să-l prezinte pe Ion Iliescu, nu doar omul providențial, ci chiar singurul în stare să conducă pe atunci țara, poziție insuficient motivată care a alimentat bănuielile despre „furtul revoluției”⁵, idee reluată ulterior de pe poziții „științifice și documentate” de către unii analiști, adepți ai teoriei loviturii de stat⁶. Pe de altă parte, în lucrările cu caracter memorialistic-justificativ și ideologic, Ion Iliescu a manifestat o grijă deosebită față de propria imagine și față de momentele „delicate” ale Revoluției române și ale vieții politice post revoluționare, motiv pentru care a și inserat în paginile cărților sale numeroase documente. Modelul – căci a fost vorba despre un model – a fost preluat și de către alți revoluționari ajunși în funcții politice sau de către politicieni care nu fuseseră neapărat revoluționari, dar care au considerat că este mai bine să se protejeze cu duplicate și copii ale unor acte oficiale, preîntâmpinând astfel orice „surprize”.

În ceea ce-l privește pe Ion Iliescu, ținem să precizăm că au existat lucrări-interviu elaborate de alții, unii dintre ei analiști politici provenind din vechiul regim, educați în ideologia acestuia, dar servind acum alte interese și ideologii, care au interpretat în stil propriu evenimentele⁷, în funcție de conjuncturile politice ale momentului și de interesele proprii; aceste cărți însă au prilejuit altor critici – ne referim mai ales la jurnaliști – temeuri

pentru critici și acuze aduse lui Ion Iliescu, în special cele privind educația și mentalitatea comuniste. De aici și termenul de *criptocomuniști* folosit pentru membrii PSD, fost FSN, formațiune politică înființată și condusă multă vreme de către Ion Iliescu.

Un alt autor, care a fost un aprig activist de partid și nomenclurist, „dezcânde-se” de originile sale politice abia în preajma anului 1989 (și-a modificat atitudinea politică abia în 1987, după cum spune el) a fost Silviu Brucan. Fiind unul dintre cei care au introdus „comunismul” în România și care au contribuit la evoluția acestuia mai ales în plan ideologic, Brucan are „meritele” sale în alcătuirea și publicarea „*Scrisorii celor șase*”, apoi în „călătoria” întreprinsă în mai multe state, în vara și toamna anului 1989: SUA, Marea Britanie, Franța, Israel și URSS, întoarcerea în România constituind o surpriză pentru toată lumea, probabil că chiar și pentru Nicolae Ceaușescu. Acest versat activist de „partid și de stat”, obișnuit cu situațiile limită și cu ghidarea luptelor politice spre finalul dorit, a scris lucrări cu caracter memorialistic și documentar ori a acordat interviuri referitoare la meritele sale revoluționare, evidențiind rolul deosebit jucat de el în anumite momente și ipostaze⁸. Despre acest personaj marcant al Revoluției române, unul dintre editorii săi afirma că „*este poate singurul a cărui prezență publicistică a reflectat marile schimbări de curs istoric, de la instaurarea comunismului la revoluția din decembrie 1989, și poate cel mai influent politolog al perioadei de tranziție spre capitalism. Indiferent de modul în care vor fi apreciate faptele relatările și părerile sale, istoricii nu vor putea trece peste o bibliografie atât de bogată și întreprinsă cu istoria ultimilor cincizeci de ani*”⁹. Cele spuse sunt adevărate, dar nu știm cât adevăr a spus personajul Brucan!

În legătură cu Revoluția din decembrie 1989, Silviu Brucan însuși va scrie despre sine și despre Revoluție: „*În sfârșit, chiar informații despre revoluția noastră din decembrie 1989 sunt rare și de aceea există o mare cerere pentru „adevăr”. Relatarea mea despre Revoluția Română este cea a unuia care a fost acolo unde se petreceau evenimentele și se luau deciziile majore și deci a unui martor la istorie. Încerc să reconstitui evenimentele așa cum le-am văzut și cunoscut, dar sunt conștient că fiind doar unul din actorii revoluției, numai un istoric de profesie va fi în stare să scrie istoria ei completă*”¹⁰.

Atent la nuanțe și interpretări Silviu Brucan va avea grijă de propria imagine, plasându-se în mijlocul evenimentelor și arogându-și cele mai importante merite, pentru ca, după revoluție să se retragă, aparent, din viața politică, jucând rolul unui observator și sfătuitor, dar și critic, al vieții politice românești post revoluționare. Grija față de propria imagine l-a făcut să-și caute propriul dosar de la Securitate, instituție pe care, așa cum vom vedea mai departe, a înfierat-o permanent. Afirmările sale și modelele politice, sugerate sau creionate, au atras mulți adepți, mai ales din rândurile politicienilor de dreapta, dar și de stânga, personajul Brucan fiind urmărit cu atenție și în străinătate.

Un alt memorialist-analist și documentarist al Revoluției de la 1989, iubitor de scenarii – el însuși fiind un cunoscut regizor de film, iar în momentul Revoluției aflându-se în Germania de unde a revenit urgent, – Sergiu Nicolaescu oscilează în cărțile sale

între comploturi și revoluție, comploturile și scenariile fiind exterioare Revoluției și împotriva acesteia, având scopul de a o compromite¹¹. Celebrul regizor de filme istorice și de acțiune, mărturisese într-una din cărțile sale, referitor la Revoluția Română: „Și deodată, ca o explozie, a venit Revoluția noastră, născută din demnitatea ce părea moartă. O clipă de sacrificiu. De libertate și de bucurie! S-a născut o speranță, după vremuri telurice. O clipă, pentru că, din nou, au apărut trădătorii, delatorii istoriei, gata să nege totul. Încercarea de a compromite Revoluția prin urmările ei este înșelăciune. Mă ridic împotriva acelor care neagă Revoluția, care o atribuie unor aranjamente personale, care vor să ne jefuiască de un posibil ideal; împotriva tuturor din afară, care afirmă că totul a fost o minciună și prin asta dovedesc că ne consideră dușmanii lor”¹².

În altă parte, referindu-se tot la perceperea Revoluției Române și la necunoscutele ei, susținând că a fost un proces intern fără amestec din alte părți, Sergiu Nicolaescu nu excludea diversiunile străine împotriva Revoluției și a României însăși, luând poziție împotriva denigratorilor Revoluției. „În acest fel a fost negată revoluția sau cum afirma dl. Paler: „**revoluția furată**”, teză preluată de Ion Caramitru cu „**revoluția confiscată**” și alții cu negarea revoluției („**Ievoluție**”) sau susținerea tezei absurde a loviturii de stat. Deci, interpretări dirijate ideologic, politic și valorificate propagandistic. Aceiași „**inamici**” ai revoluției, bineînțeles că neagă în egală măsură teroriștii și, aberant, diversiunea radioelectronică sau intervenția străină, chiar și cea sovietică. Desigur, toate aceste argumente, aruncate pe ici pe colo fără susținere și uneori chiar dovedind ignoranță, nu urmăresc altceva decât denigrarea unor adversari politici sau răfuieli personale”¹³. Facem precizarea aici că Sergiu Nicolaescu, în calitate de Președinte al Comisiei Senatoriale pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989 (1991–1992), apoi de vicepreședinte al acesteia (1992–1996), a avut acces la mărturii și documente dintre cele mai diverse și mai importante, multe dintre ele cu caracter *strict secret*, așa încât, fie și teoretic, afirmațiile sale ar trebui să fie credibile ca să nu spunem veridice. Ținând însă cont de cele afirmate de noi la începutul acestei cărți și de faptul că autorul nu este un istoric și analizează faptele subiectiv, din punctul de vedere al omului politic, nu vom accepta *tale-qual* tot ceea ce a scris și afirmat Sergiu Nicolaescu, supunând criticii și comparației cu alte dovezi și afirmații ale altor autori.

De o factură cu totul aparte este lucrarea memorialistică a lui Petre Roman¹⁴ – alt actor de marcă al Revoluției Române – în care, mai mult decât justificativ și decât era necesar, face o prezentare autobiografică a vieții sale și a „carierii” revoluționare, în special a perioadei când a fost Prim-ministru al României. Lucrarea sa preia din modelele oferite de Ion Iliescu și Silviu Brucan, aducând și unele acte oficiale în susținerea afirmațiilor sale.

Tot în rândul lucrărilor memorialist-documentar-justificative vom menționa și ampla lucrare a lui Teodor Brateș, unul dintre redactorii TVR care a transmis în direct cele mai numeroase, ciudate și interesante știri și care a și fost acuzat ulterior de către

revoluționari și oamenii politici ai vremii¹⁵. Mărturiile cuprinse în cele trei volume ale cărții sale ar trebui considerate ca fiind cele mai veridice și de primă mână, dacă nu am cunoaște că cele mai multe dintre ele – știri, zvonuri, ordine militare, declarații etc. – au reprezentat rezultatele unei manipulări și dezinformări crase, cu consecințe deseori tragice privind victimele Revoluției. Este adevărat că există scuza lipsei de timp privind verificarea știrilor și nevoia acută de comunicare și de „coordonare” a acțiunilor militar-revoluționare, dar tot atât de adevărat este și faptul că tocmai neverificarea știrilor, zvonurilor și ordinelor a condus la evenimente dintre cele mai tragice. Conștient că „știrile” date atunci pe postul de televiziune au putut produce numeroase tragedii, autorul continua să creadă că demersul său este valoros și se înscrie în efortul de aflare a *adevărului* cu privire la Revoluția din decembrie '89. Mai mult, el se va ridica împotriva afirmațiilor făcute de Sergiu Nicolaescu în vara anului 2005, recunoscând însă că toate „probele” strânse și prezentate Comisiilor și instanțelor nu reprezintă decât „fragmente de adevăr” și acelea îndoielnice. În acest sens este, credem noi, revelatoare confesiunea sa de la începutul ultimului volum al trilogiei sale.

De la început mă simt obligat să dau explicații în legătură cu opțiunea pentru includerea în TRILOGIEI a unor momente care au marcat diferite faze ale acestui demers publicistic pentru a ajunge, totuși, în forma (să zic finală) supusă acum atenției cititorului. Poți, oare, să rămâi indiferent când, într-o anumită etapă a definitivării volumului de față, îți este dat să citești că „adevărul despre Revoluție nu se va afla niciodată?” Afirmația aparține lui Sergiu Nicolaescu și a fost reprodusă de întreaga presă la 8 iulie 2005, după audierea cunoscutului regizor, în calitate de martor, în șirul cercetărilor Parchetului privind „evenimentele din decembrie 1989”. Ar fi fost bine să fi adăugat aserțiunii sale măcar un cuvânt. Să spună „adevărul integral despre Revoluție nu se va afla niciodată”. Dacă este așa („adevărul despre Revoluție nu se va afla niciodată”), ce sens are și tentativa mea de până acum și de acum înainte de a prezenta Revoluția română în direct? Sigur, fiecare este liber să spună ce crede, ce gândește, dar să auzi așa ceva de la un om care a scris impresionantul volum „Cartea Revoluției române”, de la cel care a fost autorul unui raport parlamentar pe tema dată, care a făcut, deseori, cunoscute documente de mare valoare și le-a interpretat cu o incontestabilă perspicacitate, pare destul de ciudat. Ce or fi conținând textele fostului senator (a publicat și o carte intitulată „Un senator acuză”)? Oare datele consemnate, multe cu probe indubitabile, nu reprezintă – cel puțin – fragmente de adevăr despre Revoluție?”¹⁶. O atare judecată din partea autorului nostru seamănă mai mult cu panica și teama că ar putea fi acuzat cândva de faptul că „știrile” prezentate de el au fost nu doar false, ci au produs și pagube, mai ales victime. De aici, considerăm noi, grija deosebită a lui Teodor Brateș ca „adevărurile” sale să fie considerate veridice.

II. Mergând tot pe linia memorialisticii și a mărturiilor, dar de altă natură, de consemnare simplă și de recunoaștere a meritelor revoluționare – *să se știe că am fost acolo și am făcut ceva* – se înscriu alte și alte *cărți de memorii, cu caracter literar-jurnalistice*. Acestea, fie că sunt cărți de autor, fie că sunt interviuri sau chestionare

„culese” și prelucrate de alții la diferite momente după Revoluție, constituie totuși, *adevăruri personale și subiective* care, în coroborare cu altele de aceeași natură sau diferită, să se constituie în părți ale unui *adevăr real-obiectiv* care să poată conta în studierea Revoluției Române și a evenimentelor de atunci.

Între aceste lucrări amintim pe cele scrise de Viorel Domenico¹⁷, un jurnalist provenind din rândurile armatei, care a cules mai multe interviuri de la participanții la evenimentele pe care le prezintă, ele constituindu-se în tot atâtea mărturii ale unor „nume grele” sau ale unor participanți „mărunți”. Pe aceeași linie se înscrie și interviul luat de Dinu Săraru generalului Victor Atanasie Stănculescu, unul dintre eroii importanți ai Revoluției Române¹⁸, ca și genul de interviuri prelucrate, chiar dacă provin de la actori de frunte ai Revoluției. Aici menționăm una dintre lucrările lui Alex Stoenescu¹⁹, ca și cărțile scrise de Romulus Cristea²⁰, unul dintre revoluționari și participant la evenimente.

De o cu totul altă factură este cartea-mărturie a lui Grigore Buciu, participant și el la evenimente, în calitate de ofițer al Armatei Române, care analizează faptele din perspectiva informațiilor la care avea acces. De aceea mărturiile și afirmațiile sale, coroborate cu ale altora și cu unele „documente” pot constitui piese importante în Dosarul Revoluției Române din 1989. Spre deosebire de alți autori proveniți din rândurile armatei, Buciu are și alte păreri mult nuanțate, pe care nu se sfiște să le afirme. *„Eu cunosc foști militari care au avut, sau și-au asumat, un rol oarecare în revoluție, au izolat comandanți, au arestat contrainformatori, au prins diversioniști sau teroriști, dar căroră încă le este frică să vorbească despre asta. Le este teamă de răzbunări, de justiție și de speculativii oportuniști. Acțiunea militarilor în stradă a fost o încercare grea cu implicații psihologice și morale enorme, iar izolarea în unități o închisoare cu toți pereții de gratii. În ambele situații am fost năpădiți de vinovăție, mai mult sau mai puțin declarată sau recunoscută. Motivul acestei vinovății constă în faptul că cetățeanul din noi n-a putut ieși din uniformă, să devină revoluționar”*²¹. Să ne gândim că aceste rânduri au fost scrise la aproape două decenii de la Revoluție, ele reprezentând o anumită stare de spirit care se întâlnește nu doar la foștii militari, ci și la ofițerii celorlalte instituții de forță ale statului: miliția și securitatea.

Memoriile și mărturiile unor civili sau militari, prezentate pe larg de ei înșiși, sub forma unor interviuri, sau comunicări la diverse simpozioane, alcătuiesc cea mai mare parte a lucrărilor privind Revoluția Română din Decembrie 1989²².

III. O altă categorie de publicații și lucrări documentate și conținând numeroase „acte” oficiale sunt cele produse de unele instituții ale statului, fie că erau de forță sau politico-ideologice. Vom începe cu cea mai „veche” carte dintre ele, adică publicată la scurtă vreme după petrecerea faptelor (22–26 decembrie 1989), aparținând Televiziunii Române. Despre importanța unei asemenea lucrări-document vorbește chiar Președintele Radioteleviziunii Române din 1990, academicianul Răzvan Theodorescu, afirmând că *„Record mediatic, premieră mondială, transmiterea „Revoluției Române în direct” – ce obișnuit sună acum acest titlu! – rămâne un document istoric de excepție*

pe care Radioteleviziunea Română nu avea dreptul să-l așeze cuminte pe rafturile arhivelor sale, așteptând exegezele viitorului. Cititori ai acestei cărți veți găsi adunate aici testimonii ale unui crâmpei de istorie tragică și eroică, purtând cu ele prospețimea, imediatețea, dramatismul clipei. Foarte adesea ele sunt dispartate, alteori se întâmplă a fi convergente, uneori se contrazic, alteori se împlinesc unele pe altele. Aidoma oamenilor obișnuiți, în viața lor de fiecare zi, chiar dacă părtașii la aceste evenimente au putut fi, într-un ceas al vieții lor, oameni neobișnuiți, în viața lor dintr-o zi fără asemănare”²³. Spre deosebire de *Trilogia* lui Brateș, despre care am vorbit mai înainte, această lucrare are meritul că nu comentează faptele și evenimentele, ci le transcrie de pe benzile magnetice așa cum s-au petrecut, oferind astfel caracterul documentar al informației și obiectivitatea autorilor lucrării față de aceste știri.

Din partea Radiodifuziunii Române s-a editat, mult mai târziu decât lucrarea Televiziunii, motiv pentru a putea bănuși pe autorii lucrării de subiectivism, o culegere de documente privind programele radiodifuzate în perioada 17–25 decembrie 1989, acestea fiind selectate. În nota asupra ediției însă, autorii acestei interesante și prețioase culegeri atrag atenția tocmai asupra faptului că, datorită condițiilor din acele zile cea mai mare parte a informațiilor difuzate în eter au fost neverificate și, ca atare false, ele producând mult rău românilor care le-au preluat ca atare și au crezut în ele, punându-și aceleași întrebări pe care ni le-am pus și noi în prefața acestei cărți, motiv pentru care vom da un pasaj consistent din această notă.

Existența unor pete în desfășurarea revoluției din decembrie 1989, amestecul de informații reale cu analize contradictorii, aprecierile extrem de variate, în care gustul pentru senzațional face pact cu scepticismul exagerat, impun publicarea în continuare a documentelor referitoare la acest subiect. Numeroase instituții care au jucat un rol însemnat în desfășurarea evenimentelor – Armata, Televiziunea, Serviciul Român de Informații, Ministerul de Interne, Agerpres-ul și chiar presa străină – au publicat deja culegeri de documente din timpul revoluției din decembrie 1989.

În desfășurarea evenimentelor, ofensiva psihologică prin undele radio, constituie un capitol asupra căruia nu s-a stăruit îndeajuns. Se urmărea provocarea revoltei românilor sau pregătirea opiniei publice internaționale în vederea unei intervenții în forță? Sunt întrebări pe care și le pune oricine ascultă cu atenție înregistrări ale programelor difuzate în decembrie 1989, atât de către Radio România cât și de către posturile străine. Undele radio au transmis informații care au făcut „carieră”, au generat puternice trăiri emoționale. Aceste informații au circulat de multe ori după principiul bumerangului; s-au întors uneori împotriva românilor care, de altfel, le-au preluat fără discernământ. Cel mai bun exemplu pentru a ilustra cele înainte afirmate este cel oferit de relatarea dinamicii numărului victimelor revoluției: cifre diferite, subtil gradate, configurate cu detalii emoționale în formule diferite, cu argumente care ofereau credibilitate cifrelor exagerate. Știrile despre numărul victimelor erau transmise uneori de posturi de radio care nu aveau corespondenți la fața locului sau erau „corespondenți” voluntari. Oricum, cifrele nu erau verificate! Trebuie să spunem, au fost însă și posturi de radio care au difuzat cu prudență profesională aceste informații!

Și atunci, se naște firesc o altă întrebare: radioul a informat sau a dezinformat în decembrie 1989? Apariția unui volum de documente cu titlul „E un început în tot sfârșitul. Culegere de documente din programele difuzate de posturile de radio în zilele de 17–25 decembrie 1989”, nu ar putea răspunde tranșant la această întrebare, dar ar putea fi – credem noi – de un real folos celor ce speră într-o cuprinzătoare înțelegere a revoluției române din decembrie 1989”²⁴.

Precizarea făcută în notă atrage atenția asupra informației oferite de Radio în acele vremi, nu întotdeauna corectă, și care a produs pagube și victime în rândul populației, amplificând unele incidente și contribuind la crearea sau augmentarea legendei „*teroriștilor*”. Spre deosebire, volumul oferit de Televiziunea Română, deși bănuiește existența știrilor false atrăgând atenția asupra lor, nu își propune să facă o selecție a acestora, evident, și din lipsa timpului necesar, colectivul de aici grăbindu-se să pună la dispoziția celor interesați informațiile brute, neprelucrate, cercetarea urmând să-și spună mai târziu cuvântul. Nu aceeași situație o întâlnim în lucrarea lui Teodor Brateș care, deși o editează târziu – peste 15 ani de la evenimente – consideră că nu este nevoie să atragă atenția asupra știrilor date de domnia sa pe post, ele fiind considerate veridice, dar nu ezită să polemizeze cu Sergiu Nicolaescu pe tema aflării adevărului despre revoluție.

Așadar, până acum „*informațiile*” pe care le avem la dispoziție privind evenimentele din decembrie 1989 și chiar după aceea, fie că au fost prelucrate și curățate de elementele care ar fi putut deturna „*concluziile reale*”, fie că au fost trunchiate și scoase din context, puse între paranteze, așa încât să creeze noi obstacole în calea cercetării, dând astfel impresia că „*adevărul*” nu va putea fi aflat niciodată ori, dimpotrivă, că el a fost deja spus de către unii autori și nu mai există alte „*adevăruri*”.

O categorie aparte de surse, așa cum am mai afirmat, o reprezintă cele provenind de la instituțiile de forță: Armata, Miliția, Securitatea. Cele mai multe lucrări cu caracter documentar provin de la Armată, așa încât ne vom ocupa mai întâi de acestea, Miliția și Securitatea arătându-se mult mai atente în prezentarea informațiilor, indiferent de natura lor. O primă lucrare, care a cunoscut două ediții, a fost redactată și tipărită la cinci ani și la nouă ani de la Revoluția Română²⁵, ultima ediție producând chiar și o declarație din partea Ministerului Apărării Naționale, dată la 21 aprilie 1998, în care tonul este de disculpare și de coinculpare în evenimente și a celorlalte instituții de forță, deși oficial Armata este „*interesată în clarificarea tuturor aspectelor implicării sale în Revoluția din Decembrie 1989, în spiritul adevărului și al răspunderii potrivit legii*”²⁶. În prefața la a doua ediție autorii fac unele precizări privind adăugarea de noi documente scoase din Arhivele Militare, dar informează publicul larg că au fost editate altele – scheme, hărți, planuri etc. – din lipsă de spațiu și datorită costurilor mari, precum și datorită faptului că civilii nu ar putea interpreta planurile în cauză, mai ales că lipsesc total știrile despre celelalte forțe implicate în evenimente: miliție, securitate și grăniceri, lipsuri de natură să impiezeze asupra adevărului²⁷. Cu alte cuvinte, autorii și-au dat seama că au „*spus*” prea multe *adevăruri* și că acestea ar putea dăuna instituției? Greu de precizat, însă

suficient pentru a pune semnul îndoielii în dreptul acestor „informații” și de a le verifica și prin alte mijloace, inclusiv prin mărturiile unor militari, după cum am arătat mai sus. Ceea ce surprinde și mai mult la o lucrare cu caracter oficial, care vine din partea Armatei, este lipsa trimiterilor la fondurile documentare. În lucrare sunt inserate pasaje din ordine, note telefonice, alte documente, tabele și anexe alcătuite pe garnizoane și unități militare, dar nu există nici măcar o trimitere la Arhivele Militare, la fonduri și dosare, ca să nu mai vorbim de file ale acestora, nici nu ni se spune dacă „documentele” la care se face referire sunt copii, originale, restituiri etc., cu alte cuvinte, informațiile oferite nu pot fi verificate și astfel ele trebuiesc utilizate cu mare atenție și se nasc întrebări legitime: are Armata de ascuns ceva dacă nu face trimiteri? Dorește Armata să se disculpe sau să se autoinculpe? Armata dezinformează și manipulează informația sau spune adevărul? Este convinsă Armata că procedând astfel pune capăt suspiciunilor în legătură cu rolul ei în Revoluție sau le amplifică? Și întrebările ar putea continua, urmând să revenim asupra lor mai târziu.

Imediat după *Raportul* oficial al Armatei, doi foști ofițeri ai săi au produs două volume de documente și mărturii cu privire la Revoluție și evenimentele din 1989, făcând trimiteri chiar și la unele surse externe, atât din est cât și din vest²⁸. Prima carte a celor doi autori este mai mult un studiu asupra evenimentelor din decembrie 1989, completat cu anexe de documente și cu reperi bibliografice. În ce privește documentele ni se spune că se găsesc în Arhivele Militare, *Fondul Decembrie 1989*, fără a se indica dosarul, pachetul etc., așa încât nu se pot verifica afirmațiile celor doi și nici veridicitatea documentelor prezentate. A doua lucrare este o culegere de documente române și străine, inclusiv telegrame de presă sau articole publicate. Ca și în prima lucrare, informațiile interne scoase majoritar din Arhivele Militare nu au ca indicație decât *Fondul Decembrie 1989* lipsind alte precizări, în vreme ce toate materialele externe au trimiteri precise la volume de documente, ziare, titluri sau autori, pagini etc., așa încât ele devin credibile putând fi consultate oricând de către specialiști și cei interesați. Ne punem întrebarea: De ce nu s-a indicat complet sursa unde se află documentele citate? A se susține că ele continuă să fie clasificate și să reprezinte „secret militar” sau și mai mult „secret de stat”, nu poate fi de acceptat. Odată ce actul în cauză a fost publicat undeva, indiferent în ce condiții și de către cine, el își pierde caracterul *secret* devenind un act de interes public și poate fi cercetat de oricine. Și aici apar suspiciuni și întrebări: Există oare, în actele menționate, referiri și mărturii care nu trebuie să fie cunoscute? De ce se dorește menținerea unor bănuieli și suspiciuni asupra unei instituții care s-a aflat în ambele ipostaze în timpul Revoluției: de reprimare și de apărare? Sunt întrebări la care vom căuta, în măsura posibilului, să găsim un răspuns mai târziu.

Un material complex, interesant, dar care ridică alte semne de întrebare, îl reprezintă *Sinteza aspectelor rezultate din anchetele efectuate de Parchetul Militar în perioada 1990–1994, în cauzele privind evenimentele din decembrie 1989*²⁹. Acest material, așa cum se prezintă, are o vădită tentă de subiectivism. Multe cazuri prezentate, în care militarii sunt autorii faptelor, au fost scoase de sub urmărirea penală sau aceasta

nici nu a început, în vreme ce altele au fost înaintate și de câte trei ori unor instanțe (prin recursuri ale Procuraturii Militare), mai ales dosarele privind faptele unor milițieni și securiști, indiferent de grad, împrejurări și loc. Pe de altă parte, după cum vom analiza la momentul potrivit, multe „întâmplări” în care a fost implicată Armata și din care au rezultat victime s-au produs datorită unor civili sau a unor zvonuri neverificate și neconfirmate de nimeni, soldații ajungând să se împuște reciproc. Dacă în aceste situații semnele de întrebare nu lipsesc, atât în ce privește haosul și degringolada care domnea în Armată în special la nivel de conducere, cât și în ce privește lipsa de coordonare a acțiunilor, în schimb, așa cum vom arăta mai departe, sunt făcute incriminări clare la adresa unor unități, comandanți și militari, dar și la alții, iar trimiterile la dosarele penale sunt bine precizate așa încât oricine dorește alte lămuriri ori verificarea veridicității afirmațiilor le poate studia, motiv pentru care vom ține cont de acest document pe parcursul redactării acestei cărți.

Un alt gen de relatare „documentată” a Revoluției și a evenimentelor din 1989–1990 aparține Ministerului de Interne³⁰. Pe lângă multă literatură și o prezentare foarte angelică a Miliției și Securității, în cele două volume sunt inserate extrase după documente deja cunoscute, precum și unele informații provenind din interiorul Ministerului de Interne. Toate acestea însă, la fel ca în raportul oficial al Armatei, nu fac trimitere la nici un fond arhivistic sau la vreun dosar ori alt act de arhivă sau bibliotecă în măsură să poată fi verificat și cercetat, așa încât veridicitatea unor informații trebuie pusă sub semnul îndoielii. Pe de altă parte, dincolo de tonul elegiac al relatării, cartea – căci despre o carte este vorba și mai puțin de un raport sau culegere de documente – urmărește stabilirea unui anume *adevăr*, acela al Ministerului de Interne, poziție pe care o declară și o evidențiază de la bun început.

„În decembrie 1989, în România au avut loc evenimente cruciale pentru devenirea noastră istorică. Evenimente care, în anumite momente și locuri au luat o turnură tragică: au fost morți și răniți, a curs sânge, viața unor familii a fost dramatic marcată pentru totdeauna. În acele zile, deasupra oamenilor și locurilor s-a întors norul cenușiu al suspiciunii. Și mai târziu, când calvarul părea a se fi încheiat, umbra lui a continuat să existe, fixând întâmplător sau dirijat, asupra multor destine anatema stigmatului. Condamnând astfel, întru eternul oprobriu al semenilor, între alții și oameni a căror vină nu a fost alta decât de a fi făcut parte din structurile unei instituții – Ministerul de Interne – fără de care, niciunde și nicicând, societatea n-ar putea să existe. Apoi, rând pe rând, demersurile unor istorici, sociologi, gazetari, analiști politici, în anumite zone, pentru anumite categorii ale spectrului socio-profesional românesc, au defrișat hățişul de minciună și umbre permițând ca ici-colo, evenimentele trecute să se vadă în contururile lor reale. Dar ceața nu s-a risipit pentru toți, și nu asupra tuturor celor petrecute atunci s-a făcut lumină. Este nevoie încă de timp, pentru ca adevărul să devină, în sfârșit, cunoscut. Nu bucăți din el, nu felii din această sferă pe coaja căreia întâmplarea și interesele au desenat arabescuri fanteziste, ci adevărul întreg, profund, cu atât de complexa sa încrengătură de relații stabilite în momentul faptelor între cei,

*cunoscuți și necunoscuți, ce au fost personajele revoluției române*³¹. Deși textul citat este frumos, poetic și filosofic am putea spune, surprinde faptul că, deși scrisă la cinci ani de la Revoluție, autorii cărții nu reușesc să pronunțe decât o dată și într-un colț de rând cuvântul *Revoluție* și fără a face proces de intenție cuiva, mergând pe prezumția de *nevinovăție*, ne întrebăm doar care a fost motivul pentru care nu vorbesc deschis despre Revoluție.

Te puteai aștepta ca în volumul al doilea al acestei cărți, scris la trei ani distanță de primul când, la nouă ani de la Revoluție se „aflaseră” deja unele „adevăruri” despre problemele majore ale acesteia, autorii să adopte un alt stil și de la disculpă verbală să producă dovezi și să incrimineze pe adevărații „vinovați” ai evenimentelor din decembrie 1989, dar te surprinde tonul ușor iritat din cuvântul introductiv al lucrării, motiv pentru care socotim nimerit să dăm întregul pasaj.

*„S-a acreditat – și considerăm necesară o revenire lămuritoare – ideea violenței evenimentelor din decembrie 1989 în România. (A se observa că nu se vorbește despre Revoluție). Și s-a adus ca argument principal numărul de victime, incomparabil mai mare decât în toate celelalte țări central și est-europene la un loc, pe fondul acelorași schimbări. În respectivul context au fost puse în balanță atrocitățile cărora le-au căzut victime slujitori ai diferitelor structuri de asigurare a liniștii și ordinii publice. Și, astfel, cele două jumătăți ale mărului păreau a se îmbina perfect. Mai trebuia doar puțin lustru – televiziunea în special și mijloacele de informare, în general, realizând cu ușurință operațiunea și imaginea a fost gata: Un popor răbdător, dar capabil de o extremă violență când răbdarea îi ajunge la limită („să te ferească Dumnezeu de explozia mămăligii!”), niște organisme de represiune superinstruite și de o „aberantă” fidelitate față de un dictator nebun, în sfârșit, condimentul unor superforțe diabolice, țesând din afară o plasă perfectă în care celor 23 milioane de români le-a fost rezervat, fiecăruia, un rol și un loc. **Scenariul scris la Hollywood sau la Mosfilm, a fost acceptat ca atare de majoritatea cronicarilor istorici ca și de actorii înșiși.***

*Or, realitatea românească în decembrie 1989 a fost mult diferită de acest tablou, pe cât de atrăgător ca spectaculozitate, pe atât de fals. Lucrurile au stat mult mai prozaic, dimensiunea eroilor a fost mult mai departe de hiperbolele legendei, pe cât s-a grăbit să o zugrăvească o imaginație – colectivă sau nu – înfometată de fabulos. Și când afirmăm asta, nu încercăm o micșorare nici a meritului, nici a riscului, conștient sau doar instinctiv, asumat de acei oameni în acele zile fierbinți. Dimpotrivă. Căci, abia văzând întâmplările și personajele la proporțiile lor reale, putem descifra mecanismul interior, într-adevăr colosal, al acelor evenimente. Și putem înțelege un element esențial, poate cel mai important, în aparentul său paradox: **în România revoluția se consumase deja, în fond, înainte de acel sfârșit de decembrie. Ea a căpătat, în acele zile, doar un nume și o identitate. (sic!?!). Iar în ceea ce privește „represiunea”, departe de a fi fost cea mai fermă dintre toate cele survenite în țările fostului bloc comunist, ea nu a atins nici măcar pragul minim pe care l-ar fi indus nu apărarea unui sistem sau a unui om, nici a unor norme de ordine și liniște publică, și aici este, credem, elementul***

cel mai important, nici măcar propriul instinct de autoapărare. Acest „amănunt” de natură a lămuri, nu doar printr-un simplu sofism, realitatea românească, psihologia acestui popor, transferată din abstractul manualelor în realitatea străzii, a fost, voit sau nu, trecut neobservat.

*Să punem, aşadar, acum, această întrebare şi să o propunem spre dezlegare amatorilor de cimilituri istorice. Cum se face că, în diferite locuri în care lucrători ai Ministerului de Interne au fost agresaţi, maltrataţi, schingiuiţi, ucişi în cele din urmă, ei nu au încercat – nici în acele situaţii extreme – să se apere folosind mijloacele de care dispuneau? Este greu, nu-i aşa, de găsit o explicaţie? **Dar această non-reacţie, în clipele în care în joc era propria viaţă, lămureşte de ce nici în alte momente, evident mai puţin dramatice, aceşti oameni, dar şi ceilalţi, aparţinând aceluiaşi structuri ca şi ale lor, n-au acţionat. Nu din laşitate, nici dintr-o bruscă, miraculoasă revelare a unei misiuni divine. Ci, pur şi simplu, pentru că ei înşişi aparţineau acelei magme în mişcare, aceleiaşi mulţimi care, dintr-o dată îşi găsise alt sens, o ordonare a nemulţumirilor şi necazurilor individuale către o anume direcţie**³² (subl. ns., M. A.).*

Din acest amplu pasaj se desprind mai multe idei interesante pe care le vom mai aborda pe parcursul scrierii acestei cărţi, dar pe care le evidenţiem de pe acum. Lăsând la o parte afirmaţia ușor peiorativă şi oximoronică despre bunătatea-cruzimea extremă a poporului român, constatăm încercarea de acreditare a ideii că ceea ce s-a întâmplat în decembrie 1989 – nu era vorba despre o revoluţie – ar fi fost un scenariu urzit la Hollywood sau la Moscova. De asemenea, nu putem să nu ne întrebăm la ce s-au referit autorii lucrării în cauză atunci când au scris că „în România revoluţia se consumase deja”?! Să fi fost vorba doar că Revoluţia se încheiase odată cu plecarea Ceauşescuilor sau era vorba de altceva şi atunci despre ce anume?! Mai ales că în continuare se afirma că „ea – revoluţia – a căpătat în acele zile doar un nume şi o identitate”? Să fie aici „**dovada**” a ceea ce s-a susţinut şi se susţine încă în legătură cu Revoluţia Română: *complot, lovitură de stat, revoluţie furată sau confiscată*? Dacă este aşa de ce nu se afirmă deschis acest lucru, ci doar se sugerează, rămânând la latitudinea cititorului să creadă ce doreşte? La ce oare se vor fi referit autorii cărţii în cauză atunci când au afirmat că represiunea nu a fost cea mai fermă dintre cele intervenite în blocul socialist şi că a fost departe de ceea ce s-ar fi putut întâmpla în caz de „apărare” a ordinii? Mai departe, cum trebuie să interpretăm afirmaţia privind lipsa de reacţie a unor miliţieni şi securiştii agresaţi: nu aveau arme şi nu s-au putut apăra pentru că acestea fuseseră predate, închise şi sigilate sau aveau arme şi nu au ripostat din alte motive, considerând că oricum vor fi găsiţi vinovaţi? Care este adevărul aici? Repetăm, nu ne vom opri acum asupra posibilelor şi probabilelor răspunsuri la asemenea întrebări, dar nici nu putem trece peste ele fără să le punem.

Din această ipostază, „cartea-raport” a Ministerului de Interne devine interesantă şi, dincolo de „documentele” folosite la care nu se face trimitere, credem că exprimă puncte de vedere personale ale autorilor, şi nu numai, în legătură cu ce s-a întâmplat în decembrie 1989. De altfel, aşa cum am discutat şi despre alte asemenea „cărţi”, documen-

tele folosite de autori, tocmai pentru că nu au trimiteri, pot da naștere la interpretări și nu doar la îndoieli, iar de aici și până la a considera Revoluția din decembrie 1989 drept *complot*, *lovitură de stat* sau să se afirme că a fost „*furată*” sau „*confiscată*” nu mai este mult. De altfel, așa cum spuneam, atari informații combinate cu interviurile-mărturii sunt revelatoare și pot deveni temeuri pentru etichetele de mai sus.

În afara acestor cărți documentare, care poartă girul oficial al instituțiilor pe care le reprezintă, există, tot la acest capitol unele lucrări-interviu ca și unele cărți-mărturii ale unor conducători de instituții secrete (în realitate de forță, înainte de 1989, sau moștenitoare ale acestora). Faptul că este vorba de conducătorii unor asemenea instituții, mărturiile lor, fie și aluzive, pot stârni discuții, întrebări, suspiciuni, nedumeriri etc., mai ales atunci când interviurile sunt luate de autori interesați adepți cu orice preț ai teoriei *loviturii de stat* în România anului 1989. În altă ipostază, unii șefi de servicii secrete, la comanda acestora în 1989, nu pot „*mărturisi*” decât de bine și despre fapte bune, fiind condamnați – așa cum afirmă ei înșiși – la „*discreție*”.

Dialogul dintre Alex Mihai Stoenescu și Virgil Măgureanu – primul șef al Serviciului Român de Informații (fosta Securitate) după 1989 – ar putea fi extrem de interesant și este incitant de altfel, numai că fostul șef al serviciului secret acreditează nonșalant teza „*loviturii de stat*” din afară, printr-o înțelegere între superputerile de atunci – URSS și SUA – și între serviciile lor secrete: KGB și CIA, explicând, într-o formă logică și credibilă desfășurarea evenimentelor din 1989 la nivel global.

*După cum știm astăzi cu toții – dinăuntru și din afara țării – scenariul după care s-a produs prăbușirea în lanț a regimurilor comuniste a avut, de astă dată, dimensiuni continentale fiind pregătit timp de aproape un deceniu (cam de la moartea lui Brejnev) în strânsă legătură cu modul în care s-au mișcat „plăcile tectonice” ale puterii mondiale în zona Europei de Est. Foarte posibil ca această dezintegrare a unor regimuri de mână forte la o proporție fără precedent în istorie să fi avut, cum s-a spus de atâtea ori, o motivație economică, mai precis lipsa performanței economice. Dar este la fel de evident că lucrurile întâmplate – și convenite, cum se știe, la nivelul cel mai înalt al puterii mondiale – au fost produse cu migală în laboratoarele **oculte mondiale**, de astă dată înțelegându-se prin acest lucru principalele servicii secrete. Nu cred că este lipsită de teme ipoteza că ajungerea unei puteri oculte de calibrul KGB la conducerea URSS prin Iuri Andropov, a permis ca în laboratoarele de la Lubianka să se planifice înlocuirea puterii comuniste de tip vechi, a „*clicii incompetente și corupte*”, cu una mai eficientă, desigur tot autoritaristă, dar care să mențină la cota necesară și pe plan mondial ambițiile imperiale ale „*maicii Rusii*”. Acest impuls venit dintr-o direcție de inspirație ocultică arată că predominantă atotputernicului serviciu secret asupra celorlalte sectoare de putere ale statului bolșevic era indiscutabilă. Nu mai este, de asemenea, de mult un secret că înțelegerile de la Malta între exponenții politici ai celor două superputeri, SUA și URSS au fost însoțite din umbră de acorduri corespunzătoare la nivelul celor mai redutabile servicii de informații din lume – CIA și KGB. Considerentele de natură ideologică au contat prea puțin în contextul aceluia frământat*

an 1989. Dimpotrivă, a prevalat în mod absolut voința celor doi mari de a face să se prăbușească întregul edificiu al regimurilor comuniste din Europa de Est. După cum știm acest colaps nu a cuprins și regimurile comuniste din China, Cuba, Coreea de Nord și Vietnam”³³.

Deși nu face subiectul cărții de față, nu putem să nu observăm că distinsul autor al rândurilor citate nu ne spune nimic despre faptul că una a fost „înțelegerea” și altul „rezultatul”, cu toate punerile de acord între cele două servicii, uitând voit sau nu să discute despre factorul „om” și factorul „națiune” care, în condițiile anului 1989 și după, au evoluat dincolo de „scenarii”, pe drumuri proprii, luând prin surprindere „oculte mondiale”. La fel, nu ne explică distinsul autor cărui gest *umanitar* sau de *bune maniere politico-secrete* se datorează faptul că ambele superputeri și serviciile lor secrete au fost „de acord” să lase „în viață” regimuri comuniste ca cele din China, Cuba și Coreea de Nord, în contextul în care, cel puțin China și Cuba, generau probleme majore celor două mari state. Fără a nega judecata fostului șef al spionajului românesc post-revoluționar, suntem de părere că discuția în această direcție trebuie mult adâncită și că nu putem pune etichete și emite ipoteze de lucru cu valoare de axiome fără a analiza mai întâi toate aspectele problemelor apărute atunci și fără a cunoaște integral termenii „înțelegerilor” despre care se făcea vorbire. Vom avea prilejul să mai revenim asupra acestui gen de lucrări pe parcursul acestei cărți.

Un alt gen de „mărturie” sau „analiză” – nici nu știm cum să-i spunem mai bine – este lucrarea scrisă de fostul șef al Serviciului Secret de Informații Militare, în funcție la 22 decembrie 1989³⁴. Pe coperta acestei cărți apar subtitlurile sau precizările: „din tainele unei cariere dedicate Armatei și Serviciului Secret de Informații Militare; dezvăluiri din culisele militare ale Revoluției Române; opinii cu privire la fenomenul terorist-diversionist din decembrie 1989”, de natură să înflăcăreze imaginația cititorilor și a celor interesați care speră să afle în paginile acestei cărți răspunsuri la noianul de întrebări – cred că s-a putut observa deja acest lucru – care privesc Revoluția Română și nu numai. Numai că entuziasmul cercetătorului se domolește subit și el devine circumspect după ce ia act de avertismentul autorului care ține să precizeze că într-o primă variantă cartea s-a intitulat „**Transparențe... dintr-o viață condamnată la discreție**”, dorind astfel să sugereze că cele consemnate, metaforic vorbind, nu reprezintă decât părțile aisbergului ce pot fi văzute, multe alte episoade petrecute în anii slujiți de mine în armată sau în serviciile de informații militare, rămânând încă, independent de voința mea, sub protecția legislației în vigoare. Și cum acestea din urmă ar reprezenta cel mai mare interes, pe măsura scrierii lor, am realizat că, de fapt, eu sunt „**condamnat la discreție**”, de unde și titlul sub care le-am reunit”³⁵, precizare care atrage atenția că autorul nu poate spune mai mult decât i se permite, în conformitate cu legile de organizare și funcționare a serviciilor secrete, dar cel avizat poate să extragă anumite informații, citind „printre rânduri”.

Fără a avea pretenția de „documente” atare gen de lucrări privind Revoluția Română din decembrie 1989 au totuși importanța lor și noi vom ține cont de ele în

măsura – așa cum am mai spus – informațiile oferite, în coroborare cu altele, pot elucidă anumite probleme și pot stabili anumite „adevăruri obiective” atât de necesare.

IV. O altă categorie de surse sunt cele *jurnalistico-literare*, prezentate sub forma unor articole și „analize” la *cald* ale unor fapte și evenimente petrecute atunci sau, sub forma unor analize, interviuri, eseuri despre revoluție sau cu persoane care au fost implicate în revoluție. Unele dintre aceste lucrări fiind deja menționate mai înainte, despre altele vom discuta la acest paragraf iar altele vor fi menționate mai departe.

Un asemenea tip de carte este culegerea de articole și pamflete a lui Ion Cristoiu, de analize, interviuri și comentarii de și despre Revoluție, despre oamenii ei, despre politicienii momentului și despre problemele apărute după decembrie 1989, în special cele generate de luptele politice dintre diferitele grupări și partide abia apărute și Frontul Salvării Naționale care preconiza să se constituie în partid politic³⁶. Scrisă pe un ton ușor ironic sau zeflemist, alteori pesimist și grav lucrarea este interesantă mai ales prin aceea că reflectă starea populației și „pulsul” opiniei publice în primele luni de după Revoluție și atitudinea populației și a mass-media față de politicienii vremii.

Un alt fel de lucrare – între gazetăria cronicărească și analiza istoricului – o reprezintă cea coordonată de profesorul Ioan Scurtu și scrisă cu studenții Facultății de Istorie ai Universității din București, în primele luni ale lui 1990, cu alte cuvinte imediat după Revoluție³⁷, dar privind retrospectiv la evenimentele de atunci (21–26 decembrie), consemnate de către studenți în calitate de martori oculari ai evenimentelor. Este un gen de lucrare extrem de interesantă, o lucrare-școală am putea spune, care pune la îndemâna cercetătorului o serie de informații cel puțin delicate pentru unii, infirmând sau confirmând, prin simplitatea și „obiectivitatea” lor, multe dintre aserțiunile unor interesați cu privire la Revoluție, motiv pentru care ne vom referi mai pe larg în capitolul următor.

De o factură aparte – model utilizat de mai mulți autori – este cartea de interviuri comentate și prezentate despre eroii Revoluției. Unul dintre acești autori reușește să prezinte, ca pe o scenă de teatru, nu mai puțin de 43 de personaje ale Revoluției Române³⁸. Într-un cuvânt înainte, intitulat sugestiv „*Observațiile unui istoric*”, Florin Constantiniu analizează cartea lui Vartan Arachelian și-i evidențiază calitățile, subliniind că „*Domnul Vartan Arachelian are marele merit de a fi știut să-și aleagă interlocutorii și să conducă dialogul cu o adevărată „artă a conversației” încât ei să aducă în dezbatere elementele capitale ale cunoștințelor și opiniilor lor*”³⁹. Alte lucrări, din aceeași categorie, analizează evenimentele de după 22 decembrie 1989 și din primele luni ale anului 1990, adică până la crearea primelor instituții democratice din România, urmând să vorbim mai pe larg despre ele la capitolele respective.

Spuneam că tot în această categorie de surse am introdus și o serie de cărți-eseu despre revoluție și despre evoluția României post-revoluționare, lucrări menite să evidențieze direcțiile bune sau greșite în care s-a îndreptat societatea românească după decembrie 1989, începând evident cu momentul Timișoara, acolo unde a început și a fost victorioasă prima oară Revoluția Română. Cel mai prolific și mai reprezentativ în

acest domeniu, ni s-a părut a fi Claudiu Iordache, el însuși revoluționar timișorean și unul dintre inițiatorii și conducătorii **Frontului Democrat Român**, prima organizație politică anticeaușistă apărută la Timișoara⁴⁰. Nu o dată, autorul – dezamăgit de întorsătura lucrurilor post-revoluționare –, își pune întrebarea, la fel ca mulți alții, dacă ce s-a petrecut în România în decembrie 1989 a fost o conjurație sau o revoluție și constată cu amărăciune: „*Conjurații comuniștilor buni au câștigat nu războiul, ci o bătălie vinovată și absurdă! Comuniștii răi, speriați, împrăștiați, ascunși, umiliți, n-au opus după fuga dictatorului aproape nici o rezistență! Dar câteva luni mai târziu, în raportul de forțe abia creat, poziția lor avea să se schimbe! Încă din 12 ianuarie '90, comuniștii răi au pus la cale răsturnarea Consiliului Revoluționar de la Timișoara, și au reușit! A fost primul semnal al forței lor ce se refăcea cu repeziciune! În primul semestru al anului '90, trebuie să ne imaginăm România împărțită în trei: România comuniștilor ceaușiști, România comuniștilor KGB-iști, România elitei noncomuniste*”⁴¹.

Folosind uneori un ton patetic, alteori disperat și dezamăgit, autorul reușește să pună în discuție teme care și astăzi sunt ocolite cu grijă de politicieni și de către unii cercetători, alții pomenindu-le tangențial, fără a le acorda spațiul și atenția pe care le merită. Un astfel de punct de vedere îl întâlnim într-una din lucrări, referitoare la societatea română cu și fără Ceaușescu. „*Dacă în locul lui Ceaușescu ar fi fost Iliescu, în România comunismul ar fi fost mai lung, post-comunismul scurtat. Un Iliescu în fruntea Congresului al XIV-lea n-ar mai fi adus o Revoluție din decembrie ci o abdicare nesângeroasă, a sa și a comunismului însuși. A fost neșansa lui Ion Iliescu să ajungă prea târziu, și în comunism și în postcomunism, la conducerea unei României blocate*”⁴². Interesant punct de vedere asupra căruia merită să mai discutăm și o vom mai face în paginile acestei cărți.

În altă parte, un Claudiu Iordache dezamăgit de evoluția societății românești post decembriste, mărturisește cu tristețe și deznădejde chiar că „*am scris acest eseu ce constituie un omagiu adus celor mulți care fac din viața lor neștiută singura sursă de supraviețuire a țării în care trăiesc, nu pentru a mă tângui, ci pentru a dezvălui ceea ce o societate întregă s-a străduit să ascundă!*”⁴³. Sunt exprimate aici adevăruri cutremurătoare care ar trebui să dea de gândit politicienilor români acum, la două decenii de la Revoluție. Nu este cazul aici și acum, dar o simplă comparație între viața oamenilor în urmă cu două decenii și acum ar putea da dreptate strigătului disperat al lui Claudiu Iordache și, de ce nu, ar trebui să dea de gândit multora care au profitat de pe urma Revoluției Române.

V. O altă categorie de surse o reprezintă **cărțile despre Revoluție și despre societatea românească post-decembristă**. Fie că este vorba despre eseuri, de studii elaborate, simple comunicări, păreri și teorii cu privire la Revoluție și problemele sale, multe vizând implicațiile externe, aceste lucrări acoperă o gamă foarte largă de probleme. Unele analizează obiectiv și echidistant evenimentele revoluționare și ceea ce a urmat până la adoptarea noii Constituții a României; altele susțin teorii mai mult sau mai puțin fanteziste privind „scenarii” puse la cale de forțe străine oculte, interesate în

distrugerea economică și teritorială a României; o altă categorie vizează teoria „*loviturii de stat*” în care, un grup de comuniști a fost înlocuit cu un alt grup de comuniști, cu sau fără ajutorul Moscovei. Alte lucrări dezbat teoriile formulate de primele, situându-se de o parte sau de alta a taberelor, în funcție de calitatea argumentelor, interese politice de moment sau afecțiunile politice față de unii dintre marii zilei. Între acestea se înscriu și lucrări cu un caracter special, mai mult niște instrumente de lucru care, fără a intra în polemici inutile și sterile, pun la îndemâna celor interesați – cercetători și publicul larg – o serie de materiale și informații absolut necesare privind cunoașterea, studierea și înțelegerea Revoluției Române și nu numai. Fără a avea pretenția de a le aminti pe toate, – nu este cazul și locul, mai ales că noi ne referim în special la Revoluția din București și la urmările ei, nu la întreaga țară, după cum am mai spus deja – vom menționa câteva la categoriile amintite.

Vom începe mai întâi prin a aminti că o contribuție importantă la studierea și cunoașterea Revoluției Române o au materialele apărute în publicațiile Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989 (IRRD)⁴⁴. În al doilea rând situăm lucrările de autor ale aceluiași Institut. În ce privește subiectul acestei cărți, amintim aici autori precum: Ioan Scurtu⁴⁵, Alesandru Duțu⁴⁶, Mihai Iacobescu⁴⁷, Teodora Stanciu, Alexandru Oșca și Gheorghe Neacșu⁴⁸. În aceeași categorie de lucrări se înscriu și culegerile de studii și comunicări de la simpozioanele naționale și internaționale realizate de către IRRD⁴⁹, dar și alte lucrări conținând materialele unor simpozioane internaționale privind Revoluția Română, așa cum a fost cel de la Timișoara din 1996⁵⁰.

Unul dintre partizanii cei mai înfocați ai teoriei *loviturii de stat* este Alex Mihai Stoenescu, autorul mai multor lucrări de analiză și interviuri comentate privind Revoluția Română și urmările ei⁵¹. De partea cealaltă a teoriei comploturilor și a scenariilor privind preluarea puterii de către neocomuniști sau *kriptocomuniști* s-au situat numeroși alți autori care au încercat, sub formă de articole, eseuri sau studii să convingă asupra veridicității ideilor lor. Amintim aici, cu titlu de exemplu, pe ziaristul de la „Europa Liberă”, Nicolae Stroescu⁵², care acoperă anii 1989–1991; comentatorul și analistul Stelian Tănase⁵³ care face o analiză comparată a Revoluției Române și a celorlalte revoluții europene, cu realizări și neîmpliniri.

De un incontestabil folos este lucrarea privind prăbușirea regimurilor din Europa de Est⁵⁴, cu o serie de documente provenind de la Ministerul Afacerilor Externe al României, privind rapoartele ambasadurilor în anul 1989, până la 26 decembrie. La fel de interesante, pentru punctele lor de vedere și problemele ridicate – cu erori intenționate sau nu – sunt și lucrările altor autori care au plecat o vreme din România și s-au întors după 1989, deși continuă să activeze și să lucreze în străinătate⁵⁵. Interesanta analiză a evoluției României în perioada 1948–1989, sub forma unui „raport final”, chiar dacă suferă de numeroase inadvertențe și inexactități, rămâne un instrument de lucru necesar în condițiile României de astăzi când, mai puțin se discută politici și programe și mai mult se aduc acuze între diversele grupări sociale și politice, etichetările cele mai felurite nelipsind⁵⁶.

VI. Nu putem încheia prezentarea noastră istoriografică fără a menționa aici și unele *lucrări ale autorilor străini, privind fie regimul politic și Revoluția Română*, fie revoluțiile europene din 1989 sau ordinele politico-militare ale Europei și lumii după 1989 în viziunea unor oameni politici interesați de problemele globalizării, supremației mondiale și divizarea lumii în temeiul credințelor religioase, confesiunilor, culturii și civilizației etc. și mai puțin pe criterii economice, demografice sau de altă natură, în vreme ce alți autori, continuând în bună măsură activitatea și concluziile „Clubului de la Roma” au încercat să readucă în discuție problemele cu adevărat serioase pentru omenire⁵⁷. Titlurile și mai ales cuprinsul acestor lucrări sugerează în bună măsură tendințele despre care am vorbit mai înainte și, pe de altă parte, lipsa de cunoaștere și de înțelegere a românilor dar și a altor popoare din estul Europei. Am risca să afirmăm aici că în ce privește capitalismul – mai nou societățile „democratice” – lucrurile par a fi mai ușor de înțeles și explicat, în privința regimurilor socialist-totalitare și naționaliste, nu comuniste, și în plan general și în plan particular ele se explică mult mai greu și numai de către cei care au trăit permanent în aceste regimuri. De pildă, credem că mult mai reale și mai credibile sunt afirmațiile unui Silviu Brucan, Václav Havel, Jelio Jelev decât ale oricărora dintre autorii străini arătați de noi, pentru bunul și simplul motiv că netrăind permanent în regimul pe care-l descriu este greu să-l înțelegi; faptul că unii dintre cei care au trăit în aceste regimuri au trecut de partea criticilor și analiștilor „democrați” din motive politice sau personale, nu credem că schimbă prea mult lucrurile și numai strigătele, afirmațiile și proclamațiile nu pot ține locul documentelor și al realităților care, de fiecare dată pot fi altele*.

Așa cum am spus la începutul acestui capitol, am urmărit doar unele repere istoriografice care să ne folosească în redactarea acestei cărți și nu ne-am propus în nici un moment o prezentare istoriografică exhaustivă a lucrărilor dedicate fie Revoluției Române, fie revoluțiilor europene din 1989. Unele lucrări pe care nu le-am citat aici vor fi utilizate pe parcursul redactării acestei cărți, altele, despre care am vorbit prea puțin, vor fi utilizate la capitolele în cauză. Precizăm, de asemenea, că ne-am propus să analizăm în această carte evenimentele petrecute în București începând de la fuga lui Nicolae Ceaușescu din clădirea Comitetului Central al Partidului Comunist Român și până la crearea primului Parlament democratic al României – Consiliul Provizoriu de Uniune Națională (CPUN) – la 9 februarie 1990, perioadă pe care o considerăm a fi revoluționară, tocmai datorită schimbărilor fundamentale care au avut loc.

---

* Presa recentă și mai puțin recentă nu încetează a face „dezvăluiri” prin care persoane antiregim, de notorietate înainte și după 1989, s-au dovedit a fi angajați ai serviciilor secrete socialiste sau ale URSS. Vezi, de exemplu, cazul Poloniei în cotidianul „Ziua” din 30 mai 2009, la „Dosare Secrete”. Nu credem că mai este necesar să vorbim de situația de la noi unde asemenea cazuri sunt mai numeroase.

Note:

¹ Este cazul aici a „mărturiilor” și „dezvăluirilor” unor personalități străine, a unor ziariști și oameni politici diverși care au făcut, la vremea respectivă, afirmații referitoare la Revoluția Română, sugerând știința lor despre producerea ei sau chiar amestecul lor direct în pregătirea, declanșarea și evoluția evenimentelor. Menționăm că acest gen de mărturii au fost utilizate în special de cei care au dorit să prezinte revoluția ca pe o „lovitură de stat”, un „complot din afară” sau ca rezultatul unei „înțelegeri” între puterile interesate și deci ca niște „scenarii antiromânești”. Amintim aici că citatele privind afirmațiile unor politicieni din acea vreme, au fost utilizate în mai multe locuri. Deoarece ele se regăsesc în mai multe lucrări amintim aici doar două dintre acestea: CONSTANTIN SAVA, CONSTANTIN MONAC, *Revoluția din decembrie 1989 percepută prin documentele vremii*, Editura Axioma Edit, București, 2000; ALESANDRU DUȚU, *Revoluția din 1989. Cronologie*, ediția a 2-a, revăzută și adăugită, Editura enciclopedică, București, 2009. Pe parcursul lucrării vom face referire și la alte lucrări conținând atari surse.

² DUMITRU MAZILU, *De la totalitarism la libertate. Revoluția furată (Memorii pentru țara mea)*, vol. I, II, COZIA ED. – CO. Iordache & Armbruster R., București, 1991. (În continuare vom cita: DUMITRU MAZILU, *Revoluția furată*).

³ Idem, *Proclamația Revoluției Române. 18 ani de la Speranțele din 1989*, ediția a III-a, Editura „Lumina Lex”, București, 2007.

⁴ Dintre lucrările apărute doar în perioada 1992–2001, ale lui ION ILIESCU, menționăm: *Probleme globale, creativitate*, Editura tehnică, București, 1992, 1994, 1996 (trei ediții); *Revoluție și reformă*, cu variante în limbile franceză, engleză, germană, italiană și turcă, Editura enciclopedică, București, 1994; *România în Europa și în lume*, cu variante în limbile franceză, engleză, germană și spaniolă, Editura Grupul de presă „România”, București, 1994; *Revoluția trăită*, Editura Grupul de presă „România”, București, 1995; *Toamna diplomatică*, Editura Grupul de presă „România”, București, 1995; *Momente de istorie*, vol. I–III, Editura enciclopedică, București, 1995, 1996; *Dialoguri româno-americane*, Editura Nemira, București, 1996; *Viața politică între violență și dialog*, Editura Sincron, București, 1997; <*Revoluția trăită*> – *adevărul și <adevărurile> despre revoluție*, Editura Mondo-Media, București, 1999; *Încotro societatea românească?*, Editura Mondo-Media, București, 1999; *Sub tirul întrebărilor*, Editura Mondo-Media, București, 2000; *Renașterea speranței*, Editura Mondo-Media, București, 2001; *România – renașterea speranței*, cu variante în limbile franceză și engleză, Editura Grupul de presă „România”, București, 2001; *Revoluția română*, Editura Presa Națională, București, 2001. Așadar, până în 2001, Ion Iliescu reușise să redacteze și să tipărească 14 cărți despre Revoluția Română din Decembrie 1989 și soarta României post-revoluționare. De atunci însă numărul lucrărilor a sporit cu alte titluri.

⁵ Vezi între altele pe DUMITRU MAZILU, *Revoluția furată*, p. 58, 103–107, unde se acreditează și teza loviturii de stat; SILVIU BRUCAN, *O biografie între două revoluții. De la capitalism la socialism și retur*, ediție îngrijită de Alexandru Singer, Editura Nemira, București, 1998, p. 218.

⁶ Între alții amintim pe ALEX MIHAI STOENESCU, *Istoria loviturilor de stat în România. IV/2. „Revoluția din decembrie 1989” – o tragedie românească*, Editura RAO,

București, 2005; MIHAI IACOBESCU, *Descătușarea: (1985–1991). Perestroika, Revoluția din 1989 și Români din Imperiul Sovietic*, Editura Junimea, Iași, 2009, p. 104–113, susține, în mod cu totul surprinzător, o atare teorie.

⁷ Între altele, menționăm lucrarea care a generat discuții și interpretări ulterioare, nu totdeauna binevoitoare din partea criticilor, *Marele șoc din finalul unui secol scurt. Ion Iliescu în dialog cu Vladimir Tismăneanu*, Editura Presa Națională, București, 2004. În ceea ce-l privește pe Vladimir Tismăneanu, potrivit propriilor afirmații făcute la TVR, a fost coleg de clasă cu Nicu Ceaușescu, fiu de nomenclaturist, educat în regimul zis comunist și care, după moartea tatălui său a emigrat în Statele Unite ale Americii, ajungând politolog și analist al regimurilor comuniste din Europa de Est.

⁸ Enumerăm aici lucrările lui SILVIU BRUCAN: *Îndreptar-dicționar de politologie*, Editura Nemira, București, 1993; *Stâlpii noii puteri în România*, Editura Nemira, București, 1996; *Dialectica politicii mondiale*, Editura Nemira, București, 1997; *O biografie între două revoluții: De la capitalism la socialism și retur*, Editura Nemira, București, 1998; *Generația irosită. Memorii*, Editura Teșu, București, 2007.

⁹ SILVIU BRUCAN, *O biografie între două revoluții: De la capitalism la socialism și retur*, p. 5. (În continuare vom cita: SILVIU BRUCAN, *De la capitalism la socialism și retur*).

¹⁰ Idem, *Generația irosită*, p. 14.

¹¹ Dintre lucrările documentate, folosind mărturiile a mii și mii de oameni care au depus declarații la Comisia senatorială privind evenimentele din 1989, amintim: SERGIU NICOLAESCU, *Revoluția. Începutul adevărului. Un raport personal*, Editura Topaz, București, 1995; *Un senator acuză*, Editura PRO, București, 1996; *Recviem pentru adevăr, 1999*, Editura Topaz, București, 1999; *Lupta pentru putere. Decembrie 1989*, Editura ALL, București, 2005.

¹² Idem, *Revoluția. Începutul adevărului*, p. 9.

¹³ Idem, *Lupta pentru putere*, p. 14.

¹⁴ PETRE ROMAN, *Libertatea ca datorie*, ediție revăzută și adăugită, Editura Fundației PRO, București, 2006.

¹⁵ TEODOR BRATEȘ, *Trilogia revoluției române în direct. Câteva zile dintr-o viață. I. 22 decembrie '89 în Studioul 4 al RTV. II. 23 decembrie '89 în Studioul 4 al RTV. III. 24 decembrie '89 în Studioul 4 al RTV*, Editura Ager-Economistul, București, 2004 (În continuare vom cita: TEODOR BRATEȘ, *Trilogia revoluției române în direct*).

¹⁶ *Ibidem*, III, p. 9.

¹⁷ VIOREL DOMENICO, *După execuție a nins*, Editura Militară, București, 1992; *Ceaușescu la Târgoviște*, Editura „Ion Cristoiu” S. A., București, 1999.

¹⁸ *Dinu Săraru în dialog cu Victor Atanasie Stănculescu generalul Revoluției cu piciorul în ghips. Interviu-fișe pentru un posibil roman*, Editura Rao, București, 2005.

¹⁹ ALEX MIHAI STOENESCU, *Interviuri despre revoluție*, Editura Rao, București, 2006.

²⁰ ROMULUS CRISTEA, *Revoluția 1989*, Editura „România pur și simplu”, București, 2006; *Revoluția română. Mărturii și documente*, Editura „România pur și simplu”, București, 2007.

²¹ GRIGORE BUCIU, *Cum mi-am petrecut revoluția în Ministerul Apărării Naționale*, Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, București, 2008, p. 132.

²² Sub formă de exemplu amintim aici colecția de reviste ale Institutului Revoluției Române, intitulată *Caietele Revoluției*, care a ajuns la 22 de numere. Tot aici menționăm unele simpozioane ținute la Timișoara unde, multe dintre comunicări se constituie în tot atâtea mărturii despre Revoluție și evenimentele petrecute atunci: ***, *O enigmă care împlinește șapte ani. Timișoara, 1989–1996*, Editura Fundația Academia Civică, București, 1997; ***, *Întrebări cu și fără răspuns. Decembrie 1989*, Memorialul Revoluției, București, 2001. Asemenea publicații au fost mai numeroase, dar nu este cazul și momentul să vorbim despre ele acum.

²³ ***, *Revoluția Română în direct*, I, coordonator Mihai Tatulici, Televiziunea Română, București, 1990, p. 5.

²⁴ ***, *E un început în tot sfârșitul. Culegere selectivă din programele radiodifuzate în zilele de 17–25 decembrie 1989*, coordonator Mariana Conovici, Societatea Română de Radiodifuziune, București, 1998.

²⁵ ***, *Armata română în Revoluția din decembrie 1989. Studiu documentar*; edițiile 1 și 2, coordonator general Costache Codrescu, Editura Militară, București, 1994, 1998.

²⁶ *Ibidem*, p. 15.

²⁷ *Ibidem*, p. 13–14.

²⁸ CONSTANTIN SAVA, CONSTANTIN MONAC, *Adevăr despre decembrie 1989. Conspirație. Diversiune. Revoluție...*, Documente din Arhivele Armatei, Editura Forum, București, 1999; *Revoluția română din decembrie 1989 percepută prin documentele vremii*, Mărturii incendiare din Arhivele Militare, Editura Axioma Edit, București, 2000.

²⁹ Lucrarea dactilografiată, însumând 327 de pagini, a fost pregătită la cererea Comisiei Senatoriale privind cercetarea evenimentelor din decembrie 1989, nefiind dată publicității, la fel ca și alte documente ale Comisiei, dar poate fi cercetată, la fel ca și alte acte, un exemplar xerografiat aflându-se în Biblioteca Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989.

³⁰ ***, *Pledoarie pentru istorie. Ministerul de Interne în decembrie 1989. I. Șase zile care au zguduit România*, coordonator general Ion Pitulescu, fără editură, București, 1995; *II. Anul Nou se naște în sânge*, coordonator Vladimir Alexandrescu, Editura Universal Pan, București, 1998.

³¹ *Ibidem*, I, p. 7.

³² *Ibidem*, II, p. 5–7.

³³ ***, *De la regimul comunist la regimul Iliescu. Virgil Măgureanu în dialog cu Alex Mihai Stoenescu*, Editura Rao, București, 2008, p. 5–6.

³⁴ Viceamiral (r) ȘTEFAN DINU, *Condamnat la discreție*, Editura Neverland, București, 2009.

³⁵ *Ibidem*, p. 10.

³⁶ ION CRISTOIU, *Punct și de la capăt*, Editura Publishing House ELF, București, 1991.

³⁷ ***, *Sfârșitul dictaturii. București, 21–25 decembrie 1989*, coordonator Ioan Scurtu, Editura „Clio”, Craiova, 1990.

³⁸ VARTAN ARACHELIAN, *În fața dumneavoastră Revoluția și personajele sale*, Editura Nemira, București, 1998.

³⁹ *Ibidem*, p. 10.

⁴⁰ Menționăm aici câteva dintre cărțile, pe care le socotim reprezentative, ale lui CLAUDIU IORDACHE: *Isus s-a născut la Timișoara. Decembrie '89*, Editura Helicon, Timișoara, 1994; *România pierdută*, Editura Irini, București, 1995; *Singur între români*, Editura Irini, București, 1997; *Polul de putere*, Editura Irini, București, 2002; *O Românie de câștigat sau o națiune în descompunere (Elegie pentru generația mea)*, Editura Irini, București, 2006.

⁴¹ CLAUDIU IORDACHE, *Isus s-a născut la Timișoara*, p. 63.

⁴² *Idem*, *România pierdută*, p. 154.

⁴³ *Idem*, *O Românie de câștigat*, p. 15.

⁴⁴ Revistele: *Clio 1989* și *Caietele revoluției*. Prima a ajuns la numărul 8, cu o apariție bianuală; cea de-a doua, cu o apariție trimestrială și cu ocazia unor evenimente deosebite, a ajuns la 22 de numere.

⁴⁵ IOAN SCURTU, *Revoluția Română din Decembrie 1989 în context internațional*, Editura enciclopedică și Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, București, 2006; ediția adăugită în limba franceză, *La Révolution Roumaine de décembre 1989, dans le contexte international de l'époque*, Editura Revoluției Române din Decembrie 1989, București, 2008; o nouă ediție revăzută și adăugită în engleză, *The Romanian Revolution of December 1989 in International Context*, Editura „Redacția Publicațiilor pentru Străinătate, București, 2009.

⁴⁶ ALESANDRU DUȚU, *Revoluția din 1989. Cronologie*, Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, București, 2006; în fază avansată de pregătire se află și ediția a doua revăzută și adăugită.

⁴⁷ MIHAI IACOBESCU, *Descătușarea (1985–1991): Perestroika, Revoluția din 1989 și Români din Imperiul Sovietic*, Editura Junimea, Iași, 2009.

⁴⁸ TEODORA STĂNESCU-STANCIU, *Activitatea CPUN*, I; ALEXANDRU OȘCA, GHEORGHE NEACȘU, *Activitatea CPUN. Documente*, II–III, Editura Mega, Cluj-Napoca, sub tipar.

⁴⁹ Amintim aici lucrările: ***. *1989 – An decisiv în istoria Europei*, coordonator Alexandru Oșca, conține comunicările Simpozionului internațional cu același nume, din octombrie 2007, Târgoviște, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2008; ediția în limba engleză: *1989 – decisive year in the History of Europe*, coordinated by Alexandru Oșca, Editura Paralela 45, Pitești, 2008; ***. *Revoluția din Decembrie 1989 și integrarea europeană a României. Lucrările sesiunii științifice a IRRD din 21 decembrie 2007, cu prilejul aniversării a 18 ani de la Revoluția Română din Decembrie 1989*, coordonator Prof. univ. dr. Ion Calafeteanu, Editura militară, București, 2008; ***. *Accentuarea crizei de regim în țările socialiste europene*, coordonatori Ion Calafeteanu și Alexandru Oșca, cuprinzând materialele Simpozionului internațional cu același nume de la Pitești, octombrie 2008, în curs de apariție.

⁵⁰ ***. *O enigmă care împlinește șapte ani. Timișoara, 1989–1996*, Comunicări prezentate la Simpozionul cu același titlu de la Timișoara (18–19 decembrie 1996), Editura Fundația Academia Civică, București, 1997.

⁵¹ Dintre lucrările care ne interesează în mod deosebit menționăm: ALEX MIHAI STOENESCU, *Istoria loviturilor de stat în România. IV/2. „Revoluția din decembrie 1989” – o tragedie românească*, Editura Rao, București, 2005; *Din culisele luptei pentru putere. 1989–1990. Prima guvernare Petre Roman*, Editura Rao, București, 2006.

⁵² NICOLAE STROESCU, *Pe urmele Revoluției*, Editura Albatros, București, 1992.

⁵³ STELIAN TĂNASE, *Revoluția ca eșec. Elite și societate*, Editura Humanitas, București, 2006.

⁵⁴ DUMITRU PREDĂ, MIHAI RETEGAN, 1989. *Principiul dominoului. Prăbușirea regimurilor comuniste europene*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2000.

⁵⁵ Cu titlu de exemplu amintim lucrările: lucrarea publicată inițial în limba engleză și tradusă apoi în limba română: *De la utopie la istorie. Revoluțiile din 1989 și urmările lor*, coordonatori Sorin Antohi și Vladimir Tismăneanu, Editura Curtea Veche, București, 2005; lucrarea editată inițial în limba engleză și tradusă apoi în limba română a lui VLADIMIR TISMĂNEANU, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Editura Polirom, Iași, 2005.

^{56***}, *Comisia Prezidențială pentru analiza Dictaturii comuniste din România. Raport final*, coordonatori Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrințu, Cristian Vasile, Editura Humanitas, București, 2007.

⁵⁷ Dintre lucrările mai reprezentative în domeniu, chiar dacă unele dintre ele sunt vădit tendențioase și, de ce nu, chiar răuvoitoare, menționăm: NATHAN GARDELS, *Schimbarea ordinii globale văzută de marii lideri ai lumii*, Ediție Samizdat, Editura „Antet”, Filipeștii de Târg, fără an; SAMUEL P. HUNTINGTON, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, ediție Samizdat, Editura „Antet”, Filipeștii de Târg, fără an; ANTONIA RADOS, *Complotul Securității. Revoluția trădată din România*, Editura Saeculum I. O., București, 1999; CHRISTIAN DUPLAN, VINCENT GIRET, *Viața în roșu. Nesupușii. Varșovia, Praga, Budapesta, București. 1968–1989*, vol. III–IV, Editura Nemira, București, 2000; ANNELI UTE GABANY, *Cultul lui Ceaușescu*, Editura Polirom, Iași, 2003; GEORGE GALLOWAY, BOB WYLIE, *Prăbușirea. Ceaușeștii și Revoluția Română*, Editura Irini, București, 2004; ***, *Teoretizarea revoluțiilor*, coordonator John Foran, Editura Polirom, Iași, 2004; TOM GALLAGHER, *Furtul unei națiuni. România de la comunism încoace*, Editura Humanitas, București, 2005.

RENAȘTEREA DEMOCRAȚIEI ÎN SPAȚIUL EST-CENTRAL EUROPEAN. MOMENTUL 1989 POST 20 DE ANI

Teodora STĂNESCU-STANCIU*

„În sfârșit, în a doua jumătate a deceniului ‘80-‘90, valul democrației și-a făcut apariția în chiar centrul bastionului comunist”¹. O schimbare, o transformare totală, de cele mai multe ori apărută în urma fie a unei revoluții, fie a unei dezbateri la „masa rotundă”. Trecerea a 20 de ani de la acele evenimente de-a dreptul spectaculoase, nu a putut diminua cu nimic interesul științific (și nu numai!), deschizând noi perspective sau abordări, adâncind dileme sau, din contra, testând afirmații.

Sfârșitul de secol XX a readus, astfel, în discuție mai vechiul concept al revoluției: al schimbării, dar, de astă dată, din noi perspective și în cu totul alte contexte interne și internaționale. Cunoscută în literatura de specialitate ca al „treilea val de democratizare”², perioada deschisă de momentul 1989, de la care au trecut 20 de ani, a culminat, pentru unii analiști în mod neașteptat³, cu spectaculoasa cădere – în efect domino – a regimurilor comuniste din centrul și sud-estul Europei, ca și din fosta U.R.S.S.⁴ „În trei luni, regimurile comuniste din Europa Centrală și de Est se prăbușesc ca niște piese de domino.” (J. Marie le Breton⁵)

Pe un asemenea complicat, dar, mai ales, ofertant context, discursul de specialitate a început să prindă contur, dar și să capete noi sensuri. Au început să fie introduse, sau chiar inventate, noi distincții și departajări, în funcție de problematica prezentată**.

---

* Lector.univ. dr. cercetător IRRD

**În acest sens, de exemplu, cea mai comună dintre departajările teoretice s-a aplicat în cazul a doi termeni, foarte vehiculați în algoritmele revoluției: Liberalizare și Democratizare (vezi, în acest sens, de pildă, v. A. Przeworski – „*Democratization as a contingent outcome of conflictis*” in Jon Elster and Rune Slagstad ed., „*Constitutionalism and Democratization*”, Cambridge University Press, 1988; T.Hasegawa – „*The Connection between Politic and Economic Reforms in Communist Regime*”, în Gilbert Rozman ed alii, ed. – „*Dismantling Communism: Common Causes and Regional Variations*”, Washington DC and Baltimore, W.Wilson International Center for Scholars, 1992). Astfel, conceptul de *liberalizare* a devenit o deschidere controlată a spațiului politic – în cazurile Ungariei, Poloniei sau cel al U.R.S.S.-ului condus de M. S. Gorbaciov; în timp ce conceptul de *democratizare* – a presupus efectiv „lichidarea unui regim autoritar și constituirea unuia nou, de tip democratic”.

Dar și-au făcut loc și unele concepte diferite: schimbare de regim, revoluție, democrație implantată, tranziție... Ca și diverse opinii, accepțiuni, departajate în funcție de școli, de afinități sau de teorii, realizându-se conexiuni, căutându-se tradiții, găsiindu-se sau regăsiindu-se rădăcini comune. „Spre sfârșitul verii și începutul toamnei anului 1989, reforma și revoluția s-au abătut asupra regimurilor comuniste din Europa Răsăriteană cu o asemenea forță, încât, în decurs de doi ani întregul sistem a fost măturat de pe fața pământului.” (R.J. Crampton⁶) A fost readusă în discuție problematica mult dezbătutelor tipuri de revoluții din istorie: modelele englez, francez, american sau chiar cel rusesc au intrat din nou în balanță.

Unii dintre autori au încercat să-și traseze propriile coordonate explicative chiar în perioada imediată consumării momentului 1989. Este cazul, de pildă, al lui R. Dahrendorf*. Grație lui, întrebările nodale au început să-și precizeze direcțiile și chiar și nuanțele. Printre ele: „Se pot, oare, cataloga evenimentele din 1989 ca revoluții?”, dar și problematica destul de dificilă a cauzelor și inter-condiționărilor momentului.

Alături de analistul german, britanicul T. Garton Ash a optat, la rândul său, pentru o departajare netă a conceptelor utilizate în analiza propriu-zisă a evenimentelor anului 1989 – *revoluție*: Praga, Berlin, București; *refoluție*** – cazul Varșovia și Budapesta.

Din perspectiva spațiului de limbă franceză, o analiză precum cea a lui J. Fr. Revel a răsturnat, din nou (în maniera atât de proprie autorului!), teoriile anterioare cu privire la prezența revoluțiilor. *Revirimentul democrației* a susținut, în mod clar: „Astfel, de la 1988 la 1992 am asistat nu la o revoluție (noțiune ce implică ideea de creație, descoperire, noutate), ci la o întoarcere în punctul de plecare, sau, mai degrabă, la o încercare de revenire în punctul de plecare, adică în cel anterior comunismului”⁷.

Pentru Gale Stokes⁸, oarecum în aceeași linie, evenimentele din estul și centrul Europei nu au constituit o „revoluție de înnoire, ci mai degrabă abandonarea unui experiment eșuat în favoarea unui model deja existent, democrația pluralistă”. Aceasta putea să fie, după cum observa și analiza propusă de J.C. Isaac⁹, dar și direcția oferită de studiul lui Bruce Ackerman¹⁰. În opinia lor, anul 1989 se identifica cu „reîntoarcerea liberalismului democratic revoluționar”, respectiv renașterea proiectului politic inaugurat de cei care au formulat constituția Statelor Unite. Iar pentru Fr. Furet, referirea la „ceea ce se numește revoluțiile din 1989 în țările comuniste ale Europei Centrale și Danubiene”, presupune o „definiție încă discutabilă, pentru că aceste revoluții sunt emancipări incontestabile de ceea ce devenise o tiranie pură, dar sunt niște emancipări ce nu fac să apară nici o idee nouă. Revoluțiile toamnei lui 1989 din Europa Centrală sunt, de fapt, restaurarea credo-ului democratic cunoscut în Europa de cel puțin 100 de ani (...) Sunt într-adevăr greu de definit, pentru că prezintă o latură de emancipare incontestabilă, iar cum obiectivul lor este de a șterge consecințele revoluției sovietice,

---

* A cărui lucrare „*Reflecții asupra revoluției în Europa*” a apărut la Editura pariziană Seuil, în 1991

** Termen inventat efectiv de autor!

sunt în același timp restauratoare. Dar nu sunt nici complet restauratoare, pentru că democrația nu a existat în accepția deplină a termenului în aceste țări*...”¹¹.

Mai nuanțate apar, însă, observațiile specialiștilor provenind din spațiile efective descrise de noțiunea Europei central-răsăritene. „Evenimentele din 1989 nu au fost o revoluție (fie ea literală, autolimitativă, de catifea sau antirevoluționară). Au fost însă o renaștere, iar renașterile (și nu revoluțiile, după cum ar dori marxiștii) sunt locomotivele istorie” (Karol Soltan¹²).

Nici observatorii români nu au putut rămâne în afara tendințelor generale de interpretare, de găsim de termeni definitorii și de analogii. Unii dintre ei au optat pentru variante concise încă din start, oprindu-se la varianta definirii, respectiv utilizării conceptului de *revoluție*, în comparație cu cel de *reformă*. Alții, s-au manifestat în favoarea prezentării de noi concepte. Cum a fost și cazul lui Dan Petrescu, pentru care termenul de *re-evoluție* a părut cel mai indicat: „revoluția noastră, nefiind propriu-zis una, ci, după cum se vedește tot mai mult, reprezintă o *re-evoluție a continuității*”¹³.

Odată cu trecerea timpului, perspectivele s-au nuanțat din ce în ce mai vizibil. O recentă conferință internațională, găzduită de Academia Britanică și prilejuită tocmai de împlinirea a 20 de ani de la prăbușirea comunismului în Europa Răsăriteană (octombrie 2009)** a readus în discuție vechi întrebări, dar și interesante dileme. Printre cei invitați s-au numărat reputați cercetători din domeniu, cât și foste figuri ale lumii comuniste: Timothy Garton Ash, Andrei Gratchev (membru de marcă al PCUS și purtătorul de cuvânt al lui M.S. Gorbaciov), Ferenc Miszlivetz, Lilia Șevtsova. Foarte interesantă a devenit perspectiva deschisă de profesorul Garton Ash, care a insistat tocmai însă pe această „iluzie a retrospectivității”, subliniind că, odată cu trecerea timpului, există tentația de a pune cât mai multe întrebări, de a căuta cât mai multe explicații.

Cauzalități. Abordări general-explicative

Sfârșitul deceniului nouă al secolului XX a reprezentat poate una dintre cele mai interesante perioade ale istoriei contemporane din perspectiva Europei Central-Răsăritene. A fost momentul schimbării atât a protagoniștilor, cât și a raporturilor de forțe, a scenariilor sau chiar a regizorilor.

Modelul democrației vestice¹⁴ a atras și spațiul comunist al Europei estice. Dar gradul său de implementare a depins de două macro-seturi de factori, respectiv – interni (sau gradul de senzitivitate al fiecărei țări față de valorile democrației occidentale și incapacitatea regimului comunist de a gestiona criza) și externi. Mulți dintre analiștii occidentali ai “marii schimbări” au considerat că “tranziția și consolidarea procesului

---

* Sau a existat doar pentru puțin timp, am adăuga noi!

** Și momentul 1999 a prilejuit astfel de treceri în revistă – spre exemplificare, recomandăm Ilya Prizel, “The First Decade after the Collapse of Communism: Why Did Some Nations Succeed in their Political and Economic Transformations While Others Failed?”, în School of Advanced International Studies, SAIS Review, volume 19, Number 2, Summer-Fall 1999, pp. 1-15.

democratic în Europa estică sunt, în primul rând, chestiuni legate de politică internă și economie”¹⁵, în care, însă, factorii externi joacă și ei roluri cheie. Oricum, cauzele mișcărilor est-europene și ale prăbușirii regimurilor socialist-totalitare nu pot fi reduse la factori unici¹⁶. Au existat tipuri de condiționări și seturi de circumstanțe ce au făcut ca schimbarea să fie rapidă și inevitabilă.

Sistemul de forțe părea să se schimbe definitiv. Lumea în care Kremlinul jucase rolul hotărâtor mai bine de 40 de ani începea să observe că și marele colos se confruntă cu multiple probleme. Și pentru a le rezolva a adoptat calea reformelor. Definiția unui cunoscut dramaturg sovietic, Alexandr Gelman, dată liberalizării gorbacioviste este extrem de interesantă: “Democratizarea are în vedere redistribuirea puterii, drepturilor și libertăților, crearea unui număr de structuri independente de management și informare. (...) Liberalizarea este un pumn deschis, dar mâna este aceeași; în orice moment, mâna poate fi iar închisă sub formă de pumn”¹⁷. Aceasta a fost, în fond, marea diferență dintre cele două căi de reformare-liberalizare a sistemului: pe de o parte, Kremlinul își pune toate speranțele în reformiștii comuniști locali, iar, pe de altă parte, Occidentul încurajează forțele pluraliste, democratice – nu simpla “cosmetizare” a sistemului comunist.

Începând cu anii '80, Occidentul se arăta și el din ce în ce mai atent la situația din Estul Europei. Se schimbă și situația internațională, și, de aici, un impact special asupra condițiilor și, mai ales, asupra modalităților în care se va renunța la regimurile comuniste și socialiste din Europa centrală și de est. „Presiunile Occidentului asupra acestor regimuri – atât cele guvernamentale, cât și cele neguvernamentale – pentru ca ele să se alinieze angajamentelor internaționale, în special în domeniul drepturilor omului, au jucat un rol important în întărirea opoziției locale.” – sublinia VI. Tismăneanu¹⁸, și chiar, am continua noi, atât asupra populației, indirect, cât și, mai ales, asupra timpilor în care s-au derulat evenimentele transformatoare. De aceea, rolul jucat de mesajele transmise de președinții americani ai acelor timpuri, Jimmy Carter (1977-1981) și al său proiect militant privind respectarea drepturilor omului, ce viza și Uniunea Sovietică, dar și celelalte state comuniste și nu numai, sau Ronald Reagan (1981-1989)¹⁹, președintele care militase, „prin putere” pentru instaurarea păcii în lume.

Primele fisuri ale sistemului comunist – în special *perestroika* și *glasnosti*-ul lansate de liderul sovietic M. S. Gorbaciov, venit la putere în mai 1985 – au convins observatorii vestici de iminența unei mari și chiar definitive schimbări în această parte a continentului. Se impuneau acum diverse tipuri de argumente utilizate de către democrația occidentală în încercarea de re-direcționare a politicii regimurilor comuniste. În primul rând, Actul final de la Helsinki (1975), semnat de toate țările europene, a permis diplomaților occidentali să marșeze pe cartea libertății absolute de circulație a persoanelor, bunurilor și ideilor în tot spațiul european. Orice încălcare putea conduce la deteriorarea imaginii pe plan internațional, iar sistemele comuniste, deja în criză de imagine, trebuiau să fie foarte atente²⁰. Argumentul economic a fost unul dintre cele mai importante pentru regimurile în care economia nu mai făcea față. Logica reformei era destul de simplă, dacă amintim opinia liderului de la Kremlin păstrată în memoriile

sale: “Chiar de la început am văzut în *perestroika* doar o reformă economică. Dar după destule decepții, ne-am convins repede că, fără a schimba regimul politic și *a fortiori* fără schimbarea regimului, transformările economice erau de-a dreptul imposibile”²¹. Mai mult chiar, percepția reformistă s-a extins și la alte domenii – „când am devenit Secretar General, a trebuit să admit că nu mă puteam elibera de iluziile predecesorilor mei. Am crezut că pot să unesc socialismul cu democrația și să confer, astfel, socialismului, un nou avânt. Modelul totalitar fusese până atunci legat de dictatură și de violență și am considerat că acest lucru nu este acceptabil pentru popor... Am vrut să schimb Uniunea Sovietică, nu să o distrug. Am început însă prea târziu reforma în sânul partidului și am întârziat prea mult cu introducerea economiei de piață...”²²

Așa numitul “efect Ioan Paul al II-lea” ar putea reprezenta apoi un alt palier al argumentelor vestice de promovare a valorilor democratice în răsăritul Europei. Ales papă în 1978, fostul arhiepiscop al Cracoviei, a impus o nouă definiție a dialogului cu Estul, bazat pe “adevăr” și nu pe “concesii fundamentale”. Un pas important în structurarea acestuia s-a cristalizat odată cu momentul 1 decembrie 1989, când, la Roma, s-au întâlnit cei doi conducători de lumi atât de opuse – sistemul sovietic (Gorbaciov) și Vaticanul/lumea catolică (Papa Ioan Paul al II-lea)²³.

Și discursurile politice, la cel mai înalt nivel, au căpătat o altă coloratură. M.S. Gorbaciov s-a adresat Adunării Parlamentare a Consiliului Europei de la Strasbourg, în vara anului 1989, repudiind vizibil vechea doctrină brejneviană a “suveranității limitate” și admitând chiar că nu exista un sistem social imuabil, sugerând astfel că și în Europa răsăriteană ar putea avea loc transformări de proporții.²⁴ Câteva zile mai târziu, cu ocazia întâlnirii liderilor statelor care făceau parte din Pactul de la Varșovia, desfășurată la București, liderul moscovit s-a pronunțat, în aceeași logică, pentru transformarea alianței dintr-una militară și politică, într-una politică și militară. Comunicatul final al Summit-ului nega că ar exista un model socialist universal²⁵.

În acest complicat context, în care crizele interne nu mai puteau fi controlate de încercările reformatoare ale reprezentanților regimului comunist, impulsul decisiv a venit de la răsturnarea sistemului în spațiul est-german. “A fost – notează analistul francez J. Levesque²⁶ – sfârșitul fazei cuceritoare a politicii internaționaliste a lui Mihail Gorbaciov. Decepțiile se acumulasera mai repede decât bucuriile. Epuizarea Republicii Democrate Germane, care se dovedise a fi cheia de boltă a întregului sistem est-european, a dat un impuls formidabil accelerării evenimentelor în toată regiunea. Echilibrele politice fragile atinse în Polonia și Ungaria au fost rupte, și întreaga Europă de Est se va prăvăli până la urmă peste ruinele acestui zid al Berlinului”.

Însă, important de reținut, după cum sublinia și analistul român N. Sava: “Nu se poate afirma că a fost identificată o cauză principală a prăbușirii sistemului comunist și cei mai mulți autori iau în considerare acțiunea conjugată a unui set de factori, fiecare cu acțiunea sa proprie, dar care, în cele din urmă, au dus, separat și împreună, la prăbușirea comunismului ca sistem.”²⁷ S-au impus, astfel, teorii ce propun intercondiționări de factori. Aspectele economice, cu implicații majore cel puțin în punctul de plecare,

în necesitatea imediată a schimbărilor survenite în perioada 1987-1989, au generat o întregă reacție în lanț. Contextul internațional și, în principal poziția conducerii la vârf a democrațiilor occidentale – înțelegându-se aici dubla perspectivă a puterii – de stat, dar și religioase, așa-numitul “factor Ioan Paul II” – s-a constituit, apoi, într-o altă posibilă abordare cauzală. Alți analiști au fost mult mai fermi, considerând că explicația prăbușirii comunismului trebuie căutată în domeniul politicului: “Criza generală a comunismului – nota, de pildă, Ilios Yannakis²⁸ – este, în mod esențial, o criză politică și nu una economică.”

Alte lucrări, precum cea a lui R. Dahrendorf, au oferit un posibil set cauzal, compus din trei motive comune: rolul personal al lui M.S. Gorbaciov, ca lider sovietic, în decisiva opțiune de a permite tuturor țărilor, dependente până atunci, la posibilitatea opțiunii; lipsa de funcționabilitate a tipului de societate impus de comunism atât în ceea ce privește construcția unei societăți viabile, cât și în încercarea de impunere prin represiune a unei societăți totalitare (de tip stalinist, brejnevist, etc.); modelul vestic, democratic, de succes, în contradicție flagrantă cu eșecurile comuniste ale zonei est europene.

Pentru alți autori, rolul unei macro-cauze – factor declanșator – este considerată decisivă. Pentru Bronislaw Geremek, de exemplu, “Fără Gorbaciov, revoluția pașnică din 1989 ar fi fost imposibilă”²⁹. Iar românul Stelian Tănase³⁰, insistă pe ideea, conform căreia, “fenomenul Gorbaciov” nu se putea manifesta fără experiența “Solidarității” poloneze sau fără „fărăma de miracol” sau de spontaneitate, activism, a corpusului social, retrezit la viață în ultima parte a deceniului nouă al secolului XX.

În opinia noastră, de această dată, o poziție aparte trebuie să-i revină și tipului de lider reformist, promovat de Kremlin, și preluat – într-o manieră mai mult sau mai puțin vizibilă – uneori chiar nepreluat efectiv! – și, de aici, poate finalizarea violentă a prăbușirii comunismului – de fiecare stat comunist avut în analiză. În susținerea acestei propuneri poate fi adus rezultatul unui raport de sondare al opiniei publice din Europa Central-Estică, publicat în paginile revistei *East European Area*, în octombrie 1988. Răspunsurile pot conferi noi perspective atât asupra valorilor comune, cât și ale celor individuale pentru fiecare regim comunist est-european în parte. Faptul că imaginea promovată de M. S. Gorbaciov apare net câștigătoare, demonstrează tocmai acea necesitate și dorință a schimbării. Dar oare, am întreba, la acest nivel, nu subliniază și unele limite comprehensibile ale acestei schimbări?!³¹.

Analiza acestei “mari transformări”³² a impus și metoda definițiilor pe modele. În liniile acestui scenariu*, Polonia a însemnat, în mod clar, victoria Solidarității; Ungaria – abandonul inevitabil al comunismului, prin negociere; Germania de Est și Bulgaria: două zăvoare care au căzut, în avântul unor acțiuni populare; Cehoslovaci³³.

---

* în continuare, am optat pentru o prezentare succintă, a principalelor evenimente care au marcat transformarea în spațiul est-central european, oprindu-ne doar asupra acelor state în care procesul/procesele s-au derulat în strict intervalul 1989-1990, încercând să punctăm tocmai punctele comune, dar și diferențele înregistrate.

1989: traiectoriile transformării

Prăbușirea regimului totalitar în spațiul **polonez** a reprezentat în fond, cert, victoria mișcării sindicale, de resuscitare a societății civile, statul deschizând calea liberalizării prin alegerea celui dintâi prim-ministru non-comunist din Europa de Est (24 august 1989 – Tadeusz Mazowiecki, n.1927)³⁴.

Condițiile efective ale schimbării de regim sunt diverse. Însă, după cum foarte bine surprindea chiar unul dintre participanții la evenimente, Br. Geremek³⁵: “Pentru mine anul 1989 a început tocmai la Paris, la jumătatea lui decembrie 1988. *Perestroika* lui Gorbaciov nu ar fi existat fără *Solidaritatea*, Lunile următoare vor lungi dramatic lista lucrurilor care nu ar fi avut loc fără *Solidaritatea* poloneză”.

Fundalul momentului 1988-1989 a fost deosebit de propice: prăbușire economică, mai ales datorată factorilor externi, presiuni occidentale crescânde, cumulate, la nivel interior, cu nemulțumirile populației, și, mai ales, sprijinul vizibil al Bisericii Catolice pentru mișcarea *Solidaritatea* – toate acestea l-au constrâns pe generalul Wojciech Jaruzelski să deschidă dialogul cu societatea. Decizia autorităților de a deschide calea negocierii a fost determinată de criză, de iminența unor proteste sociale de reale proporții, dar și, pe de altă parte, de radicalizarea reformelor în U.R.S.S. La 18 decembrie 1988, sub conducerea lui Lech Walesa, s-a înființat Comitetul Civic, organizație ce a reunit lideri ai *Solidarității*, personalități publice, activiști ai grupurilor din mișcarea de rezistență, intelectuali. Cei 119 de inițiatori își propuneau pregătirea alegerilor, dar și identificarea posibililor experți necesari în deschiderea negocierilor cu guvernul.

Cu toate că la cea de-a X-a plenară a C.C. al P.M.U.P., din 20 decembrie 1988, nu s-a luat nici o decizie efectivă vizând deschiderea dialogului, primul pas, și deosebit de important pentru mersul ulterior al evenimentelor, a fost reprezentat de măsura privind legalizarea sindicatului liber *Solidarnosc*, recunoașterea, în acest fel, a pluralismului sindical, în schimbul unei participări a partidului comunist la alegerile legislative anticipate din mai 1989, măsură venită cu ocazia întrunirii Comitetului Central, din 18 ianuarie 1989.

Negocierile au intrat în istorie sub denumirea de “Masa Rotundă”³⁶, dialog ce s-a întins, cronologic, între lunile ianuarie-martie 1989. Discuțiile efective au început la 6 februarie 1989 și au avut ca rezultat semnarea unei înțelegeri politice, la 5 aprilie 1989. Cuvântul de ordine a devenit “concilierea”. “Masa rotundă i-a strâns la un loc pe cei mai concilianți reprezentanți ai celor două părți – observa și analista T. Rosenberg³⁷ – într-o atmosferă de încă și mai mare conciliere. Seducția reciprocă a funcționat. (...) Masa rotundă, care a rezultat din tradiția schimbării politice nonviolente a *Solidarității* a pregătit drumul pentru un transfer de putere negociat”. Memoriile liderului polonez W. Jaruzelski³⁸ atestă, la rândul lor, această extrem de necesară, mai ales din perspectiva existenței efective a partidului comunist, deschidere: “În caz de eșec, trebuia evitat cu orice preț ca acesta să cadă asupra întregii conduceri de partid.” Și, după cum nici partidul comunist nu a fost reprezentat la cel mai înalt vârf, delegația revenindu-i

ministrului de interne Czeslaw Kiszczak, nici Lech Walesa nu s-a aflat printre negociatori, *Solidaritatea* desemnându-l pe istoricul Br. Geremek pentru a o reprezenta. Pe lângă cei doi participanți direct implicați în structura viitoarei Polonii nu avea cum să lipsească nici biserica, factor garant, gazdă și organizatoare a momentului.

Compromisul la care s-a ajuns la 5 aprilie 1989 prevedea repunerea întregului organism al *Solidarității* în legalitate, a tuturor organizațiilor afiliate marii mișcări sindicale, precum: *Solidaritatea rurală*, *Asociația Independentă a Studenților* și a altor componente ale societății civile poloneze. Cadrul instituțional al guvernului a fost restructurat, apărând o nouă instituție prezidențială cu puteri limitate, un Senat liber ales și o Cameră inferioară (*Seimul*), care avea nevoie de o majoritate de două treimi pentru a trece de veto-ul Senatului în promulgarea legilor. Coaliției comuniste, alcătuită din Partidul Muncitoresc Unit Polonez (PMUP) și aliații acestuia, i se garanta, cel puțin cu ocazia primelor alegeri, 65% din locurile Camerei inferioare. Reprezentanții comuniștilor dețineau ministerele-cheie (al Apărării și cel al Afacerilor interne); opoziției i se permitea să-și publice propriile ziare și să aibă acces, e drept încă limitat!, la radioul și televiziunea, controlate în continuare de către stat. La 18 aprilie, *Solidaritatea* a fost înregistrată efectiv ca organism politic, iar, în ceea ce privește alegerile parlamentare, ele au fost planificate pentru data de 4 iunie 1989. Compromisul efectiv, după cum nota și St. Tănase³⁹, consta însă în crearea – pentru W. Jaruzelski – a postului de președinte, contra unui Senat ales în mod liber, în felul acesta, puterea comunistă păstrându-și oarecum posibilitatea de control asupra sistemului politic în ansamblul său.

Dar, nu numai Polonia a trăit la cea mai înaltă intensitate timpurile și atmosfera schimbării. Ea a fost atent monitorizată și la Moscova, după cum o demonstrează și prezentarea lui St. Tănase⁴⁰ – “*Izvestia* și alte jurnale scriu pozitiv despre Polonia și negocierile dintre putere și opoziție. Apar (în *Moskovskie Novosti*) interviuri cu cardinalul Josef Glemp și Lech Walesa.” În plus, după cum o atestă și documentele păstrate în Arhivele Diplomatice române, “mass-media poloneză a prezentat pe larg comentariile făcute în diferite țări occidentale, privind evenimentele din Polonia și îndeosebi cuvântarea lui Bush ținută în fața unor americani de origine poloneză, referindu-se la noua politică a S.U.A. față de Polonia, prezentând în acest sens un program de ajutor în opt puncte, unele dintre acestea referindu-se la reeșalonarea datoriilor”⁴¹.

Polonia a asistat, în perioada 10 mai-4 iunie 1989⁴², la o campanie electorală pasionantă în adevăratul sens al cuvântului. Victoria opoziției a fost totală. În Senat, la primul tur de scrutin, 82 de locuri i-au revenit *Solidarității*, ca, după cel de-al doilea, să dețină 99 din 100 de locuri, iar, la Seim a câștigat toate cele 161 de poziții pentru care s-au organizat alegerile (respectiv 35%, restul revenind direct puterii, în urma celor stabilite la Masa rotundă). Toți liderii comuniști care au participat la alegeri au pierdut. Criza vechiului sistem devenise evidentă. “Ziua de 4 iunie constituie piatra de hotar nu numai în istoria postbelică a Poloniei, nu numai în istoria Europei de Est, ci și în istoria lumii comuniste” – sesiza foarte bine T.G. Ash⁴³. Rezultatele par a fi fost prilej de satisfacție și pentru Occident, care, destul de repede, și-a făcut simțită prezența

în Polonia. Vizitele președintelui francez, urmată apoi, în luna iulie (9-13), de cea a președintelui american George Bush⁴⁴, au avut menirea de a întări procesul democratic aflat în stare incipientă.

După anunțarea rezultatelor alegerilor, a urmat, în logica stabilită de negocierile Mesei Rotunde, alegerea președintelui. Temându-se de posibilitatea unui eșec – mai ales în condițiile în care fusese refuzat de către reprezentanții Opoziției în ideea alcătuirii unui guvern de coaliție – W. Jaruzelski a încercat să găsească un alt candidat (pe varianta ministrului de interne, negociatorul puterii la Masa Rotundă, generalul Czeslaw Kiszczak, n. 1925⁴⁵), dar, până la urmă, și-a prezentat candidatura la 19 iulie 1989 și a câștigat, cu numai un vot în plus, cu sprijinul substanțial al *Solidarității*.

În luna august 1989, a fost trecut un nou prag, când generalul W. Jaruzelski, după numeroase încercări de găsire a unor alte soluții pentru gestionarea guvernului, a decis să-l numească pe Tadeusz Mazowiecki, un proeminent reprezentant al intelectualității catolice și unul dintre consilierii importanți ai mișcării *Solidaritatea**, în funcția de prim-ministru al țării. Istoricul Charles Gati, în lucrarea sa intitulată *The Bloc That Failed: Soviet – East European Relations in Transition*⁴⁶, subliniază că decizia a fost precedată de un telefon, primit de liderul comunist Mieczyslaw Rakowski de la președintele sovietic Mihail Gorbaciov, telefon prin care Moscova își exprima, probabil, dispoziția de a accepta un guvern condus de *Solidaritatea*, cu o minoritate comunistă⁴⁷.

Forțată și din interior, dar și din exterior (comunist și necomunist), puterea a trebuit să recunoască prima înfrângere evidentă. T. Mazowiecki a devenit astfel, la 19 august 1989, primul premier necomunist într-o țară membră a Pactului de la Varșovia⁴⁸. La sfârșitul verii anului 1989 se instala primul guvern necomunist, P.M.U.P. deținând încă unele portofolii, considerate însă importante: Ministerul de Interne și Ministerul Apărării Naționale, pe lângă cele ale Transporturilor și ale Comerțului exterior. (11 portofolii aparțineau reprezentanților *Solidarității*, 4 – comuniștilor, 4 – reprezentanților Partidului Țărănesc și ai Partidului Democrat.) Victoria *Solidarității* a fost pecetluită prin demisia lui W. Jaruzelski și ascensiunea la conducerea Poloniei a liderului de opinie Lech Walesa, în urma alegerilor din 25 noiembrie | 9 decembrie 1990. Acesta a instaurat un gen de Consiliu consultativ pe lângă președinția Republicii, compus din reprezentanți ai fiecărui partid, de la colțul dreptei până la foștii comuniști.

Se asista, astfel, la o prăbușire evidentă a sistemului comunist în spațiul polonez. Numai o simplă comparație de date cu privire la numărul membrilor de partid 1986-

---

*Chiar și prezentarea din textul oficial păstrat în Arhivele Diplomatice prezintă avantajele acestei alegeri (alături de Mazowiecki mai fiind propuse încă alte două personalități cunoscute ale *Solidarității*, respectiv Br. Geremek și Jacek Kuron): “Tadeusz Mazowiecki are 62 de ani, este jurist de profesie, actualmente este redactorul șef al săptămânalului *Solidarității* – *Tigodnik Solidarnosci*. Are relații strânse cu biserica, fiind practicant catolic. Este considerat ca un moderat între liderii *Solidarității*. Alegerea lui drept candidat la funcția de premier se bazează și pe faptul că un guvern condus de acesta ar putea asigura respectarea obligațiilor asumate de Polonia față de aliați, respectiv cele din Tratatul de la Varșovia și C.A.E.R.” – D. Preda, M. Retegan, op. cit., doc. No. 70, p. 161.

1990 poate oferi perspective uluitoare. Astfel, dacă în 1986 se înregistrau aproximativ 2 milioane de membri ai P.M.U.P., în 1990 – numărul lor nu mai depășea decât cu foarte puțin jumătate de milion, respectiv 670.000⁴⁹.

Mihaly Vajda, un cunoscut filosof ungar, a explicat că una din cauzele majore ale prăbușirii sistemului în Polonia a fost reprezentată de destrămarea mitului despre infailibilitatea și omnipotența regimului comunist. “Puterea sistemului a constat în demonstrarea omnipotenței lui – în demonstrarea faptului că orice nesupunere va fi luată în considerare și i se va da riposta, că pur și simplu nu există nici o șansă de a organiza ceva pornind de jos. Imediat ce regimul s-a dovedit incapabil de a menține acest principiu, când a început să răspundă într-un anumit grad la pretențiile societății, puterea lui magică a dispărut. Și, în ciuda aparențelor, el deja un mai exista în 1981. Legea marțială din Polonia a fost, de fapt, un fel de compromis nerecunoscut. Soluția „normală” ar fi fost o intervenție sovietică sau, mai bine, intervenția armatelor aliate ale Pactului de la Varșovia. Dar, de vreme ce rușii nu-și mai puteau permite riscul unui război civil în mijlocul Europei, ei au acceptat Legea marțială ca pe o soluție, deși trebuie să le fi fost limpede că armata poloneză nu putea ține societatea în frâu cu duritatea și nepăsarea ce fuseseră totdeauna dovada puterii sistemului. Astfel, din punctul de vedere al sistemului, Legea marțială a fost un eșec și o lovitură fatală dată identității sale.”⁵⁰

În **Ungaria**, revoluția a îmbrăcat o altă formă, cunoscută sub numele de “compromis social”⁵¹, stabilit de liderul comunist Kádár János (n. 1916). Instalat la putere de sovietici după înăbușirea revoluției din 1956, Kádár a ajuns, treptat, să înțeleagă necesitatea obținerii unui sprijin din partea propriilor săi concetățeni. Socialismul de tip “gulaș”, cum a intrat în literatura de specialitate, a vizat o ameliorare a condițiilor de viață ale populației, prin înfăptuirea, gradată, a unor reforme. Dar “compromisul social” a început să se clatine pe la mijlocul anilor ’80. Între 1985-1987, au avut loc și primele manifestări populare anticomuniste, care i-au reunit pe reprezentanții tuturor curentelor reformatoare ale societății: “liberali”, “naționaliști”, dar și comuniștii, susținători ai modelului gorbaciovist.

Anul 1988 a adus și primele semne evidente pentru schimbarea din spațiul ungar. Regimul Kádár devenise anacronic. Zorii schimbării se iviseră încă din anul 1987. În conformitate cu ideologia momentului, locul “compromisului social” a fost luat de ideea unui “contract social” – ce implica o schimbare de fond a regimului și nu doar o cosmetizare a acestuia. “Contractul social”, documentul cu încărcătură simbolică nu numai prin titulatură al Opoziției democratice, stipula în mod clar: “János Kádár a fost simbolul auritei căi de mijloc în Ungaria. Spre deosebire de Rakosi, el n-a încercat să impună poporului programe grandioase de transformare a societății. Și, spre deosebire de Imre Nagy, nu a fost dispus să accepte îngrădirea rolului partidului comunist. Deținând monopolul asupra puterii, el a făcut astfel încât interesele sale să nu fie perturbate de nici o grupare care își putea exprima deziluzia. De câte ori a fost posibil, a dat fiecăruia oportunitatea unei compensații pentru ceea ce pierduse. Țara ... a aprobat politica de consolidare a lui Kádár, dorind o viață sigură și pașnică. În schimb, a

acceptat ideea că partidul conduce în numele poporului, iar aparatul de partid în numele membrilor de rând. Acesta a fost așa-zisul consens.”⁵²

Dar schimbarea s-a produs mai ales în secțiunea de vârf a partidului comunist - Kádár J., fiind înlocuit la 22 mai 1988, cu alegerea, destul de controversată, pentru poziția de prim-ministru, a lui Grósz Károly (1930-1996), membru al Biroului Politic al Partidului Comunist, partizan al liberalizării progresive, de tip gorbaciovist. El a fost însă, rapid, depășit de reformatorii mai îndrăzneți, care cereau “lichidarea” completă a sistemului comunist. Cei din urmă erau grupați în jurul lui Pozsgay Imre (n. 1933), viitoare figură de marcă în partid⁵³. În același timp, Berecz János (n. 1930) a intrat în Biroul Politic al Partidului Comunist, afișând imaginea unui reformator moderat. Dar Grósz, “omul hotărât și charismatic”, de 57 de ani, a fost, în curând, și el depășit de reformatorii mai îndrăzneți, grupați în jurul lui Pozsgay Imre.

“Era Kádár” a luat sfârșit astfel în luna mai 1988, când, la Conferința Națională a Partidului Socialist al Muncitorilor din Ungaria, a fost înlocuit din funcția de secretar general cu un Prezidiu alcătuit din patru membri, sub președinția lui Rezső Nyers (n.1923), un susținător al reformelor de tip gorbaciovist. Noul secretar general, răspunzător de activitatea cotidiană a partidului, a devenit Grósz Károly, unul dintre apropiații lui Kádár, pe care îl și pregătise pentru a-i deveni succesor. Ceilalți doi membri ai prezidiului erau reformatorul I. Pozsgay și ideologul Berecz János. Guvernul, din ce în ce mai independent față de liderii partidului, era condus de reformatorul Németh Miklós (n. 1948), iar, câteva luni mai târziu, acestuia i s-a alăturat, din fruntea ministerului de Externe, Horn Gyula (n. 1925).

Odată cu pierderea din ce în ce mai evidentă a puterii de către tabăra comunistă, noi partide – organisme de manifestare a spiritului civic și a dorinței de înnoire – s-au impus pe scena politică ungară: Alianța Liber Democrată (SzDSz) – martie 1988, Forumul Democrat Maghiar – septembrie 1988, Alianța Tinerilor Democrați (F.I.D.E.S.Z.), alături de Partidul Micilor Proprietari sau Partidul Național Tărănesc – în noiembrie 1988, structurate tocmai pe osatura vechilor grupuri și cluburi, semi-clandestine, apărute cu câțiva ani înainte.

La 11 ianuarie 1989, o inițiativă legislativă – Legea asociațiilor – a permis formarea primelor mecanisme cu adevărat democratice pe eșichierul ungar – impunându-se partidele politice, alături de sindicatele independente și de asociațiile civice. Evenimentele s-au precipitat cu rapiditate pe tot parcursul lunii. Unul dintre cele mai importante, pentru viitorul Ungariei, s-a consumat odată cu 26 ianuarie 1989, când Nagy Imre, eroul revoluției maghiare din 1956, a fost exhumat dintr-un cimitir situat în periferia Budapestei. Decizia aripii reformiste din interiorul partidului, aflată sub conducerea lui Pozsgay Imre, a fost imediat luată în discuție, la 10 februarie 1989, într-o ședință a Comitetului Central. Însă, conservatorii au fost încă odată înfrânți, mai ales în condițiile în care, chiar și partea sovietică, și-a retras sprijinul acordat până în acel moment. Poziția afișată de gruparea Pozsgay a devenit, astfel, oficială. După cum observa și un analist italian – P. Gulli di Cortona⁵⁴ – în comparație cu omologii lor est-europeni, “liderii comuniști ungari erau mult mai deschiși spre reformă”.

La 20 februarie 1989, într-o nouă ședință a C.C.-ului, s-a înregistrat și pasul următor în logica schimbărilor și înnoirilor: a fost prezentat proiectul unei noi Constituții, în care era acceptată și ideea existenței unor alte partide, renunțându-se la monopolul partidului comunist, nevoit, astfel, să participe direct la o reală competiție electorală.

La 26 ianuarie 1989, și Uniunea Sovietică a anunțat, în mod oficial, retragerea trupelor Armatei Roșii, staționate în Ungaria încă din 1946, operațiune ce trebuia să se desfășoare începând cu luna iunie.

Întâlnirea de la Moscova, dintre M. Nemeth și M. S. Gorbaciov, din 3 martie 1989 (*National Security Archive* de la *Cold War History Research Center* de la Budapesta⁵⁵), devedește “vântul înnoirilor, care atinsese toate statele blocului socialist”. La 23 martie 1989, Adunarea Națională a adoptat și inițiativa legislativă ce a permis existența grevelor și a conflictelor de muncă. În aprilie, proiectul de lege pentru funcționarea partidelor, propus de ministrul de Justiție, a fost prezentat și comentat, pe larg, în presă.

În timp ce liderii comuniști înaintau pe drumul reformelor din interiorul sistemului, opoziția și-a organizat și strâns rândurile. Astfel, congresele FDM și SzDSz, din lunile martie-aprilie 1989, au condus la structurarea viitoarelor două formațiuni politice importante. Mai mult chiar, s-a ajuns la realizarea unei coaliții între cele două partide – sub titulatura de “Masa Rotundă a Opoziției”^{*}.

La 8 mai, Kádár János a fost înlăturat din funcțiile pe care le deținea în cadrul Partidului Muncitoresc Socialist Ungar. Se consuma, astfel, sfârșitul unei întregi epoci. Însă, ruptura cu adevărat simbolică de trecut s-a petrecut câteva zile mai târziu, la 16 iunie 1989, cu prilejul reînhumării rămășițelor pământești ale lui I. Nagy, alături de ale altor conducători ai revoluției din 1956^{**}. Descrierea evenimentelor este foarte bine surprinsă de raportul Ambasadei române la Budapesta⁵⁶, dar și de britanicul T.G. Ash, prezent la evenimente: “Piața eroilor, 16 iunie 1989. Impunătoarele coloane neoclasice sunt drapate în negru. Arcadele monumentale au fost împodobite cu steaguri în culorile naționale – roșu, verde, alb – toate cu o gaură în mijloc, în amintirea faptului că insurgenții din 1956 decupaseră de pe steag secera și ciocanul”⁵⁷.

Cu câteva zile înainte, la 13 iunie, debutaseră și negocierile dintre putere și opoziție⁵⁸. “Comuniștii reformați, luând deja în considerare necesitatea oricărui tip de alegeri, au concluzionat în urma experienței poloneze – nota Gale Stokes⁵⁹ – că ar fi periculos să se fixeze dinainte proporțiile reprezentării. Cu sistemul lor de organizare cuprinzătoare și omniprezentă, cu lideri bine cunoscuți și cu un program cu adevărat reformator, ei au crezut că pot învinge sau cel puțin că pot candida foarte siguri în alegerile libere. Era riscant, dar mizele erau mari – să devină primul partid comunist care obține legitimitatea prin intermediul urnei de vot”. La negocieri au fost implicate trei tipuri de actori politici: reprezentanții puterii (respectiv, conducătorii aripii reformiste din sânul

---

*Amintind astfel, în mod direct, de similitudinile dorite cu vecina Polonia.

**Pal Maleter, Geza Losonczy, Jozsef Szilagy, Miklos Gyimes.

P.M.S.U.), organizațiile de masă oficiale (sindicate, etc.) și opoziția. Propunerile lansate au mers, în mod clar, pe modelul polonez: președinte ales de Parlament, schimbarea Constituției...

Lucrările s-au finalizat câteva luni mai târziu, la 19 septembrie 1989, o săptămână mai târziu de instaurarea primului guvern necomunist în Polonia. Însă reprezentanții Fidesz și SzDSz nu au semnat acordul, iar forțele Opoziției s-au scindat: pe de o parte – FDM, adeptul formulei de compromis negociat cu P.M.S.U., iar, pe de alta – cele două formațiuni politice care au propus susținerea unui referendum, populației revenindu-i decizia de a se pronunța în legătură cu câteva chestiuni considerate de importanță majoră (formula prezidențială, preluarea de către stat a proprietăților deținute până atunci de partidul comunist, menținerea milițiilor muncitorești înființate în 1956, etc.). Referendumul a fost programat pentru sfârșitul lunii noiembrie, în locul propuselor alegeri, ce trebuia să-l propulseze pe I. Poszgay în funcția de președinte al Ungariei.

La sfârșitul lunii iunie, Grósz Károly pierdea supremația în partid. S-a format astfel un tip de conducere colectivă – directorat alcătuit din Reszo Nyers, Poszgay Imre, Németh Miklós și Grósz Károly. R. Nyers a devenit (24 iunie) președintele partidului, reprezentând delegația ungară la întâlnirea la vârf a statelor participante la Tratatul de la Varșovia, organizată la București în zilele de 7 și 8 iulie 1989.

Sfârșitul regimului comunist părea să fie din ce în ce mai aproape, mai ales că, cu doar o zi înaintea debutului întâlnirii de la București, se stingea din viață, la 77 ani, și Kádár János. Evenimentele ulterioare par a confirma scenariul: 11 iulie 1989 – vizita președintelui american G. Bush; 28 iulie 1989, P.M.S.U. a renunțat, în mod oficial, la caracterul ateist, anunțând organizarea unui Congres extraordinar.

Sub egida aripii reformatoare din partidul comunist, la 6-7 octombrie 1989, au avut loc lucrările Congresului Partidului. 1.081 delegați au votat abandonarea titlaturii de “muncitoresc”, partidul transformându-se într-unul Socialist Ungar⁶⁰. Deputații, în sesiunea din 17-20 octombrie 1989, au aprobat mai multe articole ce echivalau, în fond, cu o revizuire a Constituției. Data de 23 octombrie, memorabila zi a Revoluției din 1956, a devenit sărbătoare națională a proaspăt înființatei Republici Ungare⁶¹.

Dar, I. Poszgay, asemenea idolului său, M.S. Gorbaciov, și-a păstrat concepțiile marxist-leniniste, încercând să traseze și o linie de demarcație între socialismul, pe care îl dorea continuat, și totalitarismul, pe care statul, deja, îl cunoscuse în perioada lui J Kádárános și îl condamna acum. Vechiul sistem era declarat “stalinist” și, ca atare, trebuia abandonat. “Stalinismul este în criză – declara el într-un interviu acordat postului de radio *Europa Liberă*, la 24 mai 1989. A devenit absolut cert că acest sistem nu poate fi reformat pentru că a dat greș și s-a dovedit incapabil să dea oamenilor experiența și sentimentul libertății. Sistemul este incapabil să creeze forțe mobilizatoare interne în indivizi și cetățeni pentru a crea ceva nobil. Acest sistem a distrus solidaritatea dintre oameni și cooperarea între producători. În astfel de circumstanțe, singura decizie pe care o putem lua este ca întreg sistemul stalinist să fie abandonat, cu ideologia lui cu tot. Eu nu văd esența acestei ideologii în marxism sau într-un marxism distorsionat, pentru că nu are nimic de a face cu marxismul”.

Rezultatele referendumului din 26 noiembrie 1989 au demonstrat dorința schimbării. Speranțele conducătorilor proaspăt rebotezatului Partid Socialist Ungar, în special ale lui I. Pozsgay, că numărul participanților scăzut nu va permite validarea rezultatelor, nu s-a adeverit. Deși la limită (puțin peste 50%), populația a înțeles să-și exprime opiniile. SzDSz și Fidesz au devenit organizații câștigătoare. Alegerile prezidențiale, programate pentru 7 ianuarie 1990, s-au contramandat, stabilindu-se, la 21 decembrie 1989, în cadrul unei Adunări Naționale, care-și vota dizolvarea, ca data de 25 martie 1990 să aducă și primele alegeri libere.

Rezultatele de acum au acordat puterea reprezentanților Forumului Democrat, coaliție de forțe ostile socialismului totalitar. Președintele acestuia, Antáll József, a devenit prim-ministru. Guvernul de coaliție, orientat spre centru – dreapta, format din Forumul Democrat Ungar, Partidul Micilor Proprietari și Partidul Creștin-Democrat a fost investit de Parlament, în ziua de 23 mai 1990. Scriitorul liber-democrat, fost deținut politic, Gönöz Árpád, a devenit primul Președinte al Ungariei democratice.

După cum aproape că devenise logic, “principiul dominoului” trebuia să atingă și **Bulgaria**. Și din nou, același reper cronologic a promovat primele întreprinderi ale crizei, pe fundalul aplatizatei societăți comuniste bulgare⁶². 1988 a însemnat efectiv momentul înlăturării de la putere a comuniștilor, văzuți de Todor Jivkov, conducătorul de cursă lungă, ca reformiști⁶³: era cazul lui Ciudomir Alexandrov, membrul Biroului Politic, considerat de foarte mulți dintre cunoscătorii momentului succesul oficial al lui Jivkov, dar și cel mai puțin răsunător al lui Stoian Mihailov.

Însă, evenimentele anului 1989 nu au venit deloc pe un teren total nepregătit. Au existat chiar și câteva semne prevestitoare, chiar dacă multe luate în direcția de a atenua, pe liniile propagandistice clasic marxiste, oprobiul Occidentului democratic. Căci, T. Jivkov, liderul Partidului Comunist Bulgar, se afla la cârma acestei țări încă din 1954 și știa foarte bine să gestioneze o situație pe care o considera critică, dar nu încă pierdută. Puterea sa părea absolută, dar în august 1987, Biroul Politic al Partidului Comunist a votat o *Rezoluție* – cu acordul secretarului general – care cerea, printre altele, îndepărtarea portretului conducătorului Todor Jivkov din toate locurile publice și a statuii sale din orașul în care s-a născut. Se renunța treptat la cultul personalității șefului de partid și de stat. În anul următor, 1988, majoritatea instituțiilor, precum Palatul de Cultură al Poporului, Teatrul Tineretului și Institutul de Studii Balcanice, au abandonat titlatura “Liudmila Jivkova⁶⁴”, acordată în memoria fiicei liderului comunist, decedată prematur. În decembrie 1988, la o Plenară a Comitetului Central al Partidului Comunist Bulgar, T. Jivkov a anunțat că venise timpul pentru o reformare completă a sistemului politic în vigoare. Dar, în realitate, schimbarea nu era agreată în acele vremuri la Sofia, obiceiurile păreau a fi cu totul altele.

Dar, evoluția evenimentelor nu a fost deloc lineară nici pentru cazul bulgar. Astfel, la 1 februarie 1989, prim-ministrul reformist Gheorghii Atanasov a fost obligat să-și depună demisia. Se părea că Todor Jivkov reușise să înăbușe opoziția crescândă din sânul Partidului Comunist, altădată aliatul său necondiționat.

Dar reformarea societății bulgare s-a realizat mai ales ca urmare a unor presiuni venite din afara Partidului Comunist. Societatea efectiv începea să se trezească. Fundalul crizei din ce în ce mai acute – în 1989, Bulgaria înregistrând o datorie de peste 10 miliarde dolari, triplu în comparație cu anul 1985 – devenise propice apariției grupurilor de susținători ai curentelor de tip *perestroika* și *glasnosti*. Primul apărare la 16 ianuarie 1988 – Societatea Independentă pentru Drepturile Omului. Alături de el, la Ruse, cu vizibile rădăcini ecologiste – gruparea Ecoglasnost. Un altul – Asociația pentru Apărarea Drepturilor Omului din Bulgaria – se înființa în noiembrie 1988. Iar anul 1989 avea să devină emblematic în creionarea viitorului politic bulgar. Acum iau ființă nu mai puțin de 50 de grupuri civice, ecologiste, pentru libertăți religioase, pentru sprijinirea reformelor sau conservarea tradițiilor istorice. În februarie 1989 se înregistra la Plovdiv și primul sindicat independent, Podkrepa.

Printre cei direct implicați în inițierea militantismului bulgar, a fost și Jelio Jeleu, un filosof expulzat din partid în anii '60, datorită ideilor lui contrare mersului de atunci al ideologiei politice. În anul 1988, Jeleu a fost și unul dintre organizatorii "Clubului pentru sprijinirea *glasnosti*-ului și *perestroikăi*", una dintre importantele asociații neoficiale ce promovau ideile democratice.

În ciuda imobilismului aparent, evenimentele se precipită spre nedorite, de către conducere, finaluri. În prima parte a anului, confruntarea principală aducea în prim-plan minoritatea turcă (10% din populație, deloc ușor de minimalizat ca importanță) și problemele ei deosebit de spinoase*. Situația pare a scăpa de sub controlul autorității comuniste: la începutul lunii mai 1989, mai mulți minoritari turci declară greva foamei, dorind să atragă în acest mod atenția opiniei publice internaționale, pe fundalul Conferinței drepturilor omului, desfășurată la Paris în cadrul Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa. Dar, puterea comunistă le-a ignorat protestul. Ca urmare, se hotărăște organizarea de demonstrații de solidaritate. 15.000 de manifestanți au fost atacați de poliție. Reprezentanții comuniștilor, prin cuvântul lui Jivkov, au încercat chiar să acuze Turcia pentru amestec în afacerile interne. În doar câteva săptămâni, peste 350.000 etnici turci iau calea statului de origine. Imaginea regimului Jivkov se deteriorează vizibil.

Sub acuzația de incitare la revoltă a minorității turce, la 26 mai 1989 au fost arestați mai mulți lideri ai grupurilor independente. În detenție, aceștia declară greva foamei, atrăgând încă o dată atenția opiniei publice internaționale asupra încălcărilor drepturilor omului din Bulgaria. Pentru unii membri din vârful ierarhiei partidului comunist toate acestea puteau fi detectate ca importante semnale de alarmă. Astfel, în vara anului 1989 s-a și format în interiorul puterii un nucleu care preconiza ca singură soluție viabilă răsturnarea regimului Jivkov. Printre ei: ministrul de externe, Petăr Mladenov; ministrul apărării, Dobri Djurov și ministrul relațiilor economice internaționale, Andrei

---

*Problemele minorității turce începuseră să se acutizeze odată cu ofensiva regimului de asimilare, declanșată în anul 1984, când au fost obligați să-și bulgarizeze numele și să renunțe la religia proprie.

Lukanov. Reuniunea la vârf a Pactului de la Varșovia din 7-8 iulie 1989, de la București, le-a permis contactarea și părții moscovite. După cum mărturisea P. Mladenov însuși⁶⁵ - “a ținut atunci să vorbească personal cu Gorbaciov”, liderul sovietic transmiteându-i, cu această ocazie, sec, că “simpatizăm cu voi [cauza reformistă, n.n.], dar asta e treaba voastră”.

Criza regimului Jivkov se acutizase. În toamna anului 1989, a început să crească și presiunea venită din partea grupurilor independente din ce în ce mai active. Dintre ele, s-a detașat oarecum net, gruparea Ecoglasnost, care îl avea în frunte pe unul dintre cele mai populare figuri ale scenei bulgare, Petăr Slabakov. În perioada 16 octombrie – 3 noiembrie avea loc la Sofia și Conferința Mediului Înconjurător, organizată de C.S.C.E., excelent prilej de a face cunoscute protestele societății civile. Gruparea reformistă din interiorul partidului simte importanța momentului și începe să-și impună punctele de vedere. Scenariul pare ușor detectabil. În prima fază, din ce în ce mai dese luări de poziție în care se critică “lentoarea” reformelor – “Potrivit informațiilor pe care le deținem, Stanko Todorov, președintele Adunării Naționale a Bulgariei, a adresat recent Biroului Politic al C.C. al P.C.B. o scrisoare în care își exprimă insatisfacția față de faptul că procesul de restructurare a vieții social-politice și economice se desfășoară prea lent, că nu se constată progrese pe calea democratizării, aplicării principiilor autoconducerii și autofinanțării și a creșterii reale a atribuțiilor organelor locale, că se amână în mod nejustificat modificarea Constituției, ș.a.”⁶⁶. În cea de-a doua, la 23 octombrie 1989 – P. Mladenov, ministru de nu mai puțin 18 ani, își depunea demisia, criticând situația într-o scrisoare extrem de virulentă.

Pe acest fundal și presiunile externe s-au amplificat, un ecou deosebit avându-l refuzul lui M.S. Gorbaciov de a-l primi pe conducătorul bulgar la Moscova, la începutul lunii noiembrie 1989, act ce semnifică repudierea.

Presiunea străzii a crescut. La 3 noiembrie 1989, 5.000 de susținători ai grupării Ecoglasnost mărșăluiau în semn de protest spre sediul Adunării Naționale, unde depun o petiție cu nu mai puțin de 11.500 de semnături. “Din informațiile pe care le deținem, rezultă că în perioada actuală (...), grupuri de intelectuali adresează conducerii bulgare memorii în care-și exprimă nemulțumirea față de încetineala cu care aplică *perestroika* și *glasnosti* (...). S-au activizat grupurile ilegale deja existente – Ecoglasnost, Clubul pentru Sprijinirea glasnostului și perestroicii, Asociația drepturilor omului și sindicatele libere - , care au organizat recent, după cum este cunoscut, și unele demonstrații de stradă. (...) În ultimele zile s-au mai constituit încă două asemenea grupuri: Clubul Helsinki și Clubul 33.”⁶⁷

După o scurtă vizită în China, întreprinsă de ministrul de externe încă în funcție, aripa reformistă se pregătea pentru lovitura finală. La 8 noiembrie 1989, câțiva membrii ai Biroului Politic i-au solicitat, imperativ, demisia conducătorului de peste 40 de ani al partidului comunist bulgar. Momentul debarcării s-a constituit în Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Bulgar, din 10 noiembrie 1989. Cu 6 voturi, contra doar 4, Todor Jivkov a fost nevoit să-și prezinte demisia din funcția de Secretar General al

Partidului. Foarte interesantă ni se pare, de pildă, percepția externă. Cotidianul italian *La Repubblica*, din 11 noiembrie 1989, sublinia valul schimbărilor: „Încă un șoc democratic în interiorul imperiului sovietic: Jivkov îi urmează lui Honecker. Todor Jivkov, secretar al Partidului Comunist Bulgar timp de 35 de ani, a fost demis ieri, la finalul unei ședințe agitate a Comitetului Central, convocată pe fondul manifestațiilor populare de săptămâna trecută. În locul lui, partidul l-a numit pe actualul ministru de Externe, Petăr Mladenov, de 60 de ani, care, în lipsa unui alt reformator cunoscut, este totuși binecunoscut la Moscova, datorită activității sale diplomatice. Ieri, în mod neașteptat, Gorbaciov i-a trimis o scrisoare de felicitare lui Mladenov. La Sofia se termină o epocă, așa cum se întâmpla cu Budapesta acum un an și jumătate. În momentul de față, Praga și Bucureștiul au rămas singurele bastioane comuniste hotărâte să-i facă față lui Gorbaciov până la capăt. În vârstă de 79 de ani, Jivkov nu a avut soarta nemiloasă a lui Kádár sau Honecker. A vorbit încă o dată ca un patriarh, ca un bătrân cap de familie, a știut să-și compună propriul cântec de lebedă cu demnitate. În discursul său a admis că problemele economice și politice, ca și factorii de criză au acaparat țara, și chiar a spus - ca pe un testament – faptul că perestroika coincide în esență cu linia Partidului Comunist Bulgar. O confirmare a alianței seculare cu Moscova, dar cu un conținut nou, pentru că Jivkov și-a terminat discursul de adio îndemnând la respectarea drepturilor omului și la dialog cu populația. Marile manifestări pentru libertate și democrație care au avut loc săptămâna trecută la Sofia, cât și în alte orașe bulgărești au dat lovitura de grație puterii. Jivkov iese din scenă având meritul istoric de o fi făcut la timp. Sindromul berlinez a ajuns chiar și în țara grădinilor de zarzavat din Balcani. Manifestații, ca aceea din Alexander Platz, în care se strigă «Gorby, Gorby!» și «Perestroika!», sunt doar vârful aisbergului, începutul unei crize care cu greu mai poate fi ascunsă: foametea și represiunea de tip medieval din România sau brutalitatea de tip sud-american a poliției cehoslovace. Sofia a avut de-a lungul anilor multe tentative de a imita reformele economice ungare, dar toate încercările s-au lovit de indolența și de frica birocrățiilor. Apoi a venit criza economică a Uniunii Sovietice (primul partener comercial al Bulgariei), care a afectat grav exporturile și a infirmat vechea teză a modelului de dezvoltare care nu cunoaște un boom, dar nici declinuri puternice. La dosarul economic s-a adăugat creșterea datoriei externe și tragedia minorității turce, care a fugit pentru a scăpa de asimilarea forțată, și mai apoi represiunea din interiorul partidului. Și anul trecut, senzaționala demitere a lui Ciudomir Alexandrov, tehnocratul de 50 de ani premiat de Moscova, cel mai popular dintre liderii comuniști din țară, omul care era și încă mai este văzut ca un Gorbaciov al Sofiei. Spre el își îndreaptă privirile cel mai important grup de opoziție denumit «Clubul de apărare a perestroikăi al glasnostului». (...) La Sofia nu se vorbește încă de alegeri libere precum cele care au avut loc în Polonia, și care sunt așteptate în Ungaria și promise în Berlinul de Est, dar poate că Mladenov va ști să fie un Krenz sau un Andropov al bulgarilor, un tăcut al tranziției. În cazul în care se va putea adapta acestor vremuri ale revoluțiilor nonviolente care se petrec cu consimțământul lui Gorbaciov și care conduc o parte din țările Europei de Est de la comunism la libertate.“

Prin actul de la 10 noiembrie 1989, o coaliție formată din *aparaticii* reformiști, conduși de Petar Mladenov (1936-2000) și din generali de armată, în frunte cu Dobri Djurov (1916-2002), vechi membru al Biroului Politic și fost ministru al Apărării, a preluat conducerea Bulgariei. Prima poziție în noul regim i-a revenit lui Mladenov. În fond, la Sofia, avea loc, astfel, o “restructurare” după model sovietic. Însă “restructurarea”, oricât de strălucit aplicată și beneficiind chiar de aprecierea fățișă a URSS-ului*, nu mai putea salva pentru prea mult timp partidul.

În vârstă de 53 de ani, P. Mladenov, care nu provenea din eșaloanele superioare ale birocrăției de partid, devenea astfel, în opinia multor analiști, exemplul evident că modelul tradițional al succesiunii, de orientare sovietică, fusese, pentru prima dată, înlăturat.

Imediat după instalarea la putere, P. Mladenov a anunțat că reformele generale nu mai pot fi amânate și a declarat că, sub noua conducere⁶⁸, țara va deveni “modernă, democrată și de drept”⁶⁹. Noul guvern a abolit legea ce interzicea activitatea politică neautorizată, iar controlul asupra presei a fost vizibil slăbit. Dar, masa cetățenilor nu dorea numai atât. Demonstrațiile au continuat în Sofia și în celelalte mari orașe ale Bulgariei. Au fost organizate pichete, pentru a protesta împotriva menținerii dictaturii comuniștilor, solicitându-se instaurarea imediată a unui sistem multipartid. Evenimentele s-au precipitat: la 25 noiembrie 1989, sindicatele și-au declarat independența; la 30 noiembrie 1989, a fost clamat și dreptul la liberă asociere.

Nici conducerea partidului comunist nu putea rămâne pasivă. Recent reîntors dintr-o scurtă întrevvedere cu liderul sovietic, la Moscova, Mladenov părea ferm convins să introducă, și în Bulgaria, reformele încercate în Uniunea Sovietică, promovând un socialism democratic, de certă inspirație gorbaciovistă. La 13 decembrie 1989, Comitetul Central al Partidului Comunist Bulgar a hotărât să-l elimine efectiv pe Todor Jivkov din rândurile sale. O nouă epurare⁷⁰ începea, crezându-se că doar o simplă “curățenie” ar mai putea salva situația...

În opinia lui Andrei Lukanov, membru al Biroului Politic și șef al Comisiei de investigare a abuzurilor de putere comise de T. Jivkov⁷¹ și viitorul premier: “Nu doar că spunem adio unei persoane, spunem adio unei politici”. În acea ședință a conducerii de partid, noul Comitet Central a cedat presiunii populare și a sprijinit propunerea lui P. Mladenov ca Partidul Comunist să renunțe la monopolul garantat asupra puterii politice.

La începutul lunii decembrie 1989 (7), opoziția s-a constituit într-o forță, din ce în ce mai vizibilă pe scena politică bulgară, strângându-și rândurile în prima organizație-cadru, Uniunea Forțelor Democratice (UFD), sub conducerea lui Jelio Jeleu

---

*“Scânteia Mladenov (...) care a stârnit mișcarea în direcția reînnoirii, a făcut doar să se vadă că situația era în mod obiectiv coaptă pentru aceasta, chiar prea coaptă. (...) Înnaintând pe calea aceasta, va fi posibil să se recâștige prestigiul partidului. Un dialog sincer cu societatea va contribui la întărirea autorității partidului” – M. Gorbaciov, „Memorii”, Editura Nemira, București, 1994, pp.107-108, 109.

(n. 1935), președinte al Comitetului Coordonator, secondat de biologul Petăr Baron⁷². La 29 decembrie 1989, ca urmare a numeroaselor demonstrații ale etnicilor turci, noul guvern și Comitetul Central al Partidului Comunist Bulgar au făcut și primele concesii pe calea democratizării politice față de minorități – promițându-se renunțarea la politica de asimilare forțată.

Conducerea colectivă s-a impus și în cazul Bulgariei. De astă dată, însă, puterea s-a împărțit, în funcție de palierele partid – stat. Astfel, după ce la presiunea străzii, Mladenov a acceptat desființarea rolului conducător al partidului comunist*, iar organismul politic și-a schimbat numele în Partid socialist, puterea, în partid, i-a revenit lui Alexander Lilov (n.1933)⁷³, înlăturat din Biroul Politic în 1983; la 3 februarie 1990, Andrei Lukanov (n. 1938) a preluat conducerea guvernului, iar președinția statului i-a rămas lui P. Mladenov.

T. Jivkov a fost arestat la domiciliu, sub acuzația de a fi incitat la ostilități etnice între bulgari și minoritatea turcă a țării, și că ar fi deturnat proprietăți și bani ai guvernului (18 ianuarie 1990).

Anul 1990 a adus și deschiderea negocierii directe cu societatea. La 16 ianuarie 1990 au început lucrările Mesei rotunde, transmise în direct de televiziunea de stat. Se încerca, însă, păstrarea, în condiții mult reformate, a tradiției socialiste: “Este de așteptat – se considera în comentariul postului de radio *BBC* din 26 ianuarie 1990⁷⁴ - ca, bazându-se pe un reformat program al partidului, pe fundalul recente arestări a fostului lider de partid T. Jivkov, împreună cu schimbările aduse la Congresul partidului, ca statul să poată rămâne în linia socialismului”. Mai ales că, după cum nota același observator, tabăra opoziției se dovedea aproape incapabilă să gestioneze, asemeni omoloagelor ei din țările vecine, situația în propria favoare: “Opoziția bulgară, anti-comunistă, dar și cu vizibile slogane pur populiste, apare în dificultate de a gestiona situația. Liderii ei, până mai ieri victime ale opresiunii comuniste, dovedesc puțină experiență în a lua loc la aceeași masă de negociere cu reprezentanții, mult mai versați, ai partidului”.

În primele alegeri libere, din iunie 1990, s-a înregistrat o realitate politică schimbată. Câștigător, cu majoritate absolută de voturi, a fost tocmai fostul Partid Comunist, rebotezat Socialist, care a obținut 211, din cele 400 de locuri, peste 50%. Numai 107 de locuri, dintre cele rămase, au revenit U.F.D.-ului. Societatea sancționase, într-o oarecare măsură, tocmai acea lipsă de impunere, depistată și de observatorii străini. Dar manifestările populare nu au încetat și ele l-au propulsat spre preluarea puterii pe liderul opoziției, Jelio Jeleu, care i-a luat locul unui P. Mladenov, prezentat opiniei publice și în ipostaza de propunător al soluției violente în timpul manifestațiilor de la sfârșitul anului 1989 și obligat, astfel, să demisioneze (6 iulie 1990).

Tot la presiunea străzii, a fost înlăturat și premierul A. Lukanov; înlocuit la 20 decembrie 1990 de Dimităr Popov, în fruntea unui guvern de coaliție (din 18 miniștri: 8 aparțineau Partidului Socialist, 3 – U.F.D., 2 – agrarieni, iar 5 erau independenți),

---

*Simbolul demolării vechii ideologii, putându-se concretiza în demolarea statuii lui Leonid Brejnev.

guvern ce a avut ca principală sarcină pregătirea alegerilor parlamentare și prezidențiale din mai 1991, dar și inițierea unor reforme radicale.

Alăturat, în majoritatea analizelor, modelului bulgar, cazul fostei **Germanii de Est** a păstrat cele câteva linii principale, de acum bine cunoscute⁷⁵. Presiunea populară, din interior, conjugată, în caz fericit, cu cea externă, au obligat structurile statului să accepte necesitatea schimbării. Dar, mai întâi, au recurs la metode mai puțin radicale. “Avem încă posibilitatea de a dezvolta o alternativă socialistă pentru Germania” – se declara în noiembrie 1989, la Berlin. Pentru că populația, în opinia Christei Wohl⁷⁶ - “Nu vroia să mai participe încă o dată la o experiență și au preferat să adere la o formulă care fusese dinainte încercată”. Și, în plus, “față de celelalte țări ale Pactului de la Varșovia – după cum observa un studiu din 1989⁷⁷ - orientarea de stânga, anticapitalistă, este atât de puternică...”

Regimul lui Erick Honecker devenise extrem de represiv. Nu se permitea nicio formă de opoziție, nu se admitea nicio politică de independență, U.R.S.S. trebuia să devină singurul și, imperios, unicul model. Venirea în est a lui M.S. Gorbaciov, cu ocazia aniversării a 40 de ani de la înființarea R.D.G.-ului, cumulată cu exodul masiv de populație est-germană, prin intermediul ambasadelor vest-germane, au pus lumea comunistă în fața ucigătoare dileme a restructurării.

Și în acest spațiu anul 1989 a impus schimbarea. Începutul – consideră analiștii situației⁷⁸ – s-a legat de deschiderea, la 2 mai 1989, a graniței ce despărțise, mai bine de 40 de ani, Ungaria de Austria. Problema alegerii exodului se punea cu din ce în ce mai mare acuitate pentru mulți dintre est-germani. Pe fundal, pentru Uniunea Sovietică reformistă se încerca, pe aceeași logică ca și în celelalte țări atinse de schimbare, doar înlocuirea aripii conservatoare, cu una gorbaciovistă⁷⁹.

În mai, în R.D.G. au avut loc alegerile locale, organizate după cel mai strict tipar comunist. 95% din electorat, previzibil, și-a pus azeziunea pentru candidații puterii. Succesul nu avea să fie de prea mare durată. Mai ales că, în 12 iunie 1989, liderul sovietic a vizitat Germania federală. Memoriile conducătorului vest-german amintesc de importanța evenimentului. Căci, cu toate că, Gorbaciov “nu dorea să-l critice pe Honecker în fața mea. Însă, în ceea ce a spus apoi era o dovadă a unei distanțe remarcabile față de politica Berlinului de Est.”⁸⁰. Declarația comună, dată la sfârșitul vizitei, a făcut reală senzație și nu numai în spațiul est-german. Cuvintele nu mai lăsau nici un motiv de îndoială cu privire la sensul schimbărilor inițiate în centrul și estul continentului: “În ciuda divizării de decenii a continentului, conștiința identității europene și a ceea ce le este comun europenilor au rămas vii și devin tot mai puternice. Această evoluție trebuie sprijinită”⁸¹.

Situația celor două Germanii devenise din ce în ce mai asemănătoare în așteptarea doritei, de acum, schimbări. Sfârșitul pentru liderul est-german a venit odată cu întâlnirea din iulie, de la București, a conducătorilor Pactului de la Varșovia. Situația s-a dovedit extrem de tensionată. S-a ajuns până într-acolo încât, după discursul laudativ la adresa promotorilor reformelor, E. Honecker s-a simțit, la propriu, rău. “Celălalt lider

«dur» rămas la putere, est-germanul E. Honecker – notează M. R. Beschloss și Str. Talbott⁸² –, în vârstă de 76 de ani, a leșinat și a fost nevoit să se întoarcă acasă. Se presupunea că este vorba de o afecțiune la rinichi sau la bilă, însă polonezii și ungurii glumeau, spunând că se îmbolnăvise din cauza cuvintelor lui Gorbaciov”.

Dar situația i-a scăpat total de sub control, odată cu escaladarea problemei exodului cetățenilor est-germani. Ambasadele vest-germane au fost luate, cu adevărat, cu asalt. Măsurile de închidere a unora s-au impus efectiv, din lipsă de spațiu pentru adăpostirea atâtor refugiați. Evenimentele au preluat, parcă, imaginea unor scenarii de film: se alege varianta țărilor vecine, cu predilecție Ungaria⁸³, iar propaganda oficială comunistă lansează, la rândul ei, intense campanii de presă, prin care se insista pe implicarea agenților secreți și a puterilor imperialiste*. Însă, după cum perfect sesiza analistul britanic T. G. Ash⁸⁴, “acel exod a fost catalizatorul final al schimbărilor din interiorul Germaniei de Est”.

Și societatea est-germană a început să reacționeze. La 10 septembrie 1989 s-a organizat Noul Forum, prima grupare politică independentă, ce reunea numeroși intelectuali de stânga, unii dintre ei chiar foști comuniști, în încercarea de a facilita inițierea unui dialog cu puterea, pe modelul deja cunoscut. Și alte grupări au apărut, încetul cu încetul. La 8 octombrie a luat naștere Partidul Social-Democrat; s-au impus și alte tipuri de organizații, precum: “Inițiativa pentru pace și drepturile omului”, “Deschiderea democratică”, “Federația studențească anonimă”, “Democrație-acum”, etc.

Paralel, însă, regimul gândea strategii violente de oprire a spiritului civic atât de vizibil renăscut. Direcția atât de conservatoare a taberei lui Honecker nu putea scăpa reformiștilor de la Moscova. La 12 septembrie 1989 a sosit la Berlin, Egor Ligaciov; în mesajul său s-a subliniat, încă o dată, necesitatea imperioasă a schimbărilor.

Efectiv, mijlocul lunii septembrie, avea să marcheze intrarea într-o nouă fază, de altfel, distrugătoare, a regimului Honecker. Venise timpul demonstrațiilor, al petițiilor, al străzii. Iată ce informează, spre exemplu, raportorul român de la Ambasada din Berlin, la 3 octombrie 1989: “În ultimele săptămâni au fost elaborate diverse declarații (secția Uniunii Scriitorilor din Berlin, muzicienii și cântăreții, etc.) care au fost adresate C.C. al P.S.U.G., în care se cere discutarea deschisă a problemelor care-i preocupă pe cetățeni și renunțarea la o «viziune triumfalistă asupra socialismului»”.

Au luat amploare demonstrațiile din orașul Leipzig. Ieri, 2 octombrie, s-a desfășurat în centrul acestui oraș una dintre cele mai mari demonstrații cunoscută până acum în R.D.G. Numărul participanților a fost estimat la 10-15.000 de persoane. Demonstrații au cerut, printre altele, legalizarea organizației Noul Forum și un dialog autentic între conducere și popor.

La Berlin a avut loc duminica trecută o demonstrație a unui grup de tineri, de solidarizare cu participanții de la demonstrația din 26 septembrie, tot în orașul Leipzig, care au fost arestați și condamnați (6-8 luni închisoare).⁸⁵

---

*În presa est-germană se lansase, în acest sens, teoria conform căreia refugiații fuseseră, anterior părăsirii țării, narcotizați, iar plecarea s-a făcut sub imperiul fricii și al forței.

Într-o Germanie de Est de-a dreptul depășită de problema emigrării masive – unele cifre indică, pentru sfârșitul lunii septembrie aprox. 100.000 de persoane⁸⁶ – dar și a mitingurilor de impresionante proporții, la care mulțimea scanda, printre altele, numele liderului reformist sovietic, “Vrem să plecăm”, dar și “Fără violență”, vizita lui M. S. Gorbaciov, prilejuită de festivitățile zilei Berlinului, alături de alte personalități ale lumii socialiste și comuniste, avea să reprezinte punctul final, în creionarea sfârșitului echipei Honecker.

La 6 octombrie, după o primire oficială vizibil rece și încordată, liderul de la Kremlin, în discursul adresat unei mulțimi electrizate, direcționa, clar, conducerea est-germană: “i-a îndemnat pe germani să adopte reforme în stilul celei sovietice”⁸⁷. Strada a preluat repede îndemnul: “În ziua de 7 octombrie, în jurul orei 16.00, când nu se încheiase încă programul oficial al festivităților organizate (...), în centrul orașului Berlin a apărut o demonstrație spontană susținută în special de tineret, care după câteva ore a căpătat proporții considerabile. (...) Ei scandau lozinci în care cereau «libertate, reforme, democrație, legalizarea organizației Noul Forum», etc.

Totodată participanții scandau numele lui Gorbaciov și purtau pancarte cu lozinci de genul «a învăța de la Uniunea Sovietică înseamnă a învăța să învingi», care cu ani în urmă se întâlneau peste tot dar care, în ultimul timp, a fost scoasă din propaganda R.D.G.”⁸⁸

Imediat după plecarea liderului sovietic, demonstrațiile au crescut în intensitate. Lanțul orașul care se ridică crește văzând cu ochii: Berlin, Leipzig, Dresda, Jena, Potsdam, Halle, Magdeburg, Scwerin, Suhl... Punctul de cotitură s-a înregistrat la câteva zile, respectiv 9 octombrie 1989, când mitingurile organizate atunci la Leipzig și Berlin se încheiau cu numeroase arestări și intrări în forță ale trupelor de poliție și securitate. La 11 octombrie, în urma unei convorbiri telefonice, liderul vest-german Helmut Kohl l-a asigurat pe cel sovietic că: “Republica Federală nu e interesată în nici un caz de existența unui haos în R.D.G. Noi sperăm că evoluția de acolo să nu scape de sub control, ca sentimentele să nu debardeze. Interesul nostru este mai degrabă ca R.D.G. să se alăture cursului sovietic de reforme și restructurări și ca oamenii să rămână acolo”⁸⁹.

După o deliberare de două zile, Biroul Politic a hotărât, la 18 octombrie 1989, debarcarea lui Honecker. După 18 ani de putere absolută, E. Honecker, pentru a salva aparențele, și-a prezentat demisia. Locul i-a fost preluat de Egor Krenz, unul dintre protejații fostului lider, un reprezentat mult mai tânăr (52 de ani) al aripii mai reformiste. Începea o posibilă politică de concesi: se promit schimbarea guvernului și a conducerii Partidului Comunist; reforme la nivel economic și social și, bineînțeles, alegeri libere. Însă, totul pe fundalul “valorilor societății socialiste”, “socialismul fiind singura alternativă umanistă în comparație cu capitalismul”⁹⁰... Strada nu mai dorea, de această dată, nici aici, doar atât!

La 4 noiembrie se atingea un vârf în ceea ce reprezenta participarea⁹¹ populației la manifestații. A urmat demisia primului ministru Willy Stroph (7 noiembrie), înlocuit de economistul reformist Hans Modrow. Patru zile mai târziu, la 11 noiembrie 1989,

întregul Biroul Politic și-a prezentat demisia. Percepția noului drum a ajuns și în Occident. Informarea Ambasadei române la Washington o atestă, de pildă: “Evoluția situației și evenimentele recente din R.D.G. au fost «surprinzătoare» pentru Administrația din S.U.A.”. Sau în Franța: “O nouă Europă se desenează sub ochii noștri. Aceea a anului 2000 – declara, în acest sens, în fața Adunării Naționale, la 7 noiembrie 1989, ministrul afacerilor externe, Roland Dumas⁹² – nu va mai semăna cu Europa împărțită la Yalta. Prin marșurile lor silențioase din Dresda, Berlinul de Est, Leipzig, Praga, Sofia care le-au succedat celor din Gdansk și Buldapesta, s-au ridicat bazele noului edificiu al europenilor.”

Sfârșitul simbolic avea să fie consumat odată cu deschiderea zidului Berlinului, în noaptea de 9 spre 10 noiembrie 1989. Exodul a căpătat dimensiuni importante⁹³. Ca, de altfel, și bucuria germanilor.

Asemănător cu derularea evenimentelor și din statele vecine, luna decembrie 1989 a reprezentat momentul hotărâtor. La 1 decembrie 1989, parlamentul din Berlinul de Est a votat abolirea rolului conducător al Partidului Comunist. Două zile mai târziu, la 3 decembrie 1989, Egon Krenz și întregul Birou Politic, își prezentau, la rândul lor, demisia. Se prevedea organizarea alegerilor libere pentru anul 1990. “O revoluție democratică este în curs pe pământ german. După politica de reforme în Uniunea Sovietică, cetățenii din Polonia, Cehoslovacia, Bulgaria și RDG au cucerit pașnic și fără violență dreptul lor la libertate și autodeterminare. Pașnic și fără violență au învins zidul, au obținut deschiderea frontierei și au pus capăt separării contra naturii a ființei umane” – se declara pe 20 decembrie 1989, la Berlin⁹⁴.

Discursul lui H. Kohl, din 28 noiembrie 1989, era încă proaspăt în memoria germanilor de pretutindeni. Imperativul devenise atunci “patria noastră”. “Țara noastră trăiește o criză profundă. Nu mai putem și nici nu mai vrem să mai trăim cum am făcut-o până acum” – observa conducătorul vest-german în mesajul inspirat intitulat “Tabloul viitor al Europei”, prezentat cu ocazia celui de-al XXVIII-lea Congres al Partidului Populist Austriac. Unificarea devenise deja singura soluție.

Liderul Germaniei occidentale a mers mai departe, propunând chiar un program – în 10 puncte – de ajutorare a Germaniei estice, în care “eșecul istoric al socialismului”⁹⁵ se consuma în acele zile. “Suntem profund impresionați de voința de libertate care animă oamenii din Leipzig și de oriunde. Ei știu ceea ce vor. Ei vor să-și decidă singuri viitorul, în sensul inițial al termenului. Noi nu putem să planificăm calea spre unitate pe «covorul verde». Modelele abstracte nu vor servi la nimic. Dar putem pregăti încă de acum etapele care vor conduce la acest scop.”⁹⁶ Căci, după cum arăta într-un discurs televizat și președintele Richard von Weizsäcker, la 13 decembrie 1989⁹⁷: “opinia mea este că formăm o Națiune și ceea ce face parte dintr-un tot sfârșește prin a se uni”. Scenariul reunificării pare astăzi ușor depistabil. Astfel, la 13 februarie 1990, la Ottawa, s-au adoptat, preluând formula de atunci celebră de “2 + 4”, și condițiile externe ale unificării. Aceasta conținea doi pași efectivi – 1 iulie 1990, din punct de vedere economic, și, respectiv, 4 octombrie 1990, din punct de vedere politic.

Pe parcursul verii și întregii toamne a anului 1989, manifestațiile pentru democratizarea țării s-au ținut lanț. Se adoptau petiții în favoarea schimbării regimului. Un moment important: iunie 1989, opoziția a propus un amplu program de reforme, intitulat extrem de simplu, dar și penetrant: “Câteva propoziții”. Se cereau eliberarea deținuților politici*, desființarea cenzurii și deschiderea unui dialog cu reprezentanții puterii.

Lipsa dereacției oficialităților a îndemnat populația la continuarea manifestațiilor. Sfârșitul lunii august și evenimentele consumate în jurul problemelor emigranților est-germani au condus la schimbarea radicală însă și a direcției oficiale. Și, pe acest fundal, s-a trecut și la organizarea opoziției. Noi organizații s-au impus: Inițiativa democratică, Forumul democratic al minorității maghiare, Cercul intelighenței independente, Clubul ecologic din Moravia, Clubul verzilor**, Comitetul pentru eliberarea democrațiilor slovaci, etc. Manifestațiile au continuat, aproape în același ritm. Mărturiile unora dintre participanții la evenimentele anului 1989 din Cehoslovacia atestă spiritul ce cuprinsese o, din ce în ce mai mare, parte a populației. 17 noiembrie 1989 a reprezentat momentul efectiv de cotitură. Un miting, inițial acceptat de către reprezentanții puterii, dar în alte linii și limite, s-a transformat, preluând cu totul și cu totul alte conotații. “Participanții au decis – notează unul dintre observatori⁹⁹ – poate că unii o plănuiseră încă de la bun început – să pornească în marș spre piața Wenceslas, scena tuturor momentelor istorice din istoria Cehiei (...) Ei continuau să cânte versiunea cehă a imnului *We shall overcome* și să scandeze *Libertate!*”. Două tabere se confruntau: pe de o parte spiritul pașnic al unor manifestanți care ofereau flori soldaților, puând lumânări pe pavajul străzilor, în comparație cu bastoanele polițiștilor¹⁰⁰.

În zilele următoare numărul manifestațiilor și, logic, al celor care au ieșit în stradă a crescut vizibil. Opoziția și-a strâns, la rândul ei, rândurile. La 19 noiembrie 1989, se înființa, la Praga, organizația Forumul Civic, avându-l în frunte pe V. Havel. Pe fundalul crizei provocate de mitingurile din 21-22 noiembrie 1989 se concretizează, în Slovacia, gruparea Publicul împotriva Violenței. În noile condiții, puterea a fost obligată să demareze dialogul.

Într-un document programatic, datat 26 noiembrie 1989, Forumul Civic cerea separarea puterilor în stat, dezvoltarea unei economii de piață fără intervenție birocratică, protecția mediului, o politică externă care să permită statului recâștigarea unei poziții onorabile în Europa, dar și în întreaga lume. “Cerem schimbări fundamentale și permanente în sistemul politic al societății noastre. Trebuie să înființăm sau să înnoim instituțiile și mecanismele democratice care să permită o reală participare a cetățenilor

---

*Cu puțin timp înainte, la 17 mai, în aceeași zi cu vizita oficială a președintelui N. Ceaușescu în Cehoslovacia, pe fundalul protestelor internaționale, V. Havel fusese eliberat.

** Este foarte interesant cum, în unele din spațiile foste comuniste, curentul anti-comunist, de renaștere al societății civile a îmbrăcat haina mișcărilor ecologiste.

la afacerile publice și totodată să devină bariere eficiente împotriva abuzului de putere politică și economică. Toate partidele politice existente și nou înființate, precum și alte asociații politice și sociale vor avea dreptul de a participa în mod egal la alegeri libere pentru toate nivelele de guvernare. Prin urmare, Partidul Comunist va trebui să renunțe la garanția constituțională privind rolul său conducător în societate, precum și la monopolul controlului asupra presei. Nimic nu ne împiedica să facem toate acestea cu încredere de mâine.”¹⁰¹

“Opoziția a prezentat trei cerințe cruciale: revizuirea constituției în vigoare, prin înlăturarea clauzei ce postula «rolul conducător» al Partidului Comunist; abolirea Frontului Național ca obstacol în calea formării libere de noi partide și mișcări politice; renunțarea la marxism-leninism ca singura ideologie de stat permisă.”¹⁰²

La 27 noiembrie 1989, la Praga s-a declanșat greva generală, în semn de protest față de uciderea unui student. Documentele ulterioare au demonstrat că acesta nu fusese omorât, totul fiind o diversiune pusă la cale de KGB (respectivul “student” fusese transportat într-o localitate aflată la câteva zeci de kilometri de capitală), care urmărea să impună la Praga o conducere de tip gorbaciovist. Dar impactul psihologic al știrii a fost enorm¹⁰³. Conducerea de partid și de stat a cedat, iar opoziția a câștigat, nesperat de repede. La 29 noiembrie 1989, Adunarea Federală a abolit principiul constituțional ce consfințise până atunci rolul conducător al Partidului Comunist. La 30 noiembrie 1989 a fost acceptată și ideea organizării de alegeri libere. După întâlniri repetate ale reprezentanților guvernului cu membrii opoziției și, mai ales, sub presiunea opiniei publice, se ajunsese la o oarecare înțelegere: puterea acceptând, cel puțin virtual, toate cererile celeilalte tabere. După mai multe propuneri de formare a unui guvern în care, însă, comuniștii dețineau marea majoritate a posturilor (3 decembrie 1989), un guvern de coaliție a preluat puterea, la 10 decembrie 1989. În noul cabinet, comuniștii erau, de această dată, minoritari. Situația se schimbase în mod radical. Cu doar câteva zile înainte, la 7 decembrie 1989, Ladislav Adamec (1926-2007) își prezentase demisia, succesor devenindu-i fostul adjunct, Marián Čalfa (n. 1946), din guvernul botezat atunci „al reconcilierii naționale”, făcând parte și figuri de proeminenți disidenți, precum: Jan Carnogurski (n.1944)¹⁰⁴, Jiří Dienstbier (fost semnatar al Chartei 77, n. 1937) – ministrul Afacerilor Externe și Miroslav Kusý (fost semnatar al Chartei 77, n. 1939) – șeful Biroului de Stat pentru Presă și Informații¹⁰⁵.

În aceste condiții, comuniștii au propus organizarea de alegeri prezidențiale, “sperând impunerea unui candidat propriu și promovarea unei președinții puternice. Candidatul lor era L. Adamec, fostul premier, aureolat de încercarea de a negocia cu liderii Forumului Civic” –, după cum subliniază și St. Tănase¹⁰⁶.

Însă reprezentanții Forumului Civic au refuzat clar propunerea. La Congresul extraordinar din 21-22 decembrie 1989, Partidul comunist cehoslovac a făcut ultimele încercări de a salva situația. Principiul “curățirii” rândurilor aproape că nu mai dădea nici un fel de roade¹⁰⁷. Karel Urbanek (n. 1941), abia numit după demisia lui Milos Jakes (24 noiembrie), a fost înlocuit cu Ladislav Adamec. Însă disoluția efectivă a partidului a

continuat, numărul membrilor de partid scăzând vertiginos. Încercările sunt din ce în ce mai disperate. La 28 decembrie 1989, fostul lider al Primăverii de la Praga, Alexander Dubcek (1921-1992), a fost numit în funcția de președinte al Parlamentului. Un fel de compromis a luat, astfel, naștere. Căci, paralel, Václav Havel, fondatorul Forumului Civic și arhitectul “revoluției de catifea”, a fost desemnat Președinte al țării. Statul a devenit Republica Federală Cehă și Slovacă. Principiile separării în două etnități statale începeau deja să se impună. Slovaciilor nu mai erau dispuși să accepte “dominația” cehilor, chiar dacă ei erau acum democrați, iar dezmembrarea Cehoslovaciei devenise o chestiune la ordinea zilei.

Ca, de altfel, și noile percepte democratice ce trebuiau re-învățate de către populație. Ca și cauzele decăderii sistemului comunist în Cehoslovacia. “Ne-am îmbolnăvit din punct de vedere moral pentru că ne-am obișnuit să spunem un lucru și să gândim altul. Concepte ca dragostea, prietenia, compasiunea, umilința și uitarea și-au pierdut profunzimea și dimensiunea. Pentru mulți dintre noi, aceste calități sunt acum doar ceva mai mult decât simple ciudățenii psihologice sau amintiri din vremurile de mult trecute, întrucâtva ridicole în era rachetelor și a computerelor. (...) Regimul trecut – înarmat cu o ideologie arogantă și lipsită de toleranță – a redus Omul la o forță de producție și lumea naturală la un mijloc de producție. (...) Regimul a redus un popor talentat și hotărât, capabil să-și gospodărească cu pricepere țara, la simpli zimți într-o mașinărie uriașă, zgomotoasă și urât mirositoare, de al cărei scop nimeni nu poate fi prea sigur. Mașinăria n-a putut face altceva decât să se prăbușească încet și în spirală, erodându-se pe sine, și odată cu ea s-au tocit și zimții.” – arăta într-un extrem de interesant text, Vaclav Havel. Și, amintind de ideile eroului național Thomas Masaryk, continua – “Masaryk și-a bazat politica pe moralitate. Să încercăm în această nouă eră să reafirmăm printre noi acest concept politic. Să ne demonstrăm nouă înșine și altora că politica poate fi o expresie a dorinței de a contribui la bunăstarea comunității și nu a pornirii spre crearea sau modificarea forțată a comunității. Să ne demonstrăm nouă și altora că politica poate fi mai mult decât o simplă artă a posibilului, mai ales dacă este vorba de o artă a speculației, calculației, intrigii, înțelegerilor secrete și experienței. Să ne demonstrăm nouă și altora că politica poate fi chiar arta imposibilului, și anume arta de a perfecționa pe noi, și împreună cu noi întreaga lume”¹⁰⁸. Cuvinte care și-au regăsit ecoul poate și în rezultatele electorale. Astfel, în alegerile legislative din iunie 1990, Forumul Civic a obținut majoritatea absolută a mandatelor în Parlamentul Federal. Sau, după cum trimeea cronologic o limită mult mai îndepărtată unul dintre personajele cele mai importante ale momentului, V. Havel, “procesul inaugurat în noiembrie 1989 și denumit revoluție ajunge într-adevăr la sfârșit ținând cont de rezultatele alegerilor din iunie 1992”¹⁰⁹.

---

*Aceste alegeri legislative au marcat victoria dreptei liberale, condusă de Vaclav Klaus (pentru Cehia) și a stângii populiste, condusă de Vladimir Meciar (pentru Slovacia).

Concluzii

Privind, în ansamblu, discursul istoric a detectat pentru momentul 1989 și în spațiul est-central european diferite modalități de reformare, de revoluționare sau de negociere. A detectat schimbarea. Ca ultimă etapă în reformarea sistemului. A detectat prăbușirea comunismului și renașterea structurilor, dar și a tradițiilor democratice în această parte a Europei, cu predilecție în intervalul temporar 1989-1990. Deci, a detectat – re-evoluția. Fenomen în care, pretutindeni, în toate cazurile prezentate anterior, s-a impus ca element unificator implicarea – re-trezirea - societății civile. Pentru că – după cum și sublinia un studiu de specialitate – “analiza procesului democratizării în Europa de Est și Centrală trimite instinctiv la conceptul de societate civilă”¹¹⁰. Ea a fost aceea care a împins această parte din Europa spre o altă cale. Pentru că, după cum se exprima fostul ministru de externe al Franței, Roland Dumas, în 1989: “Evoluțiile din est nu sunt nici accidente, nici o revanșă a istoriei. Ele exprimă sentimentele cele mai profunde din ființa umană: dragostea de libertate...”¹¹¹

Note:

¹ J. Levesque, „1989: La Fin d'un Empire. L'URSS et la liberation de l'Europe de l'Est”, Paris, Presses de la FNSP, 1995.

² În legătură cu acest concept se poate consulta și S.P.Huntington – „*The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*”, Norman, University of Oklahoma Press, 1991 și Peter Volten ed. – „*Uncertain Futures: Eastern Europe and Democratization*”, New York, Institut of East-West Studies, Occasional Paper 16, 1990.

³ cf. T.Kuran – “*Now out or never: The Element of Surprise in the Eastern European Revolution of 1989*” în: N. Bermeo ed. – „*Liberalization and Democratization: Change in the Soviet Union and Eastern Europe*”, Baltimore, The John Hopkins University Press, 1991-1992.

⁴ Pentru teza “rezultatului scontat” a se consulta J. Fr. Revel – „*Revirimentul democrației*”, Editura Humanitas, București, 1995.

⁵ Jean Marie le Breton, „*Măreția și destinul bătrânei Europe, 1492-2004*”, Editura Humanitas, București, 2006, p. 320.

⁶ R.J. Crampton, „*Europa Răsăriteană în secolul al XX-lea... și după*”, Editura Curtea Veche, București, 2002, p. 428.

⁷ J.Fr. Revel, op. cit., p. 196.

⁸ Gale Stokes, „*The Walls Came Tumbling Down: The Collapse of Communism in Eastern Europe*”, Oxford University Press, New York, 1993, p. 260.

⁹ J.F. Isaac, „*Democrația în vremuri întunecate*”, Editura Polirom, 2000, p. 154.

¹⁰ B. Ackerman, „*The Future of Liberal Revolution*”, Yale University Press, 1992.

¹¹ Fr. Furet, într-un interviu realizat de revista 22, și purtând semnătura lui Bogdan Ghiu, în no. 25 | 28 iunie – 4 iulie 1991, p. 15.

¹² Karol Soltan, „1989 ca renaștere”, în Sorin Antohi, Vladimir Tismăneanu, coord., „*De la utopie la istorie. Revoluțiile din 1989 și semnificațiile lor*”, Editura Curtea Veche, București, 2006, p.53.

¹³ D. Petrescu, „Calendarul și revoluția”, în 22 | nr. 34 din 7 septembrie 1990, p. 1.

¹⁴ V. spre ex. studiul analistului R. Bova, „Political Dynamics of the Post-Communist Transition: A Comparative Perspective”, *World Politics*, octombrie 1991, pp. 113-138 sau, pentru imaginea în oglindă – J. Gray, „From Post-Communist to Civil Society: The Reemergence of History and the Decline of the Western Model”, în: *Social Philosophy and Policy*, 10, vara 1993, pp. 26-50.

¹⁵ Reimund Seidelmann, „International Security and Democracy Building”, în „*Democratic Consolidation in Eastern Europe*”, vol. II, International and Transnational Factors, eds. Jan Zielonka și Alex Pravda, Oxford University Press, 2001, p. 112, dar și Daniel Chirot, „Ce s-a întâmplat în Europa de Est în 1989?”, în Vl. Tismăneanu coord., „*Revoluțiile din 1989. Între trecut și prezent*”, Editura Polirom, Iași, 2005 – „Nu există nicio îndoială că cea mai evidentă cauză a colapsului comunismului est-european, deși nu singura, a fost cea economică.” (p. 28).

¹⁶ Vezi spre exemplu I. Banac, „*Eastern Europe in Revolution*”, Ithaca, Cornell University Press, 1992; Karen Dawisha, „*Eastern Europe, Gorbachev, and Reform: The Great Challenge*”, Cambridge University Press, 1990 sau M.E. Ionescu, „*După hegemonie. Patru scenarii de securitate în Europa de Est în anii '90*”, Editura Scripta, București, 1993.

¹⁷ *Sovetskaya Kultura*, 9 aprilie 1988.

¹⁸ Vl. Tismăneanu, „*Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel*”, Editura Polirom, Iași, 1997, p. 163.

¹⁹ Foarte utile devin și memoriile principalilor actori – Ronald Reagan, „*An American Life*, Hutchinson”, London, 1991; Eduard Shevardnadze, *The Future belongs to Freedom*, Sinclair-Stevenson, London, 1991; George Shultz, *Turmoil and Triumph*, Scribners, New York, 1993; Margaret Thatcher, „*The Downing Street Years*”, Harper Collins, London, 1993.

²⁰ Pentru comentarea situației internaționale la sfârșitul Războiului Rece, Raymond Garthoff, „*The Great Transition: American–Soviet relations and the End of the Cold War*”, Brookings Institution, Washington, DC, 1994; Don Oberdorfer, „*The Turn: How the Cold War came to an End*”, Jonathan Cape, London, 1992; Peter Schweizer (ed) „*The Fall of the Berlin Wall : Reassessing the Causes and Consequences of the End of the Cold War*”, Hoover Institute Press, Stanford, CA, 2000.

²¹ Citat de Jean-François Soulet, „*Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*”, Editura Polirom, Iași, 1998, p. 289.

²² M.S. Gorbaciov, apud Steven Morewood, „*Gorbachev and the Collapse of Communism*”, în *History Review*, no. 31.

²³ George Weigel, The Final Revolution: „*The Resistance Church and the Collapse of Communism*”, Oxford University Press, 1992, dar și, de același autor – „[And the Wall Came Tumbling Down: Pope John Paul II and the Collapse of Communism](#)”, Grove City College, 15 februarie 2002.

²⁴ v. *Pravda*, 7 iulie 1989.

²⁵ Apud J.Fr. Soulet, 1998, p.288.

²⁶ J. Levesque, „*1989, la fin d'un Empire*”, Paris, 1995.

²⁷ I.N. Sava, „*10 ani de tranziție în Europa de Est*”, Fundația Culturală Română, București, 2000, p. 24.

²⁸ I. Yannakis, „*Gorbaciovismul sau ultima tentativă de a salva sistemul*”, în 22, no. 25, 28 iunie – 4 iulie 1991, p. 15.

²⁹ Br. Geremek, „*La Rupture. La Pologne du communisme à la démocratie*”, Edition Seuil, Paris, 1990, p. 16.

³⁰ De altfel, unul dintre foarte pușinii care au dedicat analizei revoluției din 1989 studii serioase. St. Tănase, *Miracolul revoluției. O istorie politică a căderii regimurilor comuniste*, Editura Humanitas, București, 1999, p. 161.

³¹ La prima întrebare: “În cazul în care o schimbare de lider s-ar petrece în cadrul Partidului Comunist din țara dvs., ce tip de conducător ați prefera?”, răspunsurile s-au încadrat, în procente, astfel:

Nume lider	Bulgaria	Cehoslovacia	Ungaria	Polonia	România
Gorbaciov	54	25	17	12	37
Ceașescu	1	-	-	-	2
Kadar	9	9	34	9	18
Jaruzelsky	4	-	-	5	1
Dubcek	10	41	4	6	10
I. Nagy	4	3	21	6	3
Stalin	2	1	-	-	-
Alte nume	11	7	11	30	18
Nu știu, nu răspund	5	14	13	32	11
Total	908	1371	1506	1511	1228

La întrebarea “ce tip de conducere preferați?”, răspunsurile oferite s-au încadrat în următoarele procente:

Tip	Bulgaria	Cehoslovacia	Ungaria	Polonia	România
Totalitar	3	1	-	-	2
Autoritar	4	-	-	5	1
Moderat reformist	63	34	51	21	55
Radical reformist	14	44	25	12	13
Alte nu răspund	16	21	24	62	29
Total	908	1371	1506	1511	1228

La întrebarea: “care este tipul de lider care prezintă cea mai bună șansă de a câștiga șefia Partidului comunist în țara dvs?” – răspunsurile au surprins următoarea realitate, în procente:

Nume lider	Bulgaria	Cehoslovacia	Ungaria	Polonia	România
Gorbaciov	69	39	26	21	37
Ceașescu	1	-	-	1	11
Kadar	5	8	35	9	7

Jaruzelsky	5	6	1	10	6
Dubcek	6	14	2	6	3
I. Nagy	1	1	11	5	3
Stalin	3	6	1	-	3
Alte nume	4	7	7	14	9
Nu știu, nu răspund	6	18	17	34	21
Total	908	1371	1506	1511	1228

Iar în ceea ce privește tipul așteptat al sistemului de succesiune, procentele au fost:

Tip	Bulgaria	Cehoslovacia	Ungaria	Polonia	România
Totalitar	4	6	1	-	14
Autoritar	5	6	1	10	6
Moderat reformist	74	47	61	30	44
Radical reformist	7	15	13	11	6
Alte nu răspund	10	26	24	48	30
Total	908	1371	1506	1511	1228

Apud *Open Society Archive*, fond Bulgaria, dosar 1. Într-un fel, preluând direcția deschisă de aceste perspective de regim așteptat | dorit de diverșii intervievați în 1988, o sondare – de astă dată a cetățenilor din România, câțiva ani mai târziu (1995), prezintă o realitate extrem de interesantă. Astfel, la întrebarea “Este bine cu un singur partid?”, valorile indicelui de acord arătau că modelul partidului unic este destul de bine văzut mai ales în mediile celor vârstnici, cu educație școlară scăzută, clasa celor săraci, a agricultorilor sau locuitorilor din zona rurală, fiind însă vizibil respins de tineri și de cei cu pregătire superioară. Cf. „*Fețele schimbării. României și provocările tranziției*”, Editori I. Berevoescu, D. Chiribucă, M.I. Comșa, N. Grigorescu, A.A. Lăzăroiu, S. Lăzăroiu, M. Pană, L. Pop, S.M. Stănculescu, Editura Nemira, București, 1999, p. 80.

³² Apud Zb. Brzezinski – „*Europa centrală și de est în ciclul tranziției*”, Editura Diogene, București, 1995, p.243.

³³ Vezi spre exemplu, S. Berstein și P. Milza – „*Istoria secolului XX*”, vol. 3, Editura All, București, 1998, p.170.

³⁴ A. Z. Kaminski, “*Poland – Compatibility of External and Internal Democratic Designs*”, în *Democratic Consolidation in Eastern Europe*, vol. II, *International and Transnational Forces*, Ed. J. Zielonka și A. Pravda, Oxford, 2001, p. 311.

³⁵ Br. Geremek, op. cit., p. 47.

³⁶ Vezi „*Eastern Europe and Democracy: The Case of Poland*”, Institut of East-West Studies, Special Report, New York, 1990.

- ³⁷ T. Rosenberg, „*The Haunted Land. Facing Europe's Ghosts After Communism*”, Vintage, 1995, p. 234.
- ³⁸ W. Jaruzelski, „*Les Chaînes et le refuge*”, Ed. J.Cl. Lattès, Paris, 1992, p. 27.
- ³⁹ St. Tănase, op. cit, 1999, p. 169.
- ⁴⁰ St. Tănase, op. cit., 1999, p. 170.
- ⁴¹ Dumitru Preda, Mihai Retegan, „*Principiul dominoului*”, Fundația Culturală Română, București, 2000, documentul nr.1, pp.51-52.
- ⁴² Liderul Comitetului Cetățenesc, Lech Walesa, a lansat campania opoziției în orașul emblemă al *Solidarității*, Gdansk, printr-un mare miting în fața bisericii Sf. Brigita, sub lozincă: „Trebuie să câștigăm!”. În lipsa unor fonduri efective și, mai ales datorită timpului foarte scurt pentru pregătirea acestei campanii, totul, după cum observa sec și analistul britanic T.G. Ash – care a numit-o un adevărat “festival național al improvizației” („*Foloasele prigoanei. Lanterna magică*”, Editura Fundației Culturale Române, București, 1997, p. 308). Imaginația abundă în ambele tabere, mai mult sau mai puțin inspirat. Astfel, dintr-un afiș electoral, însuși legendarul Gary Cooper surâdea alegătorilor purtând insigna *Solidarității*, în timp ce comuniștii și aliații lor candidau sub sloganul: “Cu noi e și mai sigur!”.
- ⁴³ T.Garton Ash, op. cit., p. 305.
- ⁴⁴ A se vedea în acest sens și analiza propusă de lucrarea lui M. R. Beschloss și S. Talbot, „*La cele mai înalte niveluri*”, Editura Elit, București, 1994.
- ⁴⁵ “La deschiderea lucrărilor [plenarei C.C. al P.M.U.P. din 30.06.1989], W. Jaruzelski a prezentat o declarație în care a arătat că, deși liderii Biroului Politic al C.C. al P.M.U.P., precum și aliații din coaliția guvernamentală i s-au adresat cu rugămintea să candideze, el a hotărât să nu-și depună candidatura la funcția de președinte, recomandând pentru această funcție pe generalul Czeslaw Kiszczak, care deține în prezent funcția de ministru de interne.” – Dumitru Preda, Mihai Retegan, „*Principiul dominoului*”..., op. cit., doc. nr. 46, p. 123.
- ⁴⁶ Charles Gati – „*The Bloc That Failed: Soviet – East European Relations in Transition*”, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1990, p. 167.
- ⁴⁷ Vezi în acest sens chiar și intervențiile nereușite ale părții române, apud St. Tănase, op. cit, 1999, p. 176, dar și Don Oberdorfer, „*From the Cold War to a New Era. The United States and the Soviet Union, 1983-1991*”, John Hopkins University Press, 1992 și mărturiile directe ale celor implicați, precum Br. Geremek, op. cit.
- ⁴⁸ Vezi pentru mai multe informații J. I. Pottel – “*Democrația poloneză se consolidează*”, “*Le Monde diplomatique*”, septembrie 1993.
- ⁴⁹ Vezi Karen Dawisha – „*Eastern Europe, Gorbachev and Reform: The Great Challenge*”, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1990, p. 296.
- ⁵⁰ Vezi Mihaly Vajda - “*The Collapse of Socialism: A Theoretical Explanation*”, *East European Reporter*, 4, no. 3 (toamna – iarna, 1990), p.51.
- ⁵¹ Lászlo Valki, “*Hungary – Understanding Western messages*”, în „*Democratic consolidation in Eastern Europe*”, vol. II, vol. cit., p. 283.
- ⁵² Apud Vl. Tismăneanu, op. cit., p. 180.
- ⁵³ Vezi R.L.Tökès – „*Democracy in Hungary*”, Bound, 1992, p.151.
- ⁵⁴ P. Gulli di Cortona, “*From Communism to Democracy: Rethinking Regime Change in Hungary and Czechoslovakia*”, în *International Social Science Journal*, 1991, no. 128, p. 318.
- ⁵⁵ Vol. cit. , doc. 13.

⁵⁶ Id., doc. no. 41, pp.108-111.

⁵⁷ T. G. Ash, op. cit., p. 320.

⁵⁸ Vezi Doc. 35 – The Opening Plenary Session of the National Roundtable Negotiations. Verbatim Record of Minutes, în „*Political Transition in Hungary*”, vol. cit., ca și doc. no. 40 – Plenary Session of the National Roundtable Negotiations. Verbatim Record of Minutes, 21 iunie 1989.

⁵⁹ Apud St. Tănase, op. cit., p. 204.

⁶⁰ Cf. Dumitru Preda, Mihai Retegan, op. cit., doc. no. 104, p. 217.

⁶¹ Idem, doc. nr. 123: “Denumirea statului va fi Republica Ungară (ca stat independent, democratic și legislativ, în care se înfăptuiește democrația cetățenească și valorile socialismului democratic). Partidele politice contribuie la traducerea în viață a voinței poporului, dar ele nu pot exercita direct puterea de stat. Nici un partid nu poate să îndrume și să conducă un organism de stat.”, p. 247.

⁶² Vezi și Ivailo Dicev – “*Cortina sfâșiata. Mașina semiotică a puterii conspirative*”, în “22” | octombrie 1990, p.12.

⁶³ Clyde Haberman, “Bulgarian Chief Quits After 35 Years of Rigid Rule”, *New York Times*, 7 octombrie 1989.

⁶⁴ Despre rolul, dar, mai ales, impactul figurii Liudmilei Jivkova, recomandăm studiul Ivankăi Nedeva Atanasova, „*Lyudmila Zhivkova and the Paradox of Ideology and Identity in Communist Bulgaria*”, în *East European Politics & Societies*, Vol. 18, No. 2, 2004, pp. 278-315.

⁶⁵ Apud J. Levesque, „1989, *La fin d'un empire. L'U.R.S.S. et la libération de l'Europe de l'Est*”, Presses de la Fondation National des sciences politiques, Paris, 1995, p. 219.

⁶⁶ Dumitru Preda, Mihai Retegan, op. cit., doc. nr. 101, p. 213.

⁶⁷ Ibidem, doc. nr. 143, p.280.

⁶⁸ Bazată, după cum era și firesc, pe oameni noi – după cum o atestă și rapoartele Ambasadei române de la Sofia – apud Dum. Preda, Mihai Retegan, op. cit., doc. no. 158, p. 298.

⁶⁹ Clyde Haberman – “*Communists in Bulgarian Expel Zhivkov*”, *New York Times*, 14 decembrie 1989.

⁷⁰ A se consulta lista celor demși cu ocazia plenarei C.C. a P.C.B. din 16 noiembrie 1989 în Dumitru Preda, Mihai Retegan, op. cit., doc. no. 159, p. 299.

⁷¹ Vl. Tismăneanu, op. cit., p. 196.

⁷² Importanța evenimentului este sesizată și de către raportorul român al Ambasadei de la Sofia: “Organizațiile neoficiale s-au constituit într-o «Uniune a Forțelor Democratice din Bulgaria», care și-a propus, în programul adoptat, să acționeze pentru instituirea unui sistem multipartit, pentru garantarea drepturilor și libertăților cetățenești, organizarea de alegeri libere, democratizarea reală a întregii vieți politice și social-economice. În fruntea Uniunii a fost ales Jeliu Jeleu, fost profesor de filozofie, cunoscut pentru poziția și activitatea sa antisocialistă.”, Dum. Preda, Mihai Retegan, op. cit., doc. no. 235, p. 412.

⁷³ O foarte interesantă a noilor generații impuse de noile condiții, cu predilecție internaționale, în Richard Felix Staar, „*Communist regimes in Eastern Europe*”, Hoover Institution Press, 1988.

⁷⁴ *Open Society Archive*, Budapesta, dosar Bulgaria, “Soviet and East European talks. Political Manoeuvring in Bulgaria” by George Fodor, *BBC* – 26.01.1990.

⁷⁵ Vezi R. F. Bournazel – „*L’Allemagne unie dans la nouvelle Europe*”, Complexes, Paris, 1991.

⁷⁶ Ch. Wohl – „*Im Dialog. Aktuelle Texte*”, Frankfurt, 1990, p.13.

⁷⁷ H. Knabe, „*Aufbruch in eine andere D.D.R. Reformer und Oppositionelle zur Zukunft ihres Landes*”, Reinbek, Rowohlt Verlag, 1989, p. 13.

⁷⁸ Vezi, în acest sens, și St. Tănase, op.cit., p. 207, dar și R.F. Bournazel, „*L’Allemagne unie dans la nouvelle Europe*”, Edition Complexes, Paris, 1991.

⁷⁹ Vezi J. Gedmin, „*The Hidden Hand. Gorbaciov and the Collapse of East Germany*”, AEI Press, London, 1992.

⁸⁰ H. Kohl, „*Am vrut unitatea Germaniei*”, Editura Institutului European, Iași, 1999, p. 46.

⁸¹ Idem, p. 50.

⁸² M.R. Beschloss, Strobe Talbott, op. cit., p. 128.

⁸³ Vezi, în acest sens, extrem de interesantul episod petrecut la Sopron, în vestul Ungariei, unde, în urma unei mari festivități în aer liber, organizată sub patronajul lui Otto von Habsburg și I. Poszgay, aproape 1.000 de est-germani au trecut granița în Austria.

⁸⁴ T. Garton Ash, op. cit., p. 334.

⁸⁵ Dumitru Preda, Mihai Retegan, op. cit., doc. no. 97, p. 208.

⁸⁶ Apud Bournazel, op. cit.

⁸⁷ M.R. Beschloss, Str. Talbott, op. cit., p. 190.

⁸⁸ Dumitru Preda, Mihai Retegan, op. cit., doc. no. 105, p. 218.

⁸⁹ H. Kohl, op. cit., p. 86.

⁹⁰ Cf. raportului Ambasadei române la Berlin, din 20 octombrie 1989, Dum. Preda, Mihai Retegan, op. cit., doc. no. 122, p. 244.

⁹¹ Vezi descrierea manifestației și în raportul Ambasadei române din Berlin, datat chiar 4 noiembrie 1989, în Dumitru Preda, Mihai Retegan, op. cit., doc. 141, p. 277.

⁹² Apud Bournazel, op. cit., p. 257.

⁹³ “În Berlin, evenimentul a luat turnura unei serbări populare: cetățenii din est și din vest s-au întâlnit la puncte de frontieră, pe de o parte și alta a «zidului», exprimându-și satisfacția în diverse forme (cântece, lozinci, dans, etc.) (...) Se apreciază că ar putea fi vorba de 1,3 milioane de cetățeni [care doresc să părăsească în noile condiții Germania de Est, n.n.]”, se nota în comunicarea Ambasadei române la Berlin, la 10 noiembrie 1989, Dum. Preda, Mihai Retegan, op. cit., doc. no. 150, p. 289.

⁹⁴ Declarația de la Berlin a S.P.D., adoptată după Congresul partidului, 18-20 decembrie 1989 – “Germanii în Europa”.

⁹⁵ A se vedea și perspectiva raportorului român care informa Bucureștiul, la 28 noiembrie 1989, cu privire la cele exprimate atât de tranșant de H. Kohl, în Dum. Preda, Mihai Retegan, op. cit., doc. no. 190, p. 347.

⁹⁶ Apud Bournazel, op. cit., p. 25.

⁹⁷ Idem, p. 37.

⁹⁸ “What We Want: The Programme Principles Issued by the Czechoslovak Civic Forum”, *East European Reporter*, 4, no. 1, (iarna 1989-1990), pp. 50-51.

⁹⁹ T. Garton Ash, op. cit., p. 346, dar vezi și J. Urban, „*Spring in the Winter. The 1989 Revolutions*”, ed. G. Prins, Manchester University Press, 1990.

¹⁰⁰ Evenimentele sunt descrise și în nota Ambasadei României la Praga, datată aceeași zi, 17 noiembrie 1989, Dum. Preda, Mihai Retegan, op. cit., doc. no. 161, pp. 302-303.

¹⁰¹ Vezi și J. Pehe – “Czechoslovakia – an Abrupt Transition”, Legters ed., op. cit., pp. 346-351.

¹⁰² Al. Dubcek, „*Hope Dies Last. The Autobiography of the Leader of the Prague Spring*”, Kodasha International, 1993, p. 270.

¹⁰³ Vezi, în acest sens, “Tehecoslovaquie. Precisions de la BBC sur le complot du KGB qui a declenche la révolution”, în *Le Monde*, 1 iunie 1990. Cf. acestor relatări, potrivit planului KGB, în colaborare cu Securitatea cehoslovacă (StB), în cursul manifestației studențești din 17 noiembrie 1989, un ofițer de securitate (locotenentul Ludek Zivak, devenit Martin Smidt, student la fizică-matematică s-a prefăcut mort, în urma atacului polițiștilor împotriva manifestațiilor. În timp ce o falsă ambulanță îl ridica, o altă agentă a securității a răspândit știrea despre uciderea tânărului manifestant pentru a provoca nemulțumirea populației împotriva comuniștilor conservatori, aflați la putere. Planul a eșuat însă, deoarece Zivak a dezmințit la televiziune știrea referitoare la moartea sa, iar Zdenek Mlynar a refuzat categoric să fie instalat la putere, folosindu-se asemenea metode. Moment în care și societatea cehoslovacă a optat pentru alegerea lui V. Havel în fruntea statului.

¹⁰⁴ Un portret interesant al acestuia în Lech Walesa, Arkadiusz Rybicki, „*The struggle and the triumph: an autobiography*”, Arcade Publishing, 1992, p. 264.

¹⁰⁵ Prezentarea și comentarea unora dintre cele mai importante personaje de pe scena politică din Cehoslovacia acelor timpuri în Andrew Schwartz, „*The politics of greed: how privatization structured politics in Central and Eastern Europe*”, Rowman and Littlefield, 2006.

¹⁰⁶ St. Tănase, op. cit., p. 253.

¹⁰⁷ Analiza, pe larg, a situației interne, mai ales lupta din sânul partidului comunist, în Robert Grant McRae, „*Resistance and revolution: Vaclav Havel s Czechoslovakia*”, McGill-Queen’s Press, 1997.

¹⁰⁸ „Czechoslovak President Vaclav Havel’s New Year’s Day Address”, *East European Reporter*, 4, (iarna 1989-1990), p. 56.

¹⁰⁹ V. Havel într-un interviu acordat istoricului J. Rupnik, apud 22, anul IV, no. 18 (170), din 13-19 mai 1993, pp. 10-11.

¹¹⁰ G. A. Hoston – “The Activist State and the Challenge of Democratization: A Comparative Historical Perspective”, ed. P.M.Volten – op. cit., p.69.

¹¹¹ Discurs în fața Adunării Naționale Germane, 7 noiembrie 1989.

REVOLUȚIA DIN DECEMBRIE 1989 LA LUGOJ

Dumitru TOMONI*

I. REVOLUȚIA LUGOJEANĂ, IGNORATĂ SAU INSUFICIENT CUNOSCUTĂ

Curajul, starea de nemulțumire și spiritul de solidaritate cu timișorenii revoltați izolați și asediați de forțele represive ale dictaturii comuniste, i-au făcut pe lugojeni să-și învingă frica, să iasă în stradă în 20 decembrie 1989 și, în doar câteva ore, să răstoarne un regim ce părea de nezdruncinat. Practic, în seara zilei de 20 decembrie 1989 sediul Primăriei și al Comitetului Municipal P.C.R. era în flăcări, reprezentanții puterii locale fugeau la adăpostul întunericului pentru a scăpa de furia lugojenilor răzvrățiți și decizi să meargă până la capăt cu orice risc. Lugojul devenea astfel, al doilea oraș liber din România, după Timișoara. Această victorie va fi plătită cu viața a doi tineri, cu suferințele a doi răniți și cu libertatea a 41 de arestați.

În ciuda acestor realități indiscutabile, probate de documente, dar în primul rând de tributul plătit în morți, răniți și arestați, toți lugojeni, cea mai mare parte a lucrărilor consacrate Revoluției Române din decembrie 1989 trece sub tăcere contribuția lugojenilor¹, sau o prezintă cu multe inexactități². Astfel, într-o cronologie a Revoluției române³, – instrument de lucru extrem de util – se vorbește de un adevărat “descălecat” a unui grup de 150-200 de timișoreni, care ar fi venit în 20 decembrie la Lugoj pentru a organiza revolta lugojenilor. În termeni asemănători sunt prezentate evenimentele de la Lugoj și în alte lucrări dedicate Revoluției Române din decembrie 1989. „Până pe 20.12.1989, în orașul Lugoj a fost relativ liniște. În seara zilei respective, grupuri de manifestanți veniți din Timișoara se comportă agresiv, în drumul de la gară spre centrul orașului, încep să spargă vitrinele magazinelor.”⁴ Or, toate documentele consultate demonstrează că evenimentele au fost declanșate de lugojeni, desigur sub influența celor întâmplate la Timișoara. Peter Siani-Davies, prezentând începutul revoluției din

---

*Profesor doctor

România într-o documentată lucrare privind Revoluția din decembrie 1989⁵, trece și Lugojul în rândul localităților bănățene care, începând din 20 decembrie se solidarizează cu Timișoara – Jimbolia, Sânnicolau Mare și Deta –, consemnând doar că la Lugoj s-au înregistrat și doi morți.

Această percepție a revoluției lugojene este explicabilă doar în parte prin lipsa unor studii temeinice, pentru că presa lugojeană a acordat suficient spațiu acestor evenimente⁶, iar eforturile unor revoluționari, și în special ale lui Nicolae Toma⁷, redactorul-șef al ziarului “Drapelul”, apărut în 24 decembrie 1989 ca oficios al Comitetului Salvării Naționale din Lugoj, sunt mai mult decât lăudabile. De aceea, descifrarea cauzelor dramatismului și semnificațiilor evenimentelor desfășurate în Lugoj, începând cu ziua de 20 decembrie 1989, dincolo de subiectivismul, interesele și partizanatul organizațiilor de revoluționari înființate după 1990⁸, reprezintă motivația acestui demers, ce se vrea cât mai aproape de adevăr.

II. 20 DECEMBRIE 1989 – LUGOJUL DEVINE ORAȘ LIBER

Situat la doar 60 de km de capitala Banatului, evoluând pe aceleași coordonate social-economice, politice și culturale în perioada comunistă, Lugojul nu putea rămâne mult timp indiferent la eroismul și drama timișorenilor decizi să pună capăt unui regim opresiv și umilitor. Știau acest lucru și autoritățile comuniste județene “întărite” în acele zile cu o garnitură de generali și politrucii trimiși de Ceaușescu în orașul de pe Bega pentru a-l reduce la tăcere. De aceea, încă din seara de 16 decembrie 1989 Miliția Lugoj a intrat “în situația nr. 2”, milițienii fiind amenințați de superiorii lor cu măsuri drastice dacă „o să se găsească înscrisuri cu un conținut necorespunzător la adresa președintelui”⁹

A doua zi, ministrul Apărării Naționale, Vasile Milea, îi cere comandantului U.M. 01140 din Lugoj să se deplaseze în fruntea unui batalion de infanterie cu T.A.B.-uri, în Timișoara pentru a sprijini comandamentul Marii Unități Mecanizate. Coloana s-a pus în mișcare la ora 16,35 și a ajuns în Timișoara la ora 18,15¹⁰. La ora 17,30, Milea a solicitat încă un detașament de 200 de militari¹¹, pentru a pleca spre Timișoara cu misiunea de a apăra aeroportul¹². Datorită precipitării evenimentelor, detașamentul condus de comandantul regimentului, maiorul Paul Vasile – ajuns între timp general de brigadă și profesor la Facultatea de Științe Politice în cadrul Universității de Vest Timișoara – a fost trimis pentru reprimarea demonstranților din Calea Girocului, fapt care s-a soldat cu doi morți și șase răniți¹³.

În seara zilei de 17 decembrie, cu un microbuz ce aparținea Oficiului Județean de Turism Lugoj, nouă ofițeri și subofițeri de la Miliția Lugoj¹⁴, înarmați cu pistoale “Carpați” și cu muniție au plecat la Timișoara pentru a participa la dispozitivele organizate în acest oraș.

Nici reacțiile lugojenilor situați de cealaltă parte a baricadei, a căror existență cotidiană, la fel cu a majorității românilor se derula sub semnul celor trei “F” (foame, frig, frică), nu se lasă așteptate. În seara zilei de 18 decembrie s-a încercat incendierea

sediului municipal P.C.R., aruncându-se o sticlă incendiară într-o încăpere de la demisolul clădirii¹⁵. Nimeni dintre cei care au aflat de acest incident – era vorba de reprezentanții puterii locale și câțiva funcționari ai primăriei – nu bănuia că nu vor trece decât trei zile până când impunătoarea clădire va fi cuprinsă de un foc devastator, ce va mistui în câteva ore un regim ce avea doar vechime nu și susținerea lugojenilor.

Evenimentele din Timișoara reprezentau în acele zile, și pentru mulți lugojeni, principalul subiect chiar dacă autoritățile comuniste fac eforturi disperate pentru a bloca Timișoara și a o supune unui blocaj mediatic. Unii, vor merge zilnic în orașul devastat și asediat, în ciuda măsurilor luate pentru a izola Timișoara și starea de revoltă a timișorenilor. Și, totuși, frica inoculată decenii de-a rândul, devenită o componentă dominantă a mentalului colectiv nu putea fi depășită atât de ușor. Așa se face că, în ciuda apelurilor lansate de timișoreni în Piața Operei, lugojenii se organizează anevoios.

În 19 decembrie, mai mulți lugojeni marcați de evenimentele din Timișoara și animați de dorința de a declanșa și în orașul de pe Timiș revolta împotriva dictaturii comuniste, se deplasează spre centrul orașului, cu speranța că se va aprinde scânteia revoltei¹⁶. Din păcate numărul lor era prea mic și nimeni nu-și asuma responsabilitatea declanșării și organizării unor acțiuni pertinente, astfel ca să se treacă de la speranțe și dorințe la fapte concrete. Dincolo de o dezamăgire justificată, toți cei prezenți se vor întoarce acasă cu credința că inevitabilul se va produce, și de aceea, a doua zi erau mai motivați să o ia de la capăt. Și totuși, în 19 decembrie, învingând teama, după ce au tipărit cu o matrită mii de manifeste, un grup de tineri lugojeni – Marinela Andrei, Laura Velesoff, Nicolae Andrei, Mircea Velesoff și Adrian Lungu – s-au hotărât să acționeze, aruncând mai multe manifeste în gară¹⁷.

Ziua de miercuri 20 decembrie avea să devină ziua cea mare, așteptată de generații de lugojeni¹⁸. La ora 14,00 Nicolae Andrei și Adrian Lungu împrăștie manifeste în stația de autobuze de la IURT cu un conținut mobilizator: „Să fim alături de timișoreni!”, „Ne-am săturat de mizerie!”, „Vrem să trăim omenește!”, „Vrem libertate!”, „Jos dictatura!”, „Jos Ceaușescu!”, „Jos tiranii!”¹⁹ Potrivit mărturisirilor făcute de Gheorghe Burada, „manifestele aruncate pe platformă au fost inițial un eșec, au căzut toate grămadă – nu s-au împrăștiat. Au căzut în stația de autobuz și nimeni nu a avut curajul să se aplece și să le ridice minute în șir. Parte au fost luate și aruncate în IUPS prin geamul de la proiectări. Și nu de un bărbat. Au venit apoi «oamenii de bine» ai fabricii și le-au adunat cot la cot cu miliția.”²⁰

Revoluția va începe, însă, în centrul orașului, din zona situată între cofetăria „Liliacul” și Ceasul Electric²¹. În acest spațiu erau mai multe grupuri, formate din 10-15 persoane, care au venit pentru că în oraș se răspândise zvonul că după-masă va începe revoluția și la Lugoj. În fiecare grup se discuta despre evenimentele de la Timișoara, dar lipsea un conducător care să catalizeze și să coordoneze dorința celor adunați. Așa se face că, în jurul orei 18,00 unii, se întrebau dacă mai avea sens să aștepte organizarea unei acțiuni de protest sau să se întoarcă acasă, așa cum procedaseră și în seara precedentă²².

Atunci, când unii nu mai sperau nimic, ajung în zonă Iosif Ianculescu din Lugoj și trei timișoreni, veniți cu acceleratul de Iași din Timișoara, unde participară în cursul zilei la marea demonstrație de fraternizare a armatei cu revoluționarii timișoreni. Ei aduc nu numai vestea că Timișoara s-a proclamat primul oraș liber, sau așa cum îl informa Ion Coman pe primul ministru Constantin Dăscălescu, „Timișoara este în mâinile timișorenilor”²³, dar și manifeste pe care le-au dat celor prezenți să le împartă. „A fost o situație de nedescris – mărturisise un participant la aceste evenimente – unele persoane luau cu plăcere aceste manifeste, altele le aruncau cu spaimă pe jos și mă priveau ca pe un ciumat”²⁴. Abia în momentul în care Ianculescu strigă „Jos Ceaușescu!”, „Jos dictatorul!”, grupurile răzlețe se unesc, constituindu-se o masă compactă de 40-50 de oameni²⁵. Așa cum își amintesc cei prezenți atunci în centrul Lugojului²⁶, „acesta a fost semnalul care a trezit timișorenii, acesta a fost și semnalul care a trezit și lugojenii”²⁷.

Demonstrații au plecat spre Comitetul Municipal de Partid pentru a-i exprima doleanțele și protestul în fața reprezentanților puterii locale. În mod cert atunci nu era nici un lider, fiecare acționa instinctual, la voia întâmplării, animat de dorința de a scăpa de Ceaușescu, cu teamă dar și cu speranța că nu va mai fi cale de întoarcere. Pe traseu se strigă lozinci pentru a se depăși frica și a capta atenția și participarea trecătorilor uluiți sau satisfăcuți de ceea ce vedeau: „Români, veniți cu noi!”, „Nu vă fie frică, Ceaușescu pică!”, „Vrem pâine!”, „Vrem saloane* de Crăciun, Nu conducător nebun” etc.²⁸. Deși coloana se mărește, numărul participanților era prea mic pentru a atrage atenția autorităților locale. De aceea, manifestații nu se opresc în fața Primăriei ci se îndreaptă spre zona industrială a orașului pe Calea Timișorii, pentru a solicita participarea muncitorilor care lucrau în schimbul de după-masă la I.U.R.T., I.U.P.S. și I.P.C.-Mondial. „M-am alăturat imediat grupului care se deplasa prin centru către zona industrială, cu scopul de a aduna cât mai mulți participanți la demonstrație. Am văzut oameni care alergau spre grupul nostru și [ni] s-au alăturat, alții de pe marginea trotuarului strigau: «Ce vreți, vreți să muriți și voi ca-n Timișoara?» Era mare învâlmășeală și tensiune. Am participat la întregul marș, știam că se face istorie”²⁹, declara unul dintre participanți.

Când demonstrații s-au apropiat de unitățile militare, coloana supravegheată în permanență de un echipaj al miliției, pentru a evita orice intervenție din partea armatei, a lăsat carosabilul dinspre unitățile militare liber, deplasându-se cât mai mult posibil pe partea stângă. Demonstrații scandau lozinci pentru a atrage înțelegerea și simpatia militarilor: „Jos Ceaușescu!”, „Și frații voștri sunt cu noi!”, „Și voi sunteți români!”, „Armata e cu noi!”³⁰. La prima unitate militară U.M. 01428, demonstrații au fost întâmpinați de câțiva ofițeri, care i-au îndemnat să-și continue drumul și să nu se apropie de unitățile militare. Când coloana a trecut de linia ferată ce desparte cele două unități militare, în fața corpului de gardă de la U.M. 01140, „soldații erau în echipament de război, cu armele în poziție verticală. Cineva a deschis focul cu cartușe de manevră și

---

*Saloane, denumirea bănațeană pentru bomboane de pus în pomul de Crăciun

coloana s-a culcat pe asfalt, apoi o parte a fugit care încotro. În acel haos a răsunat o rafală de gloanțe adevărate, după care s-a auzit că sunt victime printre demonstrații³¹. La acest episod tragic asistă și maiorul Doru Drinovan, primul comandant al Poliției Lugoj, atunci ofițer la U.M 01428: “Când s-au apropiat, [demonstrații] am auzit din unitatea vecină, U.M. 01140, vocea care ținea locul comandantului (maior Mircea Mândru, n.a.) că spunea santinellei de la poarta unității «Santinelă, trage două rafale de armă în aer, să nu le vină vreun gând!» Soldatul a tras două rafale și imediat, cineva din blocul aflat cu fața la stradă a tras mai multe focuri de pistol mitralieră și câteva rafale de pușcă mitralieră. Atunci au fost împușcați cei doi revoluționari și alți câțiva au fost răniți³².”

Într-adevăr, la apropierea coloanei de demonstrații de U.M. 01140, în jurul orei 20,00 s-a dat alarma și toți militarii și-au preluat posturile repartizate. În cadrul unității, în afara posturilor de pază s-au stabilit și posturi de observare situate la nivelul etajului 3 și pe acoperișul Pavilionului A, din incinta acestei unități³³. În momentul când coloana de demonstrații a ajuns în fața unității militare, plutonierul Pavel Dumitru, fără să primească ordin, a deschis foc înspre coloana de demonstrații, trăgând 9 cartușe în rafale scurte³⁴. În urma acestui act iresponsabil sunt împușcați Valentin Rosada, Daniel Brocea, Nicolae Mircea Bejan și Nicolae Simion Stoica. În ciuda intervențiilor chirurgicale, Valentin Rosada (21 ani) și Daniel Brocea (20 ani) n-au mai putut fi salvați, plătind cu prețul vieții libertatea lugojenilor³⁵.

Împușcarea celor 4 demonstrații de către plutonierul Pavel Dumitru, care va fi găsit vinovat și condamnat la 20 de ani de închisoare de către Tribunalul militar extraordinar Timișoara în 27 decembrie 1990, a constituit unul dintre momentele cele mai dramatice, dar în același timp, mai controversate ale revoluției lugojene. Ani de-a rândul, foștii conducători comuniști au susținut că demonstrații s-au manifestat violent, unii sărind pe gardul U.M. 01140 cu intenția de a ataca unitatea militară³⁶. Atitudinea lor nu surprinde prea mult, fiind expresia dorinței de a compromite revoluția lugojeană și a justifica represiunea împotriva celor care se săturaseră de Ceaușescu și regimul său.

La fel va fi prezentat acest episod și în unele lucrări publicate de autori cu pretenții de cercetători obiectivi ai revoluției din decembrie 1989. Astfel, într-o lucrare consacrată rolului armatei române în revoluția din decembrie se consemnează că: „La ora 12,20, un grup de 150-200 manifestanți, ce se îndreaptă spre platforma industrială, pe șoseaua din fața unității, pe lângă lozincile anticeaușiste, proferează și invective și injurii la adresa militarilor. În timp ce maiorul Mircea Mândru se afla la poarta de intrare în unitate și făcea apel la demonstrații să nu se apropie prea mult de obiectivul militar, din coloană se aruncă, spre gardul cazarmii, diverse mijloace incendiare improvizate care declanșează o serie de explozii. În aceste condiții, dinspre unul din pavilioanele unității se deschide foc asupra demonstrațiilor.”³⁷ Prezentarea acestui moment este preluată și reprodușă *ad litteram* de către Constantin Sava și Constantin Monac într-o lucrare publicată la zece ani de la evenimentele din decembrie 1989³⁸. În termeni asemănători prezintă evenimentele și Sergiu Nicolaescu: „În ziua de 20.12.1989, în jurul orei 19,20,

un grup de 150-200 de manifestați veniți de la Timișoara se deplasează de la gară spre centrul localității și spre platforma industrială a orașului, trecând prin fața U.M. 01140, proferând injurii la adresa militarilor. Deși cadrele unității au solicitat demonstrațiilor să păstreze distanța față de respectivul obiectiv, asupra unității au fost aruncate diverse mijloace incendiare improvizate, care au provocat explozii.³⁹ La fel s-au poziționat și unii reprezentanți ai Armatei, inclusiv maiorul Mircea Mândru⁴⁰ – atunci aflat la comanda U.M. 01140 – cu intenția vădită de a justifica gestul iresponsabil al unui cadru militar care a deschis foc asupra unor demonstrați neînarmați, care scandau lozinci împotriva unui regim urât de majoritatea românilor. De aceea, se impune, pe baza documentelor aflate la îndemână, clarificarea acestui aspect, voit controversat.

Demonstrații erau neînarmați și în număr relativ mic – câteva sute – ca să-și propună să atace o unitate militară. Mai mult, în fața unităților militare ei nu au scandat lozinci ostile Armatei, ci de fraternizare cu aceasta, așa cu se întâmplase în aceeași zi și în Timișoara. Or, evenimentele de la Timișoara erau cunoscute deja de majoritatea demonstrațiilor. De aceea e greu de crezut că cineva și-ar fi propus să atace o unitate militară. Să nu uităm că eram în 20 decembrie 1989, când cu excepția Timișoarei, în țară era liniște, sigur o liniște apăsătoare sau mai bine zis liniștea dinaintea furtunii. Oricum, regimul ceaușist nu dădea impresia că nu mai putea stăpâni situația și că se afla la un pas de capitulare. Mass-media continua să prezinte „strălucitele realizări” ale regimului și lansa îndemnuri mobilizatoare. La ora 19,00, Nicolae Ceaușescu rostea o cuvântare la Radio și Televiziune, prin care condamna „acțiunile teroriste de la Timișoara” organizate „în strânsă legătură cu cercurile reacționare imperialiste, șovine și cu serviciile de spionaj din diferite țări străine”⁴¹. La scurt timp, Ceaușescu semna decretul prezidențial cu privire la instaurarea stării de necesitate pe întreg teritoriul județului Timiș, prin care „toate unitățile armatei Ministerului de Interne și formațiunilor gărzilor patriotice sunt puse în stare de alarmă”. În același timp, se interzic „orice întruniri publice, precum și circulația în grupuri mai mari de cinci persoane”⁴².

Deși în faza cercetării judecătorești Pavel Dumitru a susținut că, a deschis foc de avertisment „numai după ce un număr de 5 persoane au încercat să escaladeze gardul unității și militarii din corpul de gardă au deschis foc împotriva manifestațiilor”⁴³, ulterior își va schimba declarația afirmând că: „Din poziția în care mă aflam nu am văzut exact dacă demonstrații s-au apropiat sau nu de gardul unității. Nici nu puteam să văd acest lucru din cauza unor salcâmi, plantați în apropierea gardului”⁴⁴. Intenția și poziția coloanei de demonstrați se consemnează fără echivoc în rechizitoriul procurorului militar Romeo Bălan privind trimiterea în judecată a plutonierului Pavel Dumitru: „În momentul când coloana de demonstrați a ajuns în dreptul U.M. 01140 Lugoj, s-au strigat lozinci de fraternizare cu armata, iar unele cadre militare i-au asigurat pe manifestați că nu se va trage în ei. Din probele administrate în cauză rezultă că manifestații nu au avut intenția să atace unitățile militare, dealtfel nici nu s-au apropiat de gardul unității.”⁴⁵ Locul unde a fost împușcat mortal Valentin Rosada este precizat și în procesul verbal

de reconstituire întocmit în 7 februarie 1990: „Acest loc este situat la 17,5 m de linia ferată dintre unitățile militare U.M. 01428 Lugoj și U.M. 01140 Lugoj, în sensul spre ieșire din oraș, pe partea stângă a căii Timișorii la 1 metru lateral stânga de bordura rondoului ce desparte cele 2 sensuri de circulație”⁴⁶. La procesul lui Pavel Dumitru, mai mulți martori, printre care și Mircea Mândru, au declarat că „demonstrații nu au atacat unitatea, astfel că deschiderea focului nu a fost justificată”⁴⁷.

Cele 9 cartușe trase în coloana de demonstrați au produs panică în rândul acestora. Unii s-au împrăștiat înspre parcul din fața unităților militare, dar cei mai mulți s-au regrupat și s-au îndreptat spre I.U.R.T pentru a solicita muncitorilor de aici să se alăture demonstrațiilor. Când s-a ajuns la această întreprindere, luminile erau stinse iar paznicul le-a spus că muncitorii au plecat acasă. Puțin descumpăniți, demonstrații nu și-au continuat deplasarea spre celelalte întreprinderi, I.U.P.S și I.P.C.- Mondial, ale căror schimburi lucrau după-amiază, ci au hotărât să se întoarcă în centrul orașului. În dreptul Sălii de sport coloana a intrat pe strada Cornet prin Micro IV, Micro III și a ieșit pe lângă punctul termic în zona Unic. Apoi au trecut Podul de beton și ocolind parcul George Enescu au mers pe strada Bucegi până la cofetăria „Liliacul”. Cineva a venit cu ideea să meargă la gară pentru a lua navetiștii și ceferiștii, însă, în dreptul hotelului „Timiș” s-au răzgândit pentru că la întoarcere trebuiau să treacă pe lângă Batalionul de Securitate și s-ar fi putut trage din nou asupra lor. De aceea, coloana a intrat pe strada Comuna din Paris și apoi pe strada Oltului a ajuns în locul de unde plecase inițial, în fața restaurantului „Dacia”⁴⁸. Atunci s-a spart vitrina de la librăria „Ion Vidu”, au fost scoase în stradă cărțile lui Ceaușescu și li s-a dat foc. „Am privit cu toți în tăcere acele flăcări miraculoase și ne-am dat seama că nu mai există cale de întoarcere. Un alt aspect, care mi-a ridicat moralul a fost constatarea că deja suntem mai mulți și deci eram o forță”, mărturisea peste ani Andrei Mezei⁴⁹.

Într-adevăr, cale de întoarcere nu mai era pentru că peste o oră, „Bastilia comunistă” din Lugoj era cuprinsă de un foc mistuitor, a doua zi revolta împotriva regimului dictatorial cuprindea și alte orașe din țară – Arad, Cugir, Sibiu, București, Brașov, Cluj-Napoca, Caransebeș și Cisnădie⁵⁰, – iar numărul lugojenilor decizi să scrie o nouă pagină de istorie creștea vizibil.

Incendierea „operelor lui Ceaușescu” a dat un nou impuls mulțimii dezorientate și temătoare după înregistrarea primelor victime, care a început mult mai hotărât să strige lozinci contestatoare: „Jos dictatorul!”, „Vrem libertate!”, „Jos criminalul!”, „Vrem căldură!”, „Vrem pâine!” etc.⁵¹ Cu mai multă determinare, demonstrații s-au îndreptat spre sediul Comitetului Municipal P.C.R., care încă mai reprezenta simbolul puterii comuniste locale. Pentru a nu oferi pretextul forțelor represive de a interveni și a deturna sensul idealului urmărit, demonstrații s-au organizat ad-hoc „și unui grup i-a revenit sarcina ca să evite alte spargerii”⁵². În fața sediului de Partid, demonstrații au fost întâmpinați de Dan Trițoiu, prim-vicepreședintele Consiliului Popular al Municipiului Lugoj, care încerca să oprească avântul revoluționar și să-i tempereze pe demonstrații.

Era, însă, prea târziu pentru că mulțimea striga cu tot mai multă convingere: „Jos Ceaușescu!”, „Nu mai vrem minciuni!”, „Nu se mai poate!”, „Timișoara!”, „Nu suntem golani!”, „Noi suntem români!” etc.⁵³

Pentru a fi mai convingător și a încerca un dialog cu demonstrații, Dan Trițoiu s-a urcat la balconul clădirii, dar aceștia i-au cerut să arunce tablourile cu Ceaușescu. La refuzul prim-vicepreședintelui, s-a forțat intrarea în clădire, s-au aruncat în stradă tablouri, steaguri, televizoare, alimente, băutură, cafea și s-a incendiat parterul și primul etaj. Nu peste mult timp, „pe geamurile comitetului municipal de partid săreau ca lăcustele tot felul de indivizi mai tineri și mai bătrâni, voind să-și scape pielea de furia mulțimii. Tot pe acolo, doi indivizi în uniformă de gărzi patriotice și un ofițer (maior sau locotenent-colonel) M.Ap.N. scoteau din clădire steagul de luptă al gărzilor patriotice, cu care s-au deplasat spre poșta veche, apoi în fața liceului „Iulia Hașdeu”, nefiind împiedicați de nimeni”, declara unul din miile de lugojeni participanți la acest eveniment⁵⁴. Printre cei care au reușit să se salveze de furia mulțimii, sărind pe geamuri, au fost și reprezentanții puterii locale comuniste, în frunte cu Paulina Basica, prim secretar al Comitetului Municipal PCR Lugoj. Aceasta făcuse încercări repetate pentru a-l convinge pe Ion Coman să-i trimită din Timișoara forțe represive, dar orașul de pe Bega nu mai putea fi controlat de autoritățile comuniste. Potrivit declarațiilor lui Ion Coman, primărița Basica îl informa că: „Bande de huligani, de bețivi au venit acum din Timișoara în Lugoj, sparg, devastează și fac ce au făcut la Timișoara”⁵⁵.

La ora 22,00, sediul Comitetului Municipal de Partid, simbol al puterii locale, era devastat și cuprins de flăcări. În doar câteva ore, puterea locală comunistă a fost înlăturată, Lugojul devenind din noaptea de 20 decembrie 1989 al doilea oraș Liber. Aproape 20 000 de lugojeni⁵⁶ priveau cu uimire și bucurie de nedescris cum flăcările ajunse la înălțimea turnurilor bisericii mistuiau o clădire impozantă și odată cu ea un regim ce se credea veșnic.

Pe la orele 22,30, un grup condus de Mariana Constantinescu s-a îndreptat spre Miliția municipiului. În drumul lor, aceștia au spart vitrinele de la librăria din apropiere și au dat foc cărților lui Ceaușescu. Ajunși în fața Miliției, demonstrații au aruncat cu pietre, lemne și ce aveau la ei, în poarta unității și în geamuri, spărgându-le⁵⁷. În acel moment s-a deschis focul, dar, din fericire, gloanțele au ajuns în clădirile de vis-a-vis. Acest incident a provocat o reacție violentă din partea demonstrațiilor care au trecut la distrugerea tuturor vitrinelor din municipiu. În acea noapte marea majoritate a magazinelor au fost devastate aruncându-se pe stradă pâine, conserve, sticle și alte mărfuri.

În timp ce pompierii conduși de căpitanul Iosif Căpățână – primul militar din Lugoj care s-a alăturat revoluționarilor – au intervenit pentru stingerea focului de la Primărie, Armata împreună cu Miliția au trecut la arestarea demonstrațiilor⁵⁸. Unii au fost arestați pe stradă, alții acasă, dar cei mai mulți la căminul de nefamiliști ce aparținea întreprinderii I.U.R.T. Lugoj. Un pluton de intervenții, condus de căpitanul de miliție

Sav Bâdea, echipat cu armament, scuturi, căști, bastoane și mănuși cu nisip a descins la cămin, a arestat 30 de persoane bănuite că au participat la demonstrație, și le-au dus cu autospecială din dotare la sediul miliției. Acolo au fost anchetați, bătuți și maltratați pentru a dezvălui identitatea conducătorilor demonstrații⁵⁹.

În jurul orei 1,00, se anunța din balconul Operei din Timișoara că sediul P.C.R. din Lugoj este incendiat, puterea comunistă a fost alungată, iar orașul de pe Timiș devenise liber și solidar cu capitala Banatului.

III. 21 DECEMBRIE – PRIMUL MITING ANTICOMUNIST

De la primele ore ale dimineții, grupuri de persoane s-au dus în cele mai importante întreprinderi lugojene, îndemnându-i pe muncitori să înceteze lucrul și să participe la demonstrație în fața Primăriei. În ciuda opoziției unor conducători de întreprinderi, temători pentru funcțiile deținute, muncitorii nu mai puteau fi împiedicați să iasă în stradă. Vestea celor întâmplate în ziua precedentă și lipsa totală de reacție a autorităților locale refugiate în sediul Miliției în Lugoj, i-a încurajat și pe cei mai puțin dispuși să-și riște libertatea, să se alăture celor care erau deja convinși că nu mai există cale de întoarcere⁶⁰. În mod organizat s-a oprit lucrul în toate marile întreprinderi lugojene, marea majoritate a muncitorilor a ieșit în stradă, rămânând în întreprinderi doar echipele stabilite pentru paza acestora.

Coloanele de la Mondial, I.U.P.S., I.U.R.T., T.C.M. Lugoj și Abator s-au unit și au pornit spre centrul orașului. Erau aproape două mii de bărbați, femei și chiar copii, deciși să-și obțină mult dorita libertate. În fața unităților militare, demonstrații au fost întâmpinați de maiorul Mircea Mândru, care prin megafon le-a solicitat să fie pașnici⁶¹. Coloana de demonstrații s-a oprit în fața magazinului UNIC, unde Iosif Kovacs, urcat pe picioarele unei macarale a rostit un scurt discurs emoționant și în același timp mobilizator: „Tu ești român, el este sârb, ea este germană, eu sunt maghiar, dar să nu uităm un singur lucru, toți suntem lugojeni!”⁶²

După acest scurt popas, demonstrații au hotărât să se deplaseze spre zona Stadionului, pe strada Rahovei, la casa logodnicei lui Valentin Rosada, pentru a-i aduce un pios omagiu primului erou al revoluției lugojene.

După ce coloana a traversat podul de beton și a trecut pe lângă parcul „George Enescu”, la bufetul „Cocoșul de aur” s-a întâlnit cu o coloană numeroasă de la ITL-A, care s-a alăturat demonstrațiilor plecați de pe Calea Timișorii. În fața bisericii catolice, cu permisiunea preoților, s-au tras clopotele și mulțimea a îngenuncheat implorând ajutorul lui Dumnezeu pentru a duce la capăt acțiunea începută după multă așteptare. Cei prezenți, demonstrații sau simpli trecători trăiau momente cu o profundă încărcătură emoțională: „În fața porților, bătrâni cu ochii în lacrimi priveau și nu le veneau să creadă că, ceea ce văd e real. Câte-o bătrână binecuvânta și se ruga cu voce tare ca Dumnezeu să le dea sănătate și mai ales să cadă Ceaușescu”⁶³. În apropierea stadionului, coloana a luat-o pe str. Rahova, pentru a ajunge în fața casei logodnicei cu care Valentin Rosada

trebuia să se căsătorească în 23 decembrie. După câteva momente de reculegere, mulțimea s-a îndreptat spre centrul orașului pentru a ajunge în fața Primăriei.

Deși numărul demonstranților crescuse la aproape 10 000, și tinerii strigau în mod repetat „Haideți cu noi!”, „Și voi sunteți români!”, „Și voi aveți copii!”, mulți lugojeni se mulțumeau să-i privească din stradă sau de la geamuri. „Surprinși, bulversați, depășiți de eveniment, oamenii nu știau ce să facă, unii se lăsau luați de val, câte unii o tăiau urgent pe vreo stradă lăaturalnică, albi ca varul, – puțini erau care se alipeau conștient”, consemna peste ani un martor ocular⁶⁴. Chiar dacă sediul P.C.R. era pustiu și devastat, chiar dacă puterea comunistă locală se volatilizase, teama cultivată timp de câteva decenii nu dispăruse. Nu întâmplător tatăl eroului Valentin Rosada nu obținuse certificatul de deces, iar mașina de la Pompe funebre a refuzat să-i transporte fiul decedat de la apartament la casa logodnicei. Mai mult, așa cum va declara mai târziu Ioan Rosada, doar preotul Liviu Liuba va avea curajul să-i facă fiului decedat o slujbă religioasă în noaptea de 21 decembrie⁶⁵.

Ajungând în fața Miliției, coloana de demonstranți s-a oprit așteptând zadarnic să intre în dialog cu autoritățile locale despre care s-a zvonit că s-ar fi refugiat aici. După lungi așteptări, demonstranții s-au îndreptat spre clădirea Primăriei. De la un microfon instalat în balcon au vorbit „mai multe persoane, altele cu rost, altele fără rost, dar toate au evocat eroii noștri și mai ales s-a pus problema celor arestați în noaptea de 20-21 decembrie 1989”⁶⁶. Alături de Iosif Covaci, Gheorghe Burada, Doru Ursulescu, Marius Kurin și alți demonstranți a urcat la balcon Ileana Chirculescu, o prezență enigmatică, care a ținut un discurs fulminant. „Discursul – declara un demonstrant – emoționa, perfect construit, vibra în fiecare din cei prezenți, lacrimile însoțeau frazele iar sfârșitul cuvintelor revărsa curaj asupra mulțimii, osmoza era perfectă, toți erau unul și unul erau toți, de acum nimic nu ne mai putea opri.”⁶⁷ Seara, un grup format din Victor Stămurean, Gheorghe Burada, Valentin Standolaru, Ștefan Constantin Letcă și alți demonstranți s-au deplasat în gară pentru a discuta cu gărzile patriotice ce se întorceau de la Timișoara spre Oltenia, cerându-le să povestească la întoarcere cele văzute la Timișoara și Lugoj și să le urmeze exemplul⁶⁸. „Erau mulți – își amintește Gheorghe Burada – erau ca noi, mulți plângeau, realizau ce ar fi trebuit să facă acolo, realizau ce era aici. Realizau că erau în Banat. Ne-au cerut apă și i-am refuzat la început. A fost înfiorător. Oameni în toată firea se trezeau din nimicnicia și somnul comunist. Au plecat și au dus cu ei revoluția, convingerea că se poate. Convingerea că ajunge să-ți îndrepti spatele ca să devii om.”⁶⁹ Tot în această seară, cei 11 arestați au fost scoși din oraș într-o autodubă pusă la dispoziție de Penitenciarul Tg. Mureș, duși în județul Hunedoara și eliberați în mai multe posturi de miliție: 7 în Lăpugiu, 7 în Dobra, 8 în Ilia, 6 în Mintia și 13 în Deva⁷⁰.

În noaptea de 21-22 decembrie un grup a rămas în Primărie încercând să monteze un telefon pentru a comunica cu celelalte localități și a organiza o mare demonstrație a doua zi.

IV. 22 DECEMBRIE 1989 – SE CRISTALIZEAZĂ O NOUĂ PUTERE LOCALĂ

Încă de la primele ore ale dimineții, grupuri de demonstranți au pornit din diferite puncte ale orașului, întâlnindu-se la intersecții și îndreptându-se spre Primărie. Atmosfera era greu de descris și totuși Remus Giorgioni o face: „Am văzut atunci oameni plângând de emoție, de frica descătușată, mirându-se cu glas tare că putem avea și noi curajul răspunderii, că mai există și alte slogane decât lozincile oficiale, că mai pot fi altfel de poeți populari, decât lingăii de curte.”⁷¹ Activitatea economică în Lugoj era paralizată, nu se lucra la marile întreprinderi, muncitorii fiind în stradă. La Spitalul orașenesc Lugoj, câteva zeci de angajați au scos tablourile lui Ceaușescu și le-au dat foc în curtea spitalului. Apoi au ieșit în stradă și încadrați de două salvări s-au deplasat, după ce au îngenunchat la intersecția de la UNIC, spre Primărie.

În balconul Primăriei s-a instalat o stație de amplificare cu ajutorul căreia se ținea o permanentă legătură cu ce peste 10 000 de lugoieni aflați în stradă, convinși că în acea zi vor face istorie. După modelul Timișoarei vor încerca să formeze o primă structură de conducere intitulată Forumul Democratic din România, organizația locală Lugoj care chema populația orașului, „români, maghiari, germani și alte naționalități, indiferent de religie, membri de partid și nemembri de partid, muncitori, țărani, intelectuali, toate păturile sociale, la o grevă generală și totală până la demisia clanului Ceaușescu din conducerea țării.”⁷² Constituit cu aprobarea celor din stradă, Forumul Democratic din Lugoj avea 13 membri – Gheorghe Burada, Doru Ursulescu, Iosif Kovacs, Ileana Chirculescu, Vasile Munteanu, Gheorghe Cliciovan, Gheorghe Iancovici, Ion Marchiș, Mugurel Marincan, Dan Țicla etc. – reprezentând principalele instituții ale orașului. El nu va avea vreun rol important pentru că după fuga lui Ceaușescu se va constitui o altă structură de conducere.

Din balconul Primăriei s-au rostit discursuri mobilizatoare și s-a făcut apel să se meargă la unitățile militare pentru a se solicita, după modelul Timișoarei, fraternizarea armatei cu revoluția. Drumul spre unitățile militare s-a desfășurat într-o deplină ordine, formându-se două șiruri de pază, de o parte și de alta a demonstranților, pentru a se preveni unele incidente. S-a trecut prin Micro I, Micro III, Micro IV, coloana oprindu-se înainte de a se ajunge la unitățile militare. S-a desemnat un grup format din 8 demonstranți – Doru Ursulescu, Gheorghe Arjoca, Iosif Kovacs, Nicolae Toma, Victor Stămurean, Mihai Săndulescu, Marius Kurin și Vasile Muntean – care să poarte tratative cu colonelul Ioan Albu, comandantul garnizoanei. Nu a mai fost nevoie de aceste tratative, deoarece comandantul garnizoanei i-a anunțat că Ceaușescu a fugit, iar un grup de militari a scos pe terasă câteva boxe auzindu-se astfel vocea lui Mircea Dinescu care făcea cunoscută victoria împotriva dictaturii ceaușiste. Când reprezentanții s-au întors la coloana de demonstranți, aceasta era împrăștiată pe la toate blocurile din jur, pentru a privi la televizoarele montate la ferestrele de la parter.

Unii demonstrați au plecat acasă, iar alții s-au întors la Primărie, unde Gheorghe Burada făcea apel către intelectualii Lugojului pentru a se alătura reprezentanților întreprinderilor și instituțiilor lugojene în vederea constituirii unui Consiliu municipal. Acesta urma să preia toate atribuțiile fostei conduceri locale P.C.R. privind buna funcționare a serviciilor către populație și menținerea ordinii și siguranței cetățenilor. După ce unii s-au retras sau au fost contestați de mulțime, acest prim consiliu cuprindea 12 reprezentanți: Gheorghe Arjoca, Iosif Căpățână, Doru Ursulescu, Iosif Kovacs, Mihai Săndulescu, Daniela Crețu Stoicănescu, Mihai Weber, Dan Haica, Ștefan Lăzărel, Ladislau Darvasy, Vasile Muntean, Gheorghe Cliciovan, Petru Antoni și Nicolae Toma⁷³. La scurt timp, acest Consiliu a luat denumirea de Comitetul Salvării Naționale al Municipiului Lugoj, iar Doru Dumitrescu a fost ales președintele acestui comitet.

Printre primele hotărâri ale noului organism de conducere au fost: strângerea de fonduri pentru familiile eroilor Valentin Rosada și Daniel Brocea, comunicarea unui mesaj la Radio Timișoara din partea Lugojului de către Adriana Coandă și Nicolae Toma și editarea ziarului „Drapelul”, oficios al Comitetului Frontului Salvării Naționale Lugoj.

După orele 22,00, a început și la Lugoj coșmarul dezinformărilor anunțându-se otrăvirea apei sau un atac iminent din partea teroriștilor. A început o perioadă zbuciumată și pentru revoluționarii lugojeni⁷⁴.

Revoluția de la Lugoj reprezintă un moment de virtute, demnitate și mândrie în istoria contemporană a municipiului de pe Timiș, din păcate nu suficient de bine pus în valoare. Demersul de față se vrea o modestă încercare, evident tributară informației accesibile autorului.

Note:

¹ Titus Suci, *Reportaj cu sufletul la gură*, Timișoara, Edit. Seicon, 1990; Sergiu Nicolaescu, *Lupta pentru putere. Decembrie 89*. București, Edit. Bic All, 2005; *Întrebări cu și fără răspuns. Decembrie 1989*. Ediție îngrijită de Iosif Constinaș, Timișoara, Edit. Mirton, 2001; *Revoluția Română din Decembrie 1989 – repere cronologice* în „Caietele Revoluției”, an. I, nr. 2/2005, pp. 7-9

² Costel Balint, *Lumină și speranță. Timișoara 1989*, Timișoara, Edit. Mirton, 1994 (în continuare: Costel Balint, *Lumină și speranță...*); Constantin Sava, Constantin Monac, *Adevărul despre decembrie 1989. Conspirație, diversiune, revoluție...*, București, Edit. Forum, 1999; Radu Tinu, *Timișoara... no coment*, București, Edit. Paco, 2001; Alesandru Dușu, *Revoluția din 1989. Cronologie*, București, Edit. Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, 2006

³ Alesandru Dușu, *op.cit.*, p. 148

⁴ *Armata română în Revoluția din Decembrie 1989*. Coordonator: Costache Codrescu, Ed. a II-a, București, Edit. Militară, 1998, p. 81; Constantin Sava, Constantin Monac, *op. cit.*, p. 81; Sergiu Nicolaescu, *op. cit.*, p. 421

⁵ Peter Siani-Davies, *Revoluția română din decembrie 1989*, București, Edit. Humanitas, 2006, p. 117

⁶ „Drapelul”, „Redeșteptarea”, „Lugojul”, „Actualitatea”, „Revoluționarul” și „Banat Expres”.

⁷ Nicolae Toma, *20 decembrie 1989. Lugojul al doilea oraș liber*, Lugoj, Edit. Dacia Europa Nova, 2003 (în continuare: Nicolae Toma, *20 decembrie 1989...*); *idem*, *Revoluția lugojeană. 19-25 decembrie 1989*, Ediția a II-a Lugoj, 2005 (în continuare: Nicolae Toma, *Revoluția lugojeană...*)

⁸ „Asociația „16-21 decembrie 1989 Lugoj”, Asociația Luptătorilor, Participanților și Arestaiților în Revoluție (ALPAR), Asociația „Flacăra Revoluției” și Asociația „Banatul liber”.

⁹ Nicolae Toma, *20 decembrie 1989...*, p. 117 vezi și Costel Balint, *1989 – Legiunea Revoluției*, Timișoara, Edit. Brunar, 2005, pp. 96

¹⁰ *Armata română...*, p. 81

¹¹ Lt. Col. Zeca Constantin declară la Procesul de la Timișoara că era vorba de 300 de militari dotați cu armament și muniție de război (*Procesul de la Timișoara*, vol. IV, ediție îngrijită de Miodrag Milin și Traian Orban, Timișoara, Edit. Mirton, 2006, pp. 1955-1956

¹² Costel Balint, *Lumină și speranță...*, pp. 53-54

¹³ *Memorialul 1989. Buletin științific și de informare*, nr. 1/2007, Timișoara, p. 39-47; vezi și Iosif Costinaș, *M-am întors*, Timișoara, Edit. Marineasa, 2003, p. 64

¹⁴ Căpitan Borcea Marian (șef formație judiciar); căpitan Vicol Gheorghe (șef formație economic); căpitan Strănuț Ieronim (ofițer cercetări penale); locotenent major Boitoș Dan (ofițer judiciar); plutonier Miclăiescu Nicolae (sectorist); plutonier Izgăreanu Doru (sectorist); Plutonier Cârsta Traian (sectorist); sergent major Dumitru Dorel (sectorist); sergent major Butunoiu Viorel (agent ordine); sergent major Dragostin Dorel (agent ordine); Nicolae Toma, *20 decembrie 1989...*, p. 117

¹⁵ Dumitru Toma, *Destăinuirile unui fost comunist: Dan Trițoiu*, în „Redeșteptarea”, Lugoj, an. XVI, nr. 810, 21-27 decembrie 2006, p. 9

¹⁶ Arhiva Memorialului Revoluției, Timișoara, *Fond documentar*. Declarațiile lui Gheorghe Burada și Ladislau Darvași (Mulțumesc și pe această cale domnului dr. Traian Orban, președintele Asociației Memorialului Revoluției, pentru documentele puse la dispoziție cu multă amabilitate.)

¹⁷ „Drapelul”, Lugoj, an. I, nr. 5 din 4 ianuarie 1990

¹⁸ Dumitru Tomoni, *20 Decembrie 1989 – ziua cea mare pentru lugojeni în „Banat”*, Lugoj, an. V, nr. 12, decembrie 2008, p. 16

¹⁹ *Ibidem*

²⁰ „Redeșteptarea”, an. III, nr. 34, 11-17 ianuarie 1992, p. 2

²¹ Gheorghe Burada are o altă opinie: „Revoluția a început în zona industrială, în secțiile «Lugojeanei» și în alte sectoare calde în 18, când nu știam de Timișoara decât de la Europa Liberă și din zvonuri. A început cu frică, cu comunicări din gură în gură prin câțiva oameni de încredere. Nu am putut ieși în 19 – eram prea puțini și nehotărâți. S-a decis data de 20 ora 18 în ideea că Ceaușescu se va întoarce din Iran și va vorbi, iar ce va spune în stilul lui caracteristic respectiv condamnarea la moarte a Timișoarei va scoate lugojenii din casă și ni-i va alătura nouă. Așa a fost.” („Redeșteptarea”, an. III, nr. 34, 11-17 ianuarie, 1992, p. 2)

²² „Bot Gheorghe de la IUPS întreba acești oameni dacă «Mai are rost să stăm degeaba aici, sau mergem acasă»” (Nicolae Toma, *Revoluția lugojeană...*, p. 29)

²³ Apud Alesandru Duțu, *op. cit.*, p. 144

²⁴ Nicolae Toma, *Revoluția lugojeană...*, p. 43

- ²⁵ Banat Expres, Lugoj, an. I, nr. 37 din 15 decembrie 1999, p. 15; vezi și Nicolae Toma, *20 decembrie 1989...*, p. 92
- ²⁶ Arhiva Memorialului Revoluției, Timișoara, *Fond documentar*. Declarațiile lui Victor Stămurean, Valentin Standolaru, Ioan Daniel Banda și Gerhard Schlegel
- ²⁷ Costel Balint, *Lumină și speranță...*, p. 126
- ²⁸ „Lugoj”, an. IV, nr. 51, 17-23 decembrie 1994
- ²⁹ Arhiva Memorialului Revoluției, Timișoara, *Fond documentar*. Declarația lui Darvasi Ladislau
- ³⁰ *Ibidem*, Declarația lui Victor Stămurean
- ³¹ Nicolae Toma, *Împușcat la Revoluție* în „Actualitatea”, an. VIII, nr. 3999, 17-23 decembrie 2004
- ³² *Idem*, *Primul polițist din Lugoj rupe tăcerea* în „Actualitatea”, an. X, nr. 454, 6-12 ianuarie 2006
- ³³ În dormitorul Campaniei I de la etajul 3 al pavilionului au fost numiți să execute misiuni de observare plutonierul Pavel Dumitru și soldatul Vătuiu Mișu, iar pe acoperiș a fost numit sergentul major Mihăilă Ionel (Procuratura Militară Timișoara, Dosar nr. 33/p/1990, f. 2)
- ³⁴ *Ibidem*, f. 3
- ³⁵ Burada susține că „în mod cert s-a tras și din partea opusă a unității militare, din parc.” („Redeșteptarea”, an. III, nr. 34, 11-17 ianuarie 1992, p. 2)
- ³⁶ „Redeșteptarea”, an. XVI, nr. 810, 21-27 decembrie 2006, p. 9
- ³⁷ *Armata română...*, p. 82
- ³⁸ Constantin Sava, Constantin Monac, *op. cit.*, p. 82
- ³⁹ Sergiu Nicolaescu, *op. cit.*, p. 421
- ⁴⁰ A se vedea mărturiile lui Victor Stămurean („Lugoj”, an. IV, nr. 51, 17-23 decembrie 1994, p. 3) și Iosif Ianculescu („Banat Expres”, an. I, nr. 37 din 15 decembrie 1999, p. 15, Victor Stămurean: „Dl colonel Mândru ne-a acuzat că s-a deschis focul deoarece unii au forțat intrarea în unitate. Nici pe departe nu a fost așa, deoarece împreună cu alți tineri din Lugoj, am căutat să țin coloana de oameni cât mai aproape de partea stângă, respectiv Filatura de Mătase”. Iosif Ianculescu: „Pentru a evita orice reacție din partea Armatei am lăsat carosabilul dinspre unități liber, deplasându-ne cât mai mult posibil pe stânga și nu cum susține tov. col. Mândru, că noi am fi încercat să escaladăm gardul unității militare, pe care actualmente o conduce”.
- ⁴¹ „Caietele Revoluției”, nr. 2/2005, pp. 16-17
- ⁴² *Ibidem*
- ⁴³ Tribunalul Militar Timișoara, Dosar nr. 4/1990, f. 5
- ⁴⁴ Arhiva Memorialului Revoluției, Timișoara, *Fond documentar*. Declarația plutonierului Pavel Dumitru din 5 februarie 1990, f. 5
- ⁴⁵ *Ibidem*. Rechizitoriul din 6 aprilie 1990, p. 2
- ⁴⁶ Procuratura Militară Timișoara, Dosar 33/P/1990, f. 23
- ⁴⁷ Tribunalul Militar Timișoara, Dosar 4/1990, f. 4
- ⁴⁸ Arhiva Memorialului Revoluției, Timișoara, *Fond documentar*. Declarațiile lui Victor Stămurean, Nicolae Mihai, Dumitru Popescu și Valentin Standolaru
- ⁴⁹ Nicolae Toma, *Revoluția lugojeană...*, p. 41
- ⁵⁰ Alesandru Duțu, *op. cit.*, pp. 158-177
- ⁵¹ „Banat Expres”, an. I, nr. 37 din 15 decembrie 1999, p. 14-15; vezi și Nicolae Toma, *20 decembrie 1989...*, pp. 80-81

⁵² „Banat Expres”, an. I, nr. 37 din 14 decembrie 1999, p. 14

⁵³ „Lugojul”, an. II, nr. 50, 16-22 decembrie 1991, p. 3

⁵⁴ *Ibidem*, nr. 51, 15-21 decembrie 1993, p. 3

⁵⁵ Apud Procesul de la Timișoara, vol. III..., p. 1394-1395. Dacă primărița a scăpat de furia demonstranților, nu același lucru s-a întâmplat cu secretara sa, care fiind confundată cu Basica, va ajunge la spital.

⁵⁶ Nicolae Toma, *Ultimul milițian din Lugoj* în „Actualitatea”, an. VIII, nr. 398, 10-16 decembrie 2004, p. 3

⁵⁷ *Idem*, 20 decembrie 1989..., p. 119

⁵⁸ *Ibidem*, p. 28

⁵⁹ *Ibidem*, p. 120

⁶⁰ Viorel Filip declară: „Dimineața, în jurul orei șapte, am fost la locul de muncă IUPS..., am intrat în sectorul montaj, am luat tablourile cu Ceaușescu, le-am scos în curte și le-am dat foc împreună cu toate lozincile care-l aclamau. Cu toate că eram maistru în acest sector unde lucrau 180 de muncitori, nici unul nu a avut curajul să mă ajute, să țină scara să iau lozincile jos. După ce am dat foc la tot ce era expus în sectorul montaj am luat tablourile lui Ceaușescu și am plecat în fața întreprinderii „Ceramică”. În momentul în care am dat foc tabloului lui Ceaușescu și am strigat să vină cu noi, au sărit gardul zeci de muncitori cu tablouri și lozinci” (Arhiva Memorialului Revoluției, Timișoara, *Fond documentar*. Declarația lui Viorel Filip)

⁶¹ Nicolae Toma, *Revoluția lugojeană...*, p. 60

⁶² Apud *Ibidem*, p. 61

⁶³ *Ibidem*

⁶⁴ Remus Valentin Giorgioni, *Revoluția din decembrie la Lugoj și drepturile de azi ale demonstranților* în „Actualitatea”, an. I, nr. 40 din 18 decembrie 1997, p. 18

⁶⁵ „Am apelat la mai mulți preoți și i-a rugat să vină ca să țină o slujbă religioasă, dar un preot mi-a răspuns: «D-le Rosada, casele noastre sunt păzite de securiști civili și dacă ieșim din case o să pățim ca și fiul d-voastră».

Părintele Liuba Cornel [Liviu – n.n.] a venit în noaptea din 21 decembrie 89 și a ținut o slujbă religioasă fără straie preoțești, fără cădelniță și fără cruce.” (Ioan Rosada, *Fiul meu a fost împușcat!* în „Banat Expres”, an. I, nr. 37 din 15 decembrie 1999, p. 15)

⁶⁶ Nicolae Toma, *Revoluția lugojeană...*, p. 61

⁶⁷ *Idem*, 20 decembrie 1989..., p. 99

⁶⁸ Arhiva Memorialului Revoluției, Timișoara, Fond documentar. Declarațiile lui Victor Stămurean, Valentin Standolaru și Ștefan Constantin Letcă

⁶⁹ „Redeșteptarea”, an. III, nr. 38, 8-11 februarie 1992, p. 2

⁷⁰ Procuratura Militară Timișoara, Dosar 136/P/1990

⁷¹ „Actualitatea”, an. I, nr. 40 din 18 decembrie 1997, p. 18

⁷² Arhiva personală Gheorghe Burada

⁷³ „Drapelul”, an. I, nr. 2 din 25 decembrie 1989

⁷⁴ Nicolae Toma, *Revoluția lugojeană...*, p. 65

BRĂILA ÎN DECEMBRIE 1989

Ionel Șt. ALEXANDRU*

Ca și în alte orașe ale țării, evenimentele de la Timișoara au creat și aici în rândul populației locale o intensă stare de frământare. Marea majoritate a oamenilor ascultau posturile de radio străine și mulți dintre localnici aveau rude în orașul de pe Bega de la care s-au informat telefonic. Încă din ziua de duminică 17 decembrie, atmosfera s-a tensionat, datorită știrilor alarmante privitoare la represiunea de la Timișoara.

Și în rândul autorităților, situația era asemănătoare. Astfel, în această zi, la ora 19.00, comandantul Garnizoanei, col Rizea Neculai, a convocat la sediul U.M. 01030, pe toți comandanții de unități, și aici primul secretar al Comitetului Județean de Partid, Anton Lungu, a prezentat situația de la Timișoara și, apoi a solicitat luarea măsurilor necesare pentru împiedicarea oricăror acțiuni ce vizau tulburarea liniștii publice în municipiu și județ. Atât comandantul garnizoanei, cât și șeful gărzilor patriotice, col. Mihăilescu Gabriel, au luat toate măsurile specifice în astfel de situații¹. Ultimul va distribui muniția de război numai cadrelor de comandă².

De menționat că încă din 14 decembrie au sosit la Brăila un număr de 36 „sportivi” militari, veniți de la Buzău, care vor fi cazați la sediul U.M. 01133 (unitate de cercetare) din strada Carantinei și unde vor rămâne până la 27 decembrie 1989. Ei făceau parte din Batalionul de cercetare – diversiune, în spatele frontului inamic, din cadrul Direcției de Informații a Armatei³.

Această unitate, așa cum am constatat, a avut „reprezentanți” și la Timișoara și București, provocând numeroase momente fierbinți.

La Inspectoratul Județean de Interne comandant era inspector șef colonelul Călinescu Gheorghe, șeful Miliției Județene era maiorul Sandu Florin, iar la municipiu era maiorul Nistor Ștefan. Șeful Securității locale era colonelul Soare Constantin. Toți aceștia urmau să pună în aplicare Ordinul 02600 din 1988 al Ministrului de Interne privind ordinea publică. Deși bine organizate, aceste forțe de represiune nu au acționat, deoarece în municipiu nu s-au produs demonstrații populare contra regimului.

---

*Doctor în istorie

În seara zilei de 17 decembrie s-a primit notă telefonică care stabilea aplicarea măsurilor ce se impuneau cu ocazia plecării șefului statului în Iran. Toate cadrele de conducere au participat la cele două teleconferințe organizate de dictator în 17 decembrie și 21 decembrie 1989. La cea de-a doua teleconferință, când Ceaușescu a cerut o ripostă violentă împotriva celor care îndrăzneau să se ridice contra regimului, singurul prim-secretar care a intervenit din partea județelor a fost Anton Lungu de la Brăila, care a spus următoarele: „Tovarășe secretar general, vă raportează că în adunările ținute la noi, comuniștii, oamenii muncii și-au exprimat totala indignare și au condamnat hotărât manifestările elementelor reacționare. Activitatea la noi se desfășoară normal și hotărât pentru îndeplinirea sarcinilor de plan. Vă asigurăm că vom face totul pentru îndeplinirea indicațiilor ce ni le-ați dat”⁴. Cu alte cuvinte, el era bine pregătit pentru represiunea celor care îndrăzneau să se ridice contra regimului. De altfel, cu această intervenție s-a încheiat și ultima teleconferință a dictatorului. Reamintim că, tot la Brăila, s-a desfășurat și ultima vizită de lucru din județele țării a fostului dictator, în octombrie 1989, cu ocazia „Zilei recoltei”.

După teleconferință, au început să apară informații privind unele probleme legate de o serie de manifeste și inscripții apărute în oraș, care chemau populația la luptă contra dictatorului.⁵ Eu am scris cu creta pe zidurile unor blocuri de pe strada Victoriei lozica „Jos Ceaușescu!”. La cinematograful *Republica* de pe bulevardul Karl Marx s-au strigat sloganuri antidictatoriale de către un grup de tineri, iar la o întrunire a cadrelor didactice ce s-a desfășurat în localul Școlii Generale nr. 3, un cadru didactic, ce sosise cu o seară înainte de la Timișoara, a împrăștiat primul ziar liber din țară „*Renașterea băcăneană*”.⁶ Toate acțiunile de condamnare a „huliganilor” de la Timișoara, organizate de autorități s-au desfășurat într-o atmosferă rece, fără nici un fel de entuziasm, cei care luau cuvântul fiind activiștii de partid.

Deplasându-mă prin oraș am discutat cu mai multe grupuri de oameni care-și manifestau dorința ca să se ridice și ei contra sistemului.

Pe plan militar, încă din ziua de 20 decembrie, sosise la sediul marii unități (01130) știrea că pe șoseaua Reni – Giurgiuștii (U.R.S.S.) cercetarea a descoperit o coloană de aproape 70 de autocamioane păzite de militari sovietici. S-a hotărât luarea măsurilor pentru o eventuală blocare a acestora în cazul pătrunderii pe teritoriul țării noastre.⁷

Era clar faptul că ziua de vineri, 22 decembrie 1989, se anunța o zi hotărâtoare și pe malurile Dunării, la Brăila. Încă de dimineață, grupuri mari de oameni discutau evenimentele, iar după anunțul de la radio privitor la sinuciderea generalului Milea, spiritele s-au încis, ideea unanimă fiind că acesta, în realitate, a fost asasinat din ordinul dictatorului⁸.

Și a venit clipa fatidică, ora 13.00, când la posturile de radio și televiziune s-a anunțat căderea regimului și „fuga” lui Ceaușescu. Populația a început să se îndrepte

spre sediul puterii locale, „Casa Albă”, cum era denumită clădirea în care se găsea sediul Comitetului Județean de Partid.

Brăila după căderea regimului Ceaușescu

În fața sediului puterii locale, se adunase câteva persoane când am ajuns acolo. Deoarece milițianul de serviciu fugise în jurul orei 13.00, ușa ne-a fost deschisă de către un ofițer de la comandamentul gărzilor patriotice, care-și aveau sediul chiar în clădire. Prin intrările laterale, vor mai pătrunde și alte grupuri de cetățeni, în timp ce o serie de infractori și țigani s-au „orientat” rapid spre restaurantul gospodăriei de partid, ce se găsea în spatele clădiri, la parterul hotelului partidului.

În interiorul „Casei Albe”, începe să se organizeze primele grupuri de revoluționari. Primul organism constituit a fost intitulat Comitetul Democratic Român⁹. Ca în astfel de împrejurări, peste tot se întocmeau liste pentru conducerea județului, ce vor fi prezentate mulțimii ce se adunase în fața clădirii. Seara, târziu, toate grupurile se vor unifica sub o nouă titulatură preluată după aceea de la București, și anume Consiliul Frontului Salvării Naționale, din care am făcut și eu parte. O serie de persoane propuse vor fi refuzate de către mulțimea din piață, așa cum a fost cazul fostului șef al miliției locale colonelul Ivan sau directorul uzinei „Progresul”, Constantin Cibu, acuzat că a interzis plecarea din întreprindere a muncitorilor, înainte de „fuga” dictatorului. După câteva ore vor sosi și reprezentanții forțelor de ordine și anume inspectorul șef, colonelul Călinescu Gheorghe, însoțit de maiorul Sandu Florin, șeful miliției județene, maiorul Nistor Ștefan de la miliția municipală și colonelul Soare Constantin, șeful Securității, pentru a-și manifesta adeziunea la noua putere ce începea să se formeze, ei promițând o bună colaborare¹⁰.

Scena preluării puterii de către noi, revoluționarii, a fost foarte simplă, producându-se pașnic și efectuându-se prin intrarea forțelor noastre în cabinetul primului secretar de partid Lungu, pe care l-am anunțat că nu mai era din acel moment șeful județului.¹¹ Lungu a fost reținut într-o încăpere situată chiar în spatele fostului său birou de prim-secretar. Prin reținerea acestuia și a altor activiști de partid s-a realizat de fapt, cucerirea puterii locale la Brăila și, totodată, succesul revoluției la care noi știam că participăm.

La ora 16.30 a sosit și comandantul garnizoanei colonelul Rizea, care a anunțat sprijinul necondiționat al armatei față de revoluție și care va fi cooptat în conducerea noii puteri provizorii. Se va constitui un Birou Provizoriu al C.F.S.N. format din 9 persoane. Opoziție la alegerea noului birou au făcut o serie de revoluționari datorită modului nedemocratic în care avuseseră loc aceste alegeri, fără respectarea unor reguli prestabilite. În special, cetățeanul Nicolae Constantin nu era dorit, fiind considerat incompatibil, fapt ce va duce la înlocuirea sa ulterioară, în urma unor verificări realizate de armată.

Brăila, decembrie 1989

În seara zilei de 22 decembrie, noul organism al puterii politice, va stabili o serie de măsuri organizatorice pentru consolidarea cuceririlor revoluționare. Paza Consiliului F.S.N., aflat în fostul Consiliu Popular Județean, va fi efectuată până pe data de 23 decembrie 1989, orele 13.00 de către revoluționari, după această dată paza preluând-o armata¹². Practic, nota telefonică nr. 39 a M.Ap.N., semnată de generalul Victor Stănculescu, nu a fost pusă în practică la Brăila, decât după 24 de ore de la transmiterea ei. S-a mai hotărât preluarea sub control a sediilor organelor de represiune și tipărirea unui ziar al revoluției intitulat "Libertatea". De acest lucru m-am ocupat chiar eu, împreună cu alți revoluționari, ce ne-am deplasat la tipografia Brăilei. Se vor mai organiza sisteme de filtre și patrule în oraș și se va stabili o planificare de deplasare în comunele județului pentru schimbarea vechilor autorități și în aceste locuri. Am făcut parte din echipa ce va schimba conducerea în comuna Tudor Vladimirescu.

Preluarea sub control a sediilor miliției județene și municipale s-a realizat fără probleme, făcându-se inventarul armamentului și al muniției din dotare, personalul fiind prezent în unități. La sediul Securității însă, o surpriză totală, deoarece sediul era aproape pustiu. Comandantul acesteia, col. Soare, făcuse o greșală pentru a-și proteja subordonații, ordonând acestora să închidă armamentul și muniția în fișete și apoi să plece la domiciliile sau la rude, spre nu suferi răzbunări din partea populației¹³.

De altfel, chiar și colonelul Soare va dispărea câteva zile, fiind ulterior reținut în data de 24 decembrie împreună cu alte cadre de către un filtru în fața fostului Oficiu Județean de Turism¹⁴.

Începând cu ora 21.00, comandantul garnizoanei, va lua unele măsuri privind deplasarea unor unități militare din Râmnicu Sărat și Focșani spre București, iar a doua zi, la ora 06.00, s-a ordonat și deplasarea unui batalion mecanizat din Galați, spre aceeași direcție.¹⁵

La Brăila va începe și diversiunea radio-electronică; astfel pe la orele 23, au fost descoperite ținte aeriene, confirmate cu aparatură radar, iar la ora 06.08 s-a deschis focul cu artileria antiaeriană, asupra unui avion care survola spațiul aerian la o înălțime de aproape 10 km, fără ca ținta să fie atinsă, deoarece depășea bătaia subunității antiaeriene¹⁶.

S-a constituit și un Comandament Militar Unic, în fruntea căruia a fost ales șef colonelul Rizea Neculai. Apar însă și fricțiuni între militari, mai ales datorate comandantului Centrului Militar Județean, generalul Pancea Marin, care chiar dacă nu avea trupe în subordine, avea pretenția de a conduce armata, deoarece avea gradul de general. Generalul Pancea fusese numit în acest post neînsemnat, deoarece era suspectat de Ceaușescu că ar fi fost recrutat de serviciile de spionaj sovietice atunci când lucrase ca atașat militar în Iugoslavia și Franța¹⁷. Acesta a afirmat în după-amiaza zilei de 22 decembrie că era reprezentantul militar al C.F.S.N. din București, cerându-i colonelului Rizea să se subordoneze lui, fapt pe care acesta l-a refuzat, declarând că: „Pancea nu reprezintă pe nimeni”¹⁸. Încercând să influențeze și evenimentele din Galați fără succes, Pancea va dispărea, aflându-se ulterior că a plecat în Capitală.

După cum constatăm, ziua de 22 decembrie se va încheia la Brăila fără incidente care să se soldeze cu morți sau răniți, dar începând cu zilele următoare acest lucru nu va mai putea fi evitat.

La 23 decembrie, după incidentul cu avionul, de la ora 06.08, pe ecranele radiolocatoarelor, încep să reapară ținte aeriene. Iată ce declara lt.col. Grigore Huzum: „În noaptea de 22 spre 23 decembrie 1989 a fost pentru noi, radiolocaționiștii, nu numai o noapte albă dar și una de groază. Pentru că ecranele radio-locatoarelor s-au umplut de ținte aeriene. Ne așteptăm din moment în moment să fie parașutate trupe străine, să ne pice bombe în cap, să fim mitraliați din elicoptere. Ne-am dat seama că mai toate sunt false, simulate, cu aparatură specială abia după ce am verificat în teren dacă se confirmă evoluția lor...”¹⁹

Dimineața, la ora 07.00, au fost chemați la C.F.S.N. toți directorii de întreprinderi, unde li s-au cerut ca să ia măsurile necesare pentru paza obiectivelor lor și buna funcționare a activităților economice. Se va mai lua și măsura pentru o mai bună aprovizionare a populației cu diferite bunuri de consum și alimente. Se va interzice cu desăvârșire obiceiul fostului regim de a întrerupe iluminatul public și casnic în timpul nopții. Începând cu ora 13.00, sediul Consiliului F.S.N. va fi luat în pază de armată, fiind însă aduși militari de la mai multe unități (01267, 01763, 01319, 01478) cu o

insuficiență pregătire militară, comandant fiind maiorul Simion Nicolae, ce va conduce ostilitățile până în seara de 24 decembrie 1989. Toate celelalte obiective strategice vor fi și ele luate în paza armatei și a gărzilor patriotice. Tot în cursul acestei zile vor avea loc acțiunile de instalare a noilor organe ale puterii revoluționare în comunele județului.

Deschiderea focului la Brăila

Diversiunile, intoxicările, dezinformările veneau în primul rând din partea radio-televiziunii române, la care s-au adăugat și seria de zvonuri false realizate la Brăila pe rețeaua liniilor telefonice și pe frecvențele radio ale unităților militare începând cu orele 11.00 în data de 23 decembrie 1989. Toată ziua s-a purtat un adevărat război psihologic asupra armatei și a revoluționarilor aflați în consiliu. Astfel, s-au difuzat zvonuri privind: lansarea unor parașutiști lângă Brăila, sosirea unui tren cu securiști de la Buzău, desantarea unor teroriști din elicoptere, venirea unei coloane de tancuri de la Galați, că Termocentrala este minată și că în urma exploziei va lua foc și Brăila etc.²⁰ În paralel, continuă și războiul radio-electronic, încercându-se să se creeze convingerea în superioritatea forțelor care-l sprijină pe dictator. Soldatul Călinescu Ovidiu de la U.M. 01763 mi-a relatat ulterior: „Sâmbătă, pe 23 decembrie, orele 23.⁰⁰, la depozitul și aeroportul militar Ianca au apărut 300 de elicoptere pe ecranele radar. Se crea impresia de invazie aeriană. Artileria antiaeriană a deschis focul, însă țintele au dispărut. Nu a fost doborât nici un elicopter”²¹.

Pe la ora 18.00, comandantul militar de la Consiliu F.S.N., maiorul Simion, anunță prin stația de amplificare despre iminența unui atac aerian purtat cu elicoptere teroriste ce ar fi decolat de pe aeroportul de la Ianca și au aterizat lângă centrul Brăilei. S-a cerut părăsirea urgentă a pieței din fața consiliului fără ca acest lucru să se întâmple. Focuri izolate au fost trase asupra unităților militare de către persoane neidentificate după orele 17.00. Astfel, asupra U.M. 01763 s-a tras la ora 15.14, iar la orele 18.00 asupra depozitului de garnizoană, pentru ca asupra U.M. 01478 să se deschidă focul la ora 19.30, iar asupra cazărmilor U.M. 01481 și 01319, să se tragă la ora 20.00²².

De menționat este și faptul că la ora 06.30, din unitatea de radiolocație s-a deschis focul cu gloanțe trasoare asupra unui autoturism în care se găseau doi salariați de la Termocentrala Brăila care se întorceau de la serviciu²³. Șeful gărzilor patriotice, col. Gabriel Mihăilescu, a dat dispoziție la ora 09.00 să se treacă la înarmarea gărzilor din obiectivele economice și mai mult a început distribuția armelor și muniției în stradă, în fața restaurantului „Continental” și a magazinului „Dunărea”, pe baza buletinului de identitate, în felul acesta intrând în posesia armelor persoane neautorizate²⁴.

Focul general s-a declanșat în Piața „Casei Albe” cum era cunoscut fostul Consiliu Popular Județean, la ora 19.20, cu toate că nu sosise încă nici un „terorist”, așa cum anunțase la stația de amplificare maiorul Simion.

Primul foc a fost un incident de tragere. Astfel, căpitanul Hanganu Romulus, comandantul dispozitivului de militari situat în fața intrării principale în sediul noii

puteri (C.J.F.S.N.) a ordonat încărcarea armelor, iar soldatul Chițoiu Florin a raportat incident la arma sa (care nu primea cartuș pe țevă). Căpitanul a luat pistolul mitralieră și a început operațiunile de deblocare pe întuneric și efectuând percuția de control, glonțul aflat pe țevă a pornit accidental²⁵. De aici a început tot dezastrul din zonă și din întreg orașul. În acel moment, forțele militare dispuse în sediul Consiliului, la Palatul Telefoanelor, la Liceul „Gh. M. Murgoci”, în Casa Agronomului, în Casa Tineretului și pe blocul “Romarta Nouă” au declanșat foc asupra Pieței Independenței, în urma căruia au rezultat 12 morți și 18 răniți²⁶. Totul s-a petrecut pe întuneric, deoarece conducerea militară din Consiliu, a ordonat stingerea iluminatului public. A fost o greșală, deoarece a favorizat panică și accidente, dar a favorizat și fenomenele teroriste. Astfel, prin fața Consiliului am observat că au trecut două autoturisme, o Dacie și un Aro din care se trăgea intens. Deoarece ARO-ul a trecut pe lângă mine, deplasându-se pe Bulevardul Independenței, trăgând asupra cetățenilor care alergau pe acesta, totuși nu a fost lovită nici o persoană. De aceea, convingerea mea este că fie că trăgeau în aer, fie că era un simulator în mașină pentru a se crea panica. Primul mort a fost tânărul Dobre Florin, ucis chiar în fața intrării principale în timp ce încerca să reintre în clădire, așa cum a stabilit ancheta procuraturii militare²⁷. Tot ancheta a arătat că argumentul militarilor din Consiliu, care susțineau că din Casa Agronomului ar fi tras „teroriștii, mai ales din podul clădirii nu s-a confirmat, deoarece în pod s-au găsit pânzele de păianjen intacte, lipsind orice fel de urme pe praful gros de un deget²⁸.

În același timp, chiar în interiorul Consiliului era o stare de confuzie de nedescris. Astfel, militarii de la etajele superioare și de pe scări aveau drept ținte tot ce mișca pe etajele inferioare, iar cei de pe holuri trăgeau asupra celor ce ieșeau din birouri, arăta tot procurorul militar care a anchetat cazul, maiorul de justiție Teodoru Ungureanu²⁹. În acest fel a decedat și prima victimă din rândul soldaților aflați în Consiliu – era vorba de soldatul Nagy Samuel aflat la etajul I, care, împiedicându-se zgomotos, l-a făcut pe soldatul aflat la parter să deschidă focul.

Un caz aparte l-a reprezentat maiorul Dumitru Milea de la U.M. 01030. Acesta era ofițer de legătură și venise la Consiliu, trimis de comandantul garnizoanei, colonelul Rizea. Ajuns în jurul orelor 20.30, cu o mașină, a coborât, așteptând să i se permită intrarea în sediu, însă s-a deschis focul asupra lui, fiind rănit și în drum spre spital, va deceda. Menționăm că dispozitivul militar din Consiliu fusese înștiințat despre sosirea maiorului Milea. Cu toate că ulterior comandantul garnizoanei, colonelul Rizea a declarat: „Eroul Dumitru Milea a căzut la datorie, ucis de un trăgător izolat, dotat cu armă specială”³⁰. Cauza a fost însă haosul și neglijența maiorului Simion, comandantul dispozitivului militar din Consiliu. Astfel, chiar a doua zi, soldatul Bold Daniel mi-a declarat că după ce maiorul Milea a coborât din mașină și maiorul Simion i-a ordonat să stea pe loc, s-a deschis focul fără comandă asupra lui Milea, fiind rănit³¹.

Explicația Procuraturii Militare cu privire la cauza decesului va reprezenta culmea aberației, prin menționarea că ... nu a prezentat permisul de intrare în C.J.F.S.N.³²

Cine putea să citească pe o legitimație, în întunericul din piață sau în clădirea consiliului, unde luminile continuau să fie stinse?

Un alt caz deosebit din acea seară, a fost cazul procurorului Ichim Costică, care era de serviciu la Procuratura Județeană și care s-a deplasat cu autoturismul personal pentru a cumpăra apă minerală și țigări iar la întoarcere în unitate, pentru că nu a răspuns la somație a fost împușcat mortal de soldații aflați în pază³³. Cu același prilej au fost răniți mortal și cetățenii Copaciu Dumitru și Georgeta, vecini cu procuratura, de gloanțele care au pătruns pe ferestre și prin ușă în casă.

Toți vor fi „victime colaterale”, așa cum se va aprecia ulterior!

Practic, sângele a început să curgă abia după ce în oraș puterea a fost preluată de armată. Speriați de zvonurile alarmante, conduși incompetent, militarii și civilii s-au împușcat între ei precum chiorii, arăta același procuror militar sus-menționat³⁴.

În ziua de 24 decembrie situația critică va persista. Astfel, în jurul orelor 03.00 dimineața, din parcul Monument s-a deschis focul asupra Centrului Militar Județean, comandat de generalul Pancea. A doua zi s-a descoperit 40 de cartușe în zona din care s-a tras. Schimburi de focuri vor mai avea loc și în alte regiuni din oraș. Alimentații de panica creată la posturile de radio și televiziune naționale despre „securiștii-teroriști”, Consiliul Județean al F.S.N. Brăila, va elabora prima sa decizie prin care se hotăra arestarea tuturor securiștilor din oraș³⁵. Astfel, până pe 25 decembrie, vor fi arestați sau se vor prezenta la sediul lor din strada Eliberării, toate cele 108 cadre de securitate din Brăila.

Un alt moment semnificativ l-a reprezentat și revenirea la putere pentru aproape două ore a fostului prim-secretar Anton Lungu.

Situația s-a datorat unor premise create de Nicolae Constantin, care, sub pretextul folosirii în scopuri de informare a lui Anton Lungu, a pledat pentru menținerea lui în sediu. Reinstalarea a avut loc pe la orele 17.00, când lt. col. Gavrilă Costică de la gărzile patriotice a anunțat că a auzit la radio despre un decret semnat de Ion Iliescu prin care erau repuși în atribuții toți foștii prim-secretari. Imediat după ce s-a reșezat în scaunul pe care-l părăsise forțat în 22 decembrie, Lungu și-a chemat o serie de activiști și apoi i-a ordonat colonelului Mihăilescu mobilizarea rapidă a gărzilor pentru apărarea chiar și a fiecărui bloc de locuințe din oraș³⁶. Chiar și comandantul garnizoanei colonelul Rizea a confirmat revenirea la putere a lui Lungu susținând că este vorba de un telex de la București, și arătând că de problemele militare se va ocupa tot Comandamentul Militar unic, iar Lungu de celelalte probleme ale județului. După aceste momente de confuzie de acest fel, care au existat și în alte județe, o serie de revoluționari și militari îl vor rearesta pe Anton Lungu, acesta fiind de data aceasta transportat definitiv la arestul de la sediul garnizoanei Brăila.

În continuare vom prezenta câteva cazuri care s-au încadrat în categoria accidentelor, diversivunilor sau incapacității de comandă.

Cazul șalupei căpitaniei Brăila. În 24 decembrie la ora 12.00, col. Mihăilescu a primit un telefon de la Uzina de Apă prin care se solicita verificarea unor vase și a

unor persoane ce stăteau pe faleza Dunării în dreptul sorburilor de apă. Exista bănuiala otrăvirii apei potabile cu cianură de potasiu. Acesta va hotărî să fie trimisă la fața locului șalupa căpitaniei ce era condusă de Daniel Răducanu, ce va fi însoțit de căpitanul II de port Noghai Adrian, lt. major de miliție Bozogany Bella și doi luptători de la gărzile patriotice. După ce au făcut verificările la uzină și s-a constatat că a fost vorba de o alarmă falsă, șalupa s-a întors la căpitanie. Pe drum, în jurul orei 13.00 vedeta dragoare nr. 159 a deschis focul asupra șalupei, omorându-l pe Daniel Răducanu și rănindu-l pe ofițerul de miliție. Am fost întâmplător de față pe malul Dunării și am observat că vedeta a tras foc de averisment și cum cei din șalupă nu au reacționat și nici nu au oprit, s-a deschis focul asupra acesteia până când a intrat în derivă. Din explicațiile celor de la marina militară am aflat că ei au primit ordin să rețină echipajul șalupei care ar fi deschis focul asupra navelor din Șantierul Naval, conform unei dispoziții primite prin radio de la Brigada de Marină. A fost o intoxicare, iar concluzia era simplă: cei de pe vedetă vedeau foarte bine zona, iar ecoul unor împușcături pe Dunăre este foarte amplu, se putea auzi că nu se trăsesse nici un foc, nu numai la Șantierul Naval, dar nici în oraș, ceea ce infirma știrea de pe rețeaua radio a Brigăzii de Marină³⁷.

De aceea concluzia este că a fost un accident ce putea fi evitat printr-o comandă mai serioasă din partea marinei militare. În plus, verificarea la Uzina de Apă se putea face mai rapid cu un autoturism sau printr-un simplu apel telefonic, așa cum arăta același procuror militar și poate o viață ar fi fost salvată³⁸.

Cazul *echipei morții* de la Șantierul Naval Brăila. Același colonel Mihăilescu a dat dispoziție maiorului Ploeanu Sofian să se deplaseze cu o echipă de gărzi patriotice de la Șantierul Naval Brăila la consiliu, în spatele blocului B2, pentru a asigura latura de sud a acestuia. Parcă nu erau și așa destule detașamente militare în regiune! Deplasarea s-a efectuat cu ajutorul unui ARO și a microbuzului Șantierului Naval.

Ajungând în curtea interioară a blocului, asupra microbuzului s-a deschis focul. Iată ce relatează unul dintre participanți Vasiliță Radu: „La 4-5 metri de mine se afla un container. Un tip cam de 35-40 de ani, înalt, brunet, cu o geacă de piele neagră pe el, trăgea cu un pistol mitralieră în ce nimerea³⁹. După acest foc izolat, militarii au ripostat și vor înceta focul numai după ce s-a strigat că noii veniți sunt de la gărzile patriotice. „Echipa morții” a avut însă un bilanț tragic: 2 morți și 8 răniți din 14 oameni. Cauza o reprezintă insuficiența coordonare între armată și gărzile patriotice, cât și haosul ce caracterizase unele acțiuni de luptă.

Doar faptul că norocul a făcut să coboare un ofițer de pe terasa blocului ce fusese atras de canonada de foc și să ordone încetarea acesteia de către militari, a făcut ca bilanțul pierderilor să nu crească și mai mult⁴⁰.

Cazul *blocului terorii* A10. Acest bloc și altele de lângă el, se găsea între două unități militare (U.M. 01267 și 01763), iar unele persoane interesate au căutat permanent să provoace o ciocnire între aceste unități. Iată ce spune maiorul Frantz: „Am participat la evenimentele de la blocul A10. Am luat A-urile din fața noastră și am căutat probe materiale. Au zis că am găsit tuburi. Nu am găsit nimic. Ne-am poticnit la A10 unde ni

s-a ripostat. Sus au început necazurile. Acolo se trăgea efectiv. N-am avut curaj să ieșim. Tot aici s-a găsit și simulatorul. Ni se părea că se trage asupra noastră... Simulatorul găsit a fost predat la unitatea militară și nu se mai știe unde se află⁷⁴¹. Un cetățean care a participat la evenimente relatează: „... când am ajuns la etajul 10, în apartamentele de acolo nu se afla nimeni. Eu personal nu am verificat decât apartamentul familiei Eremia. Exact în acel moment am auzit iarăși trăgându-se de sus de pe acoperiș. Un căpitan a deschis foc asupra geamurilor liftului ca urmare a faptului că de acolo se trăsese asupra lui... Se auzea că se trage de sus, imediat după aceea, patru soldați au ieșit pe geamul liftului care fumea spart de gloanțe și au cercetat acoperișul. S-au întors după 5 minute, spunând că nu au găsit pe nimeni⁷⁴². Cetățeanul omorât în acest bloc se chema Iorcic Lucian, de profesie depanator t.v., și venise să repare o antenă a unei cunoștințe din acest bloc. Referitor la caz, raportul procurorului militar, susține că acesta nu s-a supus somației și a fost împușcat de militarii surescitați⁴³. Adevărul este că a fost speriat de evenimente și neauzind somația sau surprins de aceasta, a fost împușcat din greșeală, fiind luat drept terorist. Și alți doi cetățeni Bratu Roman și Custură Petrișor, au plătit cu viața, primul pentru că a ieșit în balconul de la ultimul etaj al blocului C1, iar al doilea pentru că se uita pe fereastra de la baie, ce era orientată spre U.M. 01267⁴⁴.

Cazul Balaban Gheorghe. A fost primul și ultimul ofițer de la trupele de securitate care a murit la Brăila. Se pare că s-a încercat o repetare a cazului „Trosca” de la București și la Brăila, deoarece după tragerile demențiale din acea seară și cea anterioară, colonelul Mihăilescu va sugera conducerii Diviziei (U.M. 01030) să se trimită la Casa Albă o unitate specializată în antiterorism și aceasta se găsea numai la compania trupelor de securitate. S-a luat măsura reînarmării unui număr de 12 militari comandați de lt. major Balaban Gheorghe, care a fost trimis cu un AB1 și o dubiță TV din ordinul col. Apostol Vasile, șeful de stat major al diviziei. În paralel, spre același obiectiv, se vor deplasa pe jos și o grupă de cercetași de la U.M.01481, care luase în pază pe cei de la trupele de securitate. După ce Balaban a ajuns la obiectiv, pe la 22.00 va intra în clădirea consiliului, de unde va primi o altă misiune, și anume de a se deplasa la Centrul de Recoltare a Sângelui care fusese atacat de „teroriști”. În realitate, nu se întâmplase nimic aici”! După executarea și acestei misiuni s-a reîntors la consiliu pentru noi ordine. Încercările ofițerului de a reintra în sediu nu a dat nici un rezultat. În urma unui foc de avertisment tras de un TAB, din balconul intrării A se va deschide focul asupra ofițerului care va fi rănit mortal.

Din cercetările făcute de tatăl său Balaban Filote, rezultă: „Ce știu despre acest caz, știu că au fost scoși din unitate fără nici un motiv serios și duși la Consiliu, și de la Consiliu la Centrul de Recoltat Sânge, și din nou la Consiliu. Știu că au fost anunțați prin stație și la prima și la a doua sosire. Nu înțeleg de ce se spune că nu a stat la somație. Sau întâi l-au împușcat și pe urmă a fost somat...informațiile pe care le avem... de la soldatul Mereuță Radu care se afla în sediul consiliului și făcea parte din unitatea militară de vizavi de caporalul Mușat și tot din această unitate face parte și lt. major Ștefan, care se afla pe TAB și care a tras și a omorât și a tras în continuare de nu a mai

putut nimeni să intervină și în ziua următoare s-a lăudat în fața soldaților că-l gradează, că a omorât un securist!”⁴⁵

Referitor la caz, din cercetările procuraturii militare, se ridică mai multe semne de întrebare cum ar fi: de ce plutonul de securitate chemat la consiliu pentru a scotoci clădirea de teroriști este “gonit” spre alt obiectiv înainte de a-și începe misiunea inițială? ce rațiune a determinat comanda diviziei să trimită unitatea de cercetare pe jos interzicându-i să accepte oferta de a se deplasa cu o dubiță T.V. din dotarea M.I., ce se deplasa spre același obiectiv cu trupele anti-teroriste? să nu-l fi auzit nimeni pe ofițerul Balaban în timp ce striga către balconul de la intrarea A? Oare de ce trupele de securitate, considerate la televiziune “teroriste” erau aduse în mod deliberat în fața dispozitivelor M.Ap.N. pentru a fi decimate și apoi categorisite “teroriste”?⁴⁶ Iată întrebări la care nu s-a răspuns atunci, dar acum se știe că scenariul complotiștilor solicita cât mai multe victime și ciocniri cu „securiștii-teroriști”.

Primul Crăciun liber la Brăila, a început dezastruos. Soldatul Bold Daniel, declară: “La ora 00.20 a început atacul dinspre Clubul Tineretului, Hotelul Belvedere, blocul “Romarta” și blocul “Tineretului”. S-au aruncat mai multe grenade. La un moment dat s-a tras cu aruncătorul de grenade dinspre Insula Mare...”⁴⁷. Un alt participant relatează: “S-a recurs la atacul cu dispozitive incendiare. La ora 4.00 s-a tras cu un A.G. dinspre Dunăre. Au luat foc: sala de ședințe a consiliului, magazinele “Romarta” și “Vânătorul”⁴⁸.

După declanșarea incendiului, în sala de ședințe atmosfera a devenit insuportabilă și a început evacuarea din sediul consiliului.

Au venit pompierii și au început stingerea incendiului, timp în care tragerile au încetat.

Prezentarea la televiziune, în seara zilei de 25 decembrie, a execuției familiei Ceaușescu nu ne-a produs nouă, revoluționarilor satisfacție, ci mai mult stupefacție!

A urmat un conflict între militarii de la U.M. 01478 și o patrulă de cercetași de la U.M. 01294. Acesta s-a produs din cauza suspiciunilor colonelului Rizea față de unii ofițeri ai U.M. 01478, care-l sprijinise la un moment dat pe generalul Pancea Marin în acțiunea lui de preluare a conducerii ostilităților la Brăila. Unitatea de cercetași era în misiune conspirată în noaptea de 26/27 decembrie, verificând activitățile de la U.M. 01478, când au fost descoperiți și au început tragerile asupra lor, fiind considerați “teroriști”. Unitatea de cercetași s-a adăpostit într-un cămin de nefamiliști, situat vis-a-vis de unitatea militară vizată⁴⁹. Concomitent, Comandamentul Militar va ordona U.M. 01763 să trimită un pluton de soldați la blocul A9 din Bariera Călărașilor, unde se anunțase că s-ar găsi elemente teroriste. Plutonul comandat de lt. colonelul Marin C. va scotoci blocul și după ce nu a găsit nimic, urma să se reîntoarcă la unitate. Între timp a sosit o informație conform căreia în zona restaurantului “Ciocîrlia” ar acționa alte elemente “teroriste”. După ce va staționa un timp, la un filtru din Bariera Călărașilor, în jurul orei 05.00, se vor deplasa spre zona restaurantului „Ciocîrlia” vis-a-vis de statuia Caporalului Mușat, adică exact în zona unde acționase unitatea de cercetare menționată

mai sus. Soldații din U.M. 01478 considerând că noii veniți sunt tot cei cu care se luptaseră anterior, mai ales că noii veniți vorbeau și altă limbă (mulți erau maghiari de origine) au deschis focul asupra lor. Surprinși fără mari posibilități de apărare, aceștia vor suferi mari pierderi fiind uciși următorii soldați: Sofalfy Gabor, Antal Eugen, Szabo Anton, Lorincz Raimond și Știubei Costică, fiind răniți și alți soldați și cetățeni. Un soldat scăpat cu viață s-a înapoiat la filtrul din barieră unde va solicita sprijinul acestuia. În același timp, ofițerul comandant care și-a abandonat soldații, a reușit să se refugieze la scara unui bloc de lângă restaurant. Din filtru, o echipă de tineri s-au îmbarcat într-o mașină de asistență sanitară și vor veni să ridice victimele de la statuia Caporalului Mușat. Gestul lor va fi considerat ca o acțiune de recuperare a “teroriștilor” de către tovarășii lor și astfel din nou se va deschide focul din U.M. 01478 dar și din unitățile învecinate: 01294 și 01763. Unul dintre tineri, Burlă Vasile, îngrozit de rafalele trase din toate părțile, a deschis focul cu o armă luată de la soldații decedați și răniți, consecința fiind și mai gravă, toți tinerii fiind răniți de gloanțe, iar microbuzul va fi abandonat la 500 de metri, ei fiind duși la spital de alți cetățeni⁵⁰. Situația conflictuală din zona statuii Caporalului Mușat s-a datorat condițiilor confuze generate de echipa unității de cercetare de la U.M. 01294, cât și de intervenția hazardată a militarilor conduși de lt. colonelul Marin C., ea ducând la noi victime⁵¹. Astfel, unul dintre răniți, Constantinescu George, deoarece era mai brunet, a fost considerat terorist arab de către medicii de la Spitalul de Urgență și va deceda datorită lipsei de îngrijire medicală datorată acestei confuzii⁵². De altfel este foarte suspect și faptul că la două zile după execuția cuplului prezidențial, când începuseră să înceteze tragerile nu numai în Brăila dar și în țară a avut loc un astfel de măcel soldat cu numeroase victime, fapt singular pentru această perioadă a revoluției în întreaga țară.

În urma verificărilor efectuate de organele în drept s-a constatat că în timpul evenimentelor din decembrie 1989, la Brăila și-au pierdut viața 41 de persoane, iar alte 98 de persoane au fost rănite⁵³. În privința cercetărilor efectuate privind cauzele deceselor efectuate de procuratura militară, s-a constatat că din cele 41 de cazuri mortale, un număr de 33 de cazuri au autori militari și cadre M.Ap.N., în 2 cazuri cadre de la comandantul forțelor patriotice, în șase cazuri victimele s-au datorat unor trageri dinspre unitățile M.Ap.N și un caz s-a datorat împușcării accidentale a victimei de către fratele său, cu un pistol aparținând unui soldat M.Ap.N.⁵⁴

Cine au fost teroriștii de la Brăila?

Exista o convorbire interceptată de militarii de la serviciul de transmisiuni din Brăila, care a fost stenografiată de lt. colonelul Gaceu Tiberiu de la Divizia Mecanizate Brăila (UM 01030), în noaptea de 24-25 decembrie 1989. Convorbirile au fost efectuate pe două radio-telefoane despre care armata a spus că ar fi fost capturate de la doi subofițeri de miliție. La verificările noastre nu s-au putut prezenta date despre cei doi subofițeri, ceea ce demonstrează că de fapt alții au fost cei care au purtat aceste convorbiri radio.

Din analiza convorbirilor rezultă clar că au fost efectuate de diversioniști sosiți ca sportivi încă din 14 decembrie la Brăila și care au acționat ca „teroriști”. Se urmărea organizarea unor acțiuni de provocare și diversiune la adresa unităților militare din oraș: exemplu: „Să dau de lucru T.A.B.-ului!”. Acest punct de diversiune și control era situat în blocul Turn de pe strada Galați colț cu bulevardul Karl Marx, una dintre cele mai înalte clădiri din oraș. „Copertina” era echipa care cerceta și acționa chiar de pe acoperișul blocului și comunica cu „Baza Mică” adică cu o echipă situată într-unul din apartamente. După cum rezultă din convorbiri, dar și după cum am constatat că s-a întâmplat și în realitate, au fost reprize speciale mai ales spre dimineață când se declanșau acțiunile de diversiune. Așa cum rezultă și din ultima frază: „Către toate subunitățile să tragă în toate persoanele ce se apropie de ei, până se luminează”, este clar că acționau subunități militare organizate în acțiuni de diversiune și fixate în diferite puncte din oraș. Un astfel de punct l-am văzut din întâmplare, tot pe bulevardul Karl Marx colț cu strada Școlilor, la actualul bloc „Istru” aflat atunci în construcție și de unde diferiți indivizi trăgeau cu armele și făceau diferite semnale luminoase. Cei care acționau erau cetățeni români care cunoșteau bine orașul și care acționau, așa cum rezultă din înregistrare, după un plan bine regizat. Astfel de echipe au fost depistate în oraș în mai multe rânduri, iar după ce unele au fost capturate vor fi eliberate de către armată.

Păstrarea acestui document se datorează și faptului că se urmărea ca aceste convorbiri să fie atribuite celor considerați atunci ca „teroriști”, adică securiștilor și milițienilor, iar pentru un eventual proces, convorbirea reprezenta o probă clară de activitate teroristă. Din diferite motive, care ne scapă, acțiunea nu a mai fost pusă în practică, însă s-a lăsat o dovadă care să justifice existența „teroriștilor” ce au produs atâtea victime în oraș.

„Sportivii-teroriști”, așa cum rezultă și din ancheta procurorului militar Teodoru Ungureanu, au început „activitatea” în ziua de 23 decembrie pe la prânz, când au întreprins acțiuni specifice de culegere de informații din „câmpul tactic” la ordinele conducerii diviziei (U.M. 01030), care în prima fază a negat participarea lor la evenimentele din Brăila pentru ca mai apoi, după identificarea mai multor „sportivi” ce au bântuit pe străzi, să susțină că aceștia ar fi fost folosiți, doar la strângerea de informații militare, acțiuni în care ar fi acționat numai în ținută militară⁵⁵.

S-a constatat faptul real că în acele nopți de groază, grupe de sportivi dotați cu armament au mișnat prin toate locurile în care s-au tras focuri de armă, ele fiind depistate de martori pe faleza Dunării, când s-a deschis focul asupra consiliului, pe un bloc de lângă Uzina Progresul sau lângă Biserica „Sf. Constantin” și apoi la blocul „Istru” unde i-am văzut și eu. Cert este că în nici una din listele de persoane suspecte reținute și predate la unitățile militare din Brăila, nu au fost consemnate asemenea capturi.⁵⁶ De altfel, ca și la Sibiu, apare o coincidență bizară și anume că odată sosiți și cazați în unități, acești „sportivi” au fost ținuti separați de restul trupei, iar uneori martorii au afirmat că erau înarmați și posedau cunoștințe militare și abilități fizice deosebite⁵⁷.

În consecință, iată răspunsul la întrebarea: Cine a tras în noi după 22?!

Implicarea serviciilor secrete la Brăila

Și la Brăila, ca și în alte locuri din țară, constatăm existența „turiștilor” sovietici care veneau din nord, de la punctul de frontieră Albița, și se deplasau spre sud, oprindu-se și la Brăila cu autoturismele lor de tip „Lada” sau „Moskvici”⁵⁸. Erau tot aceeași tineri, atletici ce se deplasau în grupuri de câte 3-4 mașini, găsindu-se câte 3-4 persoane în fiecare autoturism. Unii se cazau pe la hoteluri, folosindu-se de legitimații false, pe nume românești, iar alții stăteau în autoturisme, prin cimitire sau pe la diferite puncte de legătură ale lor.⁵⁹ Trei dintre acești „turiști” suspecti au recurs la Brăila la sechestrarea unei familii, din cartierul Hipodrom, începând cu data de 17 decembrie 1989. Aceștia au stat până pe 19 decembrie în apartamentul acestei familii și după cum relatează aceasta, unul dintre „teroriști” pleca zilnic în oraș și când se întorcea transmitea telegrafic diferite comunicate, folosind un aparat pe care îl avea într-o servietă. Se bănuiește că transmitea informațiile la superiorii săi aflați pe teritoriul fostei U.R.S.S. Pe 19 decembrie, vor pleca în București, folosind o „Dacie break”⁶⁰.

Tot în acest sens, constatăm că și activitatea generalului Pancea Marin, detașat la Centrul Militar Județean de Ceaușescu, datorită demascării sale ca agent sovietic de către organele noastre de contrainformații, care s-a amestecat în unele evenimente și care a ținut permanent legătura cu consulul sovietic de la Constanța, consul care a oferit în mai multe rânduri sprijinul unităților militare care se aflau în zona Giurgiulești la est de Prut⁶¹.

De altfel, consulul sovietic a dat mai multe telefoane la Consiliul F.S.N. Brăila, interesându-se de evoluția situației și întrebându-ne dacă avem nevoie de vreun ajutor. Bineînțeles că noi l-am refuzat politicos.

Concluzii

Numărul relativ mare de pierderi de vieți omenești demonstrează caracterul violent al confruntărilor desfășurate pe fondul unor diversiuni cu o intensitate deosebită, cât și al defecțiunilor la nivelul comenzii și al execuției de către militari. Caracteristic pentru Garnizoana Brăilei este că aceste pierderi de vieți omenești s-au produs la mult timp după căderea regimului Ceaușescu, iar agresarea cu foc real ori simulat a aproape tuturor unităților militare, demonstrează amploarea operațiunilor. Analizând modul de transmitere al informațiilor se conchide că forțele diversioniste cunoșteau foarte bine sistemul de transmisiuni, numerele de telefon ale unităților militare și ale comandanților și aveau controlul asupra convorbirilor purtate de aceștia, ceea ce le-a permis să cunoască ordinele transmise și măsurile stabilite de organele de decizie. Bineînțeles că aceia de la D.I.A. știau totul despre colegii lor de la unitățile brăilene.

Înarmarea gărzilor patriotice, dar mai ales, distribuirea armamentului doar pe baza buletinului de identitate a reprezentat fie o greșeală, fie o diversiune intenționată

pentru a se acoperi un plan prestabilit de creare a stării de confuzie care să pună în practică diversiunile planificate.

În consecință, ca și în restul țării, și la Brăila au murit mulți oameni nevinovați, considerate ulterior pierderi „colaterale” în scopul realizării evenimentelor decembriste. Ulterior, la 22 decembrie 1994, Parlamentul României va acorda titlul de **Oraș martir al revoluției române** municipiului Brăila pentru jertfele eroice ale locuitorilor săi.

Note:

¹ Ionel Ștefan Alexandru, *Revoluția din decembrie 1989. Momentul Brăila*, Brăila, Editura Dunărea, 1998, p. 17.

² *Jurnal de sânge și foc*, în „Libertatea” din 3 aprilie 1990, Brăila, an I, nr. 45, p. 1.

³ Ionel Ștefan Alexandru, *op. cit.*, p. 17; vezi și *Remember 1989*, în „Observator” din 24 decembrie 1993, Brăila, an I, nr. 24, p. 4.

⁴ Constantin Sava, Constantin Monac, *op. cit.*, p. 201.

⁵ Ionel Ștefan Alexandru, *op. cit.*, p. 17; vezi și Teodoru Ungureanu, *Baie de sânge după încetarea Revoluției*, în „Jurnalul Național” din 01 martie 2004, p. 6.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Sergiu Nicolaescu, *op. cit.*, p. 360.

⁸ Ionel Ștefan Alexandru, *op. cit.*, p. 20.

⁹ *Ibidem*, p. 22.

¹⁰ Teodoru Ungureanu, *op. cit.*, p. 6.

¹¹ Ionel Ștefan Alexandru, *op. cit.*, p. 20.

¹² *Ibidem*, p. 25.

¹³ Teodoru Ungureanu, *op. cit.*, p. 6.

¹⁴ Ionel Ștefan Alexandru, *op. cit.*, p. 54.

¹⁵ Sergiu Nicolaescu, *op. cit.*, p. 361.

¹⁶ Constantin Sava, Constantin Monac, *op. cit.*, p. 496.

¹⁷ Valentin Raiha, *op. cit.*, p. 105.

¹⁸ Ionel Ștefan Alexandru, *op. cit.*, p. 33.

¹⁹ *Ibidem*, p. 35.

²⁰ *Ibidem*, p. 42.

²¹ Arhiva autorului, *Decembrie 1989 – Brăila. Relatarea domnului Călinescu Ovidiu*.

²² Sergiu Nicolaescu, *op. cit.*, p. 361.

²³ *Evenimentele din decembrie '89, văzute de Serviciul Român de Informații*, p. 57.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Teodoru Ungureanu, *Ca să-și scape pielea, au inventat teroriștii*, în „Jurnalul Național” din 2 noiembrie 2004, p. 6.

²⁶ *Evenimentele din decembrie '89, văzute de Serviciul Român de Informații*, p. 57.

²⁷ Teodoru Ungureanu, *op. cit.*, p. 6.

²⁸ *Ibidem*, p. 7.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Brăilenii trebuie să cunoască ordinul*, în „Libertatea” din 30 ianuarie 1990, p. 1.

³¹ Ionel Ștefan Alexandru, *op. cit.*, p. 47.

- ³² *Ibidem.*
- ³³ *Evenimentele din decembrie '89, văzute de Serviciul Român de Informații*, p. 57.
- ³⁴ Teodoru Ungureanu, *Nevinovații omorâți de "vânătorii de fantome"*, în "Jurnalul Național" din 3 noiembrie 2004, p. 6.
- ³⁵ Ionel Ștefan Alexandru, *op. cit.*, p. 53-54.
- ³⁶ *Ibidem*, p. 55 – 56.
- ³⁷ *Ibidem*, p. 59.
- ³⁸ Teodoru Ungureanu, *Moartea a coborât pe Dunăre cu șalupa*, în „Jurnalul Național” din 4 noiembrie 2004, p. 6.
- ³⁹ *Brăila. Decembrie 1989*, în „Libertatea”, Brăila, an VII din 23 decembrie 1996, nr. 1.801, p. 2.
- ⁴⁰ Teodoru Ungureanu, *op. cit.*, p. 7.
- ⁴¹ Arhiva autorului, *Decembrie 1989. Brăila – relatarea domnului maior Frantz George*.
- ⁴² Arhiva autorului, *Declarația cetățeanului Mirică Petrică*.
- ⁴³ *Adevărul despre morții Brăilei*, în „Prezent”, Brăila, din săptămâna 3-9 octombrie 1990, p. 3.
- ⁴⁴ Teodoru Ungureanu, *Nevinovații omorâți de vânătorii de fantome*, în „Jurnalul Național” din 3 noiembrie, 2004, p.7
- ⁴⁵ Arhiva autorului, *Declarația domnului Balaban Filote*.
- ⁴⁶ Teodoru Ungureanu, *op. cit.*, p. 6.
- ⁴⁷ Arhiva autorului, *Declarația soldatului Bold Daniel*.
- ⁴⁸ Arhiva autorului, *Declarația domnului Preda Nicu*.
- ⁴⁹ *Un bețiv înarmat face pe călăul*, în “Jurnalul Național” din 5 noiembrie 2004, p. 7.
- ⁵⁰ Ionel Ștefan Alexandru, *op. cit.*, p. 78.
- ⁵¹ *Acțiunea de salvare s-a terminat prost*, în “Jurnalul Național” din 5 noiembrie 2004, p. 8.
- ⁵² Ionel Ștefan Alexandru, *op. cit.*, p. 78.
- ⁵³ *Ibidem*, p. 83.
- ⁵⁴ *Evenimentele din decembrie '89, văzute de Serviciul Român de Informații*, p. 58.
- ⁵⁵ Teodoru Ungureanu, *Misterul sportivilor de la cercetare-diversiune*, în „Jurnalul Național”, 6 noiembrie 2004, p. 9.
- ⁵⁶ *Ibidem*.
- ⁵⁷ *Ibidem*.
- ⁵⁸ Sergiu Nicolaescu, *op. cit.*, p. 360.
- ⁵⁹ Constantin Sava, Constantin Monac, *op. cit.*, p. 495.
- ⁶⁰ *Ibidem*.
- ⁶¹ Ilie Stoian, *op. cit.*, p. 86.

STAREA ECONOMICO-SOCIALĂ A ROMÂNIEI LA DOUĂ DECENII DE LA REVOLUȚIA DIN 1989

Dumitru MAZILU*

Acum – la împlinirea a două decenii de la Revoluția din 1989 – o analiză a stării economico-sociale a României se impune pentru a înțelege în ce măsură așteptările poporului român, răscolat în acele Zile și Nopti de Dramatism și Speranță, s-au împlinit.

I. STAREA ECONOMICO-SOCIALĂ A ROMÂNIEI ÎN MOMENTUL DECLANȘĂRII REVOLUȚIEI

Analizele efectuate la nivel național și la nivel internațional¹ au demonstrat că economia României – deși avea un potențial remarcabil² - nu asigura condițiile unui trai decent populației, căreia i se impuneau constrângeri și suferințe pe care milioanele de români au hotărât să nu le mai suporte, declanșând Revoluția din 1989³.

1. „Revoluția – accesul de mânie al adevărului“

1.1. Victor Hugo – acel mare gânditor al Franței și al lumii – nota în 1879 că „Revoluția este accesul de mânie al adevărului“⁴ și că „Faptele îndrăznețe străfulgeră istoria și se numără printre marile lumini ce călăuzește omenirea“⁵. Marele gânditor atrăgea atenția că „Mânia poate fi smintită și absurdă; te poți supăra pe nedrept, dar nu te revolți decât atunci când ai dreptate“⁶.

1.2. Marea Enciclopedie Britanică definește Revoluția drept „o schimbare violentă a unui sistem politic“, iar Larousse precizează că revoluția este „schimbarea bruscă și violentă în structura socială și politică a unui stat“ care se produce când

---

*Profesor universitar doctor. Prim Vicepreședinte al Consiliului Frontului Salvării Naționale, constituit în Decembrie 1989

populația se revoltă „împotriva autorităților aflate la Putere“, determinând înlăturarea lor și „instaurarea unei noi Puteri“⁷.

1.3. „Fiecare pas pe care îl face omenirea – observa Heinrich Heine – *costă șuvoaie de sânge*“⁸. „Revoluțiile sunt un lucru înfricoșător, *dar tot atât de necesare ca amputările*, atunci când un membru al corpului intră în putrefacție“⁹. Revoluția se înfăptuiește atunci când oamenii nu mai pot suporta „samavolnicia și arbitriul guvernanților“, „împilarea stăpânilor“, „sărăcia și mizeria“¹⁰.

1.4. Revoluțiile – susține Crane Brinton – au loc atunci când „instrumentele de control social, mai ales armata și poliția, se destramă sau își pun devotamentul în slujba elementelor nemulțumite; sau atunci când guvernul beneficiar al puterii se dovedește incapabil să folosească instrumentele de care dispune pentru asigurarea controlului social“¹¹.

1.5. Poporul român – înfăptuind Revoluția din 1989 – a „răsturnat nu numai o dictatură, ci un sistem, punând bazele altuia nou, pe care și l-a dorit: un sistem al democrației, libertății și demnității“¹².

2. Starea economiei românești în 1989

2.1. După cum se știe, în 1989, România își achitase datoria externă. E adevărat cu prețul unor constrângeri și suferințe impuse populației, greu de imaginat astăzi¹³. La buget era peste 1 miliard de dolari, iar România avea de recuperat din Irak, din Sudan, din Libia și sin alte țări mai mult de 2 miliarde de dolari¹⁴.

2.2. România avea resurse importante de petrol și gaze naturale; de aur și argint¹⁵; avea controlul asupra monedei¹⁶ și dispunea de active cu un important potențial de creștere economică¹⁷.

2.3. Poporul român era nemulțumit că aceste bogății nu erau exploatate eficient în interesul bunăstării, unei vieți mai bune. Ei speraseră că – în urma achitării datoriei externe – vor trăi mai bine, dar cuplul dictatorial a continuat să impună restricții care deveniseră insuportabile¹⁸.

3. Puterea instaurată după Revoluție a adoptat măsurile care se impuneau pentru relansarea economiei și soluționarea problemelor sociale existente atunci?

3.1. La două decenii de la Revoluție se poate face o analiză aprofundată cu privire la opțiunile economice și sociale ale Puterii instaurate după victoria Revoluției¹⁹.

3.2. Sub presiuni – adesea concertate – din interior și din exterior din partea unor cercuri politice și de afaceri interesate, Puterea de la București, instaurată după revoluție, a adoptat măsuri nu pentru relansarea economiei și dezvoltarea comerțului, ci pentru a facilita preluarea pârghiilor economice de către societăți comerciale străine²⁰.

3.3. În anul 1990 s-a argumentat că se impune înapoierea, de urgență, a părților sociale²¹, pe care românii au fost obligați să le transfere întreprinderilor²². Și cum să

nu se bucură oamenii când statul hotărâse să le înapoieze întreaga sumă pe care o dăduseră în rate, în calitatea lor de co-proprietari ai fabricilor și uzinelor României²³. Tocmai calitatea de co-proprietari, pe care le-o statuau juridic părțile sociale, era de natură să facă imposibilă vânzarea fabricilor și uzinelor *fără acordul expres al acestor co-proprietari*²⁴.

3.4. Concomitent, a fost pregătită populația să nu se opună înstrăinării fabricilor și uzinelor țării²⁵. Această pregătire a avut două componente: **a.** una psihologică și **b.** o alta economică. Componenta psihologică a constat în lansarea sloganului „Nu ne vindem țara!”²⁶, iar componenta economică a constat în lansarea privatizării²⁷, drept soluție salvatoare pentru economia țării²⁸.

3.5. A fost susținută teza eliminării rolului statului din economie, argumentându-se că statul „este un administrator ineficient”, ceea ce – în multe privințe – se dovedise a fi adevărat. Insistența cu care s-a cerut și s-a impus „slăbirea rolului statului” în anii 1990-1995 a avut și alte scopuri. Mai întâi, se urmărea eliminarea controlului instituțiilor abilitate ale statului, așa încât cei implicați în activități care contraveneau legii în domeniul economic²⁹ să poată acționa nestingherit³⁰. În al doilea rând, prin slăbirea rolului statului s-a vizat împiedicarea pedepsirii celor care se angajaseră „în cel mai mare jaf din istoria României”³¹.

3.6. A fost lichidată industria României, lansându-se sloganul: „fabricile și uzinele țării sunt un morman de fier vechi”³². Fiind lipsite de orice sprijin din partea statului – în multe cazuri în care statul avea obligația să se implice –, mai multe uzine și fabrici au fost falimentate chiar de cei care le conduceau prin intermediul unor „firme căpușe”³³.

3.7. În numele „privatizării” au fost înstrăinate cele mai rentabile active³⁴. Multe din fabricile și uzinele țării au fost preluate de firme străine pentru a elimina un concurent³⁵. Multe din activele României au fost „privatizate” pentru ca să fie gestionate mai bine. Considerând că – din punct de vedere economic o asemenea opțiune este greșită – colegul meu din Suedia la Comisia Națiunilor Unite pentru Drept Comercial Internațional³⁶ punea întrebarea: „În cazul în care fabrica sau uzina al căror proprietar sunt se dovedesc nerentabile pentru că managementul este defectuos, le vând sau angajezi manageri capabili, chiar dacă ar trebui să-i plătesc cu salarii mai mari?”³⁷.

3.8. Au fost înstrăinate resursele naturale ale țării: petrolul și gazele naturale au fost făcute, aproape cadou, austriecilor în 2004³⁸; resursele din Marea Neagră au fost făcute cadou firmei Sterling Resources, pe baza contractului aprobat de guvernul României la 12 noiembrie 2008³⁹; aurul și argintul țării a fost încredințat spre exploatare firmei canadiene „Gold Corporation”⁴⁰.

3.9. În loc să se transforme cooperativele agricole în ferme agricole – cum a procedat Ungaria⁴¹ - făcându-i pe fermierii acționari, s-a cedat presiunilor, ajungându-se la distrugerea acestor mari unități agricole⁴², transformându-se agricultura României într-una de subzistență⁴³.

3.10. Băncile naționale au fost preluate de bănci străine, astfel încât în România operează, în prezent, 43 de bănci străine, în condițiile în care există 45 de bănci. Mecanismele folosite au inclus trei operațiuni: *a.* falimentarea băncilor naționale, prin procedura clasică⁴⁴; *b.* vânzarea altor bănci sau mai exact, punerea lor la dispoziția unei bănci străine, printr-o tranzacție total dezavantajoasă pentru Partea Română⁴⁵; *c.* aprobarea unor filiale ale băncilor străine în România⁴⁶.

II. STAREA ECONOMICO-SOCIALĂ A ROMÂNIEI LA DOUĂ DECENII DE LA REVOLUȚIE

Cercetările efectuate de specialiști atrag atenția asupra unor fenomene îngrijorătoare privind starea economiei românești la două decenii de la Revoluție⁴⁷. Cercetările subliniază că aceste fenomene își au cauzele în deciziile economice discutabile și în opțiunile economice și comerciale din anii post-revoluționari⁴⁸.

1. Transformarea țării într-o piață atractivă de desfacere pentru produsele societăților comerciale străine

1.1. România este a șaptea piață – ca mărime și ca putere de absorbție – a produselor societăților comerciale străine, la nivelul Uniunii Europene⁴⁹.

1.2. Transformarea României – într-o piață de desfacere pentru produsele societăților comerciale străine – a parcurs trei etape: *a.* mai întâi, au fost slăbite focarele de producție naționale⁵⁰; *b.* în al doilea rând, au fost aduse pe piața românească produse străine la un preț mai mic decât prețul produselor românești⁵¹; *c.* în etapa următoare au dictat prețurile care le-au adus profiturile scontate⁵².

1.3. Dacă în anii 1990-1993, ponderea produselor românești pe piață era de 90-92 la sută, în anii 2000-2004 scăzuse la 70 la sută, pentru ca – în anii 2008-2009 – să fi cunoscut o scădere abruptă, la 30 la sută⁵³.

2. Forța de muncă ieftină – un motiv recunoscut de societățile comerciale străine care au optat să se stabilească în România

2.1. Societățile comerciale – și în primul rând cele multinaționale, preocupate să obțină profituri maxime⁵⁴ - caută acele locații care să le permită angajarea lucrătorilor la cele mai scăzute retribuții⁵⁵.

2.2. Un Raportor Special al Națiunilor Unite pentru Dreptul la hrană a publicat în anul 2005⁵⁶ o analiză în care demonstrează că societățile transcontinentale și-au făcut o practică din relocarea sucursalelor și filialelor lor în țări în care forța de muncă este ieftină⁵⁷.

2.3. România post-revoluționară s-a dovedit a fi atractivă – și din punctul de vedere al prețului scăzut al forței de muncă⁵⁸. Amintim, în acest sens, interesul unor companii comerciale importante, precum Renault; Ford; Nokia etc. care au optat să vină în România și pentru că obțineau profituri și ca urmare a prețului forței de muncă⁵⁹.

3. Date îngrijorătoare din partea Institutului Național de Statistică

3.1. La mijlocul lunii august 2009, Institutul Național de Statistică a estimat o scădere a Produsului Intern Brut cu 7,6 la sută, în primele șase luni ale anului 2009, față de aceeași perioadă a anului 2008⁶⁰.

3.2. Datele statistice sunt îngrijorătoare în aproape toate sectoarele economiei: în industrie; în construcții; în domeniul serviciilor; în comerțul exterior etc.⁶¹

3.3. Fondul Monetar Internațional a apreciat că România va înregistra în anul 2009 o scădere economică de 8-8,5%, adică dublu față de estimările de 4,1% din luna martie 2009⁶². În trimestrul doi – ajungându-se la o scădere de 8,8% din produsul Intern Brut, România a înregistrat al patrulea declin din Uniunea Europeană⁶³.

3.4. De asemenea, pe primele șase luni ale anului s-au înregistrat scăderi dramatice pe piața de capital⁶⁴. Valoarea de piață a acțiunilor⁶⁵ a scăzut cu 49 la sută, de la 110,4 miliarde de lei⁶⁶ la 56,2 miliarde de lei⁶⁷. Sunt, cu toate aceste evoluții îngrijorătoare, unele semne de revenire a Bursei de la București⁶⁸.

3.5. Scăderile abrupte din economie au fost reflectate și într-o reducere accentuată a încasărilor la buget⁶⁹. S-a ajuns la situația gravă că statul întâmpină mari dificultăți în achitarea pensiilor și a salariilor⁷⁰.

III. CE MĂSURI AR TREBUI ÎNTREPRINSE PENTRU ÎNSĂNĂTOȘIREA CONOMIEI ȘI ASIGURAREA UNUI NIVEL DE TRAI DECENT POPULAȚIEI ROMÂNIEI

Pentru ca să se ajungă la o însănătoșire a economiei și la relansarea comerțului României se impun măsuri realiste⁷¹, care să urmărească eliminarea cauzelor scăderii economice, depășindu-se tendința de cantonare a evaluărilor numai în zona efectelor⁷².

1. Stoparea înstrăinării resurselor și activelor de care mai dispune România; stoparea tranzacțiilor comerciale dezastruoase

1.1. Este indiscutabil o măsură prioritară stoparea înstrăinării resurselor de care mai dispune România, acum la două decenii de la Revoluție. Este vorba de aurul și argintul Apusenilor⁷³; este vorba de petrolul și gazele naturale din Marea Neagră⁷⁴; este vorba despre menținerea CEC-ului în proprietatea statului român⁷⁵.

1.2. Se impune stoparea tranzacțiilor comerciale dezastruoase, încheiate cu firme străine. Un exemplu mai mult decât îngrijorător îl reprezintă contractul încheiat cu firma Bechtel. Derularea contractului demonstrează existența unor clauze care impun beneficiarului român condiții inacceptabile⁷⁶. Firma a cerut beneficiarului român: **a.** să-și achite nota de plată în funcție de cantitate și nu de calitate⁷⁷; **b.** să accepte ca basculantele să circule pe orice drum de acces, iar costurile stricăciunilor să le suporte Partea română⁷⁸; **c.** să nu se împotrivescă angajării unor lucrători și din alte țări⁷⁹.

1.3. Să fie renegociat contractul încheiat cu firma Sterling Resources, așa încât resursele de petrol și gaze naturale din Marea Neagră să nu fie exploatate în dezavantajul Părții române⁸⁰. Prin acest contract – încheiat în condiții discutabile – sunt stipulate clauze prin care se încalcă grav drepturile Părții române⁸¹, atât prin partajarea eliminată, cât și prin redevență⁸².

2. Agricultura – prioritate națională

2.1. Dincolo de declarații⁸³, agricultura României trebuie tratată – prin măsuri efective – ca o prioritate națională⁸⁴.

2.2. Trebuie încurajată asocierea fermierilor pentru a face față cu succes competiției acerbe de pe piață⁸⁵.

2.3. Se impun măsuri prin care fermierii să-și poată desface direct produsele pe piață, eliminându-se, pe cât posibil, intermediarii⁸⁶.

3. Transparența tranzacțiilor – o obligație care trebuie impusă pentru informarea corectă a populației

3.1. Se impune interzicerea secretizării tranzacțiilor comerciale, așa încât populația să fie informată corect cu privire la modul în care a fost înstrăinat un bun din averea publică⁸⁷.

3.2. Să se interzică scutirea de taxe și impozite a societăților comerciale care achiziționează active din România⁸⁸.

3.3. Să se pună capăt hemoragiei de venit național, care a luat proporții îngrijorătoare.

3.4. Să se stopeze transferul obligatoriu la bănci străine – prin Pilonul II – a pensiilor private obligatorii⁸⁹. Este timpul să se reanalizeze măsura legislativă prin care tinerii sub 35 de ani au fost obligați să contribuie la pensiile private, pentru că – în 30-35 de ani – când vor ieși acești tineri la pensie, băncile private cărora li s-au dat aceste sume uriașe, s-ar putea să fi dispărut de pe piață⁹⁰.

3.5. Este timpul ca îndatorarea țării la băncile comerciale străine să înceteze⁹¹. Statul ar trebui să revină la vânzarea titlurilor de stat populației României, iar dobânzile de 11% să nu mai fie făcute cadou băncilor străine, ci să fie acordate românilor⁹². Îndatorarea României la Fondul Monetar Internațional, la Banca Mondială, la Uniunea Europeană este o opțiune cu serioase consecințe asupra economiei țării pentru mulți ani în viitor⁹³.

*
*   *
*

În condițiile în care, la două decenii de la Revoluție – cei care guvernează țara, fără să ne întrebe – au transferat 83 la sută din economie societăților comerciale străine, ar trebui să-și îndeplinească atribuțiile de gestiune publică⁹⁴, în așa fel încât hemoragia de venit național să fie redusă la maximum, iar pierderile, consecințele acestei hemoragii, să nu fie transferate, exclusiv, pe spinarea populației⁹⁵.

Analiza efectuată confirmă, încă odată, concluzia că „*Revoluțiile le concep idealistii, le înfăptuiesc luptătorii și le valorifică profitorii!*“

Note:

¹ Dumitru Mazilu, *Hunger, cold and fear in the service of subjugation of man*, Report on Human Rights and Youth. A special view on the Romanian Case, Commission on Human Rights, Sub-Commission on Prevention of Discrimination and protection of Minorities, Forty-first Session, Item 15(b) of the Agenda, E/CN.4/Sub.2/1989/41, Add. 1, 10 July 1989, paragraphs 88-97.

² Prin resursele naturale de care dispunea și prin resursele umane, ca urmare a unei temeinice pregătiri profesionale.

³ În anii 1970-1980 se acumulase „o stare de dezaprobare mocnită a populației“, căreia i se ceruse prea mult pentru ca țara să plătească integral datoria externă, contractată de guvernanți.

⁴ Victor Hugo, *Pedepsele*, Paris, 1879, p. 19. Victor Hugo s-a născut în 1802 și a încetat din viață în 1885. A fost una din cele mai scilipitoare minți ale umanității lăsând asemenea capodopere cum sunt: „Mizerabilii“; „Notre Dame de Paris“; „Pedepsele“; „Orientalele“ etc.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Le Petit Larousse*, Dictionaire Encyclopedique, Paris, 1993, p. 889. Sunt citate, spre exemplificare, „Revoluția franceză din 1789“ și „Revoluția de la 1848“.

⁸ Heinrich Heine s-a născut în anul 1797 și a încetat din viață în anul 1856. A fost un mare poet liric și democrat revoluționar german. Între operele sale, un loc important revine „Confesiunilor“, publicate în 1854, cu doi ani înainte de moarte, în care sunt sintetizate câteva momente de referință din viața poporului german, cu care se identifică. Referindu-se la scopul Revoluției, acest mare gânditor îl consideră „recăștigarea dreptului la viață“. Viața – nota dânsul – „nu este nici scop, nici mijloc, viața este un drept“.

⁹ Heinrich Heine – argumentând astfel necesitatea Revoluției – dezvoltă una din tezele fundamentale ale lui Marcus Tullius Cicero (106-43 î.e.n.) care în opera sa „De Officiis“ (Despre îndatoriri) condamnă cu fermitate Tirania, pe care popoarele nu o suportă. Popoarele vor ca tiranii să piară, căci „după cum un membru se amputează dacă a început să fie lipsit de sânge și de viață, devenind vătămător celorlalte părți ale corpului, tot așa trebuie să izolăm de corpul comun al umanității această sălbăcie și grozăvie a unei fiare cu chip de om“. Cicero demonstrează dreptul la orice acțiuni împotriva tiranilor.

¹⁰ Sunt evoluții extrem de grave în viața unei Comunități, care determină Revolta și acțiunea lor unită împotriva împilatorilor.

¹¹ Crane Brinton, *Anatomy of revolution*, W.W. Norton and Company, New York, 1938, p. 248. A se vedea și James C. Davies, *The Circumstances and Causes of Revolution: a Review*, in „Journal of Conflict Resolution“, XI, June 1967; Lyford P. Edwards, *The natural History of revolution*, University of Chicago Press, Chicago, 1927; George petee, *The Process of Revolution*, Harper and Brothers, New York, 1938.

¹² Dumitru Mazilu, *Proclamația Revoluției Române*, Ediția a IV-a, Editura Lumina Lex, București, 2008, p. 12.

¹³ În condițiile în care mecanismele democratice – funcționând eficient – împiedică adoptarea unor măsuri prin care se încalcă drepturi și libertăți care ar pune în cauză viața ființei umane.

¹⁴ Care ar fi putut fi folosiți cu inteligență pentru relansarea economiei.

¹⁵ În munții Apuseni, la Roșia Montană, se află cel mai mare zăcământ de aur și argint din Europa: 10,6 milioane uncii de aur; 52,3 milioane uncii de argint.

¹⁶ Ceea ce permitea controlului proceselor economice.

¹⁷ Multe din fabricile și uzinele țării – construite în decenii de eforturi ale poporului român înaintea Revoluției – prin rețehnologizare ar fi putut deveni rentabile.

¹⁸ Se știe că eforturile populației pentru plata integrală a datoriei externe au fost, uneori, peste puterea de rezistență normală a multor segmente ale Comunității.

¹⁹ Unele din opțiunile noii Puteri au fost determinate de presiuni din interior și, nu de puține ori, din exterior.

²⁰ Acest proces a implicat mai multe personalități influente din economia României și chiar a unor grupuri de presiune interesate în derularea într-un anumit sens a activităților economice și comerciale.

²¹ Este lesne de interes că românii s-au bucurat să primească îndărăt sumele pe care fuseseră constrânși să le transfere întreprinderilor, fabricilor și uzinelor care întâmpinau în anii '70-'80 dificultăți, în condițiile în care rețehnologizarea lor fusese sistată pentru a se face economiile impuse de plata datoriei externe.

²² Măsura adoptată în 1990 a fost prezentată populației ca o reparație ce se cerea făcută pentru eliminarea uneia din constrângerile economice și financiare impuse de dictatură.

²³ Puțină lume a înțeles în 1990 că înapoierea părților sociale – dincolo de sloganul lansat că se face dreptate oamenilor, care fuseseră constrânși să contribuie din veniturile lor modeste pe care le primeau la consolidarea întreprinderilor – reprezenta măsura prioritară din punct de vedere juridic pentru ca fabrica sau uzina respectivă să poată fi înstrăinată.

²⁴ Atunci, în starea de confuzie din 1990, nu s-a pomenit nimic despre scopul *real* al înapoierii părților sociale. Mulți români au rămas cu impresia că a fost un act de dreptate, fără să-și imagineze consecințele economice ale acestei măsuri juridice.

²⁵ Teza fundamentală a vizat asigurarea performanței, rentabilității acestor active.

²⁶ Slogan prezentat ironic în anii 1990-1993, susținându-se că cei care se opun înstrăinării activelor țării au o viziune înapoiată și că ei nu înțeleg că „o țară nu se poate vinde“. Mai târziu, în anii 2000-2001 – când au înțeles în ce capcană au fost atrași – au constatat că „țara nu a fost vândută“, ci „a fost făcută cadou!“.

²⁷ Privatizarea a fost cea mai vehiculată componentă a noii limbi de lemn, alături de restructurare și de reformă. Privatizarea – în realitate – reprezintă o vânzare, o înstrăinare,

iar restructurarea înseamnă concedierea oamenilor, pe când reforma încearcă să explice toate măsurile luate de putere, care adaugă noi constrângeri unor segmente importante ale populației.

²⁸ Dovedindu-se, în fapt, calea cea mai eficientă de trecere a averii naționale în mâinile câtorva persoane sau grupuri de interese.

²⁹ Prin preluarea agresivă a celor mai rentabile active economice.

³⁰ Profitând de iuțeala lor de mână și nebăgarea de seamă a celor mai mulți români.

³¹ Dumitru Mazilu, *Cel mai mare jaf din istoria României*, în „Proclamația Revoluției Române”, Ediția a IV-a, Editura Lumina Lex, București, 2008, pp. IV și urm.

³² În anii 1991-2001 – mai ales pe calea decapitalizării întreprinderilor – au fost aduse, în cele mai multe cazuri – în stare de faliment.

³³ Care prosperau pe seama uzinei sau fabricii, căreia acești manageri erau obligați să le asigure funcționarea normală. A fost o operațiune care – mai ales în anii 1993-1999 – luase proporții îngrijorătoare, iar instituțiile abilitate n-au intervenit.

³⁴ Încălcându-se regula potrivit căreia „un activ, fabrică, uzină etc. se privatizează atunci când are anumite dificultăți, așa încât, prin privatizare să redevină rentabil”.

³⁵ Exemplul cel mai cunoscut îl constituie preluarea – pe o sumă modică: 500.000 de dolari – a uneia din cele mai importante uzine metalurgice din România IMGB de către Compania Kverner din Norvegia.

³⁶ În anul 1998, când am avut șansa să dețin președinția acestei Comisii.

³⁷ „A le vinde – atrăgea atenția colegul meu suedez – înseamnă să devin mai sărac, să renunț la un bun de valoare al cărui proprietar sunt, ceea ce demonstrează sau incapacitate economică, sau existența unor interese ascunse, care, dacă activele sunt ale statului, înseamnă acte de corupție, generate de comisioane substanțiale.

³⁸ Wilfried Lang, *Afacerea Petrom-OMV – pierderi de câteva miliarde EURO pentru statul român*, în „Adevărul” din 26 aprilie 2006.

³⁹ Înstrăinarea resurselor de petrol și gaze naturale din Marea Neagră s-a făcut înainte ca la Haga, Curtea Internațională de Justiție să fi pronunțat Decizia în procesul privind delimitarea spațiilor maritime din Marea Neagră cu Ucraina. Decizia a fost pronunțată la 3 februarie 2009.

⁴⁰ Dumitru Mazilu, *Licența de exploatare – dată de Guvernul României în 1999*, în „Dreptul Comunitar al mediului”, Ediția a III-a, Editura Lumina Lex, București, 2008, pp. 233 și urm.; A se vedea și Alexandru Boariu, *Operațiunea „Aurul din Apuseni”*, în „Jurnalul Național” din 7 august 2009.

⁴¹ Menținând marile exploatari agricole, care pot obține producții mari și pot face față concurenței.

⁴² Încercându-se – în zilele noastre – constituirea unor „asociații libere de producători agricoli”, în vederea exploatarei rentabile a terenurilor agricole și creșterii animalelor.

⁴³ Ca urmare a fărâmițării suprafețelor agricole în întreaga țară.

⁴⁴ Într-o gazetă de provincie era publicat un comentariu privind „bonitatea îndoielnică” a băncii respective, care ar fi intrat în incapacitate de plăți către clienți. A doua zi un ziar central reproducea știrea, iar – în seara aceleiași zile – știrea era transmisă la un post de televiziune cu mare audiență. În ziua următoare, zecile de mii de clienți ai băncii se buluceau la bancă să-și retragă economiile. Banca dădea faliment...

⁴⁵ A se vedea tranzacția prin care a fost înstrăinată Banca Agricolă.

⁴⁶ Numărul lor a crescut cu rapiditate, iar operațiunile derulate în România s-au făcut – și continuă să se facă – pe baza instrucțiunilor „băncilor mamă” ale căror interese nu coincid, adesea, cu interesele economice și comerciale ale României.

⁴⁷ Încercarea unor „analști” de a pune evoluțiile negative din economia românească – exclusiv pe seama crizei economico-financiare globale - nu exprimă realitatea. Aceste evoluții erau previzibile cu mai mulți ani în urmă, când această criză nu se declanșase.

⁴⁸ Care nu s-au concentrat – așa cum ar fi trebuit – pe relansarea economiei și dezvoltarea schimburilor comerciale, cu accentul convenit pe exporturi.

⁴⁹ Interesul societăților comerciale străine să pătrundă – și mai ales să se mențină pe această piață – este enorm.

⁵⁰ Pe două căi: **a.** eliminarea sprijinului de care aveau nevoie din partea statului; **b.** perceperea unor taxe și impozite cărora, multe unități productive, nu le-au făcut față.

⁵¹ La intrarea pe piață s-a procedat prin mecanismul economic cunoscut: **a.** în prima perioadă au practicat prețuri atractive, determinând clienții să nu mai cumpere produsele românești, care erau mai scumpe; **b.** după ce societățile românești au fost aduse în stare de faliment, societățile comerciale străine au revenit la prețurile ridicate ale produselor. Concurrentul național fusese eliminat...

⁵² Ca urmare a faptului că reușiseră să cucerească piața, având controlul asupra cererii și ofertei.

⁵³ Este indiscutabil că guvernării țării n-au întreprins măsurile care se impuneau pentru a nu se ajunge în această situație catastrofală.

⁵⁴ Clive M. Schmitthoff – unul din cei mai reputați analști ai Comerțului mondial – atrăgea atenția că activitatea societăților comerciale este guvernată de 3 legi: **a.** legea profitului; **b.** legea profitului; **c.** legea profitului.

⁵⁵ În condițiile în care în țările industrializate – ca urmare a unei activități eficiente a sindicatelor – lucrătorii au obținut „dreptul la o retribuție corespunzătoare performanței lor”.

⁵⁶ Jean Ziegler, *L'Empire de la Honte*, Librairie Arthème Fayard, 2005; în românește, Editura Antet XX Press, 2006.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 28 și urm.

⁵⁸ La 25 aprilie 2005, Președintele României – venind de la semnarea Tratatului de aderare a țării la Uniunea Europeană – a declarat: „Aderarea este un proces în care sunt interesate și țările dezvoltate din Europa. Noi le oferim o importantă piață de desfacere a produselor lor și o forță de muncă ieftină, dar calificată”, București, 25 aprilie 2005.

⁵⁹ Relocarea Companiei Nokia din Germania, de la Bohum, a provocat o vie nemulțumire în Germania, ca urmare a pierderii multor locuri de muncă.

⁶⁰ Economia și-a adâncit scăderea în al doilea trimestru la 8,8%, comparativ cu perioada similară din anul 2008.

⁶¹ Guvernării pun aceste evoluții îngrijorătoare, aproape exclusiv, pe seama crizei economico-financiare.

⁶² Analizele subliniază că principala cauză o reprezintă scăderea cererii, piața nemaifiind capabilă să absoarbă produsele, iar companiile sunt obligate să-și reducă producția și să trimită oamenii în șomaj.

⁶³ Comparația este făcută pe baza evaluărilor EUROSTAT-ului, care a adus la cunoștință că, potrivit datelor centralizate, scăderea a fost de 4,8% la nivelul a 17 state europene.

⁶⁴ Explicația pe care o dau analiștii este că bursa a reacționat înainte ca recesiunea să fi ajuns în România. Așa se explică faptul că „acțiunile listate au ajuns la jumătatea valorii înregistrate la sfârșitul lunii iunie 2008“.

⁶⁵ Capitalizarea bursieră.

⁶⁶ Ceea ce reprezintă 30,2 miliarde de EURO.

⁶⁷ Reprezentând 13,36 miliarde de EURO.

⁶⁸ Este vorba de estimările făcute de specialiști.

⁶⁹ De la o lună la alta – în primul semestru al anului 2009 – aceste încasări au scăzut neobișnuit de mult.

⁷⁰ Pentru a achita pensiile și salariile, s-au contractat împrumuturi de la băncile comerciale – în primele șase luni ale anului 2009 – însumând 8 miliarde de EURO.

⁷¹ Este greu de crezut că prin asemenea măsuri care vizează reducerea salariilor sau prin concedii fără plată, economia se va însănătoși.

⁷² A ne opri numai la corecturi în zona efectelor, va fi greu de crezut că gravele probleme din economie vor fi eliminate.

⁷³ Când România dispune de cel mai mare zăcământ de aur și argint din Europa – 10,6 milioane uncii de aur; 52,3 milioane uncii de argint – este greu de înțeles decizia din 1999 a Guvernului prin care s-a dat licența de exploatare unei firme străine. Ceea ce îngrijorează și mai mult este acceptarea unei Reclame comerciale agresive pentru „Gold Corporation“ care pune în pericol, prin cianurile folosite – 250.000 de tone – sănătatea și viața oamenilor, a animalelor și plantelor.

⁷⁴ Estimate la 70 miliarde m³ gaze naturale și la 12 milioane tone petrol.

⁷⁵ Insistența unor guvernanți de a înstrăina și CEC-ul – ultima ancoră națională în sistemul bancar (având în vedere că EXIMBANK are un statut special) – este un act de o gravitate deosebită, atât pe plan economic, cât și social. Se știe că CEC-ul a fost instituit în 1864 de domnitorul Alexandru Ioan Cuza, cu garanția statului, fiind o Casă de Economii și Consemnațiuni pentru oamenii cu venituri modeste.

⁷⁶ Partea română a încheiat contracte pentru construcția de autostrăzi la prețuri nemaifântălnite în lume: 17 milioane EURO km de autostradă, pe când pentru cele mai dificile trasee, în celelalte țări, se plătesc cel mult 7 milioane EURO.

⁷⁷ Toate recepțiile de până acum au dezlănțuit grave deficiențe privind calitatea lucrărilor efectuate până în prezent.

⁷⁸ Basculantele Bechtel au 19-20 tone, iar drumurile din zonă rezistă la 7-8 tone.

⁷⁹ Mai ales din Turcia, cărora le acordă o retribuție mult mai mare decât românilor.

⁸⁰ A se vedea *Hotărârea Guvernului României din 12 noiembrie 2008*.

⁸¹ În condițiile în care resursele sunt ale României.

⁸² Partajarea resurselor, potrivit regulilor general admise, se face 55% statului care este proprietarul resurselor și 45% celui care le exploatează. Redevența este, de regulă, de 45-65%, iar prin acest contract s-a stipulat o redevență de 3,5-13%.

⁸³ Adesea corecte și încurajatoare, cum sunt cele ale Șefului statului din luna august 2009.

⁸⁴ Afirmația că agricultura României ar putea hrăni 80 milioane de oameni, implică depășirea statutului ei de „agricultură de subzistență“.

⁸⁵ Experiența demonstrează că fermierii pot obține rezultate palpabile numai în mari ferme agricole. Asociațiile libere de fermieri trebuie susținute și sprijinite de autorități.

⁸⁶ S-a constatat că „samsarii“ dijmuesc munca fermierilor. Desfacerea produselor în magazine proprii trebuie încurajată.

⁸⁷ Clauza de confidențialitate s-a constatat că urmărește să ascundă clauze care încalcă drepturile românilor, motiv pentru care se evită publicarea lor.

⁸⁸ Este vorba de sume deosebit de mari. Adesea scutirile de la plata impozitelor și taxelor se face pe ani de zile.

⁸⁹ Slovacia a adoptat această măsură. Economia la bugetul de pensii s-ar ridica, în România, prin această măsură, la cel puțin 3 miliarde de EURO.

⁹⁰ Numai în perioada septembrie 2008-iulie 2009 – 82.000 de bănci comerciale din toată lumea au dat faliment. Evident, este un moment de criză, dar și în ani obișnuiți, multe bănci dau faliment.

⁹¹ Numai în prima jumătate a anului 2009, statul a împrumutat de la băncile comerciale peste 8 miliarde EURO, cu o dobândă de 11%.

⁹² O asemenea măsură ar fi în interes național, pe care mulți politicieni îl clamează, dar, în practică, apără și promovează alte interese.

⁹³ Datoria externă – pe termen mediu și lung a României la șase luni a fost de 57,237 de miliarde EURO, reprezentând 75,8 la sută.

⁹⁴ Atribuții pe care Guvernul țării le deține.

⁹⁵ Constatăm cu îngrijorare că multinaționalele, instalate în România – în cele două decenii care au trecut de la Revoluție – *gestionează profiturile*, iar guvernării sunt obligați să gestioneze *pierderile*.

EROI MARTIRI AI REVOLUȚIEI ROMÂNE DIN DECEMBRIE 1989 (partea a III-a)

Sebastian RUSU*

Anul 1989 este văzut ca fiind un moment de cumpănă pentru istoria recentă, el reprezentând anul în care rivalitatea devenită deja clasică dintre Statele Unite ale Americii și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste a luat sfârșit. Cele două superputeri au fost liderii sistemelor care au guvernat întreaga epocă postbelică, acestea punând în opoziție două lumi total diferite, una democratică și capitalistă, iar cealaltă, dictatorială, planificată și dominată de o „societate fără clase”, în care se dorea „binele” tuturor. Cu alte cuvinte, lumea postbelică a avut să fie una bipolară, dominată de un conflict, la nivel ideologic în primul rând, și în cadrul căruia, Uniunea Sovietică reprezenta statul în care gloria Conducătorului atingea cote maxime, planurile cincinale constituiau principala politică economică a țării și defaimarea adusă Papei sau injuriile la adresa americanilor, erau lucruri absolut firești și corecte. De altfel, putem vorbi acum de o societate și o cultură în care orice schimbare era imposibilă¹, chiar dacă în interiorul lagărului socialist se susținea că Uniunea întruchipează „lumina răsăritului” și binele absolut. Mai mult, în concepția sovieticilor, Uniunea era singurul stat pașnic din lume și dacă se înarma, o făcea doar pentru a se apăra de Occidentul ofensiv iar, Statele Unite erau privite de către membrii Pactului de la Varșovia (1955) drept puterea distrugătoare, capitalistă și democratică, care dorea sărăcirea lumii și care era pregătită „să înghită” oricând întreaga Lume. Totuși, acest conflict a rămas unul latent, de natură ideologică, iar cele două puteri au fost condamnate a nu se putea agresa reciproc decât cu riscul dispariției vieții de pe Pământ.²

Evenimentele anului 1989 au surprins atât opinia publică, cât și oamenii politici. Alois Mock, ministrul de Externe al Austriei, cel care la 27 iulie 1989, împreună cu omologul său maghiar, Horn Gyula, tăiau gardul ce despărțea cele două țări și implicit Europa, spunea la finele anului că evenimentele ce au avut loc „*au întrecut cele mai*

---

*Cercetător IRRD

îndrăznețe vise și așteptări”.³ Mai mult, cancelarul Helmut Kohl declara la Varșovia, la 9 noiembrie 1989, că el nu va mai trăi să vadă reunificarea celor două state germane.⁴ Coincidența sau ironia sorții a făcut ca Zidul Berlinului să cadă exact în acea seară.

Istoricii au încercat să găsească răspunsuri pentru evenimentele anului 1989 și mai ales pentru rapiditatea cu care acestea s-au petrecut. Ce a făcut ca acel sistem, de care înșiși sovieticii erau atât de siguri (în 1948, Stalin afirma că „*noi nu vom pleca niciodată din Germania!*”)⁵, să se prăbușească atât de brusc și irevocabil? Răspunsul este unul singur. Acel sistem era mult prea deficitar pentru a funcționa, iar Marea Uniune conținea proprii germeni ai distrugerii, după cum afirma G. Kennan. Însuși conducătorul sovietic M. Gorbaciov, venit la putere în 1985 și-a dat seama că acel sistem orwellian trebuie reformat pentru a mai putea supraviețui. Și nu era singurul care credea lucrul acesta. Georgianul M. Edouard Chevarnadze i s-a adresat lui Gorbaciov, susținând că „*Totul este putred. Totul trebuie schimbat!*”⁶ Mai mult, Nikolai Rijkov, Primul Ministru sovietic din timpul lui Gorbaciov, ne oferă un tablou complet asupra situației Uniunii. „*Atmosfera în țară era irespirabilă...totul era blocat: nivelul de viață, construcția de locuințe, de magazine, de parcuri pentru copii sau școli...Însă cel mai rău lucru era climatul moral!*”⁷

Mulți istorici îl consideră pe Gorbaciov drept lichidatorul U.R.S.S.-ului. Personal, cred că acesta era doar naiv, în primul rând pentru că el a sperat întotdeauna la o reformare a acelui sistem bolnăvicios și a crezut într-o pașnică reconciliere cu Vestul, fără niciun fel de consecințe asupra statului pe care îl conducea, într-un moment în care era clar că cele două superputeri nu mai puteau coexista. Mai mult, Gorbaciov și-a exprimat dorința de reconciliere într-un discurs la Londra, subliniind că poporul pe care îl conducea, tocmai și-a regăsit demnitatea. „*Europa este casa noastră comună. Casa, nu teatrul de operațiuni militare!*”⁸

Așa cum timpul a dovedit-o, sistemul centralizat- planificat al Uniunii Sovietice nu mai putea fi reformat, cu atât mai puțin într-o perioadă în care „Fratele cel Mare” începuse să piardă controlul asupra semnăturilor Tratatului de la Varșovia.

Ruperea gardului dintre Austria și Ungaria(iulie 1989) a fost urmată de un lanț de evenimente: începutul imigrării în masă a germanilor din est (RDG) în vest (RFG); căderea Zidului Berlinului la 9 noiembrie; instalarea unui guvern democratic la Praga; evenimentele sângeroase din România (decembrie), precum și alegerea unui președinte democratic în Cehoslovacia la sfârșitul lui decembrie 1989, Václav Havel.U.R.S.S.-ul a reușit să supraviețuiască până la sfârșitul lui 1991, când superputerea de altădată a devenit istorie, însă momentul destrămării sale era oarecum așteptat după pierderea Europei Centrale și de Est.

Astfel, lumea postdecembristă 1989 avea să fie confruntată cu o nouă serie de probleme. După mai bine de patru decenii, celebra Cortină de Fier căzuse, lăsând în urmă două concepții și două modalități de a trăi aflate la poluri opuse, problemă agravată de reticența occidentalilor față de răsăriteni, aceștia din urmă pretinzând egalitate și drept de aderare la organizațiile la care până atunci nici nu sperau a visa. Mai mult, o

dată cu destrămarea Uniunii Sovietice, se pune problema viitorului NATO (înființat în 1949, pentru a apăra democrația), dar și cel al Uniunii Europene. Collin Powell declara imediat după încheierea bulversărilor anului 1989: „*Dumnezeule, am rămas fără nimic. Nu-i mai avem ca adversari decât pe Fidel Castro și Kim Ir Sen.*”⁹

În România, revoluția a cunoscut forma sa cea mai violentă, datorită faptului că regimul politic al lui Nicolae Ceaușescu nu a îngăduit formarea „unei echipe de schimb” în partid. Înlăturarea regimului dictatorial a fost rezultatul unei ample acțiuni populare, al ridicării împotriva regimului a sute de mii de oameni care au ieșit în stradă, au înfruntat represiunea forțelor de ordine și au luat cu asalt instituțiile politice și de stat.¹⁰ Practic, revoluția din decembrie 1989 a fost înainte de toate, o revoluție a tineretului, care a ales să plătească cu sânge prețul mult doritei libertăți, în fața ploii de gloanțe și a TAB-urilor forțelor de represiune ale unui regim dictatorial care își dădea ultima răsuflare în acel decembrie 1989 însângerat.

Mărturie stau astăzi cimitirile martirilor noștri pline de tineri care au ales să se jertfească pentru ca noi să ne bucurăm de libertate. Practic, martirii lui decembrie 1989 au construit identitatea națiunii noastre în epoca tranziției la democrație. Ei servesc începând cu modernitatea demersului de conturare al solidarității constituite pe sentimentul sacrificiilor care s-au săvârșit sau urmează să se petreacă.¹² Coroborând documentele aflate în arhiva IRRD cu privire la victimele căzute în decembrie 1989, cu numeroase surse scrise și de internet, prezentăm astăzi partea a treia a cercetării noastre cu privire la eroii martiri. Acest ultim material încheie o cercetare începută în urmă cu aproximativ un an dar poate deschide și alte piste întrucât numărul eroilor căzuți nu este foarte clar întrucât oficial a fost vehiculată cifra de 1104 iar noi am găsit 900 în sursele cercetate. Practic, noi am realizat o statistică pe întreaga țară însă cercetarea rămâne deschisă întrucât nu am avut acces la documentele revoluției române aflate la Parchetul Militar și la Înalta Curte de Casație și Justiție întrucât dosarul revoluției se judecă pe rol.

Deosebit de importante în cercetarea noastră au fost *dosarele Procuraturii numărul 31, 32, 33 și 34* aflate în arhiva IRRD, *portalul Revoluției, Statistica represiunii în Constanța* publicată în *Caietele Revoluției nr. 4(6) /2006, Studiul de caz realizat de către cercetătorul Gino Rado* cu privire la martirii din *Timișoara și Lugoj*, publicat în *Caietele Revoluției nr.3(5) /2006* alături de următoarele lucrări memorialistice, dintre care evidențiem:

General Locotent doctor Ion Suceavă, *În Numele Adevărului, Memorii*, Editura Venus, București, 1991.

Iosif Zăgrean, *Revoluționarii clujeni: Mit sau realitate*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2005.

Armata Română în Revoluția din Decembrie 1989, Editura Militară, București, 1998.

Remus Macovei, *Erori umane, victime colaterale*. Constanța, Decembrie 1989, Editura Confession, 2004.

Nicolae Cușa, *Momente ale Revoluției din Decembrie 1989 la Constanța*. Așa cum a fost, Editura Muntenia, 1995.

Vasile Avram, *Zei din labirint*, Editura Sin, Sibiu, 1992.

Horia Brenciu, *Revoluția Luminii*, Editura Societății Ziariștilor și Oamenilor de Cultură, „Cincinat Pavelescu” Brașov, 2004.

Victor Eugen Mihai, Tit-Liviu Domșa, *Împușcați-i că nu-s oameni!*” Cluj-Napoca, 21 decembrie 1989, Editura Fundației Academiei Civice-filiala Cluj-Napoca, 2005.

Constantin Zărnescu, *Revoluția Română din 17-22 decembrie 1989*, Editura Eurograph, Cluj-Napoca, 2005

Note:

¹ Jean- Marie Chauvier, *Retour, vingt ans après, sur la Perestroïka gorbatchévienne*, în „Le monde diplomatique”, iunie 2005, (ediția on- line <http://www.monde-diplomatique.fr/2005/06/CHAUVIER/12473Retour/vingt/ans/apr/sur/Perestroka/gorbatchvienne>).

² Corvin Lupu, *Probleme ale integrării europene. Organizații internaționale. Aspecte ale politicii României de integrare euro- atlantică*, Sibiu, Fundația Alma- Mater, 2001, p. 104.

³ Erhard Busek, Werner Mikulitsch, *Uniunea Europeană și drumul spre Răsărit*, Iași, Editura Institutului European, 2005, p. 15.

⁴ *Ibidem*, p. 17.

⁵ Corvin Lupu, *op. cit.* p.99.

⁶ Jean- Marie Chauvier, *Retour, vingt ans...*

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Corvin Lupu, *op. cit.*, p. 106.

¹⁰ Ioan Scurtu, *1989 – an revoluționar în istoria Europei*, în „Clio”, an I, nr. 1-2/2005, București, p. 64.

¹¹ Vezi studiul Mihaelei Grancea, *Retorica despre moartea eroică în epitaful lui decembrie 1989 în Revoluția Română Din Decembrie 1989, Istorie și Memorie, Volum coordonat de Bogdan Murgescu, Editura Polirom, Iași, 2007, pp.45-67*

Nr. crt.	Numele și prenumele	Sex	Data și locul nașterii	Vârsta	Data și locul decesului	Cauza decesului
667	Abramov Filip	M	07.01.1956, Rădăuți, Suceava	33 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în cap
668	Adam Livia	F	19.01.1924, Caraș-Severin	65 ani	25 decembrie 1989, Reșița	Împușcată în cap
669	Agache I. Aurel	M	14.08.1946, Bacău	43 ani	22 decembrie 1989, Târgu Secuiesc	Torturat
670	Agache S. Fănica	M	10.08.1956, Bacău	33 ani	24 decembrie 1989	Împușcat
671	Ailenei Mihai	M				
672	Alexandru Dumitru	M	04.11.1948, Buzău	41 ani	25 decembrie 1989, Buzău	Împușcat
673	Alexe Ștefan	M	08.11.1943, Brașov	46 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în cap
674	Ambruș Dănuț Viorel	M	22.08.1967, Dolj	22 ani	23 decembrie 1989, Craiova	Împușcat în torace
675	Androne Pavel	M	25.09.1941, Buzău	48 ani	25 decembrie 1989	Împușcat în cap
676	Antemir I. Vasile	M	12.03.1967, Buzău	22 ani	23 decembrie 1989, Buzău	Împușcat în ficat
677	Apopei Mihai	M	Piatra-Neamț, Neamț		Decembrie 1989, Piatra Neamț	Împușcat de un căpitan în stare de ebrietate de la UM 01027, Piatra-Neamț
678	Apostoiu C. Corneliu	M	15.03.1954, Râmnicu-Sărat	45 ani	24 decembrie 1989, Râmnicu- Sărat	Împușcat în cap
679	Apostol Vasile	M	28.12.1936, Stâlp, Buzău	53 ani	24 decembrie 1989, Buzău	Împușcat în cap
680	Augustin Dorin	M	19.10.1964, Vinerea - Cugir, Alba	25 ani	23 decembrie 1989, Cugir	Accident auto

Nr. crt.	Numele și prenumele	Sex	Data și locul nașterii	Vârsta	Data și locul decesului	Cauza decesului
681	Babeș Corneliu	M	10.09.1942, Brașov	47 ani	2.03.1989 - și-a dat foc în semn de protest față de regimul comunist, pe pârtia de ski din Poiana Brașov	În spitalul din Brașov
682	Badea Anemaria	F				
683	Balaban Gheorghe	M	25.01. 1954, Brăila	35 ani	23 decembrie 1989, Brăila	Împușcat în inimă
684	Bălan Nicolae	M	20.12.1951, Brăila	38 ani	23 decembrie 1989, Brăila	Împușcat
685	Balint Andrei	M	25.04.1948, Brașov	41 ani		
686	Balint Ion	M				
687	Baltac Anton	M	26.04.1964, Buzău	25 ani	24 decembrie 1989, Buzău	Împușcat în abdomen
688	Banciu V. Nicu	M	12.01.1963 Brașov	26 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în cap
689	Bărcuțean R. Vasile	M	17.01.1970 Brașov	19 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat
690	Băsescu Florin Daniel	M	30.04.1969, Galați	20 ani	26 decembrie 1989, la UM 01933, Hunedoara	Împușcat de pe TAB
691	Bejan Andrei	M				
692	Berlea N. Claudiu	M	12.09.1965, Hunedoara	34 ani	23 decembrie 1989, Turda în tancul în care se afla în patrulare, ca urmare a exploziei muniției	Explozie – calcinare
693	Bian Ioana Carmen	F	05.01.1963, Brașov	26 ani	22/23 decembrie 1989, Brașov	Împușcată în spate

Nr. crt.	Numele și prenumele	Sex	Data și locul nașterii	Vârsta	Data și locul decesului	Cauza decesului
694	Bîrbora Constantin	M	12.09.1958, Mehedinți	31 ani	24 decembrie 1989, Reșița	Împușcat în gât
695	Boar Petru	M	26.05.1963, Blaj-Alba	26 ani	23 decembrie 1989, Blaj	Împușcat în cap
696	Bodan P.Dorin	M	18.05.1970, Buzău	19 ani	25 decembrie 1989, Nehoiu	Împușcat în spate
697	Bodoni Șandor	M	30.09.1955, Mureș	34 ani	21 decembrie 1989, Târgu-Mureș	Împușcat în cap
698	Boeru Ștefan	M	24.01.1959, Brăila	30 ani	23 decembrie 1989, Brăila	Împușcat
699	Boga Carol	M	12.06.1944, Brașov	45 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în spate
700	Botar Sorin Ilie	M	01.10.1951, Alba	38 ani	24 decembrie 1989, Alba-Iulia	Împușcat în cap
701	Boteanu B.Mihai	M	17.04.1969, Bușteni, Prahova	20 ani	29 decembrie 1989, Brașov	Împușcat
702	Brăguța Nicolae	M	16.10.1932, Brașov	57 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în spate
703	Brînzea Coman	M	12.09.1949, Buzău	40 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în artera femurală
704	Bude Florina Octavia	F	03.03.1969, Brașov	20 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcată în spate
705	Budescu Dumitru	M	05.10.1945, Oancea, Galați	44 ani	24 decembrie 1989, Sat Movileni, Galați	Accidentat mortal de un TAB
706	Bulea Nicolae	M	1943, Sibiu	46 ani	23 decembrie 1989, Sibiu	Împușcat în cap
707	Burjan Ștefan	M	01.05.1946, Brașov	43 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în cap
708	Cândea Pavel	M	24.03.1933, Fântâna, Brașov	56 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în rinichi

Nr. crt.	Numele și prenumele	Sex	Data și locul nașterii	Vârsta	Data și locul decesului	Cauza decesului
709	Căpriță Dorin	M	05.08.1967 Agnita, Sibiu	22 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în gât și-n torace
710	Ceapă Nicolae	M	10.04.1974, Zamfira, Prahova	15 ani	26 decembrie 1989, pe drumul ce leagă satele Zamfira și Găvănel	Împușcat în inimă de un luptător de la Gărzile Patriotice
711	Ceauș Constantin	M	22.10.1926, Prahova	63 ani	22 decembrie 1989, Ploiești	Infarct miocardic, în fața Casei Albe din Ploiești
712	Cercel Ioan	M				
713	Cercel Marius	M				
714	Cheuchișan Iacob Liviu Teofil	M	06.05.1956, Bistrița-Năsăud	32 ani	22 decembrie 1989, localitatea Deal, Harghita	Ucis de mulțime în fața postului de Miliție din localitate
715	Cimpoeru Ion	M	27.07.1951, Prundu, Giurgiu	38 ani	23 decembrie 1989, Giurgiu	Lovit de o mașină care a intrat în manifestanți, în fața bisericii din localitate
716	Ciocârlan R. Marian	M	23.01.1965, Râmnicu-Sărat	24 ani	25 decembrie 1989, Râmnicul- Sărat	Împușcat
717	Ciortan Florica	F	04.04.1938, Iași	51 ani	24 decembrie 1989, Buzău	Împușcată în inimă
718	Ciul Ioan Marinel	M	10.01.1970, Satu-Mare	19 ani	22 decembrie 1989, Sibiu în incinta UM 01512	Călcat de un TAB
719	Ciulin Alexandru	M	04.11.1935, Buzău	54 ani	24 decembrie 1989	Împușcat
720	Clepe I. Gheorghe	M	24.05.1961, Arad	28 ani	24 decembrie 1989, Arad	Împușcat în ceafă

Nr. crt.	Numele și prenumele	Sex	Data și locul nașterii	Vârsta	Data și locul decesului	Cauza decesului
721	Cochirleanu Mihăiță	M	19.01.1973, Brăila	16 ani	23 decembrie 1989, Brăila	Împușcat în coloană și-n ceafă
722	Cojocaru Ladislau	M	02.11.1954, Arad	45 ani	23 decembrie 1989, Arad	Împușcat
723	Coman Dumitru	M	03.06.1939, Rădaia Cluj	50 ani	22 decembrie 1989	Torturat în sediu Securității din localitate, de revoluționari
724	Coman Gheorghe	M	18.10.1969, Săveni, Ialomița	20 ani	31 decembrie 1989, Călărași	Împușcat în inimă
725	Constantin Dionisie	M	1932, Oravița	57 ani	23 decembrie 1989, Oravița	Împușcat în cap
726	Constantin Ion	M	17.01.1946, Buzău	42 ani	24 decembrie 1989, Buzău	Împușcat
727	Constantinescu Doru	M	26.10.1956, Craiova, Dolj	33 ani	24 decembrie 1989, Craiova	Împușcat
728	Constantinescu Gh. Cristian	M	12.02. 1970, Brăila	19 ani	27 decembrie 1989, Brăila	Multiple plăgi împușcate
729	Copaciu Dumitru	M	28.04.1913, Brăila	76 ani	23 decembrie 1989, Brăila	Multiple plăgi împușcate
730	Copaciu Georgeta	F	23.04.1912, Brăila	77 ani	23 decembrie 1989, Brăila	Împușcată în cap și-n ceafă
731	Costinaș Emil	M	08.08.1959, Mogoș, Alba	30 ani	23 decembrie 1989, Cugir	Împușcat
732	Crișan Aurel	M	28.05.1951, Arad	38 ani	23 decembrie 1989, Arad	Împușcat în torace
733	Crișan Vasile	M	26.10.1947, Arad	42 ani	24 decembrie 1989, Arad	Împușcat
734	Cristea Nicolae	M	23.10. 1949, Buzău	40 ani	25 decembrie 1989, Buzău	Împușcat
735	Custura Petrișor	M	14.11.1948, Brăila	41 ani	24 decembrie 1989, Brăila	Împușcat în cap
736	Dan Costel Gigel	M	29.12.1967, Râmnicu-Sărat	22 ani	23 decembrie 1989, București	Împușcat în gât

Nr. crt.	Numele și prenumele	Sex	Data și locul nașterii	Vârsta	Data și locul decesului	Cauza decesului
737	Dănăilă Hristache Gabi	M	13.08.1961, Boghești, Vrancea	28 ani	22 decembrie 1989, Zetea, Harghita	Torturat și ucis cu cuțitele de mulțime
738	Dascălu Costel	M	25. 11.1969, Râmnicu-Sărat	20 ani	26 decembrie 1989, Târgoviște	Împușcat în cap
739	Decu Stan	M	10.01.1961, Iazu, Ialomița	28 ani	24 decembrie 1989, Slobozia	Împușcat în cap
740	Diaconu Cătălin	M	16.02. 1971, Săcele, Brașov	18 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în ficat
741	Digulescu Gheorghe	M	31.01.1968, Bumbesti-Puițic, Gorj	21 ani	23 decembrie 1989, în incinta UM 01910 Predeal	Împușcat prin cască
742	Dobre Florin	M	25.06. 1961, Brăila	28 ani	23 decembrie 1989, Brăila	Împușcat în ceafă
743	Dobrin Constantin Tudor	M	08.10.1961 Turbați, Ilfov	28 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat
744	Drăgan Iulian	M	24.03.1971, Brașov	18 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în ceafă
745	Drăgan Stan	M	15.01.1937, Brașov	52 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat
746	Dragu Simion	M	16.07.1931, Panaghia, Dolj	58 ani	24 decembrie 1989, Craiova	Împușcat în abdomen
747	Duma Pavel	M	10.06.1957, Arad	32 ani	24 decembrie 1989, Arad	Împușcat în cap
748	Dumitrache Titi	M	22.04.1968, Amaru, Buzău	21 ani	22 decembrie 1989, Buzău	Împușcat
749	Dumitrescu D.Nicolae	M	21.01.1945, Târgoviște, Dâmbovița	44 ani	24 decembrie 1989, Târgoviște	Împușcat în torace
750	Dumitru A. Valeriu	M	07.07.1950, Călărași	39 ani	22 decembrie 1989, Călărași	Accident rutier
751	Dunose Neculai	M	15.08.1966, Brăila	23 ani	23 decembrie 1989, Brăila	Împușcat în plămâni

Nr. crt.	Numele și prenumele	Sex	Data și locul nașterii	Vârsta	Data și locul decesului	Cauza decesului
752	Duțu Ivanciu	M	15.04.1921, Brăila	68 ani	27 decembrie 1989, Brăila	Împușcat în abdomen
753	Enache Traian	M	24.05.1928, Vedea, Giurgiu	61 ani	23 decembrie 1989, Giurgiu	Lovit de o mașină care a intrat în manifestanți, în fața bisericii din localitate
754	Ferencz Pavel Emerich	M	19.08.1951, Gheorghieni, Harghita	38 ani	27 decembrie 1989, Cristuru Secuiesc	Ucis de mulțime în fața postului de Miliție din localitate
755	Filip Ioan	M	05.01.1920, Veneția de Sus, Brașov	69 ani		Împușcat în cap
756	Firu Vasile	M	06.10.1929, Dolj	60 ani	23/24 decembrie 1989, Craiova	Zdrobit de un TAB pe strada Caracal
757	Florea Neculai	M	20.01.1963, Târgu- Bujor, Galați	26 ani	27 decembrie 1989, Galați	Împușcat
758	Fontana V. Constantin	M	08.03.1948, Bușteni, Prahova	41 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în torace
759	Frâncu Dumitru	M	01.05.1945, Porumbacu de Sus, Sibiu	44 ani	22/23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în cap
760	Frigator L. Alex	M	06.08.1954, Brașov	35 ani	24 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în cap
761	Frunză Mihail	M	27.07. 1967, Brăila	22 ani	27 decembrie 1989, Brăila	Împușcat în ceafă
762	Galaftion Nicolae	M	19.09.1947, Sibiu	42 ani	23 decembrie 1989, Sibiu	Calcinat
763	Georgescu Vali Marian	M	29.05.1969, Dolj	20 ani	24/25 decembrie 1989, Craiova	Împușcat
764	Ghenea Vanghele	M	10. 01.1969, Brăila	20 ani	22 decembrie 1989, Brăila	Împușcat în cap

Nr. crt.	Numele și prenumele	Sex	Data și locul nașterii	Vârsta	Data și locul decesului	Cauza decesului
765	Gheorghe Gheorghe	M	08.12.1941, Brăila	48 ani	23 decembrie 1989, Brăila	Împușcat în gât
766	Gherasim Georgeta Cezarina	F				
767	Ghimboasa Iosif	M	16.04.1971, Caraș-Severin	18 ani	25 decembrie 1989, București	Împușcat
768	Ghiță Gheorghe	M	26.04.1951, Dolj	38 ani	24 decembrie 1989, Craiova	Împușcat în abdomen
769	Gîrba Scarlat	M	03.12.1951, Brăila	38 ani	24 decembrie 1989, Brăila	Împușcat
770	Gruia Petre	M				
771	Gruia Vasile	M	06.03.1976, Târgoviște, Dâmbovița	23 ani	24 decembrie 1989, Târgoviște	Multiple plăgi împușcate
772	Gyorgy Laszlo	M			22 decembrie 1989, Ciceu Harghita	Împușcat în torace
773	Hagina Dorin	M	22.01.1953, Buzău	36 ani	24 decembrie 1989, Buzău	Împușcat în cap
774	Hartmann M. Alfred	M	03.01.1971, Arad	18 ani	24 decembrie 1989, Arad	Împușcat în cap
775	Hegyi Lajos	M	19.10.1964, Mureș	25 ani	21 decembrie 1989, Târgu- Mureș	Împușcat
776	Hidoș Adrian	M	26.05.1968, Mureș	21 ani	21 decembrie 1989, Târgu- Mureș	Împușcat
777	Homescu Jean	M	24.08.1916, Sibiu	73 ani	23 decembrie 1989, Sibiu	Împușcat în cap
778	Hristache Iancu	M	14.10.1957, Bacău	32 ani	22/23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în abdomen
779	Iacob Gheorghe	M	26.05.1947, Buzău	42 ani	24 decembrie 1989, Buzău	Împușcat
780	Iclodean Paris Adrian	M	09.06.1964, Câmpia Turzii, Cluj	25 ani	24 decembrie 1989, Târgoviște	Împușcat în cap

Nr. crt.	Numele și prenumele	Sex	Data și locul nașterii	Vârsta	Data și locul decesului	Cauza decesului
781	Ilea Cornel	M	18.09.1949, Sibiu	40 ani	22 decembrie 1989, Sibiu	Împușcat în cap
782	Ilici Mărioara	F	05.02.1964, Teleorman	35 ani	22/23 decembrie 1989, Brașov	Împușcată în ceafă și-n abdomen
783	Ilici Nicoleta	F	17.01.1967, Caraș-Severin	22 ani	22/23 decembrie 1989, Brașov	Împușcată în cap
784	Iorac Lucian	M	15.09.1954, Brăila	35 ani	24 decembrie 1989, Brăila	Plăgi multiple împușcate
785	Ivan Marius	M	4.06.1958, Reșița	31 ani	24 decembrie 1989, Reșița	Împușcat în abdomen
786	Jianu Eugen Dan	M	30.11.1956, Dolj	33 ani	23 decembrie 1989, Craiova	Împușcat
787	Killinger Leonard	M	09.11.1972, Brăila	17 ani	23 decembrie 1989, Brăila	Împușcat în cap
788	Lepădatu Gheorghe	M	26.08.1950, Vrâncioaia, Vrancea	39 ani	23/24 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în gât
789	Lile C.Octavian	M	16.05.1969, Arad	20 ani	24 decembrie 1989, Arad	Împușcat în cap
790	Lukacs Z.Ștefan	M	19.05.1970, Arad	19 ani	23 decembrie 1989, Arad	Împușcat
791	Luță Daniel	M			22/23 decembrie 1989, în incinta UM 013686- Roman, Neamț	Împușcat
792	Macarie Daniela Georgeta	F	28.04.1969, Alba	20 ani	24 decembrie 1989, Alba - Iulia	Împușcată în cap
793	Mada F.Mihăiță	M	08.01.1971, Arad	18 ani	23 decembrie 1989, Arad	Împușcat
794	Mănescu Gheorghe	M	02.06.1956, Craiova, Dolj	33 ani	25 decembrie 1989, Craiova	Împușcat
795	Mărgineanu Ioan	M	13.01.1942, Roșia Secaș, Alba	47 ani	23 decembrie 1989, Turda	Împușcat în gât
796	Maria Valentin	F			23 decembrie 1989. In incinta UM 01315, București	Împușcată dintr-un TAB

Nr. crt.	Numele și prenumele	Sex	Data și locul nașterii	Vârsta	Data și locul decesului	Cauza decesului
797	Marin Săndel	M			23 decembrie 1989, Buzău	Împușcat în cap
798	Marin Ștefan	M	14.08.1936, Brăila	53 ani	23 decembrie 1989, Brăila	Împușcat
799	Marinescu Alexandru	M	14.04.1933, Buzău	56 ani	25 decembrie 1989, Buzău	Împușcat în cap
800	Mariș Emil	M			23 decembrie 1989	Împușcat de un luptător din Gărzile Patriotice
801	Matei Cristea Petrișor	M	24.02.1969, Buroiu, Dâmbovița	20 ani	24 decembrie 1989, Târgoviște	Împușcat
802	Matei Ion	M	14.01.1960, Dolj	29 ani	23 decembrie 1989, Craiova	Împușcat
803	Mateș Ioan Mihai	M	27.03.1969, Hunedoara	20 ani	24 decembrie 1989, în incinta UM 01342 Turda	Împușcat în cap
804	Melinescu Mihai	M	16.07.1955, Salcia, Mehedinți	34 ani	25 decembrie 1989, Facai-Dolj	Împușcat
805	Mihai A.Mircea	M	28.04.1969, Brașov	20 ani	24 decembrie 1989, Sibiu	Împușcat în cap
806	Mihaly Carol	M	23.02.1939, Brașov	20 ani	24 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în plămâni
807	Milea Dumitru	M	01. 10. 1948, Brăila	41 ani	24 decembrie 1989, Brăila	Împușcate în spate
808	Mircea Ioan	M				
809	Mitroi D.Gheorghe	M	18.03. 1964, Brașov	25 ani	24 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în cap
810	Mormoe Florea	M	02.10.1961, Goicea Mare, Dolj	28 ani	24 decembrie 1989, Craiova	Împușcat
811	Munteanu Constantin	M	29.11.1969, Vâlcea	20 ani	27 decembrie 1989, în incinta UM 01481 Brăila	Ciuruit de gloanțe
812	Munteanu Ilie Ioan	M	13.02.1958, Hodac-Mureș	31 ani	21 decembrie 1989, Târgu-Mureș	Împușcat

Nr. crt.	Numele și prenumele	Sex	Data și locul nașterii	Vârsta	Data și locul decesului	Cauza decesului
813	Mușat Eugen	M	07.12.1968, Brăila	21 ani	23 decembrie 1989, Brăila	Împușcat în ceafă
814	Nagy Samuel	M	05.03.1971, Sălățiș, Sălaj	28 ani	23/24 decembrie 1989, în incinta UM 01267 Brăila	Multiple plăgi împușcate
815	Nedelcu Iancu	M	1924, Slobozia, Ialomița	65 ani	24 decembrie 1989, Slobozia	Împușcat
816	Nedelcu Vasile	M	13.11.1959, Brașov	30 ani	24 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în ceafă
817	Negru A. Florin	M	30.03.1977, Brașov	12 ani	22/23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în cap
818	Niță Felician Costel	M	26.02.1968, Galați	21 ani	25 decembrie 1989, Galați	Împușcat
819	Niță O. Romulus	M	06.08.1957, Sibiu	32 ani	22 decembrie 1989, Sibiu	Împușcat în bazin
820	Nuțu Cătălin	M	12.02.1967, Brașov	22 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în gât și-n plămâni
821	Pălăcean Ioan	M	08.10.1952, Brașov	37 ani	22/23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în artera femurală
822	Pap Alexandru	M	20.09.1931, Covasna	58 ani	25 decembrie 1989, Sfântu Gheorghe	Împușcat
823	Pascal Ionel *	M				
824	Pătru Adrian Cristi	M	07.03.1970, Bulzești, Dolj	19 ani	23 decembrie 1989, în incinta UM 02262 Târgoviște	Împușcat
825	Păun A. Ion	M	14.01.1964, Brăila	25 ani	23 decembrie 1989, Brăila	Împușcat în cap
826	Payka Karoly	M	1967, Mureș	22 ani	21 decembrie 1989, Târgu-Mureș	Împușcat
827	Perțache Cătălin	M			23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în cap

*Eroi martiri nelocalizați aflați în lista Secretariatului de Stat privind Problemele Revoluționarilor, de la 875-885

Nr. crt.	Numele și prenumele	Sex	Data și locul nașterii	Vârsta	Data și locul decesului	Cauza decesului
828	Pețancu Nicu	M	17.10.1966, Pietroșani, Teleorman	23 ani	23/24 decembrie 1989, în incinta UM 01305 București	Împușcat– eroare umană
829	Peznovska A. Ioan	M	25.07.1937, Reșița	52 ani	24 decembrie 1989, Reșița	Împușcat
830	Piroșca Răducu	M	22.09.1963, Brăila	26 ani	24 decembrie 1989, Brăila	Împușcată în torace
831	Poenaru Constantin	M	18.03.1973, Cugir, Alba	16 ani	29 decembrie 1989, Cugir	Împușcat în gât
832	Pop Ioan Ovidiu	M			30 decembrie 1989, în incinta UM 01271, București	Eroare umană, împușcat accidental
833	Popa Valerian	M	25.09.1949, Vâlcea	40 ani	25 decembrie 1989, Reșița	Împușcat în cap
834	Poptelecan Ioan	M	24.04.1962, Sălaj	27 ani	25 decembrie 1989, Reșița	Împușcat
835	Posa Toma	M	02.04.1968 Sibiu	31 ani	22 decembrie 1989, Sibiu	Împușcat în cap
836	Preoteasa Dumitru	M	24.11.1932, Brăila	57 ani	24 decembrie 1989, Brăila	Împușcat în abdomen
837	Prunteș Daniela	F	26.01. 1961, Brașov	28 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcată în inimă
838	Puraci Samfiu	M	09.02.1937, Caraș-Severin	52 ani	24 decembrie 1989, Caransebeș	Împușcat
839	Radu Gh. Ioan	M	20.02.1948, Cugir, Alba	41 ani	24 decembrie 1989	Împușcat în cap
840	Radu Valentin	M	27.09.1960, Sibiu	29 ani	22 decembrie 1989, Sibiu	Carbonizat
841	Răspop Petru	M	04.08.1941, Sibiu	48 ani	22 decembrie 1989, Sibiu	Împușcat în gât
842	Răuți M.Ovidiu	M	19.11.1960, Reșița	29 ani	24 decembrie 1989, Reșița	Împușcat în cap
843	Rimner Mihail	M	02.08.1971, Saeș-Mureș	18 ani	23 decembrie 1989, Sighișoara	Împușcat

Nr. crt.	Numele și prenumele	Sex	Data și locul nașterii	Vârsta	Data și locul decesului	Cauza decesului
844	Roadevin Cristache	M	09.08.1945, Brăila	44 ani	26 decembrie 1989, Brăila	Împușcat în spate
845	Roșca Corina	F	18.07.1983, Brașov	6 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcată în cap
846	Săbăuș Ioan	M	28.01.1941, Brașov	48 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcată în cap
847	Safaloru Adrian	M	19.05.1970, Arad	19 ani	23 decembrie 1989, Arad	Împușcat
848	Șandor Pavel	M	01.09.1937, Sibiu	52 ani	22 decembrie 1989, Sibiu	Multiple plăgi împușcate
849	Sandu Ovidiu	M	29.10.1965, Brașov	24 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în gât
850	Sărac Victor	M	16.06.1938, Sibiu	51 ani	22 decembrie 1989, Sibiu	Împușcat în cap
851	Savin Gheorghe	M	17.07.1954, Bacău	35 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în cap
852	Sboroștean Gheorghe	M	25.07.1949, Caraș-Severin	40 ani	27 decembrie 1989, Caransebeș	Împușcat
853	Sebeș Mihai	M	02.10. 1960, Sibiu	29 ani	22 decembrie 1989, Sibiu	Împușcat în cap și-n torace
854	Severin N. Ilie	M	14.07.1960, Rășinari-Sibiu	29 ani	22 decembrie 1989, Sibiu	Împușcat
855	Simion Aurel	M	26.04.1950, Sudiți, Buzău	39 ani	23 decembrie 1989, Târgoviște	Împușcat în ceafă
856	Sîrbulescu Iancu	M	01.03.1960, Ialomița	29 ani	24 decembrie 1989, Slobozia, în fața sediului Miliției Județene	Împușcat
857	Sobius Tibor	M	15.05.1937, Cisnădie-Sibiu	52 ani	22 decembrie 1989, Sibiu	Împușcat în cap
858	Sofran Radu	M				
859	Staicu Ilie	M			21 decembrie 1989, Cugir	Torturat în sediul Miliției Cugir

Nr. crt.	Numele și prenumele	Sex	Data și locul nașterii	Vârsta	Data și locul decesului	Cauza decesului
860	Stan Constantin	M	11.07.1957, Valea Ciorii, Ialomița	32 ani	24 decembrie 1989, Slobozia	Împușcat
861	Stancu Constantin	M	20.05.1967, Sibiu	22 ani	22 decembrie 1989, Sibiu	Împușcat
862	Stănescu Nicolae	M	21.03.1969, Caraș-Severin	20 ani	23 decembrie 1989, București	Împușcat
863	Stoian Victor	M	30.10.1965, Brașov	24 ani	24 decembrie 1989, Brașov	Împușcat
864	Stoica Cristian	M	05.09.1969, Berceni, Ilfov	20 ani	23 decembrie 1989, în incinta UM 01342 Turda	Împușcat
865	Stoica Nicolae	M	03.11.1965, Dâmbovița	34 ani	24 decembrie 1989, Târgoviște	Împușcat
866	Stoicu-lescu Mugurel	M			30 decembrie 1989, în incinta UM 01591, Ploiești	Sinucidere prin împușcare
867	Șuiu Gheorghe	M	01.03.1949	40 ani	24 decembrie 1989, Sfântu Gheorghe	Împușcat
868	Surdu Gheorghe	M	31.07.1953, Bran-Brașov	36 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în ceață
869	Szekely Gavril Attila	M	11.05.1947, Odorheiul Secuiesc, Covasna	42 ani	22 decembrie 1989	Torturat, omorât de manifestanți în urma confundării acestuia cu șeful Miliției din localitate.
870	Talpoș Ioan	M	05.10.1958, Vâlcea	31 ani	22/23 decembrie 1989, Sibiu	Împușcat de pe TAB
871	Tamaș Ernest	M	27.01.1951, Mureș	38 ani	21 decembrie 1989, Târgu-Mureș	Împușcat în cap
872	Tamaș Iosif	M	26.01.1942, Brașov	47 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în cap
873	Târnoveanu Dumitru	M	14.02.1965, Sibiu	24 ani	22 decembrie 1989, Sibiu	Împușcat

Nr. crt.	Numele și prenumele	Sex	Data și locul nașterii	Vârsta	Data și locul decesului	Cauza decesului
874	Țașcă Ilie	M			28 decembrie 1989, în incinta UM 04566 Craiova	Împușcat de pe TAB
875	Teodorescu Florin	M	03.09.1962, Cugir, Alba	27 ani	23 decembrie 1989, Cugir	Împușcat în gât
876	Țicu Ștefan	M	13.02.1976, Ialomița	13 ani	24 decembrie 1989, comuna Sfântu Gheorghe, satul Malu	Strivit de un tanc
877	Tincu Ioan	M	28.07.1957, Cotnari, Iași	32 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în cap
878	Tisăianu Alexandru	M	04.09.1935, Buzău	54 ani	25 decembrie 1989, Buzău	Împușcat în inimă
879	Toader Aurel	M	22.08.1954, Buzău	35 ani	23/24 decembrie 1989, Buzău	Împușcat în inimă
880	Tomozei Neculai	M	30.04.1955, Iași	34 ani	23 decembrie 1989, Bihor	Împușcat în cap
881	Trăistaru Daniel	M	08.10.1968, Râmnicu-Vâlcea	21 ani	Decembrie 1989 rănit și mort pe 11 ianuarie 1990, București	Împușcat în cap, la postul de gardă de la Intreprinderea Aragazul
882	Tudor Nicolae	M	19.12.1952, Sibiu	37 ani	23 decembrie 1989, Sibiu	Calcinat
883	Ungureanu Alexandru	M	13.08.1924, Craiova, Dolj	65 ani	23 decembrie 1989, Craiova	Împușcat în abdomen
884	Văduva Gheorghe	M	13.03.1947, Măgura, Teleorman	42 ani	23 decembrie 1989, Giurgiu	Lovit de o mașină care a intrat în manifestați, în fața bisericii din localitate
885	Valentin Pop	M			21 decembrie 1989, Cugir	Torturat în sediul Miliției din Gugir

Nr. crt.	Numele și prenumele	Sex	Data și locul nașterii	Vârsta	Data și locul decesului	Cauza decesului
886	Varză Gh. Constantin	M	26.06.1949, Araci-Covasna	40 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în cap
887	Vasilache Leonard	M	26.09.1967, Brăila	22 ani	23 decembrie 1989, Brăila	Plăgi multiple împușcate
888	Vasile Adina	F	15.09.1974, Giurgiu	15 ani	23 decembrie 1989, Giurgiu	Lovită de o mașină care a intrat în manifestații, în fața bisericii din localitate
889	Vasile Florică	M			23 decembrie 1989	Sinucidere prin împușcare
890	Vinesar Florin	M	1954, Sibiu	35 ani	23 decembrie 1989, Sibiu	Împușcat
891	Vlad Constantin	M	26.05.1933, Buzău	55 ani	24 decembrie 1989, Buzău	Împușcat
892	Vlăsceanu Mircea	M	11.06.1946, Argeș	43 ani	24 decembrie 1989, Pitești	Împușcat
893	Vlase Nicolae	M	18.10.1970, Brașov	19 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat
894	Voinea Constantin	M	01.12.1956, Buzău	33 ani	24 decembrie 1989, Buzău	Împușcat în torace
895	Wulschener Martin	M	11.01.1953, Saeș-Mureș	36 ani	23 decembrie 1989, Sighișoara	Împușcat
896	Wulschener Paul	M	28.06. 1963, Saeș-Mureș	26 ani	23 decembrie 1989, Sighișoara	Împușcat
897	Zăbavă Ioan	M	04.04.1914, Bran-Brașov	75 ani	23 decembrie 1989, Brașov	Împușcat în gât
898	Zaharia Nicolae	M	15.06.1968, Brăila	21 ani	24 decembrie 1989, Brăila	Împușcat în cap
899	Zdârcu Ioan	M	02.01.1932, Slimnic-Sibiu	57 ani	23 decembrie 1989, Sibiu	Împușcat în cap
900	Zeng Octavian	M	30.12.1928, Aiud-Alba	61 ani	24 decembrie 1989, Alba Iulia	Împușcat în gât

Notă :

Monumentul închinat martirilor revoluției române din decembrie 1989:

Ansamblul monumental Memorialul Renașterii, închinat Eroilor Revoluției din Decembrie 1989, situat în Piața Revoluției din Capitală, cuprinde patru elemente arhitecturale - *Piramida Izbânzii*, *Zidul Amintirii*, *Calea Biruinței* și *Piața Reculegerii*. Principala piesă din ansamblu este piramida din marmură albă denumită *Piramida Izbânzii*, înaltă de 25 m, ce semnifică trecerea timpului. Spre baza ei este așezată o formă din bronz pe care sunt reprezentate personaje stilizate, simbolizând “amprenta” participanților la Revoluție, iar spre vârf se află o coroană elipsoidală din bronz. *Zidul Amintirii*, desfășurat semicircular, este înalt de 170 cm, iar în partea superioară are un bandou din bronz, pe care au fost trecute numele celor 1.058 de eroi ai Revoluției. Ansamblul include și un loc de reculegere, *Piața Reculegerii*, cu paviment de granit și bănci din marmură albă. Cele patru alei care se întâlnesc la baza piramidei poartă numele de *Calea Biruinței* și sunt executate din bușteni de stejar, secționați transversal. Criticile aduse autorului monumentului au fost legate, în principal, de formă, semnificație, amplasament și de costurile mari. Autorul, Alexandru Ghilduș, a respins criticile ca fiind “nefondate” și a explicat că ansamblul a fost conceput ca un memorial, fiind un obelisc ce reprezintă “un tradițional ceas solar menit a marca ora astrală, când, prin sacrificiu, România a intrat în fluxul istoriei”. Ceremonia punerii pietrei de temelie a avut loc la 15 decembrie 2004, în prezența fostului președinte Ion Iliescu și a celui ales, Traian Băsescu, iar Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Teoctist, a oficiat, alături de un sobor de preoți, un ceremonial religios. Inițial, aceasta trebuia să fie data inaugurării monumentului, deoarece se împlineau 15 ani de la Revoluția din Decembrie 1989, lucrările însă au început mai târziu decât era prevăzut din cauza neprimirii la timp a fondurilor, după cum a susținut autorul.

Analizând numele eroilor înșcriși pe acest monument am constatat unele greșeli și omisiuni după cum urmează :

Numele și prenumele martirilor înșcriși greșit în monument:

1. Budes Nicolae (pe monument)	- Budes Tascu Nicolae (gasit în documentele noastre)
a. Baltag Nicolae	- Baltac Anton (gasit în documentele Parchetului)
2. Belici Radiaon	- Belici Radian
3. Barabat Lepa	- Barbat Lepa
4. Belehuz Ioan	- Belehus Ioan
5. Badea Romeo	- Bădia Romeo
6. Burcea Andrei	- Burcea Copilescu Andrei
7. Haj Dragomir	- Hij Dragomir

8. Andrei Eugen	- Andrei Eugen Radu
9. Hartmann Alfred	- Hartmann Marin Alfred
10. Imecs Imre	- Imecs Imre Laszlo
11. Iotcovici Nutu	- Iotcovici Nuțu Gheorghe
12. Lorincz Ioan Raimund	- Lorincz ioan Rajmond
13. Lukes Jeno Tibi	- Lukas Jeno Tibi
14. Lupea Daniel	- Lupea Ioan Daniel
15. Molohan Silviu	- Molohan Silvius
16. Matiș Dorin	- Matiș Dorin Petru
17. Mihai Gigi	- Mihai Gigi Vasile
18. Negulici Radu Valeriu	- Negulici Valeriu Maria
19. Nemptac Vasile Marius	- Nomtoc Vasile Marius
20. Nicolcioiu Sorin Victor	- Nicolcioiu Sorin Vvictor
21. Peznovska Ioan	- Peznovska Aadan Ioan
22. Buggy Paul	- Buggy Robert- Paul
23. Chifor Ioan	- Chifor Ion
24. Avadani Ioan	- Avădanei Ioan
25. Ballai Zoltan Csaba	- Ballai Csaba Zoltan
26. Talpeanu Mircea	- Tapleanu Mircea
27. Take Gsbriela Monica	- Tako Gabriela Monica

Numele și prenumele martirilor omiși de pe monument:

1. Boar Petru	17. Istfan Aandrei
2. Eftimie Serghei	18. Mihai Adrian Mircea
3. Apostoiu Costică Corneliu	19. Marin Sandel
4. Constantin Dionisie	20. Marinescu alexandru
5. Cordoș Traian	21. Mihai Lucrețiu Gâtlan
6. Choroși Alexandru	22. Matis Mihai Ioan
7. Blindu Mircea	23. Militaru Vasile
8. Buruiană Valentin	24. Pădurariu Costache
9. Cimpoșu Viorel	25. Pisek Ștefan
10. Briciu Leontin Achim	26. Popescu Rosalia
11. Bordeiu Corneliu	27. Pleșca Ana-Maria
12. Caciula Maric	28. Bădia Romeo
13. Cochirleanu Mihăiță	29. Brânza Constantin
14. Aneculai Ovidiu	30. Andronic Petru Constantin
15. Alexandroia Cristian	31. Tasala Remus Marian
16. Ilia Ecaterina	32. Zornek Otto Nicolae

II. DOCUMENTE

STENOGRAMA DISCUȚIEI TELEVIZATE DIN 28 IANUARIE 1990 CU REPREZENTANȚII CELOR TREI PARTIDE DIN OPOZIȚIE

Corneliu Coposu – *Încă de aseară, v-am anunțat intenția noastră de a ne duce manifestația anunțată în prealabil la sfârșit, în mod civilizat, fără incidente... Deci, principial, acest Front al Salvării Naționale, prezidat de dumneavoastră, să fie restructurat și să fie constituit un organ care să poarte un alt nume și care să cuprindă personalitățile din viața publică românească și delegații tuturor partidelor și care să aibă o oarecare legitimitate, care să conducă puterea politică în România până la alegeri. Bineînțeles că nu avem intenția de a negocia detalii, este vorba numai de stabilirea unui acord principial. Vă rog să ascultați și pe delegații celorlalte partide, dintre cele trei partide care reprezintă aici vederi comune și care au putut veni.*

Călin Popescu Tăriceanu – *Dacă-mi permiteți, avem mandat din partea Partidului Național Liberal să vă prezentăm punctul nostru de vedere, și anume, primul punct: crearea unui Consiliu de Uniune, din care să facă parte reprezentanții forțelor politice de opoziție și Frontul de Salvare Națională, care are inclus în componența sa mișcările care au aderat și care sprijină efectiv Frontul.*

Al doilea punct, condițiile prezenței acestor forțe în Consiliul de Uniune Națională și în guvern trebuie să garanteze tuturor posibilitatea efectivă de participare la toate deciziile.

A treia propunere: în vederea depolitizării activității din întreprinderi și instituții este necesară desființarea Consiliilor de Front constituite, pentru a permite crearea sindicatelor libere.

Și ultimul punct: crearea unui organism format din reprezentanții tuturor forțelor politice, însărcinat cu supravegherea imparțialității și obiectivității tuturor emisiunilor de televiziune și radio.

Sergiu Cunescu – *Domnule președinte, tratativele pe care le-am purtat, cu negocierile pe care le-am purtat, pe rând, noi, astăzi, ne vom rezuma la a vă expune, în primul rând, aceleași doleanțe care au fost prezentate și de domnul Coposu, și anume:*

trebuie să cădem la un acord ca Frontul de Salvare Națională să fie înlocuit printr-un Consiliu de Uniune Națională, care să reprezinte, cum s-a spus, toate forțele politice și unele personalități mai marcante din viața românească. Adaug că, o dată cu formarea acestui Consiliu, se reglementează și problema participării la alegeri a Frontului. Frontul poate să rămână ca o formație politică, indiferent dacă se numește partid sau nu, care urmează să-și stabilească un program, un statut, și să se înscrie pentru a-și obține persoană juridică, așa cum au făcut și celelalte partide. Și, atunci, în Consiliul de Uniune Națională, vor fi reprezentanții tuturor partidelor importante, o problemă care urmează să fie tratată ulterior; și, la egalitate cu celelalte partide, va fi și Frontul, care să constituie o formație politică integrantă, încadrată în condițiile Decretului care este în vigoare.

Vă mulțumesc.

Ion Iliescu – Eu aș vrea, în primul rând, să îmi exprim regretul că, în urma discuțiilor de ieri, noi ne-am respectat întru totul obligațiile față de cele convenite, în timp ce dumneavoastră nu ați mers pe aceeași cale. Adică, noi am constatat cu satisfacție că a avut loc un dialog – am discutat împreună circa trei ore – și am consemnat vreo patru, cinci probleme, în legătură cu care am căzut relativ de acord. Sigur, aceste probleme urmează să formeze obiectul unor negocieri, discuții, inclusiv și cu celelalte partide.

Nimeni nu vă dă dumneavoastră dreptul să vă erijați în exponenți ai tuturor partidelor și ai opiniei publice. Expuneți unele păreri, faceți unele propuneri, care trebuie să formeze o platformă, obiect al unor negocieri. Noi v-am arătat deschidere totală în legătură cu toate problemele și suntem pregătiți să intrăm în discuție, pe orice chestiune; nimic nu respingem ca idee, ca propunere. Dar, asta trebuie să fie obiectul unui dialog, nu al unor presiuni, cum ați încercat dumneavoastră astăzi – cu demonstrații de stradă, să ne impuneți o soluție prestabilită. Asta mi se pare nelocal și nu în spiritul dialogului pe care l-am purtat ieri. Noi, ieri seară, am luat cuvântul la Televiziune și am relatat – cred obiectiv – spiritul dialogului și cum anume am convenit să continuăm dialogul, negocierile ș.a.m.d. Convenisem fie să mergem împreună la Televiziune, pentru a arăta opiniei publice că am discutat și am ajuns la unele concluzii comune, fie – întrucât a fost o obiecțiune în legătură cu treaba aceasta – să apărăm separat. Noi am mers separat. Am așteptat să apăreți și dumneavoastră. Am înțeles că aseară era târziu ca să mai ajungeți la Televiziune. Am zis că nu-i târziu nici astăzi să o faceți. Am înțeles și de la domnul Câmpeanu, și de la domnul Coposu, că au fost de acord cu cele ce am spus. Mi se părea firesc ca și cealaltă parte, reprezentanții celor trei partide, să facă același lucru. Este important pentru opinia publică, ați văzut. N-am înțeles de ce v-ați eschivat de la acest lucru.

A doua chestiune: în urma acestor discuții ați spus, pentru a evita confruntarea de stradă, că există de-acum o premisă, un climat pentru a evita o astfel de confruntare. Vreau să vă spun că, de câteva zile, se perpetuează asemenea micro-demonstrații de stradă. Poate o să spuneți că nu dumneavoastră le-ați organizat. Dar noi am căpătat unele informații, care veneau totuși din partea... Dar nu are nici o importanță...

Cazimir Ionescu – *Dar chiar dâșii ne-au spus că este demonstrația dâșilor și au dreptul să fie majoritari la această întâlnire.*

Ion Iliescu – *Nu, nu, eu nu spun de astăzi. Deci, au fost, de câteva seri, grupuri de 200-300 de oameni care au demonstrat în stradă. Noi am primit foarte multe cereri și presiuni din partea unor colective și a unor organizații de Front, să vină și să facă contra-demonstrație în Piață. Am spus NU. Este și o lege care reglementează demonstrațiile publice. Am zis ca în timpul săptămânii să nu se organizeze asemenea demonstrații; să se facă în zile libere și nu pe artere centrale și în Piața Victoriei. Și, atunci, oamenii au organizat o manifestație la Banu Manta. Le-am spus și lor să nu se deplaseze încoace. Dimineața, domnul Coposu și domnul Câmpeanu mi-au dat asigurări că au luat toate măsurile pentru limitarea demonstrației la Piața Universității, de unde să vină o delegație cu care să dialogăm și care să se întoarcă cu, eventual, concluziile acestui dialog. În loc de așa ceva, ne-am trezit cu coloanele dumneavoastră, care au pornit spre Piața Victoriei. Vă dați seama ce informație reciprocă există! Și, în același timp, cei din Banu Manta au venit aici, în Piață. Le-am transmis să ia toate măsurile, să nu se producă ciocniri, să nu fie confruntări violente. Și, până acum, nu au fost: sper să nu se întâmple nici pe mai departe. Măcar acest lucru să-l evităm.*

Dar, mie mi se pare că ați pornit pe o cale incorectă, neloială. La cele ce-am convenit, dumneavoastră veniți cu încercări de măsuri de forță. Vreau să vă spun că nu suntem dispuși să cedăm la asemenea lucruri. Am reținut critica domnului Coposu, care a apreciat că am procedat greșit în 12 ianuarie, când am cedat la presiunea străzii. Aveați perfectă dreptate. Am apreciat această poziție lucidă a unui om politic cu experiență. Dar, acum, văd că dumneavoastră deveniți organizatorii presiunii străzii, cu care să ne obligați să cedăm și să acceptăm niște propuneri unilaterale. Vreau să vă spun că nu suntem dispuși să acceptăm asemenea presiuni. Și eu vreau să fac apel la dumneavoastră, să revenim la climatul dialogului pe care l-am început ieri și să putem continua. Domnul Câmpeanu mi-a spus și de dimineață că i s-a părut că e un lucru bun, este un început bun și este dispus să meargă mai departe spre dialog cu noi, să vină cu propuneri concrete în cursul săptămânii, în legătură cu elemente de colaborare ș.a.m.d. Eu nici măcar nu cunosc ideile dumneavoastră, propunerile dumneavoastră concrete. I-am spus și domnului Coposu la telefon, dimineață. Dar declarația pe care ați făcut-o presei, domnule Coposu, că am făcut această demonstrație ca să cerem Frontului Salvării naționale să se dizolve și să predea puterea politică unui guvern provizoriu, care să organizeze alegerile generale” – mi se pare o amenințare.

Corneliu Coposu – *Nu este altă soluție, domnule președinte.*

Ion Iliescu – *Asta-i în contradicție totală cu ceea ce ați declarat și ieri, în contradicție totală cu ce ați declarat și astăzi, că nu vreți destabilizare, că destabilizarea Frontului înseamnă destabilizarea țării. Or, dumneavoastră cereți dizolvarea Frontului. Asta înseamnă destabilizare, domnule Coposu, și vă asumați o mare răspundere politică. Deci, vreau să vă spun că mi se pare că ați părăsit calea democratică a dialogului.*

Corneliu Coposu – Vreau să vă dau imediat răspunsul, ca să nu stăruie vreun dubiu. Înlocuirea acestui Front al Salvării Naționale cu un alt organism, care să dețină puterea politică în intervalul dintre Revoluție și alegeri este un fapt, o măsură inevitabilă, pentru că, altfel, nu vă puteți prezenta în alegeri. Pentru că dumneavoastră, rupând înțelegerea și contrazicându-vă față de afirmațiile anterioare, când ați spus că nu veți candida în alegeri, v-ați anunțat candidatura în alegeri.

Ion Iliescu – Asta-i părerea dumneavoastră. O asemenea afirmație nu am făcut niciodată.

Liviu Petrina – Am fost mai mulți de față, domnule președinte.

Ion Iliescu – Niciodată această afirmație nu am făcut-o. Avem procesul-verbal al ședinței respective. Singurul lucru pe care l-am spus atunci e că este o întrebare la care nu vă pot da un răspuns, pentru că eu nu mă pot angaja în răspunsuri personale. Aceasta este o chestiune pe care o vom delibera, cum anume ne vom prezenta la alegeri, în Consiliul Frontului. Și noi suntem un organism democratic, ca și dumneavoastră. Eu nu m-am aventurat niciodată să exprim opinii care să nu reflecte opiniile organului colectiv de conducere. Asta v-am spus atunci.

Corneliu Coposu – În orice caz, ați făcut de data aceasta o declarație publică că intrați în alegeri.

Ion Iliescu – Cum anume o vom face, este treaba noastră. Nu ne dați dumneavoastră soluții. Aveți pretenția să ne impuneți soluțiile pe care urmează să le luăm noi?

Corneliu Coposu – Nu, vai de mine... Vă rog să interpretați ceea ce spun exact așa cum le spun. Prin declarația dumneavoastră, că vreți să intrați în alegeri – nu avem nimic împotriva – dumneavoastră ați destabilizat echilibrul politic care ne guverna până acum. Un grup, fie că se numește Front, fie altfel, care girează puterea politică până la alegeri, nu putea, deținând în același timp putere judecătorească, putere executivă, putere legiuitoare, să vină și în concurență la alegeri, în chip de partid politic, care încă nu era constituit. Și v-am oferit o soluție. Soluția este: intrați în alegeri – foarte bine, ne bucurăm că vă avem adversari politici; însă conducerea puterii politice în intervalul alegerilor nu mai poate rămâne în mâna acestui Front. Ci trebuie să fie preluată de un organism a cărui compoziție cred că este excepțională – toate formațiunile politice, toate personalitățile care s-au evidențiat atât în triumful Revoluției, cât și în intervalul ultimului timp. Nu văd de ce v-a șocat această propunere care văd, consider eu, că-i foarte naturală și care are și acoperire juridică.

Ion Diaconescu – Și e și mai stabilizatoare...

Ion Iliescu – N-am respins nici o propunere. Maniera în care o faceți mă șochează, nu propunerea dumneavoastră. Adică, ne cereți nouă acum un răspuns sub presiunea străzii.

Corneliu Coposu – Sunt contra oricărei legiferări sub presiunea străzii. Nu vă cerem răspunsul sub presiunea străzii. V-am declarat de la început că vrem să reînnodăm

dialogul care a fost întrerupt și care a ajuns la câteva puncte de acord, după ce vom stabili principiul ăsta, care este absolut necesar pentru continuarea discuțiilor.

Ion Iliescu – Asta-i cu totul altceva, domnule Coposu. Dar ce are comun aceasta cu declarația dumneavoastră de aici – “Am făcut această demonstrație ca să cerem Frontului să se dizolve”? Cum vă puteți permite așa ceva? Să cereți unei formații să se dizolve? E ca și cum eu aș veni cu argumente ca să vă cer să vă dizolvați. Asta ar fi corect?

Liviu Petrina – Nu e același lucru...

Ion Iliescu – Și dumneavoastră ce bază juridică aveți?

Liviu Petrina – Baza noastră juridică elementară. În primul rând, este un decret dat de dumneavoastră, prin care ați separat puterea de stat de puterea și activitatea politică. Este decret clar. A participa la alegeri este o activitate prin excelență juridică. Ori sunteți stat, ori sunteți partid. Sunteți, din punctul ăsta de vedere, vă rog să mă credeți – și orice jurist de bună credință poate să afirme – sunteți într-o situație de ilegalitate.

Ion Iliescu – Nu Consiliul participă la alegeri! Noi am delimitat și delimităm aceste două laturi ale activității noastre și lăsați-ne pe noi să găsim formula organizatorico-juridică de a exprima acest lucru, în mod concret. Nu dumneavoastră o să decideți cum anume facem asta.

Liviu Petrina – Dar avem dreptul la opinie.

Ion Iliescu – Asta-i altă treabă. Aveți o părere, dar nu veniți să ne impuneți: “Vă dizolvați”! Lăsați-ne pe noi să decidem. Avem structura noastră organizatorică, avem structura noastră democratică. Lăsați-ne pe noi să decidem. Nu ne impuneți dumneavoastră, cu asemenea metode...

Ion Diaconescu – Structura dumneavoastră este a țării și noi suntem țara. Deci, vrem ca să...

Ion Iliescu – Dumneavoastră ne contestați acest lucru.

Ion Diaconescu – Vă contestăm că nu sunteți ai țării în totalitate.

Ion Iliescu – Ba suntem, ba nu suntem...

Ion Diaconescu – Păi, nu sunteți, de vreme ce noi contestăm. Tocmai acest lucru....

Ion Iliescu – Dar spuneți că suntem ai țării...

Ion Diaconescu – Domnule președinte, ca să se realizeze un organ reprezentativ.... Care creează puțința unor alegeri...

Ion Iliescu – Am reținut acest lucru.

Petre Roman – Am afirmat chiar aseară, că acest lucru trebuie să constituie baza negocierilor care urmează să se facă. Dar nu ceea ce spuneți dumneavoastră, să cereți acum, pe loc, să se dizolve. Asta-i lovitură de stat: “Am făcut această demonstrație...”

Ion Iliescu – Obiectivul demonstrației: “Frontul să declare că se dizolvă”...

Petre Roman – Asta nu-i democrație. Și asta, să știți, vă denunță pe dumneavoastră ca partide nedemocratice.

Ion Diaconescu – În toate țările din lume se fac demonstrații, se cere demisia guvernului... E singura armă. Nu avem ziar, nici nimic...

Petre Roman – Însă noi am prefera, pentru că, oricum, la această chestiune nu cedăm, noi am prefera să continuăm dialogul de ieri, care începuse foarte bine. Atât de bine, încât cineva ne-a spus: “Domnule, partidele astea au două echipe: una de salon, care vine să vă țină la discuții, și alta, care organizează strada”. Și această apreciere seamănă foarte bine cu rezultatul. Nu vă supărați, domnule Coposu.

Corneliu Coposu – Domnule prim-ministru.

Petre Roman – Domnule Coposu, dați-mi voie să termin și apoi vă las să vorbiți. Să știți că tot atât de nedemocratic ar fi ca noi să chemăm oamenii să vină să ne sprijine.

Corneliu Coposu – Păi i-ați chemat.

Petre Roman – Nu-i adevărat. N-am chemat. Dacă i-am fi chemat, ar fi venit nu câteva mii, ci câteva sute de mii, poate chiar milioane.

Ion Diaconescu – Îi chemați în altă zi.

Petre Roman – Nu, nu, dar nu e cazul asta. Nu e cazul să escaladăm confruntarea în stradă, pentru că atunci înseamnă că nu mai ajungem la alegeri democratice.

Ion Diaconescu – Dar sunteți de acord că acest Front trebuie să fie mai reprezentativ?

Petre Roman – Am spus-o aseară. Aseară am spus mai mult decât atât, fiindcă am reținut de la domnul Coposu ultima frază pe care mi-a spus-o: “Domnule Roman, de ce vă cramponați de ideea de Consiliu al Frontului?” Am reflectat. Și, ce-am spus, domnule Coposu? Că nu ne cramponăm, că trebuie să separăm activitatea noastră politică, a Frontului, de ceea ce este Consiliul, care deține puterea. Bun, dar o facem prin negocieri. Ce înseamnă “vă somăm să vă dizolvați”?

Corneliu Coposu – Este o consecință clară a acceptării dumneavoastră.

Ion Iliescu – Asta-i altceva. Cu totul altceva.

Călin Popescu Tăriceanu – În exprimare s-a strecurat o inadvertență. Dâștii nu vor să vă dizolvați ca Front de Salvare. Aveți dreptul să existați. Norma. Ci Consiliul Frontului să cuprindă...

Ion Iliescu – Dar e o declarație publică, la radio.

Petre Roman – Declarație publică, la Rompres.

Ion Iliescu – V-ați angajat într-o asemenea declarație, Deja, public, asta-i declarația dumneavoastră!

Corneliu Coposu – N-am văzut-o, dar....

Ion Iliescu – Asta înseamnă organizarea acțiunii de forță, de stradă, pentru a forța Frontul să declare că se autodizolvă ș.a.m.d. Păi cu ce seamănă asta, domnule Coposu? Unde e spiritul democratic? Unde-i dorința de dialog? Unde-i dorința de negociere? Îmi pare rău...

Călin Popescu Tăriceanu – E diferența de exprimare.

Ion Iliescu – Nu de exprimare, aici e...

Cazimir Ionescu – Dacă la asta adăugăm și ce-a spus domnul Petrina, că nu este de acord să participe nici un alt partid, în afară de dumneavoastră, la această întâlnire, numai dumneavoastră, pentru că demonstrația din stradă este a dumneavoastră, deci tot relație de forță – cred că lucrurile sunt și mai clare.

Petre Roman – Am reținut și lucrul acesta.

Corneliu Coposu – Am sugerat Uniune Națională, care să cuprindă Frontul și celelalte partide. Adică nu dizolvarea Frontului.

Ion Iliescu – Aici, în clădire, se află și delegațiile altor câtorva partide. Le-ați refuzat, am înțeles, prezența la discuții. Deci, nu vreți să avem o discuție comună cu ei.

Sergiu Cunescu – A, nu le cunoșteam. Nu știm cine sunt.

Ion Iliescu – Nu-i nimic, noi nu ne grăbim. Graba dumneavoastră ne surprinde, și maniera acestor măsuri de forță cu care acționați. Și asta nu acceptăm. Am reținut că e o greșală de formulare. Poate. Numai că această greșală de formulare este deja transmisă la toate agențiile.

Corneliu Coposu – Nu rezultă din declarație că vrem să continuăm dialogul?

Petre Roman – Nu, nu, deloc. Absolut deloc. Ni se cere să ne dizolvăm.

Ion Iliescu – De aici nu rezultă nici măcar că ați participat la discuții cu noi. Toate agențiile internaționale au preluat... Vă rog să dați o dezmințire. Domnule Coposu, ca o condiție a continuării dialogului, eu vă rog, acum, să dați o dezmințire, să apăreți astăzi la Televiziune, să vorbiți despre spiritul dialogului nostru de ieri, care rămâne valabil, să dezmințiți că ați fi dat o asemenea declarație, pe care toate agențiile internaționale au preluat-o.

Corneliu Coposu – Declarație pe care n-am făcut-o.

Ion Iliescu – Păi, ați făcut-o!

Corneliu Coposu – Noi am dat o declarație care s-a citit la Televiziune.

Liviu Petrina – Noi am dat un document scris.

Ion Iliescu – Aici, la intrarea în Palat, ați făcut această declarație pe care toate agențiile de presă au transmis-o deja. Dumneavoastră m-ați răstălmăcit pe mine și ați spus că eu aș fi declarat nu știu ce. Eu m-am simțit obligat să pun la punct acest lucru: niciodată nu am declarat că Frontul nu va participa la alegeri. De astă dată, vreți să spuneți că ați fost răstălmăcit.

Corneliu Coposu – Nu știu, n-am văzut...

Ion Iliescu – Salut o asemenea constatare. Sunteți obligat să o dezmințiți, în orice caz.

Corneliu Coposu – Am să văd textul. Textul a fost citit la Televiziune și e un text al nostru, redactat de noi.

Ion Iliescu – Deci, ce pot să vă declar în încheiere? Noi ne menținem absolut pe concluziile dialogului de ieri. Rămânem absolut deschiși în continuare, pentru a continua dialogul, așa cum l-am început ieri. Elementele principale pe care le-am

discutat ieri nu înlătură propunerea dumneavoastră de azi. Deci, orice propunere, orice partid, orice formațiune poate să vină să o facă și putem să stăm, să **deliberăm împreună și să găsim formele în care să ne apropiem de o formulă general acceptabilă pentru toată lumea. Dar, asta o facem pe bază, într-adevăr, de dialog, pe bază de negocieri, cu participarea tuturor formațiunilor p9lșitice. Suntem absolut decși să mergem pe această cale. Vă rugăm, facem apel la dumneavoastră să vă mențineți în cadrul aceluiași spirit al dialogului.**

Corneliu Coposu – Cu cine vom discuta? Cu puterea politică – cu partidul politic al Frontului sau cu Consiliul?

Ion Iliescu – Și cu unul, și cu altul.

Corneliu Coposu – Asta am vrut să stabilim de la început, ca o chestiune.

Liviu Petrina – Domnul prim-ministru a spus: “Lovitură de stat. Domnul prim-ministru a pronunțat u cuvânt care s-a mai auzit... Deci, dumneavoastră spuneți “politică de partid”, dumnealui a vorbit de stat. E foarte limpede. V-ați pus în afara legii pe care dumneavoastră ați făcut-o. Haideți să găsim o ieșire.

Petre Roman – Asta-i o interpretare din partea dumneavoastră.

Liviu Petrina – Nu, asta-i interpretarea întregii țări.

Ion Iliescu – Nu-i adevărat. Este interpretarea unei secțiuni, influențată de dumneavoastră. Nu vă confundați cu toată țara.

Liviu Petrina – Sunteți de acord să constituim acel Consiliu al Unității Naționale?

Ion Iliescu – Asta-i propunerea dumneavoastră, o propunere care trebuie deliberată.

Dinu Patriciu – De cine?

Ion Iliescu - De toată lumea, inclusiv de noi – de organismul nostru colectiv, ca să se emită o părere proprie a Frontului – și de reprezentanții tuturor celorlalte partide și formațiuni. Adică, toate propunerile trebuie să le punem pe masă și să **deliberăm cu toții, nu numai eu sau noi câțiva de aici. Nimeni nu vă dă dumneavoastră dreptul să vă erijați în exponentul părerii tuturor.**

Corneliu Coposu – Dar nici dumneavoastră nu vă dă nimeni acest drept.

Ion Iliescu – Sigur, nici mie. Și nici nouă, de asemenea. Deci, noi vom veni cu propunerile noastre, dumneavoastră veniți cu propunerea dumneavoastră, alte partide vor veni, poate, cu alte propuneri. Vom sta la o masă rotundă să le judecăm, să **deliberăm, să găsim formule.**

Corneliu Coposu – Dovadă că am mers pe ideea reluării dialogului este că am înțeles că domnul prim-ministru, care a fost receptiv, a spus: “Nu avem nimic împotriva să păstrăm titlul”...

Petre Roman – Dar nu am fost numai eu. Și domnul președinte are aceeași părere.

Corneliu Coposu – Și nu văd de ce v-a surprins cererea noastră, care e foarte normală și foarte legitimă.

Ion Iliescu – Domnule Coposu, am spus că nu respingem absolut nimic, nici o propunere. Nu înseamnă că am acceptat deja propunerea dumneavoastră. Lăsați-i și pe alții să gândească. Și o să căutăm formulele potrivite, care să convină tuturor.

Petre Roman – Și, mai ales, domnule Coposu, să lăsăm țara să existe ca sistem economic și ca stabilitate economică.

Corneliu Coposu – Aici aveți dreptate, vă dăm tot concursul.

Petre Roman – Eu până acum pot să vă asigur că, de bine, de rău, stabilitatea economică a fost menținută.

Liviu Petrina – Până ieri nu ați intrat în dialog.

Ion Iliescu – Dar discuțiile anterioare ce-au fost? N-au fost tot dialog?

Liviu Petrina – Domnule președinte, vă răspund scurt. Ne-ați promis o oră la Televiziune; ne-ați dat o jumătate de oră, cu câteva clipe înainte. Ne-ați promis sprijin material.

Ion Iliescu – Domnule, vă rog să nu amestecați lucrurile. Nu ne confundați pe noi cu Televiziunea, cu presa.

Liviu Petrina – Directorul Televiziunii este purtătorul dumneavoastră de cuvânt, membru al Consiliului.

Ion Iliescu – Asta-i altă treabă.

Sergiu Cunescu – Domnule președinte, negocierile noastre din ultimele zile și întâlnirea de astăzi sunt urmările unei oarecare crize, care s-a declanșat în momentul când s-a anunțat participarea Frontului la alegeri. Pentru moment, nu vrem o rezolvare pe loc. Nu se poate. Dar măcar să cădem de acord la un principiu. Și anume: că **Frontul se va transforma într-un Consiliu de Uniune Națională**, care va avea o compoziție reprezentativă pentru întregul popor.

Ion Iliescu – Nu **Frontul, ci Consiliul se va transforma**. Lăsați-ne pe noi să găsim formularea corespunzătoare.

Sergiu Cunescu – Iar partea de Front care va continua să facă politică și să se prezinte la alegeri, să intre pe reglementarea unui partid politic, chit că s-ar numi Front; noi chiar am vrea să rămână Frontul ca partid politic.

Ion Iliescu – Domnule Cunescu, ați reținut declarația mea de aseară? N-am vorbit că ni se impune nouă, Frontului, să gândim cum să delimităm cele două funcții ale noastre? Repet, așa s-a conjugat situația, a trebuit să preluăm frânele conducerii și am găsit o structură de moment. **Noi înșine gândim asupra modului în care să delimităm cele două elemente**. Nu respingem nici un fel de sugestie, nici un fel de propuneri care pot să ne ajute să ne clarificăm propria noastră deliberare și opțiune. Dar nu ne puteți impune dumneavoastră, domnule, propuneri pe care să le acceptăm necondiționat. Asta-i toată problema.

Sergiu Cunescu – Dar, vă spun sincer, mai ales că ați vorbit și de schimbarea denumirii Frontului. Trebuie să plecăm de aici – e bine și pentru dumneavoastră și pentru noi – numai cu acceptarea principiului. Și o să tratăm acest lucru.

Petre Roman – *Acceptarea principiului s-a făcut deja aseară.*

Sergiu Cunescu – *N-a fost suficient de clar. Toată lumea m-a întrebat. Vă rog să facem acest lucru. Ca principiu. Poate nici numele nu-i important. Dar vă rog să anunțați și dumneavoastră la Televiziune că am căzut de acord asupra acestui lucru.*

Corneliu Coposu – *Sunt cu atât mai surprins de reacția dumneavoastră, cu cât interpretarea mea a fost că aseară s-a făcut acceptul principal al acestei teze.*

Petre Roman – *Și ați venit cu teza că astăzi trebuie să ne dizolvăm și să părăsim puterea politică.*

Corneliu Coposu – *Nu, nu, nu știu ce... Eu am făcut o comparație cu...*

Petre Roman – *Nu suntem copii...*

Corneliu Coposu – *Asta-i, probabil, o speculație.*

Marius Cârciumar – *Domnule președinte, domnilor, îmi permiteți, sunt președintele Partidului Socialist Democratic Român. Jos sunt toate partidele. Vă rugăm frumos, nu faceți separatism dacă, într-adevăr, respectați democrația. Toată această discuție trebuie să aibă loc jos.*

Sergiu Cunescu – *Protestăm. Noi am cerut audiența, trei partide. Vă rog să nu interveniți. Nu vă infiltrați în tratativele altor partide. Nu aveți nici o calitate. Voi să vă exprimați când veți cere audiență.*

Dinu Patriciu – *Domnule președinte, îmi permiteți să spun câteva vorbe. Nouă ni se pare că toată această discuție se învârtă în jurul unei confuzii. Și declarația domnului Coposu, și tot ce se întâmplă acum în stradă se învârtă în jurul **confuziei pe care o generează denumirea de Front și de Consiliu Național al Frontului**. Consiliul Național al Frontului, prin însăși rațiunea sa de existență, prin modul în care l-ați conceput, în prima clipă, este un Consiliu de Uniune Națională. Un Consiliu în care, prin consens, toate forțele politice să poată contribui la organizarea vieții politice până la alegeri. Pe de altă parte, dumneavoastră, ca orice cetățeni ai acestei țări, puteți avea o opțiune politică. Și e foarte normal. Puteți crea o mișcare politică, care se poate numi Front de Salvare Națională. Este o denumire simbolică, într-un fel, legată de tot ceea ce ați făcut dumneavoastră în primele zile ale Revoluției. Dar, haideți, în această clipă să facem o treabă simplă. Să separăm cele două lucruri. În stradă se creează o confuzie regretabilă între cele două lucruri. Să denumim Consiliul de Uniune Națională, forță legislativă în stat, și Frontul să fie un partid politic, o forță politică. Și, atunci, confuzia s-a terminat.*

Ion Iliescu – *Am declarat încă de aseară: căutăm noi înșine soluția adecvată pentru rezolvarea acestei probleme. Propunerea dumneavoastră e o formulă. Ea e negociabilă. Noi înșine putem să o luăm în discuție. mai sunt și alții care trebuie să participe la dialog. Nu ne cereți să spunem acum "da" sau "nu" la ceea ce ne propuneți dumneavoastră acum. Și nu condiționați aceasta de confuzia din această stradă; sunt și alte confuzii, în alte străzi. Deci, nu veniți cu argumentul străzii și demonstrației. Vreau să vă spun că a venit de jos o notă că, dacă până la ora 16 delegația nu apare (au impresia că vrem să vă confiscăm aici) amenință că pătrund în clădire.*

Sergiu Cunescu – Poate să fie numai o provocare.

Ion Iliescu – Deci, acum, în orice caz, nu este momentul să stăm să deliberăm ca să ajungem la o concluzie. Am reținut propunerea dumneavoastră; de fapt, nu schimbă nimic din tematica problemei pe care am dezbătut-o ieri. Este numai o formulare de propunere asupra căreia trebuie să deliberăm noi și alții și, deci, să formeze ea însăși o idee de deliberare în viitor. Vă propun acum să vă liniștiți “trupele” și să îi sfătuiți...

Călin Popescu Tăriceanu – Dați-mi voie. Nu sunt numai reprezentanții partidelor, sunt studenții, care sunt veniți separat, sunt întreprinderi care au venit să manifeste separat. Fără să aibă girul nostru.

Ion Iliescu – Sunt demonstrații dumneavoastră, nu știu care este schema acestei acțiuni.

Liviu Petrina – Depinde exclusiv de dumneavoastră, de Consiliu și de Front, de cele două părți – dacă spuneți că s-au structurat în două părți – să hotărâți în ceea ce vă privește pe domniile voastre; adică, dacă Frontul se pune pe aceeași bază de egalitate cu celelalte partide, ați soluționat problema. Și, apoi, ne întâlnim toate partidele, Frontul ca partid, în deplină egalitate cu fiecare din partidele astea, 15-20, și discutăm omenește, civilizată. Dar renunțați la chestiunea pe care ați anunțat-o, din 23. E treaba dumneavoastră. Dacă le-ați unit într-un mod care depășește un Decret, pe care dumneavoastră l-ați...

Petre Roman – Așa s-au născut, domnule, nu le-a numit nimeni.

Ion Iliescu – Așa s-au născut. E datoria noastră să găsim formula potrivită. Lăsați-ne pe noi să o judecăm. Lăsați-ne pe noi să o facem și să decidem și modalitatea, și timpul potrivit. Acum n-avem condiții să o facem. Și va trebui să venim noi cu o idee, înainte de toate. Să o elaborăm. Pe urmă, să găsim un consens în Consiliul nostru, asupra unei formule, a unei propuneri proprii. Să mergem, apoi, la un dialog cu toate celelalte partide. Adică, e o chestiune care nu se rezolvă așa, pe loc. Nu mâine sunt alegerile. Mai sunt patru luni până la alegeri. Până la intrarea în campania electorală, ne clarificăm noi cum anume să facem. Asupra dialogului, de săptămâna viitoare vrem să-l și începem. Poate facem, vineri sau sâmbătă, o primă întâlnire cu toate partidele; între timp, să-i punem în temă pe toți și să avem o discuție.

Liviu Petrina – Dar întâi să fiți și dumneavoastră partid, neted, separat de Front sau Frontul de Consiliu.

Ion Rațiu – Permiteți-mi și mie răspunsul, în câteva cuvinte. Abia am sosit în țară, ca să aduc și eu obolul meu la crearea democrației aici și îmi permit să vă sugerez că, în concepția Occidentului, un Front este o concepție totalitară, fiindcă un Front reprezintă întregul evantai de opinii, de la extrema stângă până la extrema dreaptă. Se integrează prin forța lucrurilor, prin definiție în a asuma întreaga suflare românească, care vrea să salveze națiunea și mi se pare că acest lucru este incorect și neînțelept, în primul rând, și, cu siguranță, este total nedemocratic în accepțiunea cuvântului în Occident. Dacă dumneavoastră, într-adevăr – nu îndrăznesc să vă dau un sfat – vreți să

participați nu ca arbitru și jucător, ci ca jucător; să aveți un partid, nu un Front care, prin implicații, să pretindă că reprezintă pentru toți cei care vor să salveze națiunea...

Ion Iliescu – *Vă mulțumim pentru sfat, dar trebuie să avem criteriile noastre pentru a judeca lucrurile și nu neapărat criterii fixate sau dictate de altcineva, din afară. Este tot o chestiune de opțiune democratică. Și în Occident sunt formațiuni care nu se numesc partide, dar există și participă la alegeri. Așa că, și în Occident, se schimbă viziunea despre structuri politice.*

Corneliu Coposu – *Am un cuvânt pentru domnul prim-ministru, care m-a învinuit de lipsă de loialitate. Cred că lipsa de loialitate i se poate atribui Consiliului Frontului pentru toate aceste manifestații din ultima vreme. Nu cred că i se poate reproșa partidului nostru o lipsă de loialitate sau lipsă de sprijin a –Frontului, până când dumneavoastră ați făcut perturbația în opinia publică românească, prin anunțarea candidaturii. V-am promis sprijin și nu ne-am dat la o parte în acordarea acestui sprijin. În ce privește manifestația noastră, v-am anunțat că o vom face. V-am anunțat din vreme. Lipsa de loialitate este a dumneavoastră, care ați organizat contra-manifestație, în ideea că s-ar putea întâmpla ciocniri, lucru care-l consider că e periculos. Noi am anunțat dinainte că vom face o demonstrație absolut loială, fără violență.*

Petre Roman – *Loială cui, domnule Coposu?*

Corneliu Coposu – *Democrației, principiilor democratice...*

Petre Roman – *Această declarație a dumneavoastră, domnule Coposu, împreună cu lipsa dumneavoastră de a seară, de la Televiziune, o denumesc eu neloialitate.*

Corneliu Coposu – *Nu aveți dreptate.*

Petre Roman – *Rămân la această părere, totuși.*

Corneliu Coposu – *I-am explicat domnului Iliescu, aseară, motivul pentru care nu ne putem prezenta la Televiziune. Deci, am fost acoperit. Și azi-dimineață chiar l-am căutat de două ori.*

Petre Roman – *Care a fost motivul, domnule Coposu?*

Ion Iliescu – *Că a fost târziu.*

Corneliu Coposu – *Era târziu și nu terminasem discuțiile. Noi nu putem proceda arbitrar. Procedăm în conformitate cu hotărârea conducerii noastre. Era târziu și era convocată conducerea. Iar rezultatul acestei deliberări v-a fost comunicat imediat. Dimineață am comunicat, din nou, că facem manifestație. Și am rugat să nu se mai înscezeze contramanifestații sporadice, mai cu seamă că, v-am spus aseară la telefon, am și un document din care rezultă cum ați organizat această contra-manifestație.*

Ion Iliescu – *Domnule Coposu, dacă noi gândeam, într-adevăr, să fie o contra-manifestație, vă dați seama că nu era de amploarea acesteia. Nu ne-am propus așa ceva.*

Petre Roman – *Ați vorbit de faptul că nu ați putut să vă exprimați părerea, că ar fi arbitrară. În schimb, nouă ne cereți acum, pe loc, să ne exprimăm părerea în legătură cu propunerea dumneavoastră. E corect?*

Corneliu Coposu – În principiu...

Petre Roman – Păi dumneavoastră ne somați, nu vă supărați.

Liviu Petrina – Sunteți în afara legii.

Petre Roman – Asta e părerea dumneavoastră.

Ion Iliescu – Și vă rog să vă rețineți părerea pentru dumneavoastră, nu mai tot reclamați...

Corneliu Coposu – Domnule prim-ministru, nu noi luăm această hotărâre, nu vrem să vă presăm să o luați. Am cerut ca dumneavoastră să deliberați în conformitate cu acordul principal, față de care nu văd nici o contradicție, și mă mir că vă formalizați cu niște expresii...

Ion Iliescu – Nu aveți deloc dreptate. Noi am relatat pe larg despre discuția noastră, despre dialogul început și despre disponibilitatea reciprocă de a continua dialogul. De la dumneavoastră, public, nu s-a auzit așa ceva, ci numai somația de azi, pe care au preluat-o agențiile internaționale.

Corneliu Coposu – Aseară v-am comunicat hotărârea forurilor noastre conducătoare.

Petre Roman – La telefon. Dar pentru public? E cu totul altceva, domnule Coposu.

Ion Iliescu – Mi-ați comunicat mie, la telefon. Dumneavoastră, deocamdată, în public...

Corneliu Coposu – Pentru public nu era cazul să comunic, înainte de a aștepta...

Ion Iliescu – Atunci, eu vă întreb: vă prezentați în public să vorbiți despre dialogul început și disponibilitatea dumneavoastră de a merge la dialog cu noi și să contestați valabilitatea acestei declarații, care seamănă a declarație de război?

Corneliu Coposu – Nu, domnule, în domeniul politic orice declarații pot fi făcute dacă se respectă politețea, bunul simț și nu frizează...

Ion Iliescu – Aici este politețe și bun simț? Domnule, aici este ceea ce s-a redat deja de către agențiile de presă din toată lumea. Dumneavoastră vorbiți de o declarație pe care nu o știe nimeni, nici măcar nouă nu ne-ați comunicat-o. Eu zic să vă prezentați în fața agențiilor, cum ați făcut-o și aici, să vă prezentați în fața Televiziunii, să contestați valabilitatea acestei declarații, să spuneți că e o deformare a realității și că, de fapt, dumneavoastră stați pe alte poziții, că ați început cu noi acest dialog, că rămâneți deschis la acest dialog, că aveți niște propuneri pe care noi le receptăm...

Petre Roman – Noi le receptăm favorabil. Am făcut-o deja aseară.

Ion Iliescu – Și am și comunicat acest lucru...

Ion Diaconescu – Nu le-ați nominalizat...

Petre Roman – Păi cum să le nominalizăm, domnule, de aseară până azi-dimineață, când, de altfel, dumneavoastră spuneți că nu ați avut timp să vă prezentați la Televiziune, că n-ați... V-am întrebat până unde va merge manifestația...

Liviu Petrina – Vreau să vă citesc ce am aici. Dumneavoastră anunțați lumii întregi că duminică la prânz, în Piața Victoriei din Capitală, a avut loc o manifestație la care au participat câteva zeci de mii de cetățeni, oameni ai muncii din mari unități economice – IMGB, Semănătoarea, Mecanică Fină, Republica, 23 August, Grivița Roșie – și studenți din complexul Grozăvești și mai multe întreprinderi și orașe – Brăila, Târgu-Mureș ș.a.m.d. Ei scandează: “Muncitorii sunt cu Frontul”, “Noi suntem poporul”, “Nu ne vindem țara” și alte lozinci. În piață manifestează, de asemenea, partizani ai partidelor politice, care contestă legitimitatea Frontului Salvării Naționale, legile elaborate de acesta, ca și dreptul Frontului de a se prezenta la alegeri. Pe pancartele purtate de manifestați scrie: “Jos FSN”, “Alegeri fără Front”, “Unde ne este Revoluția?”, “Eroii nu au murit în parcuri”. În fruntea unui numeros grup se află domnul Corneliu Coposu, președintele Partidului Național Țărănesc Creștin și Democrat, care ne-a declarat: “Am făcut această demonstrație pentru a cere Frontului Salvării Naționale să se dizolve și să predea puterea politică unui guvern provizoriu, care să conducă țara până la alegerile generale”.

Ion Iliescu – Este exact aceeași declarație care a venit și pe alt canal...

Corneliu Coposu – Totalmente greșit, fiindcă eu nu puteam să cer....

Petre Roman – Dar să știți că asta-i singura declarație care a ajuns la agențiile internaționale.

Corneliu Coposu – Consiliul să predea puterea unui guvern? E o stupiditate. Cine știe...

Ion Iliescu – Și, totuși, ea e înregistrată de toate agențiile de presă. Deci, iată propunerea mea, domnule Coposu, ca să demonstrați buna dumneavoastră credință – și mie și lumii – să contestați această declarație și să arătați care este poziția dumneavoastră: că sunteți pentru dialog, așa cum am declarat noi că suntem.

Corneliu Coposu – Asta am declarat...

Ion Iliescu – Nu, să o declarați public, nu mie personal, domnule Coposu.

Petre Roman – Niciodată n-ați declarat public.

Ion Iliescu – Adică, ceea ce am declarat noi aseară, să confirmați că este și aprecierea dumneavoastră, și părerea dumneavoastră și că rămâneți deschiși dialogului. Și că nu ați apelat la o demonstrație de forță azi, că este greșit formulat, nu știu de către cine... Asta ar fi o dovadă de bună credință.

Corneliu Coposu – Aduceți camera de luat vederi și o fac pe loc.

Liviu Petrina – Domnule președinte, numai o întrebare. Este evident că, dacă Consiliul se formulează Consiliul Unității Naționale, acel consiliu va desemna un alt guvern. Este o consecință pe care o înțelegeți foarte limpede.

Ion Iliescu – Nu amestecați lucrurile, domnule Petrina. Noi vorbim de discuția de ieri și concluzia ei. Noi deja am făcut o declarație în spiritul acesta, așteptăm o declarație similară. Dumneata vii cu altă problemă.

Liviu Petrina – Dar este o consecință pe care o întrezăresc foarte simplu.

Ion Iliescu – *Deci, ajungeți la această condiționare...*

Liviu Petrina – *Eu am fost acolo când a fost discuția asta.*

Ion Iliescu – *Păi, atunci ce te bagi în discuție, domnule? Eu vorbeam cu domnul Coposu. Dânsul e dator moral să repare această treabă.*

Voce – *Domnule președinte, vin de jos, unde sunt muncitori și fac scandal foarte mare și au spus că, dacă de la această ședință nu va merge cineva foarte repede să ia o atitudine, să le explice...*

Ion Iliescu – *Noi deja am făcut-o Dumneavoastră încă nu. Deci, sunteți datori față de noi, dacă vreți să credem în buna dumneavoastră credință și să existe, într-adevăr, climat de dialog. Altminteri, vă rog să mă iertați, noi dialog cu dumneavoastră nu mai purtăm decât de față cu toate celelalte partide. Sau manifestați bună credință și, atunci, mergem în continuare la dialogul corespunzător, sau, dacă nu, vă rugăm să ne credeți că nu mai putem avea nici un fel de încredere în buna dumneavoastră credință.*

După această discuție și mai ales în urma înțelegerilor care rezultau, situația părea a se liniști. Din păcate, evenimentele s-au precipitat.

Ca reacție la manifestarea violentă a demonstrațiilor favorabili celor trei partide, adepții ai Frontului Salvării Naționale s-au mobilizat, la rândul lor, venind în Piața Victoriei pentru a manifesta în sprijinul CFSN și al guvernului, în vederea împrăștierii demonstrațiilor potrivnici. Din fericire, această confruntare directă nu s-a transformat într-o baie de sânge.

De asemenea, a doua zi, 29 ianuarie, nu a putut fi evitată o revărsare de oameni spre Palatul Victoria și, apoi, spre sediile celor trei partide, mai ales spre cel al PNȚCD, care a trebuit să suporte asediul unei mase uriașe de oameni. Premierul Petre Roman s-a deplasat personal la sediul PNȚCD pentru a face apel la demonstrații să evite violența și pentru a-l evacua pe domnul Coposu din clădire, cu ajutorul unui TAB.

Toate aceste manifestări vorbesc de la sine despre atmosfera încinsă care se instalase în acele zile pe străzile Bucureștiului. Evenimentele petrecute în fața sediului PNȚCD nu au putut fi stăvilite, în ciuda faptului că, așa cum am arătat, atât eu, cât și Petre Roman, am făcut un permanent apel la toleranță și calm, inclusiv prin discursuri rostite din balconul clădirii din Piața Victoriei, unde am ieșit împreună, în mai multe rânduri, pentru a le vorbi celor care manifestau în sprijinul Frontului.

De altfel, în jurul orei 13, într-o atmosferă degajată, cu evidente accente de solidaritate și entuziasm din partea participanților, am rostit de la balconul clădirii din Piața Victoriei un discurs, în care am arătat că noi, Frontul Salvării Naționale, nu doream să înlăturăm pe nimeni din viața politică, democratică, sau să folosim metode autoritariste:

“Pot să fie oameni care încă nu ne înțeleg. Manifestăm toată răbdarea, pentru ca toată lumea să înțeleagă obiectivele noastre. Vrem să creăm o veritabilă democrație, în care oamenii să gândească liber și, în mod liber, să adere la o platformă care să slujească interesele poporului.

Avem o lună de când am apărut pe lume. Această lună a fost o dovadă a ceea ce facem, nu doar a ceea ce spunem. Noi vrem ca nu după vorbe, ci după fapte să fie judecați toți, după ceea ce fac. Și noi vrem, prin fapte, să demonstrăm că nu avem alt țel, nu avem alt scop al vieții noastre, decât slujirea devotată a intereselor poporului nostru. Cred că veți fi de acord cu mine că ziua de ieri și mai ales de azi este o veritabilă expresie a Revoluției populare. Revoluția nu s-a terminat în 22 decembrie, odată cu răsturnarea dictaturii lui Ceaușescu. Ea continuă. Zilele de ieri și de azi au reprezentat o veritabilă ridicare a poporului în apărarea propriilor sale cuceriri și interese. Eu văd în aceste manifestări, de ieri și mai ales de azi (vreau să vă spun că în toată țara există același tumult și manifestări largi de solidaritate cu Frontul), văd în această ridicare a poporului garanția deciziei poporului nostru de a nu lăsa să-i fie încălcate interesele, de a-și apăra cuceririle revoluționare. Asta a garanția reală a Revoluției noastre (...).

***Noi nu vrem să închidem porțile dialogului cu nimeni.** Vrem să creăm un climat de veritabilă democrație, dar în condițiile păstrării și respectării legalității (...).*

***Nu trebuie să răspundem la forță prin forță.** Forța noastră este alta. Este forța poporului, forța încrederii în puterea morală a poporului nostru. Fără violențe! Să nu răspundem la nici un fel de provocări, să demonstrăm că putem avea în România o veritabilă democrație, care nu apelează la violență și la răzbunări de nici un fel. **Fără violență!**"*

III. OPINII, MEMORII, EVOCĂRI

AMERICA ÎȘI CINSTEȘTE EROII – Pensii pentru veteranii Revoluției americane

Dumitru MAZILU*

În viața popoarelor sunt momente de referință, care – prin faptele eroice ale unor membri ai Comunității – le marchează progresul și dezvoltarea, influențându-le destinele. Sunt acele fapte de eroism legendar prin care francezii au înfăptuit Revoluția din 1879; sunt acele fapte memorabile prin care americanii au scuturat colonialismul; sunt faptele milioaneilor de europeni care în anii 1989-1991 au determinat un nou curs al istoriei „**de la totalitarism spre libertate**“.

Pentru faptele eroice ale semenilor, popoarele și-au exprimat o vie recunoștință. Onorându-i moral și material. Alphonse Lamartine – membru al Academiei franceze – nota în anul 1865: „Recunoștința nu se prescrie niciodată, dacă memoria e bună și inima dreaptă“ (*Meditații*, Paris, 1865), iar acel scriitor, filozof și om de stat roman, Lucius Annaeus Seneca atrăgea atenția în anul 59 e.n. asupra faptului că oamenii se supără că „există nerecunoscători“, cerându-ne să ne întrebăm cugetul „dacă toți cei care te-au îndatorat te-au găsit recunoscători“ (*Scrisori către Lucilius*, 59 e.n.). Scriitorul român Ionel Teodoreanu arăta că „Recunoștința este un dar regesc; este pură și ușurătoare pentru suflet numai atunci când se naște de la sine“ (*Masa umbrelor*, 1946).

1. Max Dent – „America onorează veteranii Revoluției“

Prof.dr. Max Dent a dat publicității o carte de referință: „*Pensii pentru veteranii Revoluției Americane*: Primele programe naționale privind dreptul de alocare a pensiilor“, apărută în limba română în anul 2005, la Editura Fundației Culturale „Gheorghe Marin Speteanu“.

Autorul și-a definitivat studiile în Asia, Europa, America de Nord. În Statele Unite i s-a acordat titlul de „Profesor Doctor în istoria Americană“.

În cercetarea pe care o efectuează, profesorul Max Dent demonstrează că „America a știut să-și onoreze veteranii Revoluției“. Toți cei care au înfăptuit Revoluția,

---

*Prim-Vicepreședinte al Consiliului Frontului Salvării Naționale, constituit în decembrie 1989

scuturând subordonarea colonială sunt priviți în America „ca o generație al cărei exemplu trebuie urmat și ca o generație ce trebuie respectată“ (p. 1).

Autoritățile americane au apreciat că „programele de pensii reprezentau o datorie de onoare pentru cei care au apărat libertatea țării și au permis crearea noii republici“. Se subliniază că „pensiile nu erau privite ca ajutoare oferite din milă. Ajutoarele, în republica de începuturi erau «datorie creștină», care se reglementa între oamenii buni și Dumnezeu lor. Ajutoarele erau esențiale, dar voluntare, și erau practici religioase ale vremii“.

Guvernul american – se arată în cercetarea profesorului Max Dent – „nu considera corect să intervină în acțiunile caritabile. Aceste acțiuni ar fi încălcat două convingeri: că nici un om care poate munci nu trebuie să trăiască de pe urma muncii altora și că toate acțiunile de caritate trebuie să fie făcute voluntar de oameni, nu involuntar, din colecte obligatorii organizate de guvern“. Pensiile erau înțelese ca plăți pentru servicii deja prestate și pentru sacrificiul lor în Revoluție: „Națiunea le era datoare“ (p. 2).

2. America îi cinstește pe toți cei care au înfăptuit Revoluția

În cercetarea efectuată se subliniază că autoritățile americane au decis să onoreze pe toți cei care au înfăptuit Revoluția, fără a stabili limite de vârstă. Au fost incluși toți soldații, indiferent de vârstă, unii chiar tineri. Pensiile sunt acordate nu pe baza unor programe pentru invaliditate. Unii veterani ai revoluției Americane – care figurau în evidențele invalizilor – au fost incluși în planurile de pensii, însă majoritatea beneficiarilor nu erau invalizi.

Se precizează că beneficiarii „aveau dreptul de a fi plătiți“. Pensiile prin care erau onorați veteranii Revoluției Americane „nu făceau parte din programele de ajutoare a săracilor“. Încercările de a corela pensiile cu nevoia au fost modificate imediat și, apoi, anulate – se arată în lucrarea respectivă.

Programele de pensii pentru veteranii Revoluției Americane și pentru persoanele întreținute de aceștia „erau ceva unic în viața americană“. Erau programe care acopereau diverse generații, prin care sumele alocate din visteria națională erau oferite eroilor Americii, îndreptățiți „să fie tratați preferențial“. Se subliniază că „valorile culturale ale noii republici permiteau acceptarea programelor de pensii ca atare“, iar veteranii Revoluției Americane „nu erau priviți ca o elită ce ar fi putut amenința principiile republicane“.

3. Eroii Revoluției Americane – „întruchiparea celor mai bune și mai nobile calități ale națiunii“

Analiza pe care profesorul Max Dent o efectuează demonstrează că „veteranii Revoluției Americane erau acceptați ca eroi naționali, într-un moment când noua națiune avea nevoie de figuri din trecut la care să se raporteze“. Eroii Revoluției Americane reprezintă un exemplu pentru noile generații; ei au devenit „întruchiparea celor mai nobile calități ale națiunii“.

Acordarea pensiilor a reprezentat „recunoștința morală și materială pentru eroii Revoluției Americane“. În majoritatea cazurilor – notează autorul – „pensiile au fost importante pentru bunăstarea economică a beneficiarilor, însă în unele cazuri, pensiile au fost acceptate mai mult ca simboluri ale respectului public, decât ca beneficii materiale“.

Se constată că programele de pensii și-au atins obiectivele; aceste programe funcționau într-o manieră echitabilă; ele au cuprins un număr mare de persoane și au funcționat pe o perioadă mult mai mare „decât estimările inițiale“. Profesorul Max Dent subliniază că „Onorarea veteranilor Revoluției Americane a dus la crearea celui mai vast program inițiat de noua națiune“, ajutând la „stabilirea relațiilor dintre guvernul național și cetățeni“.

4. Pensiile pentru veteranii Revoluției Americane „nu aveau conotații politice, nu erau acte de influență sau favoritism“

În cercetarea pe care o supunem atenției se subliniază că pensiile pentru veteranii Revoluției Americane „nu aveau conotații politice, nu erau acte de influență sau favoritism“ (p. 155). Pensiile aveau ca scop „onorarea unui grup pentru care societatea simțea grațitudine. Nici un alt factor nu părea să joace un rol în acordarea pensiilor veteranilor luptei pentru independența Americii“ (*Ibidem*).

Eforturile de a recompensa în mod corespunzător „persoanele care luptaseră pentru independență nu se limitau doar la pensii“. Recompensele sub forma unor bucăți de teren erau oferite ca stimulente pentru a se înrola. Ofițerilor și voluntarilor care se înrolau și rămâneau în serviciu până la sfârșitul războiului, sau până la trecerea lor în rezervă li se promitea teren ca recompensă, conform hotărârii Congresului din 16 septembrie 1776. Dimensiunile terenului variau între 400 de acri și 100 de acri (JCC, vol. V, 763).

La 20 mai 1785, Congresul a hotărât că Secretarul pentru probleme de război trebuia să stabilească „cine este eligibil a primi terenuri și să planifice distribuirea pământului“. Secretarul pentru probleme de război „trebuia să distribuie pământul în mod echitabil“ (*Ibidem*, Vol. XXVIII, 380).

Cu trecerea timpului, mulți veterani ai Revoluției Americane au încetat din viață. Puținii pensionari care mai trăiau în anul 1860 – când pensiile pentru veteranii Revoluției Americane au fost suplimentate cu 100 dolari – s-au bucurat de recunoștința materială a națiunii (*Historical Statistics of the United States. Colonial Times to 1957*, Washington D.C., Government Printing Office, 1960, 74).

5. „Cel puțin ajută-i, netezindu-le drumul spre mormânt“

În februarie 1864, Comitetul Camerei Reprezentanților pentru pensiile acordate veteranilor Revoluției Americane a atras atenția că recunoștința națiunii era o datorie de onoare, ajutorul acordat le-ar fi netezit „drumul spre mormânt“ (*Journal of the House of representatives of the United States*, Congresul 38, Sesiunea I, Washington D.C., Rives, 1865, 341).

Profesorul Max Dent evocă analiza efectuată de Reverendul Elias Brewster Hillard care a pregătit mai multe cronici cu privire la veteranii Revoluției Americane. Reverendul a vizitat câțiva veterani, a adunat schițe ale locuințelor acestora, care indicau „starea și calitatea vieții pe care o duceau“ (p. 138). Daniel Frederick Bakeman și John Spear au fost intervievați înainte de moartea lor. Unul din veterani, Lemuel Cook a fost fermier după război, dar nivelul său de venituri și proprietăți se afla sub cerințele impuse de traiul cotidian.

Pensiile acordate de stat erau menite să le ușureze viața veteranilor, eroilor Revoluției Americane „netezindu-le drumul spre mormânt“ (*Ibidem*). Aceste pensii „erau importante pentru membrii comunității naționale, la toate nivelele sociale“. Cei care au săvârșit fapte eroice în timpul Revoluției Americane meritau recunoștința națiunii. Pentru veteranii Revoluției, pensia reprezenta o onoare, dar și un ajutor la bătrânețe. „Dorința opiniei publice de a-i onora pe cei identificați ca eroi ai Republicii, conform legii, pusă în practică de executiv, a fost îndeplinită. Dorința opiniei publice de a onora și respecta a fost îndeplinită“ (p. 172).

*
* *

Cinstindu-și eroii așa cum se cuvine, America reprezintă un exemplu. Fiecare națiune trebuie să-și onoreze luptătorii, acei oameni care – punându-și viața în pericol – au contribuit la schimbarea cursului istoriei, așa cum s-a întâmplat în anii 1989-1991, când milioane de europeni au determinat „trecerea de la totalitarism spre libertate“. În acest context, apreciem adoptarea de către Parlamentul României, la 12 iulie 2004, a „Legii recunoștinței față de eroii martiri și luptătorii care au contribuit la victoria Revoluției Române din decembrie 1989“. Toate națiunile lumii își onorează eroii, iar „recunoștința nu se prescrie niciodată, dacă memoria este bună și inima dreaptă“ (Alphonse de Lamartine, *loc.cit.*).

DECLANȘAREA, DESFĂȘURAREA ȘI VICTORIA REVOLUȚIEI LA ARAD

Emil SIMĂNDAN

Protestele și manifestațiile anticeaușiste încep sub imboldul Timișoarei

Pornind de la cele trei volume publicate sub genericul „Întrebătorul din Agora” (1999; 2003 și 2008) despre Revoluția din Decembrie 1989 la Arad, în studiul de față ne-am propus să prezentăm o sinteză asupra principalelor evenimente din decembrie 1989 de la Arad în perspectiva celor două decenii care au trecut de la Revoluția Română, o sinteză care să cuprindă pregătirea, declanșarea și victoria Revoluției în Orașul de pe Mureș.

Pentru a descrie specificul și complexitatea evenimentelor derulate în decembrie 1989 la Arad am apelat în primul rând la cele trei volume amintite mai sus și la declarațiile inculpaților și martorilor în „Procesul de la Timișoara” (1990), dar și la anchetele efectuate de Senatul României asupra evenimentelor care au avut loc în timpul Revoluției din Decembrie 1989 la Arad, completate cu o suită de interviuri, convorbiri, mărturisiri, note și însemnări pe care le-am obținut de-a lungul anilor de la principalii lideri și participanți activi ai Revoluției la Arad, ca jurnalist.

Așezând sub „lupa” reporterului toate evenimentele de la Arad, am ajuns la o primă certitudine că acțiunile anticeaușiste din Orașul de pe Mureș au început sub imboldul Timișoarei, Aradul fiind prima mare reședință de județ din România care a răspuns chemării timișorenilor: „**Azi în Timișoara, mâine în toată țara!**” într-o impresionantă solidaritate națională, anticeaușistă și anticomunistă.

Metodologic, evenimentele desfășurate în municipiul Arad le-am grupat în trei perioade distincte, după cum urmează:

1. – 17 – 20 decembrie – o perioadă de pregătire psihologică, în care arădenii au aflat adevărul despre crimele de la Timișoara;

2. – 21 – 22 decembrie (până în cursul serii) - o perioadă dominată de o manifestație impresionantă, non-violentă, terminată cu preluarea puterii locale

3. – 22 - 25 decembrie - o perioadă violentă, cu 19 morți și 38 de răniți, până la execuția soților Nicolae și Elena Ceaușescu.

În continuare vom prezenta fiecare perioadă menționată mai sus

17 – 20 decembrie'89. Arădenii află adevărul despre evenimentele de la Timișoara

Fără să evocăm alte argumente, amintim că în planul mentalităților, precum și în plan economico-social și cultural-spiritual, de-a lungul timpului s-a cimentat o puternică și firească apropiere între cele două mari orașe din vestul țării, în spiritul toleranței și respectului interetnic – în ambele orașe și județe trăiesc alături de români, eunici maghiari, germani, sârbi, rromi, slovaci. Ei sunt alături mai ales în planul pregătirii profesionale a tinerilor în cadrul învățământului superior timișorean. Peste 60 la sută dintre intelectualii arădeni s-au format – până în 1989 – în cadrul facultăților Universității și Politehnicii din Timișoara. Asemenea legături în planul mentalităților și învățământului superior au fost potențate și de faptul că între cele două orașe există o distanță foarte mică, de numai cincizeci de kilometri, pe care o parcurgi în mai puțin de o oră cu mașina sau cu trenul. La toate acestea se adaugă numeroase legături de prietenie, de rudenie, de comuniune spirituală, elemente care facilitau un important flux de informații dinspre un oraș spre celălalt, inclusiv navete zilnice spre locurile de muncă, convorbiri telefonice etc. În acest context – despre care s-a vorbit până în prezent foarte puțin – numeroși arădeni au aflat despre protestele timișorenilor strânși în jurul casei pastorului Lászlo Tökès încă din ziua de 16 decembrie 1989. Mai mult decât acest lucru, o serie de tineri din Arad, studenți la Timișoara, au protestat alături de timișoreni, după care au fost ridicați de pe stradă de miliție și securitate și arestați. Un coleg de breaslă, redactor la ziarul de limbă maghiară din Arad, avea fiica studentă la Facultatea de chimie din Timișoara. De la acesta am aflat că fata a fost arestată și că se intervenea de la ziarul maghiar la Decanatul facultății să fie eliberată din arestul miliției. Asemenea exemple de arădeni arestați la Timișoara găsiți și în cartea mea intitulată „*Întrebătorul din Agora*”, nu doar din rândul studenților, ci și a altor categorii sociale.

O altă sursă de informații autentice despre declanșarea evenimentelor de la Timișoara era la Teatrul de Stat din Arad, deoarece doi actori și un regizor angajați ai teatrului arădean, își aveau domiciliul în Timișoara și făceau naveta, zilnic, între cele două mari orașe. Actorii timișoreni au povestit celor din Teatru și unor apropiați ai acestei instituții de cultură, cum eram și noi, ziariștii, care scriam despre cultură, despre grozăviile care s-au petrecut în Timișoara în 17-18 decembrie, soldate cu zeci de morți, în urma confruntării dintre manifestați și forțele de represiune ale puterii ceaușiste.

Vestea ridicării Timișoarei împotriva regimului lui Ceaușescu s-a răspândit cu repeziciune și în alte medii ale orașului, decât cele menționate până acum, și anume în rândurile familiilor cadrelor militare din Arad trimise la Timișoara să sprijine forțele de represiune împotriva manifestațiilor care au ieșit în stradă. Trebuie să subliniem neapărat acest lucru, întrucât în mod indirect, aceasta a contribuit la pregătirea psihologică a populației să iasă în stradă, să își manifeste solidaritatea cu Timișoara. În seara zile de 16 decembrie, cadrele militare din UM1380 Cetate Arad – în baza ordinului

primit de la Cdt. D.11 M. Oradea, General Mr. Șchiopu Nicolae - au fost alarmate și chemate în cazărmi, iar în dimineața de 17 decembrie s-a primit indicativul „Radu cel Frumos”, adică alarmă de luptă parțială. Acest semnal se ordona când exista pericol iminent al unei agresiuni din exterior. Conform instrucțiunilor, după câteva ore de la darea alarmei, unitățile trebuiau să fie gata de luptă. În Garnizoana Arad, în informarea care s-a prezentat, s-a justificat alarma de luptă prin faptul că există pericolul unui atac din exterior și că la Timișoara acționează grupuri de diversiune și terorism în scopul destabilizării țării.

Comandantul Unității, Mr. Dumitru Marcu, primește ordin personal de la ministrul Apărării Naționale, General Vasile Milea, ca în ziua de 17 decembrie, la ora 16,00 să plece primul Batalion spre Timișoara, iar la ora 19,00 - al doilea Batalion, cu transportoare blindate și întreaga tehnică de luptă aferentă, pentru a se pune la dispoziția Diviziei 18 M. Timișoara. Așadar, 275 de cadre militare (ofițeri, subofițeri și gradați) – majoritatea locuiau cu familiile lor în blocurile din oraș – plus circa 350 de militari în termen, s-au deplasat la Timișoara. Prin această mișcare serioasă de cadre militare, vestea evenimentelor de la Timișoara s-a extins și mai mult, în medii și mai largi ale orașului, prin intermediul familiilor, rudelor și vecinilor de apartament ai celor plecați.

În cursul nopții de 17-18 decembrie, agitația se amplifică la Abatorul Nou al Aradului. Despre acest eveniment am primit informații detaliate de la revoluționarul Eduard Hoffmann. Iată doar un scurt fragment (*„Întrebătorul din Agora”, vol.III, p. 31-32*): „În decembrie 1989 eram șef compartiment desfacere la Abatorul Nou Arad, str. Poetului, nr. 97–103. În noaptea de 17-18 decembrie, la ora 04, sunt trezit telefonic de directorul Ușvat Ion, care mi-a ordonat să mă prezint urgent la serviciu și să eliberez conservele din depozit, care mi se vor cere. La Abatorul Nou eram așteptat de opt militari în termen cu AKM-uri și doi subofițeri de la cazarmare, care mi-au cerut să deschid urgent depozitul, ca să preia de acolo conserve de carne și conserve semipreparate pentru armată. Întrucât eu nu aveam cheile de la depozitul de conserve, le-am comunicat că trebuie să chem telefonic magazionerul de acasă, care avea marfa în gestiune. Însă subofițerii de la UM 01380 nu au mai avut răbdare, trebuiau să plece urgent la Timișoara cu mâncare pentru soldați, astfel au ordonat celor opt militari să spargă lacătele depozitului de conserve, cu paturile de la AKM-uri, după care au încărcat două camioane cu conserve de carne și semipreparate – pentru hrana militarilor din UM 01380 Cetate, plecați la Timișoara. Evident, dimineața, sutele de angajați de la Abatorul Nou, au aflat prin „telefonul fără fir” din secții, că sunt evenimente foarte grave la Timișoara, întrucât au fost ridicate două camioane ticsite cu conserve pentru armata din Arad plecată la Timișoara!”

Așadar, Aradul s-a numărat printre primele orașe din țară care au aflat adevărul despre evenimentele de la Timișoara. Cetățenii din Arad au înțeles că oficialitățile politice le spun baliverne, tot felul de minciuni despre „huliganii” și „agenții străini” din Timișoara.

În acest context de tensiune mocnită, manifestările de solidaritate cu acțiunile timișorenilor capătă tot mai multă consistență, iau amploare. Înscrierile anticeaușiste pe pereți și garduri au devenit frecvente, iar îndepărtarea lor cu sânguință de către milițeni și securiști provoacă huiduielile trecătorilor. În mod concret, în nopțile de 18-19-20 decembrie mai multe grupuri de tineri au scris o serie de lozinci împotriva lui Ceaușescu în diferite zone din oraș. Iată ce ne-a declarat revoluționarul Ioan Bîtea, fost fotbalist la UTA și Vagonul din Arad: „Am scris „Jos dictatorul“ și „Moarte tiranului“ pe mai multe clădiri din Aradul Nou, pe Calea Romanilor și la Boul Roșu. Acționam într-un grup restrâns de doi sau trei prieteni, seara după lăsarea întinericului și noaptea. Seara mergeam câte trei, unul scria și doi stăteau de pază ca să nu fim surprinși, iar la orele mici ale nopții mergeam numai doi, unul scria și celălalt păzea zona, fiind o circulație mai redusă pe străzi. Am ajuns chiar și în centrul Aradului. Am scris lozinci și chemări la manifestație pe o clădire situată între Primărie și Palatul Justiției de pe malul Mureșului. În câteva rânduri am fost surprinși și fugăriți de miliție. Fiind însă sportiv, aveam o condiție fizică foarte bună, nu am fost prins niciodată de urmăritori!” (*„Întrebătorul din Agora”, vol.I, p.37*)

Toate aceste acțiuni i-au pregătit pe arădeni să iasă în stradă. Primele proteste, tăcute, au început în seara zilei de 18 decembrie. Ele au continuat apoi în serile de 19 – 20 decembrie, când oameni mai curajoși, în special tineri, s-au adunat în grupuri mici, pe străzi, în piețe, chiar în fața fostului Comitet județean de partid, în stația de tramvai de lângă Banca Națională, cu aceleași proteste tăcute. Totul a culminat apoi în dimineața zilei de 21 decembrie, când tinerii muncitori de la Întreprinderea de Orologerie Industrială au ieșit în stradă, declanșând Revoluția în Arad. Dar, înainte de a prezenta acest moment deosebit de important, să vedem cum au acționat, cum se organizau forțele politice comuniste împreună cu forțele de represiune locale, conduse direct de activiști superiori de partid de la C.C. al P.C.R., trimiși la Arad de către Elena Ceaușescu.

Activiștii de partid și forțele de represiune încep să se agite

În 16 decembrie 1989, la orele 23,00 la **Inspectoratul Județean M.I. s-a primit „Situția 2”**, care însemna aplicarea Ordinului 2300/1973, adică intrarea efectivelor în alertă, iar în 17 decembrie, orele 20,00 s-a ordonat **„alarmă de luptă”**.

După ședința CPEx, din 17 decembrie, la ordinul lui Nicolae Ceaușescu au fost „închise” granițele, majoritatea turiștilor fiind întorși de la graniță. Aradul, județ cu trei puncte importante de trecere a frontierei (Nădlac, Turnu și Vârșand) și una rutieră (Curtici) cunoștea foarte bine consecințele acestei măsurii luate de Ceaușescu. Grănicerii și poliția rutieră aveau de acum înainte sarcini deosebite pe linia îndeplinirii acestui ordin venit de la Ceaușescu.

Duminică, 17 decembrie, a fost chemat la Comitetul județean de partid, pentru a participa la teleconferința de la C.C. al P.C.R. și șeful Inspectoratului Județean M.I.,

col. Sălceanu. La întoarcerea de la teleconferință, acesta a adunat întreg efectivul din subordine de la Inspectoratul județean M.I., respectiv de la miliție și de la securitate, și le-a comunicat angajaților, despre protestele care au avut loc în Timișoara la locuința preotului reformat Lászlo Tökés și că în urma situației create „comandantul suprem, Nicolae Ceaușescu, a dat ordin să se tragă!”. „Această informație – ne-a relatat col. Mihail Cioflică, fostul comandant al Miliției județului Arad - primită prin intermediul inspectorului șef Sălceanu, a șocat întreg personalul miliției și securității din Arad”. Același colonel Mihai Cioflică a ținut să ne mai relateze că în zilele de 17 și 18 decembrie 1989 subordonații săi de la circulație i-au raportat că spre Timișoara se îndreaptă în fiecare zi foarte multe autoturisme LADA, cu sovietici! „Nu pot să spun de unde veneau, dinspre graniță ori dinspre Oradea? Cert este că autoturismele veneau în grupuri de câte trei-patru, maximum cinci mașini! Fiind autoturisme străine, agenții mei de circulație nu au intervenit decât atunci când se încălcau normele de circulație. După ce la postul de radio *Europa Liberă* au început să se transmită știri despre morții de la Timișoara, la un moment dat s-a spus că se trage și în Arad. În urma emisiunii respective de la radio Europa Liberă, o serie de colegi de la Milițiile județene din Oradea, Satu Mare, Alba Iulia, Harghita-Covasna m-au sunat la telefon să mă întrebe despre situația de la Arad. Tuturor le-am comunicat că la Arad nu se trage și că suntem hotărâți ca miliția să nu tragă în oameni!” („*Întrebătorul din Agora*”, vol.I, pp.17-19)

Gărzile Patriotice se pregătesc de „luptă”.

Tot în 17 decembrie au fost alertate și Gărzile Patriotice din Arad. La ora 19,00 a avut loc o ședință a Comitetului județean de partid, condusă de secretarul cu probleme organizatorice Nicolae Angheloiu, la care au participat și membri ai Statului Major G.P., în frunte cu comandantul formațiunii, col. Liviu Stranski. La această ședință de la Comitetul județean de partid, Gărzile Patriotice primesc misiunea să organizeze și să execute paza sediului Comitetelor județean și municipal de partid și al Consiliilor Populare județean și municipal, respectiv clădirea Primăriei. Gărzile Patriotice din cadrul sediului amintit dispuneau de două plutoane de luptători care în caz de necesitate trebuiau să acționeze.

„Cele două plutoane de luptători au fost recrutate de la Întreprinderea de vagoane (IVA) și de la Întreprinderea de strunguri (IMUA). De primul pluton – ne spune cpt. Mihai Iolu – am răspuns eu și colegul meu Șofron, pe ture, la paza clădirii județenei de partid, iar de cel de al doilea pluton, de la IMUA, ofițerii Man și Roduș, fiecare, prin rotație, într-o tură de pază. În cadrul celor două plutoane G.P. se aflau ingineri, maiștri, mecanici, alte meserii din cele două fabrici – români, maghiari, germani – fiecare pe „canalul” său de informații era la curent cu evenimentele ce se petreceau la Timișoara, motiv pentru care organele de partid și de securitate au început să lanseze dezinformări, repetând „lozinca” lui Ceaușescu, privind „huliganii” și „agenții străini”, care fac debandadă în Orașul de pe Bega”. („*Întrebătorul din Agora*”, vol I, p. 19 – 22)

În seria celor șase volume intitulată „*Procesul de la Timișoara*”, editate de Asociația Memorialul Revoluției 16 - 22 Decembrie 1989 din Timișoara, unde sunt

publicate și declarațiile inculpaților Cornel Pacoste, Ilie Matei și Radu Constantin, care au fost trimiși la Arad între 18 – 22 decembrie 1989, respectiv Cornel Pacoste între 18-19 decembrie, Ilie Matei între 20 – 22 decembrie și Radu Constantin în 21 - 22 decembrie 1989, la audierea martorei Elena Pugna, fosta prim-secretară al Comitetului județean Arad al P.C.R., aceasta a declarat, printre altele, că în 18 decembrie, la ordinul dat de Cornel Pacoste, a convocat o ședință a conducerii județene de partid la care au fost chemați, de asemenea, șefii Inspectoratului județean M.I. și Gărzilor Patriotice din Arad. În cadrul acelei ședințe – a declarat prima secretară Elena Pugna – au aflat pentru prima dată de la un membru CPEX, despre evenimentele de la Timișoara. Cornel Pacoste a afirmat că în Timișoara: „sunt distrugerii, că sunt o serie de magazine stricate, geamuri sparte și, inclusiv la sediul Comitetului județean de partid, o serie de stricăciuni” (*„Procesul de la Timișoara”, vol. IV, p.1869*). În acest context, Cornel Pacoste a cerut organelor locale să fie pregătite „dacă vor fi evenimente și la Arad...”

În ziua următoare, pe 19 decembrie, seara, la ordinul Elenei Ceaușescu, transmis prin Ion Coman, Cornel Pacoste a fost rechemat de la Arad la Timișoara, iar în locul lui a fost trimis Ilie Matei – proaspăt secretar cu propaganda al C.C. al P.C.R., ales la Congresul al XIV-lea al P.C.R.

În mod concret, lui Ilie Matei i s-a comunicat a doua zi dimineață inițiativa luată de Elena Ceaușescu, care a fost transmisă prin Bobu, să plece la Arad.

Ajuns la Arad – distanța de cincizeci de kilometri a fost parcursă foarte repede - a luat imediat legătura cu prima secretară Elena Pugna. Într-o primă discuție cu Elena Pugna, Ilie Matei a fost informat de prima secretară „că Radio Budapesta și TV Budapesta au transmis informația că la Timișoara sunt câteva mii de morți, răniți, și copii peste care s-a trecut cu tancurile...iar focurile de armă din Timișoara se aud până la Arad...” (*„Procesul de la Timișoara”, vol.III, p.1645*). În urma acestei discuții, Ilie Matei i-a cerut primei secretare să convoace urgent aparatul de partid care se afla în sediu și, de asemenea, conducerea militară a județului, ca să aibă o discuție cu el, întrucât prin activul de partid de la județeană dorește să-i informeze „în mod corect” pe arădeni despre „huliganii” din Timișoara, care și-au primit pedeapsa meritată!

La ședința convocată, Ilie Matei a precizat că „victimile din Timișoara nu sunt de ordinul miilor cum se anunța la Radio Budapesta, că sunt până la 50 de morți și aproximativ 200 de răniți!” (*„Procesul de la Timișoara”, vol. III, p. 1645*). Apoi a mai declarat că „le-am spus celor de la Arad că, într-adevăr, în Timișoara sunt desfășurate forțe armate, cu scopul de a restabili ordinea, așa cum aflaseră și ei de la teleconferința din ziua de duminică, 17 decembrie 1989.” (*„Procesul de la Timișoara”, vol. III, p. 1646*). A restabili „ordinea” însă, după Ilie Matei, însemna executarea dispozițiilor criminale date de Nicolae Ceaușescu, cum a și acționat, cu mult zel, pe tot parcursul șederii sale la Arad.

În finalul ședinței, secretarul C.C. al P.C.R., Ilie Matei, a cerut să se organizeze imediat „un centru unic de comandă la Comitetul județean de Partid”, lucru care s-a îndeplinit imediat după ședință. În acest Comandament județean – din care făceau parte

prima secretară Elena Pugna, secretarul cu probleme organizatorice Nicolae Angheloiu, comandantul Garnizoanei Militare din Arad, mr. Dumitru Marcu, șeful Inspectoratului județean M.I., col. Sălceanu, șeful Miliției județene Arad, col. Mihail Cioffică, și șeful de Stat Major al Gărzilor Patriotice, col. Liviu Stranski - a intrat și secretarul C.C. al P.C.R. Ilie Matei, iar în dimineața zilei de 22 decembrie și un alt secretar al C.C. al P.C.R., Radu Constantin, care răspundea de Ministerul de Interne, de miliție și securitate.

În cadrul Comandamentului s-au stabilit obiectivele economice, sociale și culturale care impuneau măsuri de protecție în caz de nevoie și s-a decis planul de apărare cu efective armate, în vreme ce directorii de întreprinderi au fost instruiți „să organizeze adunări de condamnare a „huliganilor”, „iredentiștilor” și „fasciștilor” din Timișoara, că trebuie sporită vigilența pentru că, probabil, și la Arad se pregătește ceva asemănător” (*„Întrebătorul din Agora”, vol.I, p. 437*).

În 20 decembrie 1989 **sosește la Arad, cu un avion militar, generalul lt. Ilie Ceaușescu**, adjunct al M.Ap.N. și șeful Consiliului Politic al Armatei. La Aeroport, gen. lt. Ilie Ceaușescu este întâmpinat de Elena Pugna, prim-secretar al Comitetului județean Arad al P.C.R., și de comandanții Unităților Militare din județ. La U.M. 01380 din Cetate, gen. lt. Ilie Ceaușescu susține o expunere în care afirmă poziția oficială privind acțiunile de la Timișoara, că ungerii au pătruns în țară, că la Timișoara cadavre de militari plutesc pe Bega, că mișună agenturile străine și a prezentat un document de la o ambasadă din care ar rezulta că ungerii vor să cucerească Ardealul. Pe la ora 13,00, gen. lt. Ilie Ceaușescu zboară mai departe cu avionul la Oradea, iar de acolo la Cluj-Napoca, lăsând comandanții din Arad nelămuriți și amplifică incertitudinea și deruta provocată de alarma de luptă, având în vedere că ofițerii arădeni cunoșteau foarte bine că la garniță este pace și liniște, că nu s-a semnalat nici un incident cu forțele armate ungare, iar la Timișoara demonstrează populația orașului și nu „agenturile”! (*„Întrebătorul din Agora”, vol.I, p.16*).

21 – 22 DECEMBRIE '89

Începutul Revoluției la Arad: „Copii, acum-a-i clipa! Plecăm!”

Chemarea timișorenilor „Azi în Timișoara, mâine în toată țara!” s-a împlinit în municipiul Arad în dimineața zilei de 21 decembrie, la ora 7,39, când un grup de muncitori de la cea mai tânără unitate economică arădeană, de la Întreprinderea de Orologerie Industrială, în urma unei întreruperi de energie electrică au încetat lucrul și au ieșit în mod organizat în stradă ca să manifesteze împotriva regimului Ceaușescu.

Evident, întrebarea firească pe care ne-am pus-o în toate cele trei cărți pe care le-am publicat despre Revoluția din Decembrie 1989 la Arad este de ce Revoluția a izbucnit la Arad într-o întreprindere mai mică, cu 1100 de angajați, dată în folosință doar cu trei ani în urmă? De ce Revoluția nu a pornit din celelalte mari uzine arădene, de pildă de la Întreprinderea de Vagoane, unde lucru 14.000 de angajați, ori de la Întreprinderea de strunguri, unde numărul acestora era circa 8.000, ori de la Întreprinderea textilă UTA,

unde lucrau 10.000 de muncitori, fabrici în care munca era mult mai grea, mult mai istovitoare decât la Orologerie? Această tânără fabrică – era la vremea respectivă una dintre cele mai moderne din România – avea multe comenzi de mare precizie, bine plătite, inclusiv pentru Centrala nucleară de la Cernavoda; se lucra cu tehnică de vârf, exista o bună organizare a muncii, planul de producție se realiza destul de lejer, iar tinerii muncitori câștigau până la 4.600 de lei pe lună, în vreme ce muncitorii de la celelalte mari întreprinderi arădene câștigau în jur de 2.800 de lei pe lună! „Muncitorii de la Orologerie – ne relata fostul inginer șef Ștefan Nicolin – primeau, pe lângă salariul de bază, procente maxime de până la 20 la sută, iar cei de la Vagoane, de la Strungul, de la UTA primeau aproape lună de lună, din cauza nerealizării planului de producție, doar 80 – 85 la sută din salariu!” („*Întrebătorul din Agora*”, vol. I, pp. 51 – 52). Tinerii de la Întreprinderea de Orologerie Industrială lucrau în halate curate, aveau aer condiționat, mașinile din secții trebuiau să lucreze la 20 de grade, în vreme ce în apartamente, acasă, muncitorii și întreaga populație a orașului aveau doar 16 – 17 grade!

Cu toate aceste condiții demne de invidiat în raport cu ceilalți muncitori ai Aradului, al căror număr era de peste 75.000, flacăra Revoluției din Decembrie 1989 în Orașul de pe Mureș a pornit tocmai de la Orologerie, întreprindere în care media de vârstă la trei ani de la darea ei în funcțiune, era de numai 19 ani! Răspunsul l-am primit tot de la fostul inginer șef al întreprinderii: „Gradul general de cultură era foarte ridicat în întreprinderea noastră, toți tinerii muncitori erau absolvenți de licee industriale și teoretice din Arad, ba mai mult, chiar și de Liceu pedagogic, ei au făcut practica în producție la noi, cum era dispoziția atunci, încă de la 15 – 16 ani și au crescut, s-au maturizat profesional o dată cu ridicarea fabricii. Unii dintre ei au participat inclusiv pe șantierul de construcție a diferitelor secții de producție. Așadar, acești tineri foarte inteligenți, și curajoși, care se pregăteau în paralel să devină studenți, prin foștii lor colegii de liceu, care intraseră deja în învățământul superior la Timișoara, au aflat despre manifestațiile de stradă ale timișorenilor împotriva regimului Ceaușescu, fiind hotărâți să facă și ei același lucru.

În fine, o altă cauză – deși nu este ultima – era faptul că munca politică din fabrică a activiștilor de partid, UTC și sindicat era foarte slabă în comparație cu situația din celelalte fabrici arădene, politrucii de la Orologerie nu aveau aproape nici un cuvânt în fața profesioniștilor din conducerile secțiilor de producție și a întreprinderii. Întrucât în această întreprindere nouă din Arad se fabricau piese de mare precizie, inclusiv pentru industria de armament din cadrul Tratatului de la Varșovia, ori piese pentru sateliți artificiali ai pământului, fabrica, în decembrie 1989, era condusă de ingineri și specialiști cu o mare autoritate profesională” („*Întrebătorul din Agora*”, vol. I, p. 53).

Cele relatate mai sus ar putea constitui o explicație veridică, de ce Revoluția din Decembrie 1989 în Arad a început la Întreprinderea de Orologerie Industrială și nu în altă parte în municipiu. În mod concret, în dimineața zilei de 21 decembrie, la întreruperea curentului electric, tinerii din secția sculărie s-au adunat într-un mic grup în jurul muncitorului Dănilă Onofrei, un veteran al secției, care mai înainte a lucrat la

Întreprinderea de strunguri, de unde a fost transferat când a fost dată în folosință această întreprindere, ca un muncitor de înaltă clasă. După ce curentul electric a reapărut, tinerii muncitori au refuzat să mai continue lucrul. Evenimentele s-au derulat cu mare rapiditate, exista deja un mic nucleu de tineri foarte hotărâți, între care s-au numărat, printre alții Mihai Giurgiu și frații Mihai și Pavel Sturz, dar și alți tineri curajoși. În câteva minute, după ce șefii ierarhici au coborât în secția sculărie să-i întrebe pe tineri ce vor, Dănilă Onofrei a devenit purtătorul de cuvânt al tuturor. În momentul în care au eșuat tentativele de dialog, tot acest muncitor a fost cel care a decis în numele tuturor: **„COPII, ACUM-I CLIPA! PLECĂM!”**. A dat tonul la cântec. **„DEȘTEAPTĂ-TE ROMÂNE!”** și a ieșit în curtea întreprinderii, iar de aici în stradă, cu intenția de a se deplasa cu micul său grup de 30 – 40 tineri muncitori, la Comitetul județean de partid, în centrul municipiului Arad.

Acest eveniment s-a desfășurat sub ochii fostului secretar cu probleme economice al Comitetului județean de partid, I. Cotoară, care a început să se agite cu disperare, fără să-i mai poată opri pe tineri să nu iasă în stradă din curtea fabricii, după cum nu i-a mai putut întoarce în secțiile întreprinderii nici ofițerul de securitate care a răspuns de Orologerie.

Ajungând în strada Cocorilor, liderul ad-hoc al tinerilor, muncitorul Dănilă Onofrei, și-a dat seama că micul lor grup poate să fie o pradă extrem de ușoară pentru organele de represiune, motiv pentru care s-a grăbit ca să ajungă la Întreprinderea de strunguri, o fabrică mare, cu circa 8.000 de angajați, pe care o cunoștea foarte bine din anii în care a lucrat aici, înainte de a fi transferat la Orologerie. Prin complicitatea paznicului de la poarta nr.3, de pe strada Cocorilor, întregul grup a intrat în întreprindere, după care a început să strige pe căile de acces spre principalele secții îndemnul: **„Haideti cu noi!”**, **„Nu vă fie frică!”** (*„Întrebătorul din Agora”, vol. I, p. 60*). Astfel, au traversat curtea întreprinderii și au ieșit din fabrică, cu angajații care li s-au mai alăturat, pe o poartă laterală, în Calea Victoriei. Întrucât Calea Victoriei era o arteră aglomerată, frica de la început a dispărut, și au pornit spre Întreprinderea textilă UTA. Când au ajuns la UTA, manifestații au avut o surpriză neprevăzută. Ușile mari de fier de la intrare au fost baricadate de către Gărzile Patriotice, în interior, încât nimeni din coloană nu a reușit să intre în fabrică. În felul acesta textilele nu s-au putut alătura de la început muncitorilor de la Orologerie și de la Strungul!

Coloana de manifestați, care se îngroșa cu tot mai mult, a revenit pe Calea „Aurel Vlaicu”, unde s-a divizat două. Un grup a pornit spre poarta nr.2 de la Întreprinderea de Vagoane, iar celălalt spre poarta de la Combinatul de Prelucrare a Lemnului (CPL).

La CPL, s-a repetat același lucru ca la Întreprinderea textilă UTA, nu s-a putut intra, întrucât porțile erau zăvorâte în interior și apărate de formațiuni ale Gărzilor Patriotice din combinat. În acel moment manifestații nu aveau de unde să știe că tocmai atunci în cadrul Combinatului, în urma indicațiilor venite de la București, la ordinul conducerii Comitetului județean de partid se confecționau 5.000 – 6.000 de „buzdugane” (din picioare de scaune și din picioare de mese de bucătărie) pentru

„Patrioții” din Vâlcea, Dolj și Gorj, care se aflau „în mișcare”, în patru garnituri de tren, spre Timișoara și Arad (trei garnituri pentru „caftirea” cu ciomege a „huliganilor” și „iredentiștilor” din Timișoara, care „destabilizează” România și o garnitură pentru „derbedeii” similari din Arad – moment la care vom mai reveni!).

Dacă la CPL nu s-a putut intra, în schimb manifestații au reușit să intre în marea Întreprindere de Vagoane, pe poarta nr.2. Încă de cum au pășit în întreprindere, reprezentanții Gărzilor Patriotice din paza uzinei au făcut semne discrete manifestațiilor să-și continue drumul în fabrică și să cheme muncitorii din secții să li se alăture. Tinerii conduși de Dănilă Onofrei, strigau în ușa fiecărei hale de producție: „**Veniți cu noi!**”, „**Veniți cu noi!**”, „**Nu vă fie frică!**”

La Vagoane s-a mai întâmplat și un alt lucru important, cu impact major asupra angajaților din uzină, dar și asupra oamenilor din întreaga zonă și platformă industrială de vest a orașului: structurile din fabrică, care au simpatizat cu manifestații, au facilitat să se tragă sirena întreprinderii, o sirena care se declanșează foarte rar, doar atunci când se întâmplă ceva deosebit de grav în oraș sau în fabrică, lucru care a determinat pe numeroși muncitori să înceteze lucrul. La ieșirea de la Întreprinderea de Vagoane, grupul celor care manifestau devenise deja foarte consistent. Coloana ce s-a format a ajuns să cuprindă în lățime întreaga stradă, încât tramvaiele, autobuzele și mașinile de pe stradă au fost nevoite să se oprească. După ce coloana a ajuns în Piața Gării C.F.R., ea a cotit pe bulevardul central al Aradului, pe B-dul Republicii, care astăzi se numește B-dul Revoluției. În colț cu strada Peneș Curcanul, s-au mai alăturat încă o serie de muncitoare de la Întreprinderea „Tricoul roșu”, iar în Piața Vasile Roaită (astăzi Piața Acad. Caius Iacob), coloana intră pe partea dreaptă a bulevardului, având ca obiectiv principal să ajungă în piața centrală, din fața fostului Comitet județean de partid. Până la acest obiectiv mai aveau însă de trecut primul baraj al armatei, constituit la intersecția B-dului Republicii cu strada Cloșca și în zona Bisericii Roșii și Palatului Pionierilor.

Să vedem cum au reacționat în acest timp forțele de represiune pregătite împotriva manifestațiilor!

Unitățile Militare din Garnizoana Arad sunt alarmate

Conform „planului de cooperare” stabilit în cursul zilei de 20 decembrie 1989 de către Comandamentul județean de coordonare – care la cererea secretarului C.C. al P.C.R., Ilie Matei a devenit „**Centru unic de comandă la Comitetul județean de partid**”, în dimineața de 21 decembrie 1989, U.M.01380 din Cetate a fost, la ora 9,25, alarmată, iar la ora 10,00 s-a primit ordin de „intrare în dispozitiv” de la Elena Pugna – prim-secretar al Comitetului județean de partid. În urma acestui ordin, la ora 10,05, au ieșit din cazarmă primele mașini, după care, până la ora 10,30, s-a realizat dispozitivul de apărare în jurul fostului sediu al Comitetului județean de partid.

Inițial la formarea dispozitivului de apărare au participat 99 militari de la U.M.01380 Cetate și 151 militari de UM din Gai. Apoi au fost introduse în dispozitiv

și subunitățile de la U.M.01380 dislocate la Timișoara, care s-au întors la Arad, în cazarmă, la ora 04,00 într-un efectiv de circa 300 de militari și 21 TAB-uri. Alături de forțele militare amintite au mai fost trimiși din U.M.01296 Gai un detașament format din 106 militari, iar cu aprobarea Comandamentului Infanteriei și Tancurilor, pentru apărarea unor obiective din municipiu, au fost chemate 850 militari și 7 TAB-uri din U.M.01191 Lipova. De asemenea, cu aprobarea Marii Unități din Oradea (Dv.11 Mc.), la Arad a fost chemat și un detașament format din 196 militari aparținând Unității Militare din Ineu. La ora 13,00 au sosit cei 850 de militari și cu cele 7 TAB-uri din U.M.01191 Lipova, iar la ora 14,00 de la U.M. Ineu un detașament de 107 militari. În „cordonul de apărare” din jurul fostului Comitet județean de partid s-au mai aflat, alături de militarii cu arme și baionete, în poziție de luptă, cele 28 TAB-uri și luptători ai Gărzilor Patriotice, subunități ale Miliției, plutonul de Securitate-Miliție, luptători din brigada antiteroristă și pompieri.

În sprijinul dispozitivului a sosit de la Oradea un grup de ofițeri de la Statul Major al Diviziei 11 Mc., condus de Mr. Eugen Bădălan, în prezent general, care a preluat comanda întregului dispozitiv de apărare.

Primele focuri de armă în Arad

În momentul în care coloana cu manifestații, lungă de circa 200 de metri, s-a apropiat, pe partea dreaptă a B-lui Republicii, de intersecția cu strada Cloșca, a fost somată de un baraj al armatei, constituit din o parte a Batalionului 1 Infanterie al Regimentului Mecanizat din Cetatea Aradului, comandat de cpt. Vasile Heredea, astăzi colonel în rezervă.

Batalionul, cu misiunea de a opri coloana de manifestații care se îndrepta pașnic spre piața din fața fostului Comitet județean de partid, avea în dotare transportoare blindate, cu muniție de război.

Într-un interviu retrospectiv, acordat cotidianului „Adevărul de Arad”, la 25 ianuarie 2005, col.(r.) Vasile Heredea a afirmat că în calitate de comandant al dispozitivului de baraj de la intersecția străzii Cloșca cu b-dul Republicii, că a ajuns în situația ingrată de a se afla „între demonstrații, în rândurile cărora se aflau numeroși cunoscuți, și superiorii săi Eugen Bădălan – șef de Stat Major al Diviziei de la Oradea, care a luat comanda întregului dispozitiv de apărare de la Arad, și prima-secretară Elena Pugna, care în calitate pe care o avea era șefa Comandamentului județean de coordonare și apărare”.

În același interviu col. (r.) Vasile Heredea a afirmat că generalul Eugen Bădălan „a făcut o mare greșeală când a scos armata în stradă cu muniție de război! De pildă – a continuat acesta – B.1I., pe care-l comandam, a primit în zilele de 21 și 22 decembrie 1989, 30.000 de cartușe de pistol mitralieră 7,62 mm și în jur de 40.000 – 50.000 cartușe pentru mitralierele de pe transportoarele blindate! Era o cantitate de muniție enormă, cred că s-a acționat cu prea mult zel în fața unor demonstrații pașnici!”

Evident, cu o asemenea cantitate de muniție de război, la o scânteie necontrolată, ori la o simplă provocare din partea cuiva, situația ar fi putut să degenereze! Așadar, între manifestații și superiori, căpitanul de atunci Vasile Heredea, în calitatea de CDT. B. II., a ordonat în momentul în care manifestații s-au apropiat de barajul armatei, foc de avertisment. Salvele trase i-au speriat pe manifestații, aceștia s-au culcat la pământ, pe carosabil și pe trotuar, iar după încetarea focului de armă, când oamenii și-au dat seama că nu sunt morți sau răniți, s-au ridicat în picioare și au pornit mai departe, ocolind TAB-ul care le bara calea, până în fața fostului sediu al Comitetului județean de partid, unde se afla al doilea baraj al armatei, mult mai numeros decât primul. Manifestații s-au oprit pe aliniamentul liniei de tramvai, unde au început să strige lozinci anticeaușiste și de solidaritate cu Timișoara. În fruntea manifestațiilor se aflau liderii de la Orologerie și de la Strungul, muncitorul Dănilă Onofrei și maistrul Mircea Crișan, cărora li s-au alăturat pe parcurs în fața sediului fostei județene de partid Dima Traian, Timar Traian, Jiva Maria, dar și alți manifestații care s-au angajat să mențină ordinea, ca să evite eventuale acte de violență față de militarii. „La început a fost o perioadă de „tatonare“ între manifestații și armată – ne-a relatat regretatul revoluționar Timar Traian, care a decedat între timp -, fie noi împingeam militarii în spate, fie militarii ne împingeau pe noi pe aliniamentul inițial! Atunci, cei care am fost în față, în linia întâia, am hotărât să facem un cordon, să ne ținem de braț unul de altul și să nu lăsăm pe nimeni din spatele coloanei să treacă în față spre militari, întrucât am simțit deja că în mijlocul nostru au apărut provocatori. Astfel am reușit să păstrăm un echilibru între militari și manifestații mai violenți, încât armata să nu aibă motivul să deschidă focul asupra noastră!” (*„Întrebătorul din Agora”*, vol. I, p. 82).

La scurt timp după ce manifestații au ajuns în piața din fața fostului Comitet județean de partid a apărut actorul Valentin Voicilă, care era încadrat la Teatrul de Stat din Arad. Era un actor tânăr, de 32 de ani, cu o voce puternică, care s-a dovedit foarte repede un remarcabil organizator, devenind din acea dimineață de 21 decembrie liderul de necontestat al Revoluției la Arad. Cum a ajuns actorul Valentin Voicilă la manifestația muncitorilor împotriva dictaturii ceaușiste? Ne-a mărturisit-o chiar el într-un lung interviu pe care ni l-a acordat după Revoluție: „În dimineața de 21 decembrie, când m-am trezit eram singur acasă, soția era plecată la serviciu. După ce am auzit primele focuri de armă trase în oraș, am deschis fereastra și am văzut un vecin foarte speriat care se întorcea acasă din centrul municipiului. Locuiesc foarte aproape de centrul orașului. L-am întrebat pe vecin dacă se trage cumva în oameni? Știam de la colegul meu din teatru, de la actorul Doru Iosif, care locuia în Timișoara, că în orașul de pe Bega s-a tras în manifestații, că sunt multe victime, morți și răniți. Vecinul mi-a comunicat că focurile de armă au fost de avertisment, s-a tras în fața unei coloane mari de muncitori care se îndrepta spre sediul Comitetului județean de partid. Instantaneu, în momentul respectiv am simțit în mine o forță uriașă, care nu putea decât să mă scoată în stradă! Mâna destinului, care a acționat în interiorul meu, m-a trimis în stradă! Mi-am tras blugii, am încălțat adidașii, am îmbrăcat geaca de blană și mi-am spus: „Trebuie să fac ceva!”

(...) Când am ajuns în fața fostului Comitet județean de partid și am intrat în mijlocul manifestațiilor, am constatat că în piață se aflau alături de muncitori, intelectuali, tineri, chiar și elevi, cetățeni de toate categoriile, unii mai înfierbântați, aveau și cuțite la ei, iar alții, pe care nu-i cunoșteam spuneau că vor să atace sediile Comitetelor Județean și Municipal de partid pentru a ucide și a se răzbuna pentru ce s-a întâmplat la Timișoara! Mi-am dat imediat seama că aceștia trebuie să fie îndepărtați din primele rânduri, pentru a nu provoca armata din fața noastră. Cu mult tact am reușit să realizez un echilibru între manifestați și armată, ca să nu se întâmple incidente nedorite!” (*„Întrebătorul din Agora”*, vol.I, pp. 90 – 91).

La puțin timp după ce actorul Valentin Voicilă a ajuns în mijlocul manifestațiilor, din sediul fostului Comitet județean de partid a coborât prima secretară Elena Pugna însoțită de secretarii Comitetului județean de partid și de ofițeri superiori din cadrul Comandamentului de cooperare și apărare. Aceasta a anunțat în fața manifestațiilor majorarea salariilor și a alocațiilor pentru copii, adică măsurile promise de Nicolae Ceaușescu la mitingul de la București. Deoarece manifestații nu mai aveau încredere în Nicolae Ceaușescu, Elena Pugna a fost huiduită și fluierată, după care s-a întors rapid în sediul județenei de partid.

Întrucât la început nu a existat nici o lozincă scrisă în piață, la inițiativa actorului Valentin Voicilă au fost aduse de la Spitalul Matern, care se afla în apropiere, mai multe scutece și cearceafuri albe, pe care au fost scrise lozinci cu ruj de buze cerut de la femei: **„Jos Ceaușescu!”**, **„Timișoara – Timișoara!”**, **„Jos cizmarul!”**, **„Jos dictatorul!”**, care au devenit și lozincile strigate de manifestați. Prin aceste lozinci ridicate pe câteva acoperișuri de edificii din jurul fostului Comitet județean de partid, grupul de manifestați de la Arad primea o identitate clară, spunea ceva concret puterii comuniste, voia ceva limpede, nu mai era o mulțime „oarbă” în fața armatei! Un manifestant (Nicu Ieran) a avut ideea să aducă o scară de zugrav și o prta-voce, după care liderii din piață s-au ridicat, rând pe rând pe scară, și au rostit scurte cuvântări anticeaușiste și îndemnuri de genul „fără violență”, ca manifestația să rămână pașnică, ca nimeni să nu provoace armata. În cursul după-amezii, din curtea restaurantului „Bulevard”, unde se afla un mic șantier de renovare, au fost aduse câteva materiale de construcție (capre și scânduri) și s-a ridicat un mic podium pe care se urcau liderii din piață pentru a se adresa manifestațiilor.

În tot acest timp forțele de represiune „inventau” scenarii pentru alungarea manifestațiilor din fața fostului Comitet județean de partid.

În Gara CFR Aradul Nou sosește o garnitură de tren cu „Patrioți” din Vâlcea care să-i alunge pe „huliganii” și „iredentiștii” din Timișoara și Arad, care vor Ardealul pentru Ungaria

În data de 21 decembrie, în timpul manifestației din centrul Aradului, în jurul orei 12,00, șeful Statului Major al Gărzilor Patriotice din județul Arad, col. Liviu

Stranski, a primit telefon de la gen. lt. Topliceanu Iulian, comandantul Armatei a 4-a din Cluj – Napoca, să comunice primei secretare Elena Pugna că vor sosi în Arad, în Gara CFR Aradul Nou, 3.000 de luptători din rândul Gărzilor Patriotice, care să fie duși la UM.01380 din Cetate, unde să li se asigure o masă, urmând ca misiunile pe care trebuie să le îndeplinească să fie anunțate ulterior. În acest scop lt.col. Gh. Jelecutean, mr. Ioan Rozsos, cpt Mihai Iolu și lt. maj. Dumitru Moți au fost trimiși la Gara CFR Aradul Nou pentru a prelua acest eșalon G.P. și a-l conduce în UM. din Cetate, fiind asigurate 15 autobuze de transport de la I.J.T.L. Arad.

La ora 13,00 a sosit în gară prima garnitură cu aproximativ 800 – 900 de luptători G.P. Ofițerii arădeni au aflat în gară că sunt luptători G.P. din județul Vâlcea. Au luat legătura cu șeful eșalonului sosit în Gara CFR Aradul Nou, care le-a raportat că următoarea garnitură, cu aproximativ 2.000 de luptători G.P., se află la Valea Viilor și urmează să fie adusă în Arad, după debarcarea primului eșalon. Tot de la șeful eșalonului s-a aflat că luptătorilor G.P. li s-a spus că misiunea lor va fi să alunge, cu bâtele, bandele de „huligani” și de „intervenționiști” care au intrat în Ardeal! În acest scop au fost trimiși inițial la Timișoara, apoi au fost direcționați la Arad! Cei patru ofițeri le-au explicat luptătorilor G.P. că ungerii nu au intrat în Ardeal, că este vorba de oameni care manifestează pașnic împotriva regimului ceaușist! Aflând adevărul, luptătorii G.P. nu au mai dorit să coboare din tren ca să fie transportați cu autobuzele în UM din Cetatea Aradului! Între timp și de la Statul Major G.P. s-a comunicat celor patru ofițeri să nu-i mai îmbarce pe luptătorii G.P. din județul Vâlcea în autobuze pentru a fi duși în UM. din Cetate.

Trenul și-a continuat drumul spre Vinga, unde a staționat două ore, după care a fost direcționat să se înapoieze în județul din care a venit. Ulterior s-a aflat că au fost pregătite patru garnituri de luptători G.P. din județele Dolj, Gorj și Vâlcea, dintre care trei pentru Timișoara și una pentru manifestații din Arad, fiind vorba de garnitura care a sosit în Gara CFR Aradul Nou pe linia Simeria - Deva! („*Întrebătorul din Agora*”, vol. I, pp. 119-120 și 476). Iată pentru cine erau pregătite cele 5.000 – 6.000 de „buzdugane” la CPL Arad, de care am pomenit într-un subcapitol de mai înainte! O parte din acele „buzdugane”, strunjite inițial ca picioare de scaune, au fost depozitate în sediul fostului Comitet județean de partid pentru luptătorii din G.P., stivuite în holul mare de la intrare, alături de lanțurile grele aduse de forțele de represiune pentru blocarea ușilor principale! Un exemplar de „buzdugan” a fost recuperat de un revoluționar și donat ulterior Complexului Muzeal din Arad, unde poate fi văzut de vizitatori în expoziția permanentă de la Secția de Istorie Contemporană dedicată Revoluției din Decembrie 1989 la Arad.

În sediul județenei de partid, Comandamentul operativ a discutat diferite modalități de împrăștiere a manifestațiilor. Secretarul C.C. al P.C.R. Radu Constantin se interesa dacă sunt pregătite „listele A și B” și cerea punerea lor în aplicare. Era un ordin mai vechi al Securității, ca în caz de necesitate, suspectii trecuți pe listele „A” trebuiau ridicăți și duși într-o zonă necunoscută, iar cei trecuți pe listele „B”, mai puțin periculoși,

trebuiau doar izolați în apropierea domiciliului. La Arad nu erau actualizate aceste liste și nici nu au fost puse în aplicare. („*Cartea Revoluției Române – Decembrie '89*”, p. 348)

Șeful Securității județene, col. Dumitru Rășină, a venit cu ideea de a împărți manifestațiilor răcoritoare sau alte băuturi – ceai, bere, cafea – în care să se pună substanțe care să provoace diaree, pentru a obliga astfel manifestații să plece acasă. În acest sens a cerut subalternilor, care răspundeau de Spitalul județean Arad, să procure fenolftaleină – un diuretic foarte puternic. Astfel, în dimineața de 21 decembrie medicul primar Ioan Crâșnic, șef de secție la Spitalul județean Arad, a primit un telefon la serviciu de la ofițerul care răspundea de Spitalul județean Arad care i-a ordonat din partea șefului securității din Arad, col. Dumitru Rășină, să predea delegatului care va veni la ora 11,00 la spital toată fenolftaleina existentă în laborator. „Scenariul securității era foarte clar – ne-a declarat într-un interviu medicul Ioan Crâșnic. Se dorea prepararea a peste 100 de kilograme de suc pentru manifestații, în care să se introducă această substanță cu efect laxativ pentru a „împrăștia” tinerii muncitori și pe ceilalți manifestații din fața fostului Comitet județean de partid, cărora să li se ofere în mod gratuit răcoritoare și alte băuturi lichide. Mi-am dat seama că ar fi un act de iresponsabilitate din partea mea, s-ar fi putut declanșa o puternică dizenterie în centrul Aradului, astfel am dat ordin biologului Bouar Dumitru să arunce în toaletă întreaga cantitate de 2,8 kilograme fenolftaleină existentă în laborator. La ora 11,00 când a sosit delegatul securității, i-am comunicat că nu mai avem în spital din această substanță, iar la controlul efectuat în laborator nu s-a mai găsit fenolftaleina solicitată de colonelul Dumitru Rășină, dejucând astfel scenariul securității. După Revoluție am fost anchetat pe această temă de un colonel de la Procuratura Militară din Oradea” („*Întrebătorul din Agora*”, vol.I, pp. 95 – 97).

Constituirea, după modelul de la Timișoara, a Frontului Democratic Român din Arad

În după-amiaza zilei de 21 decembrie, actorul Valentin Voicilă s-a gândit să alcătuiască un **Comitet de acțiune** al manifestației din fața clădirii fostului Comitet județean de partid, pentru a se cunoaște mai bine între ei liderii veniți din întreprinderile arădene, căutând ca fiecare unitate economică importantă să aibă câte un reprezentant în acel Comitet de acțiune. Se apropia seara, venea o noapte întreagă în față, deci se impunea o organizare cât mai bună în acest sens. S-au strâns în acel Comitet 15 persoane, muncitori și intelectuali, uniți între ei ad-hoc. Majoritatea au ajuns în acel Comitet după ce i-au strigat lui Voicilă: „Și eu doresc să fac parte din Comitetul de manifestație!” Actorul Valentin Voicilă ne-a mărturisit că inițiativa lui a fost cât se poate de logică, de binevenită, întrucât la ora respectivă nimeni nu știa cu exactitate cât va mai rămâne Nicolae Ceaușescu în fruntea statului! „Trebuia să fim uniți în fața forțelor de represiune, să ne știm numele unul altuia, unde lucrăm, să devenim un grup bine constituit. Permanent aveam informații ce se întâmplă la Timișoara, care era situația

în acest oraș! În acest context mi-a parvenit o copie după **Proclamația Frontului Democratic Român** constituit cu o zi mai înainte, în 20 decembrie, în Balconul Operei din Timișoara. Ulterior am aflat că Proclamația F.D.P. a fost adusă de la Timișoara de un tânăr, care se numea Oprea Beni și că ea a fost multiplicată cu sprijinul unor manifestanți din Arad în apartamentul doamnei Tațiuc Maria Victoria, care locuia într-un bloc pe Calea Romanilor din Arad, nu prea departe de centrul orașului. După ce am citit Proclamația în fața manifestanților nucleul Comitetului de acțiune alcătuit în cursul după-amezii în piață, a devenit primul **Comitet local al Frontului Democratic Român din Arad** („*Întrebătorul din Agora*”, vol.I., pp. 93 – 95). Din acel moment - a ținut să ne mai precizeze liderul Revoluției de la Arad, actorul Valentin Voicilă – până la fuga lui Nicolae Ceaușescu, Frontul Democratic Român din Arad, constituit după modelul Timișoarei, a condus absolut toate acțiunile manifestanților. Iată lista cu numele membrilor primului Comitet local F.D.P., care se găsește depusă într-o vitrină la Complexul Muzeal Arad, în cadrul expoziției permanente dedicate revoluției din acest oraș: Crișan Mircea (maistru la Întreprinderea de strunguri, IMUA, Arad); Voicilă Valentin (actor la Teatrul de Stat din Arad), Onofrei Dănilă (muncitor la Întreprinderea de Orologerie Industrială din Arad – locul de unde s-a declanșat Revoluția din municipiu); Dima Traian (electrician la Întreprinderea Județeană de Gospodărie Comunală Arad); Gurilă Constantin (muncitor la U.J.C.M.); Chiș Claudiu (muncitor la Combinatul de Prelucrare a Lemnului din Arad); Popa Maria (muncitoare la I.C.S.A.P.); Groșan Titus (muncitor la Întreprinderea de strunguri – IMUA); Țâșcă Gheorge (muncitor la I.C.I.M Brașov, punctul de lucru Arad); Nemeș Găvrilă (muncitor la Întreprinderea de vagoane Arad); Pencea Ramona (laborantă la Întreprinderea textilă UTA); Bordea Corina (asistentă medicală la Spitalul județean Arad); Timar Traian (strungar la Întreprinderea de Vagoane Arad); Gancea Alexandru (mecanic C.F.R.) și minerul Onofraș Vasile din Valea Jiului, un om de legătură între Arad și Timișoara, care a participat și la revolta din anul 1977 a minerilor din Valea Jiului, pentru care a făcut pușcărie. În ziua următoare acesta a părăsit Aradul. („*Întrebătorul din Agora*”, vol.I., p.132)

Până la fuga lui Ceaușescu în Arad nu a murit nimeni. Acest lucru se datorează și Comitetului local al Frontului Democratic Român, liderilor Revoluției de la Arad, care au condus cu înțelepciune activitățile manifestanților din fața fostului Comitet județean de partid, în primul rând să nu provoace armata ca aceasta să deschidă focul asupra miilor de cetățeni aflați în piață, care cereau demisia lui Nicolae Ceaușescu de la conducerea țării. Luând exemplul Timișoarei Comitetul Frontului Democratic Român din Arad constituit în după-amiaza zilei de 21 decembrie în piața din fața fostului Comitet județean de partid a întocmit o chemare către Armata Țării, pe care a citit-o liderul Valentin Voicilă, cu următorul conținut: „*Sunteți frații, tații, copiii și iubiții noștri! Sunteți din sângele nostru și din carnea noastră! Sunteți cu noi! Sunteți singurii care puteți opri vărsarea de sânge frățesc! Odiosul dictator vă folosește ca scut, ca pe o simplă unealtă! NU are încredere în voi, de aceea în timpul Congresului majoritatea ofițerilor superiori ai Marei Stat Major nu a avut voie să părăsească domiciliul! Din*

acest motiv trupele de grăniceri au fost trecute sub comanda MI. Întoarceți armele, sub amenințarea lor va păli și va cădea lașul criminal, care vrea să vă murdărească mâinile cu sângele poporului, cu propriul vostru sânge!” (Cartea Revoluției Române – Decembrie ’89”, p. 346).

În cursul serii, prim- secretarul Elena Pugna și secretarul C.C. al P.C.R. Ilie Matei au convocat o ședință de birou al Comitetului județean de partid, la care au fost chemați și directorii din principalele întreprinderi arădene. Iar pentru a fi cât mai departe de manifestații din fața sediului județenei de partid, ședința s-a ținut la Comitetul de partid al Întreprinderii textile UTA, o întreprindere foarte bine păzită de Gărzile Patriotice, în care nu au putut intra în cursul dimineții manifestații de la Orologerie și de la Strungul să cheme muncitoarele din fabrică la manifestație. Cu această ocazie s-a dispus să nu se mai permită începând de a doua zi, din 22 decembrie, ieșirea salariaților din întreprinderi, iar Gărzile Patriotice să fie dotate cu bâte, din cele 5.000 – 6.000 confecționate deja la Combinatul de Prelucrare a Lemnului din Arad. De asemenea, în cadrul acestei ședințe s-a propus arestarea și imobilizarea în cursul nopții a liderilor manifestațiilor, motiv pentru care s-au adus în sediul județenei de partid mai multe „buzdugane”, confecționate la CPL, și niște lanțuri, probabil măsuri de precauție față de cele invocate de Cornel Pacoste și Ilie Matei, legate de „atacarea” județenei de partid din Timișoara.

Noaptea cea mai lungă

Pe măsură ce lăsa înserarea situația devenea tot mai complicată, tot mai critică în piața din fața fostului Comitet județean de partid. Cei care nu erau din Arad, muncitorii navetiști au început să se îndrepte spre gară, pentru a se întoarce acasă, în comunele și orașele limitrofe în care aveau domiciliul. De asemenea și cei din Arad, peste noapte, au plecat spre casele lor, rămânând spre seară doar câteva sute de manifestați în piață, cei mai curajoși, iar în cursul nopții numărul lor s-a micșorat la circa 80 – 100 de persoane. „Eram destul de îngrijorat pentru micșorarea numărului de manifestați – ne-a declarat liderul acestora, actorul Valentin Voicilă, dar și ceilalți doi lideri apropriați ai acestuia, muncitorul Dănilă Onoferi și maistrul Mircea Crișan, care au rămas peste noapte în piața din fața fostului Comitet județean de partid. Mi-am dat seama – a continuat Valentin Voicilă – că cel mai important factor devenise cel psihologic, ca oamenii să rămână în piață. Majoritatea celor care au rămas să manifesteze peste noapte erau tineri, iar aceștia trebuiau să rămână treji. Din acest motiv m-am gândit să avem peste noapte un program cât mai divers, cât mai concentrat, să nu existe nici un moment de relaxare, pentru că în caz contrar riscam să pierdem și mai mulți dintre cei care au rămas cu noi peste noapte. Prin lozinci, prin cântece, prin colinde am reușit să-i ținem treji pe toți cei care au rămas în piață. Am strigat lozincile: „Trăiască, trăiască Moldova, Ardealul și Țara Românească!”, „Jos Ceaușescu!”, „Jos cizmarul!”, „Jos dictatura!”, „Să ne aducă Moș Crăciun un conducător mai bun!”. La un moment dat soldații din fața noastră au

început să înainteze încet, încet, câte doi-trei centimetri spre noi, spre podiumul în jurul căruia ne-am strâns, într-o zonă nu prea departe de sediul Băncii Naționale. După această constatare am luat legătura cu maiorul Bădălan, venit de la Divizia din Oradea. Atunci încă nu cunoșteam cu exactitate ce funcție și misiune avea la Arad în fruntea unei grupe operative. I-am spus: „Domnule, vă rog foarte mult, întrucât noi ne respectăm angajamentul, nu suntem violenți, nu am atacat și nici nu vom ataca nici un soldat, să vă respectați și dumneavoastră angajamentul pe care l-ați luat în cursul după-amezii de 21 decembrie, să vă respectați pozițiile inițiale, să nu intrăm în conflict!” Răspunsul lui a venit imediat, spunându-mi: „Marș din fața mea că te împușc, pentru că eu am depus jurământ pe Steagul Tricolor cu stemă!” Deoarece încă nu cunoșteam ce se va întâmpla în ziua următoare, de 22 decembrie, că Ceaușescu va fugi cu elicopterul de pe acoperișul sediului C.C. al P.C.R., ca să nu tragă în noi am spus celor din jurul meu să schimbe Steagul Tricolor cu stema decupată cu unul cu stemă!” (*Întrebătorul din Agora*, vol.I, pp. 133 – 135).

Odată cu venirea serii, Comandamentul de coordonare a luat măsura să nu mai aprindă luminile în piața din fața fostului Comitet județean de partid, ca manifestații să rămână în întuneric. Într-o asemenea situație, revoluționarul Gheorghe Curta, împreună cu fotbalistul Mercea și cu marele portar al „Stelei” Helmuth Dukadam, care se aflau alături de manifestați, au hotărât să plece la Mănăstirea de Maici din cartierul Gai, unde – după ce s-au rugat în biserica mănăstirii pentru toți cei care se aflau în stradă – au cumpărat o mie de lumânări în ideea de a le aprinde în piața din fața fostului Comitet județean de partid, care au devenit, pe parcursul nopții, singura sursă de lumină pentru manifestați.

În apropierea miezului nopții maiorul Neculai Diaconescu a fost chemat în biroul primei secretare Elena Pugna, unde se afla Comandamentul de coordonare în fruntea căruia se instalase secretarul C.C. al P.C.R. Ilie Matei. Maiorul Neculai Diaconescu avea atunci funcția de șef de Stat Major al Școlii de ofițeri de rezervă de la Radna-Lipova și a fost trimis la Arad cu un detașament de 1100 de studenți „TR” și 7 TAB-uri pentru a întări dispozitivul de apărare în fața fostului Comitet județean de partid. De asemenea mai avea o companie de tancuri, în rezervă, care s-a cantonat în zona Fântânele. Școala de la Radna avea statut de Mare Unitate și se subordona direct generalului Hortopan, comandantul Trupelor Terestre de Infanterie și Tancuri. La Arad, conjunctural, în timpul evenimentelor din decembrie '89 de la Arad, maiorul Neculai Diaconescu s-a subordonat maiorului Eugen Bădălan, șeful Statului Major al Diviziei de la Oradea, și privea doar unitățile aflate în dispozitivul din fața fostului Comitet județean de partid. În biroul primei secretare Elena Pugna, unde era și Ilie Matei, maiorul Neculai Diaconescu s-a întâlnit pentru prima dată cu maiorul Eugen Bădălan. Secretarul C.C. al P.C.R. Ilie Matei a ordonat maiorului Eugen Bădălan să fie împrăștiați și lichidați încă în acea noapte toți manifestați care nu au părăsit piața. Manifestații să fie împrăștiați cu patul armelor și cu baioneta: „Să loviți în ei ca soldații lui Ștefac cel Mare!” („*Cartea Revoluției Române – Decembrie '89*”, p. 349), iar pentru executarea

acestei acțiuni criminale, a fost desemnat maiorul Neculai Diaconescu, care deținea cea mai puternică forță militară din piață! „După ce am ieșit din biroul lui Ilie Matei – ni s-a confesat maiorul Neculai Diaconescu – maiorul Bădălan mi-a spus: „Să vii cu mine încă o dată și să îți arăt ce ai deee făcut! Cine dracu te- trimis aici? De unde dracu ai apărut tu aici, ca să îmi dai peste cap totul? Te duci și mi-i tai și-i împrăștii!”. „Tovarășe maior, vă întreb încă o dată, eu acum ce fac?”. „Te duci și bagi baioneta în ei! Nu mai am ce discuta cu tine, marș de aici!” Atunci, colonelul Sălceanu, care era comandantul Inspectoratului județean M.I., a pus mâna pe mine și mi-a șoptit cu discreție: „Tovarășe maior nu faceți așa ceva!” Cu aceste ulmile îndemnuri, am coborât de la etaj scările județenei de partid, când am auzit vocea lui Voicilă, care striga: „Nu uitați că armata e cu noi! Și dumneavoastră sunteți din sângele poporului nostru!” Auzind acele cuvinte, din momentul respectiv nu m-am mai subordonat maiorului Bădălan și nici secretarului C.C. al P.C.R. Ilie Matei” (*„Întrebătorul din Agora”, vol.I, pp. 149 – 150*)

Ilie Matei, văzând pasivitatea militarilor, a raportat situația creată generalului Vasile – șeful Direcției Contra-informații a Securității, iar în curtea interioară a sediului fostului Comitet județean de partid a început să instruiască efectivele MI, le arăta cum să procedeze dacă cei de la armată ar permite manifestațiilor să pătrundă în clădire. „Vom lupta până la ultimul om – a ordonat Ilie Matei cadrelor de la securitate și miliție din dispozitivul MI – , așa cum au luptat plăieșii lui Ștefan cel Mare și ostașii lui Mihai Viteazul!” – ne-a mărturisit col. Florian Moș, șeful dispozitivului MI care a acționat la Primăria Aradului. (*„Întrebătorul din Agora”, vol. I, p. 483*).

Cu toate scenariile și acțiunile întreprinse de forțele de represiune din Arad aflate la dispoziția Comandamentului de coordonare de la județeană de partid, cu toate ordinele pline de zel, criminale, date de secretarul C.C. al P.C.R. Ilie Matei și a altor comandanți militari la fel de plini de zel, zorii dimineții de 22 decembrie a găsit neclintită „baricada” din fața fostului Comitet județean de partid, condusă cu mult curaj (și verticalitate) de liderii Valentin Voicilă, Dănilă Onoferi și Mircea Crișan, împreună cu ceilalți manifestați care au înnoptat sub cerul liber față în față cu forțele armate și de represiune supradimensionate pentru a înăbuși o manifestație pașnică împotriva dictaturii ceaușiste!

Peste 80.000 de arădeni se adună în piață

Încă de la primele ore ale dimineții de 22 decembrie au început să afluiască spre centrul orașului mii și mii de oameni, ajungând ca la orele amezii în fața fostului Comitet județean de partid să se adune peste 80.000 de arădeni, care au cerut înlăturarea lui Ceaușescu, iar la fuga acestuia numărul celor aflați în centrul Aradului a ajuns la 100.000 – 120.000. Era o stare extraordinară, întreg orașul fremăta! Pentru a coordona o asemenea mulțime, se impunea instalarea unei stații puternice de amplificare, lucru pe care l-a realizat cu succes electronistul Moș Pinte de la CT5, care, ulterior, între anii 1992 - 1996 a devenit președintele Fundației Revoluției din Decembrie 1989 de la Arad.

În dimineața zilei de 22 decembrie, electronistul Moș Pinte, împreună cu mai mulți colegi de la întreprinderea CT5 au scos și transportat întreaga aparatură pentru sonorizare din această unitate care lucra pentru CFR, pe care au transportat-o în piața din fața fostului sediu al Comitetului județean de partid. În piață, într-un timp foarte scurt, echipa condusă de electronistul Moș Pinte a instalat două stații a 250 de w putere fiecare, deci o putere instalată de 500 de w, cu cinci microfoane legate în mănunchi și mai multe difuzoare de aluminiu – numite goarne. În final microfoanele au ajuns la liderii de pe podiumul din mijlocul pieții, care s-au adresat mulțimii. Întrucât stația se putea conecta și la programul radio, în momentul în care s-a anunțat sinuciderea generalului Milea, această veste a fost auzită de toți cei circa 80.000 de arădeni aflați în piață. Cea mai derutată a fost armata. Dacă până în cel moment armata din fața fostului sediu al Comitetului județean de partid era foarte stăpână pe sine, fiind supra-înzestrată cu muniție de război, după anunțul din difuzoare, cu moartea generalului Milea a intrat în derută, s-a creat în rândul ei un fel de nesiguranță, ca să nu spunem cuvântul panică! Manifestanții, la îndemnul liderului Valentin Voicilă, scandau „Timișoara – Timișoara!”, „Timișoara – Timișoara!”, în vreme ce în piață se făceau tot mai multe glume pe seama lui Nicolae și Elena Ceaușescu.

Câțiva tineri au adus în piață un coșciug, pe care era scris numele celor doi dictatori, Nicolae și Elena Ceaușescu, simbolizând moartea acestora! Tot atunci în piață au intrat trei preoți în fruntea unei coloane de circa o mie de credincioși. Erau preoții Ioan Vasile Pop, de la parohia Șofronea, și arădenii Iacob Bupte și Traian Micoroi, care s-au urcat pe podiumul din piață și au ținut un parastas pentru morții Timișoarei! Manifestanții, la cererea preoților, cum a procedat și actorul Valentin Voicilă în timpul nopții, au îngenuncheat pe caldarâm și au rostit „Tatăl Nostru”!

„A fost absolut extraordinar să vezi 80.000 de oameni în genunchi și să rostească „Tatăl Nostru”! A fost o imagine impresionantă! Biserica era alături de noi! –își amintește liderul Valentin Voicilă. Dumnezeu era cu noi! Apoi se striga din nou „Timișoara – Timișoara!”, „Timișoara – Timișoara!” Scandările erau urmate de momente de tăcere, de liniște, de reculegere pentru Timișoara!” (*„Întrebătorul din Agora”, vol.I, p.157*).

„În această acțiune care a pornit de la Episcopia Aradului – ne-a declarat pr. Ioan Vasile Pop – au fost implicate părintele Iacob Bupte, părintele Traian Micoroi, părintele Teodor Babuția. De asemenea au fost alături de noi părintele Ioan Florea, părintele Zaharia Iova, părintele Coriolan Mureșan, părintele Teodorescu Fluor, părintele Gheorghe Bozian (de la Curtici) și cântărețul Gheorghe Gornic (de la parohia Arad-Centru)” (*„Întrebătorul din Agora”, vol.I, p.165*).

Sediul Comitetului județean de partid – rămâne fără trupele MI

Colonelul Mihail Cioffică, fostul comandant al Miliției județului, încă înainte de fuga lui Nicolae Ceaușescu se alătură revoluționarilor, fiind „răsplătit” pentru aceasta să rămână comandantul noii Poliții postdecembriste din județul Arad. După anunțarea

sinuciderii generalului Milea, col. Mihail Cioflică, de la sine putere, în jurul orei 11,30 a ordonat cu mult curaj plutonului din subordine, pe care-l avea în curtea din spatele fostului Comitet județean de partid, să se îmbarce într-o mașină și l-a retras la sediul miliției, după care la reîntoarcerea în Consiliu a fost întâmpinat de trupele de securitate, care l-au rugat, de asemenea, să-i ia și pe ei de acolo. Acesta le-a răspuns: „Măi, voi nu sunteți ai mei!” Băieții au insistat: „Tovarășe colonel, luați-ne și pe noi!” La rugămintea și insistența acestora, colonelul Mihail Cioflică i-a scos și pe ei din dispozitivul de apărare al Consiliului, iar în final a venit și colonelul Florian Moș, care era șeful grupei antiteroriste – care se afla direct sub comanda col. Sălceanu – șeful Inspectoratului județean MI, căruia i se subordona de altfel și comandantul miliției, colonelul Cioflică – și l-a rugat același lucru, pe motivul că oamenii din subordine erau foarte stresați datorită comenzilor pe care le primeau de la cei doi secretari ai C.C. al P.C.R., Radu Constantin (care răspundea de miliție și securitate) și Ilie Matei, și se temea să nu se întâmple vreun accident, cineva să descarce din greșeală o armă cu muniția de război, după care ar fi putut urma un adevărat măcel în rândurile zecilor de mii de demonstranți pașnici din piață. Cu mult curaj, de la sine putere, i-a comunicat șefului grupei antiteroriste: „Din ordinul meu puteți să plecați!”

Prin aceste comenzi înțelepte, înaintea fugii lui Ceaușescu, sediul fostului Comitet județean de partid a fost părăsit de toate trupele MI, de miliție, securitate, antitero (USLA) și pompieri, spre stupefacția celor doi secretari ai C.C. ai P.C.R., dar mai ales spre enervarea lui Ilie Matei, care s-a văzut că i-a instruit degeaba, în cursul nopții, cum să folosească baionetele de la armă și să lupte „vitejește” împotriva manifestațiilor, să-i împungă asemenea plăieșilor lui Ștefan cel Mare și ostașilor lui Mihai Viteazul, care au luptat împotriva dușmanilor țării! Ilie Matei confunda manifestații pașnici din fața fostului Comitet județean de partid cu dușmanii țării! Iată doar un exemplu de expresie pe care secretarul C.C. al P.C.R. Ilie Matei a folosit-o într-o convorbire din 22 decembrie cu Elena Ceaușescu, convorbire surprinsă de colonelul Mihail Cioflică, în biroul primei secretare Elena Pugna, la Comandamentul de coordonare, din care făcea și acesta parte: „Tovarășa Elena Ceaușescu, un grup de derbedei se află în fața Comitetului județean de partid!...” (*Întrebătorul din Agora*, vol. I, p. 168). Așadar, pentru Ilie Matei zecile de mii de manifestanți din fața fostului sediu al Comitetului județean de partid însemnau doar „niște derbedei”! Evident, prin asemenea dezinformări, acești demnitari superiori de partid, doreau să intre în grațiile celor doi dictatori, ca să își mențină funcțiile și pozițiile pe care le aveau! Dar ceasul Victoriei se apropia. Când a apărut la Televiziunea Română imaginea cu poetul Mircea Dinescu și actorul Ion Caramitru, „Ilie Matei, stupefiat – ne-a relatat colonelul Mihail Cioflică, aflat în biroul Comandamentului de coordonare unde tocmai era aspru muștruluit de către superiori săi pentru că a îndepărtat trupele Ministerului de Interne și Securității din sediul județenei de partid – le-a spus: ”Ce-i cu ăsta, ce se întâmplă la București?” Era pur și simplu rupt de realitate, nu știa ce se întâmplă în stradă, executa doar orbește ordinele ceaușeștilor, cu care a venit la Arad!” (*Întrebătorul din Agora*, vol. I, p. 169).

Se retrage Armata în cazărmi

După ce la televiziune s-a anunțat fuga cuplului prezidențial, armata a primit ordine contradictorii. La ora 12.40 s-a transmis nota telefonică nr.37, semnată de Ilie Ceaușescu, privind aplicarea măsurilor ce decurg din „starea de necesitate” instituită pe întreg teritoriul țării și să se execute doar ordinele comandantului suprem. Imediat au urmat notele telefonice nr. 38 și 39, privind retragerea efectivelor în cazărmi, semnat de gl. Victor Stănculescu și care anula prevederile notei telefonice anterioare. La ora 14,00 a început retragerea TAB-urilor și a soldaților din piață și din împrejurimile sediului Consiliului județean. („*Cartea Revoluției Riomâne – Decembrie '89*”)

Actorul Valentin Voicilă declară Aradul oraș liber

La ora 12,30, după fuga lui Nicolae Ceaușescu, practic întreaga populație a Aradului a ieșit pe străzi. Se fluturau steaguri. Se cânta. Era o euforie generală. Oamenii continuu să rămână în piață. După plecarea Armatei – atât a celei din UM.01380 din Cetatea Arad, cât și a studenților „TR” de la Școala de ofițeri în rezervă din Radna - la balconul clădirii Consiliului s-a instalat o stație de amplificare. Actorul Valentin Voicilă este chemat la balcon, ca să vorbească arădenilor, celor aflați în piață. Cu acest prilej, liderul revoluției, a declarat Aradul oraș liber, după care a făcut apel la calm și ordine, a apelat la sportivi – judokani, luptători, boxeri – să vină în clădire pentru a organiza paza și protecția noilor conducători. „După două zile nedormite – ne-a mărturisit Valentin Voicilă – eram foarte epuizat. Aproape că nici nu mai aveam voce, eram atât de răgușit. De fapt nici stația de amplificare de la care vorbeam nu mergea prea bine. Atunci am început să șoptesc la urechea celui de lângă mine cuvintele pe care doream să le rostesc, rugându-l pe acesta să le spună, încât dialogul meu cu mulțimea a început să se realizeze prin intermediul persoanelor aflate alături de mine în balcon.” („*Întrebătorul din Agora*”, vol.I, p.189). Au vorbit apoi, rând pe rând, alți participanți la evenimente. S-a anunțat schimbarea denumirii celor două cotidiene de presă din Arad: „*Flacăra roșie*” a devenit „*Adevărul*”, iar „*Voros lobogo*” a devenit „*Jelen*”.

Frontul Democratic Român ia puterea în Arad

În urma retragerii Armatei din sediul administrativ al județului, prima legătură dintre manifestanții din stradă și structurile rămase în clădirea Consiliului, după fuga lui Ceaușescu, a fost făcută de căpitanul Mihai Iolu din Statul Major al Gărzilor Patriotice. Acesta ne-a relatat că majoritatea activiștilor de partid au plecat acasă, în sediu au mai rămas doar secretarii județeni – Nicolae Angheloiu, Ion Cotoară, Alecu Floareș, Angela Oprea și președintele Consiliului popular, Leonard. Iar la municipiu se afla primul secretar Oancea, care era primarul Aradului, și vicepreședintele Consiliului popular municipal Burdan. Prima secretară a județului, Elena Pugna, și cei doi secretari ai C.C.

ai P.C.R. Ilie Matei și Radu Constantin, au plecat cu armata în UM.01380 din Cetate, cerând protecție acesteia. „La ora 14 – ne-a relatat cpt. Mihai Iolu - am coborât în piață și l-am întrebat pe Valentin Voicilă câți revoluționari vin în Consiliu? De asemenea i-am spus că vom asigura noi cei de la Gărzile Patriotice paza Consiliului, dar să nu urce mai mulți de zece persoane! Nu s-a întâmplat așa, după retragerea armatei au intrat în Consiliu foarte mulți revoluționari, iar paza clădirii a fost asigurată atât de revoluționari, cât și de membri G.P., care s-au îmbrăcat în haine civile, cu banderole la braț. În scurt timp s-a ajuns la o harababură extraordinară, iar timp de trei zile și trei nopți nu a mai ieșit nimeni afară dintre cei care au intrat în Consiliu, toată lumea a rămas în sediu până la executarea cuplului dictatorial” (*„Întrebătorul din Agora”, vol.I, p.183*).

Iată ce a declarat o altă persoană avizată, revoluționarul Dănilă Onofrei, muncitorul care a „aprins” flacăra Revoluției în dimineața zilei de 21 decembrie, la Întreprinderea de Orologerie: „După ce s-a retras armata pe lângă cele 14 persoane care făceau parte din Comitetul de demonstrație, transformat în după-amiaza zilei de 21 decembrie în Comitetul Frontului Democrat Român din Arad, după modelul celui de la Timișoara, au intrat în sediul Consiliului foarte mulți oameni. Era un haos de nedescris. Toți voiau puterea. Vorbeau toți odată, încât nu ne mai înțelegeam unul cu altul. În cele din urmă, cei 14 membri ai Comitetului de demonstrație, devenit Comitetul F.D.R. din Arad, ne-am întâlnit cu foștii secretari ai Comitetului județean de partid în sala 63, adică cu cei mai „mărunți”, dat fiind că prima secretară Elena Pugna și cei doi foști secretari ai C.C. ai P.C.R., Ilie Matei și Radu Constantin, au plecat din Consiliu odată cu retragerea armatei. Foștii secretari ai județenei de partid zâmbeau ironic de haosul care s-a creat în Consiliu. În sala 63, mesele erau aranjate în formă de „U”. Pe latura principală, din față, stăteam noi, cei 14 membri ai Comitetului de demonstrație, transformat în Frontul Democratic Român, după modelul revoluționarilor din Timișoara, în vreme ce pe latura stângă se aliniase fosta conducere a județului, iar pe partea dreaptă, dinspre ușă, ședeau o serie de revoluționari, care au intrat în sală.” (*„Întrebătorul din Agora”, vol.I, p. 186 – 187*). Practic în cadrul acestei întâlniri din sala 63 – care a durat până seara târziu - membrii Comitetului Frontului Democrat Român au preluat conducerea orașului și județului. Pe lângă cei 14 de pe lista primului Comitet al Frontului Democrat Român, au fost cooptați în noul organ reprezentanți din întreprinderi și instituții, inclusiv militari. Valentin Voicilă a fost ales președinte, Onofrei Dănilă și Mircea Crișan vicepreședinți. S-a format un nou organ executiv și comitete pe domenii de activitate.

„Între timp, la sediul Inspectoratului M.I. s-a organizat apărarea, așteptându-se la un atac din partea revoluționarilor. Dar cum manifestații nu au apărut acolo, spiritele s-au mai calmat. Încă din noaptea de 21 decembrie 1989, cpt. Sârbuț a primit ordin de la gl. Tecla, șeful serviciului „T” din Securitate să dezafecteze sistemul de ascultare a telefoanelor și să ardă benzile auditive cu înregistrările făcute, ceea ce s-a executat întocmai. Apoi, imediat după fuga dictatorului, col. Rășină (M.I.) a ordonat adunarea tuturor documentelor securității, încărcarea lor în două camioane, transportarea și arderea lor în Pădurea Ceala. Ulterior, o parte din aceste materiale au fost recuperate de

către armată (cele care nu au ars complet), au fost depozitate în Cetate, dar după câteva luni au fost distruse prin ardere de către mr. Urzică, noul șef al SRI, instalat la Arad în aprilie 1990. Col. Rășină afirmă că cele mai importante documente, printre care dosarele informative, s-au păstrat. Ordinul de întrerupere a ascultărilor - Serviciul „T” al DSS - și arderea documentelor este dat pentru toată țara încă din noaptea de 21 decembrie 1989, probabil de către gl. Iulian Vlad.” („*Cartea Revoluției Române – Decembrie ’89*”, pp. 350–351)

22 – 25 DECEMBRIE ’89

Declanșarea diversiunii în Arad

În seara zile de 22 decembrie se încheie cea de-a doua etapă a Revoluției din Decembrie 1989 la Arad, respectiv „**revoluția de catifea**”, nonviolentă, și începe cea de-a treia etapă, pe care am numit-o violentă, „**revoluția de sânge**”, care durează până după 25 decembrie 1989, când au fost executați soții Ceaușescu, însă ultimele focuri de armă s-au auzit până în 28 decembrie.

La scurt timp după preluarea puterii de către Comitetul Frontului Democratic Român, în după-amiaza zilei de 22 decembrie a început o diversiune concentrată, care a luat prin surprindere pe toată lumea. Analizând evenimentele din decembrie 1989 de la Arad am constatat că întreaga diversiune s-a desfășurat pe mai multe paliere. Primul – a fost la nivelul înspăimântării populației, apoi, al doilea – pentru intimidarea primei structuri de putere create de revoluționarii care au intrat în sediul fostului Comitet județean de partid, iar al treilea palier a fost la nivelul structurilor militare, de apărare, care au primit o serie de informații și ordine contradictorii. Toate cele trei modalități de diversiune au fost foarte bine orchestrate de cineva care a acționat din umbră, fără să poată fi depistat până în prezent.

Revenind la evenimentele de la Arad, putem constata că la circa două ore de la preluarea puterii au început să apară primele zvonuri alarmante că există forțe ascunse care îl vor apăra pe Ceaușescu și că acestea vor ataca noile organe ale puterii. Sub influența Televiziunii Libere de la București, lumea începea să vorbească despre trupe de comando speciale, respectiv despre „teroriști”.

La ora 15,20 a apărut zvonul că apa este otrăvită în orașul Arad. Avertismentul a fost dat de la balconul Consiliului, de unde, cu puțin timp în urmă, liderul revoluției din acest oraș declarase Aradul oraș liber; apoi s-au perindat la microfon o mulțime de vorbitori. «După un timp, după ce a apărut zvonul că apa este otrăvită, nu știu exact cât timp a trecut – ne-a mărturisit revoluționara Ofelia Călugăru - când tocmai aveam eu microfonul în mână, a venit o informație care ne-a liniștit. S-a apropiat de mine un domn, care mi-a spus: „Mă numesc Trifa Ioan și am venit să vă anunț că apa nu este otrăvită în Arad, personal vin de la laborator, unde mi s-a confirmat acest lucru”. Atunci am anunțat oamenii din piață să fie liniștiți, că la analizele făcute la laborator s-a constatat că apa în Arad nu este otrăvit! Informațiile corecte alternau cu cele panicarde.

După ce s-a lăsat întunericul a venit o altă persoană care mi-a spus: „Anunță lumea că se trage în Arad, cheamă oamenii să se întoarcă în piață!“» („*Întrebătorul din Agora*”, vol. I, p. 191).

Asemenea zvonuri alarmiste au început să se intensifice pe măsură ce se apropia noaptea de 22 spre 23 decembrie. În aceste condiții „noul Comitet al puterii locale a solicitat tot mai imperativ sprijinul militarilor ca să asigure paza clădirii Consiliului și a principalelor obiective din oraș, precum Aeroportul (unde a fost trimis un detașament de militari aflat sub comanda cpt. Vasile Heredea), Uzina de apă, Uzina electrică, Spitalele județean și municipal, PTTR, podurile de peste râul Mureș și podul de peste linia de cale ferată de la Gara CFR Arad, Tipografia și Combinatul chimic – obiectiv deosebit de periculos, unde o explozie la tancurile de amoniac ar fi distrus cel puțin jumătate din orașul Arad!

Datorită posturilor de Radio și TV din București, s-a răspândit și în Arad sintagma „teroriști-securiști”, încât la insistențele revoluționarilor la ora 17,30, mr. Marcu – comandantul UM.01380, cu acordul Marii Unități de la Oradea, a trimis un detașament comandat de mr. Micu Ioan, locțiitorul Șefului de Stat Major, la sediul Inspectoratului județean MI, unde acesta a luat în primire întreg personalul pe care l-a găsit acolo, cu tot armamentul din dotare. Acțiunea s-a desfășurat fără împotrivire, au fost inventariate și sigilate birourile, depozitele de armament și muniție, parcul auto.

Revoluționarii s-au gândit să o aducă pe fosta prim-secretară din UM. Cetate la sediu pentru a fi interogată, dacă cunoaște despre vreun plan ce se aplică pentru salvarea lui Ceaușescu? Ea a început să plângă, spunea că nu știe nimic. S-a încercat, de asemenea, aducerea comandanților Inspectoratului județean MI și Securității, col. Sălceanu și col. Rășină, la sediu pentru același lucru, dar ei nu au mai putut fi găsiți după ce au plecat de la întâlnirea din cursul după-amezii cu membrii Frontului Democratic Român. A fost chemat și col. Mihail Cioflică, șeful miliției județene, care a venit și a promis că va colabora cu noua putere, depunând, în balconul Consiliului, un jurământ de loialitate față de revoluționari. („*Cartea Revoluției Române – Decembrie '89*”, pp. 351-352).

Temuții generali Nuță și Mihalea de la Timișoara, sosesc la Arad!

În *Raportul Comisiei Senatoriale privind acțiunile desfășurate în Revoluția din decembrie 1989 în municipiul Arad*, apărut în volumul „*Simpozionul Decembrie '89 – mărturii pentru istorie*”, Buc., 1997, pag. 386-406 și în „*Cartea Revoluției Române – Decembrie '89*” de Sergiu Nicolaescu, Ed. „Ion Cristoiu”, Buc., 1999, pp. 352-354 –, se arată că în seara și noaptea zilei de 22 decembrie 1989 că Aradul a fost teatrul de desfășurare a unei ample acțiuni de diversiune psihologică, care a născut și întreținut o psihoză teroristă în rândul populației și a creat suspiciune și confuzie între forțele care trebuiau să mențină stabilitatea. Psihoza a fost amplificată odată cu sosirea la Arad a doi generali M.I., Nuță Constantin și Mihalea Velicu, cu mai mulți „colaboratori”. Având în

vedere densitatea evenimentelor din noaptea de 22 spre 23 decembrie 1989, vom prelua, pentru autenticitatea relatării, această secvență din Raportul Comisiei Senatoriale, menționat mai sus.

Așadar, în ziua de 17 decembrie 1989, cei doi generali au fost trimiși la Timișoara din ordinul lui Nicolae Ceaușescu. Ei au făcut parte din grupa operativă, alături de alți generali din armată și ofițeri superiori, trimiși de Ceaușescu pentru organizarea lichidării „tulburărilor”. Activitatea acestora, reținerea lor și intenția de a fi transportați la București, încheiată prin accidentul aviatic în care și-au pierdut viața pilotul elicopterului și cei doi generali, au fost tratate detaliat într-un subcapitol separat în Raportul Comisiei Senatoriale – motiv pentru care nu-l mai sintetizăm în relatarea noastră.

„După fuga soților Ceaușescu, cei doi generali, intenționând să revină la București, s-au urcat în avionul care făcea cursa regulată Timișoara - București, dar care în 22 decembrie 1989, din lipsa de pasageri suficienți, a suplinit și cursa Arad - București, astfel că avionul a făcut o escală la Arad. Cursa a avut o mare întârziere, trebuia să plece din Arad la orele 17,50, dar a aterizat abia după orele 21,00. Era un „RomBac 111”, din care au coborât inițial pasagerii pentru Arad. După ce la București, gl. Zărnescu, comandantul aviației civile, a interzis continuarea zborului, pasagerilor rămași în avion li s-a comunicat că datorită condițiilor meteorologice avionul nu mai poate pleca la București, că vor continua zborul a doua zi și se va asigura transportul acestora la gară sau la hotel. Cei doi generali au plecat de la aeroport spre hotel cu autoturismul șefului compartimentului antiterorist (M.I.).

De menționat că în același avion era și un grup de 5 revoluționari din Timișoara, în frunte cu Lorin Fortuna, care doreau să ajungă la București, la Televiziune și la FSN. Acest grup s-a întors la Timișoara încă din seara respectivă.

Pasagerii pentru București, în număr de 29, au fost cazați la hotelul „Parc”, iar echipajul avionului la hotelul „Astoria”. Printre pasageri era și o echipă de 5 oameni de la redacția de televiziune (emisiunea Pentru Patrie) și se afla și șeful Procuraturii Militare, adjunctul Procurorului General, gl. Diaconescu, însoțit de doi arabi, un doctorand și un student. Gl. Nuță a prezentat la recepție un bilet de avion pe numele Negrilă, iar gl. Mihalea nu a lăsat la recepție nici un document, el fiind cunoscut de recepționeră”.

În cursul serii, de la București, în numele gl. Gușă, s-a trimis armatei, din nou, alarma de luptă generală. Gl.lt. Călinoiu a ordonat deplasarea la Arad a efectivelor de la Lipova. Mr. Diaconescu a și pornit spre municipiu cu 300 militari, 20 TAB-uri și 10 tancuri. La UM 01380 din Cetate s-a primit indicativul „Fanfara”, ceea ce însemna luarea măsurilor necesare împotriva unui atac iminent asupra Aeroportului. Am amintit, deja, că la Aeroport a fost trimis cpt. Heredea Vasile, cu un batalion de tancuri (24 tancuri și 20 de blindate), pentru a întări dispozitivul de apărare. Blindatele au fost dispuse circular în jurul pistei de aterizare. Au fost trimise subunități pentru pază și în alte puncte strategice din oraș. În acest timp, în fața consiliului, în piață, au continuat să rămână mii de oameni.

La sediul consiliului, pe la ora 20,00 a sunat pe telefonul operativ Ion Iliescu, s-a interesat de situația existentă în Arad. A spus să se ia legătura cu Timișoara, pentru că are informații că se trage în Piața Operei. Judecătorul Trifa Ioan, care a fost cooptat în conducerea Comitetului Frontului Democratic Român din Arad, s-a interesat la Timișoara, apoi a mai apucat să vorbească cu Bucureștiul, să confirme că, într-adevăr, se trage în Timișoara, după care telefonul operativ s-a întrerupt.

Pe celelalte telefoane, au apărut și răspândit în continuare fel de fel de știri alarmante, potrivit cărora elicoptere inamice care zboară la joasă altitudine se apropie de Valea Mureșului spre Arad, că a fost minat podul CFR peste Mureș, că o coloană de 30-40 de autovehicule pline de securiști vin de la Timișoara spre Arad. În întâmpinarea acestora au fost trimise 7 tancuri la stația PECO din Aradul Nou, dar ulterior, motivând că nu rămân forțe de rezervă suficiente, aceste tancuri au fost retrase.

De la cercetarea prin radiolocație a parvenit știrea potrivit căreia dinspre Deva se apropie o formație de elicoptere.

La ora 19,40, la UM 01380, din Cetate, s-a primit informația că la sediul Inspectoratului M.I. se trage, apoi că a fost atacată Poșta centrală. Toate s-au dovedit a fi informații false. În jurul orei 22,30, generalii Nuță și Mihalea au sunat de la hotelul Parc la sediul Miliției, întrebând de ofițerii Cioflică, Rășină, Sălceanu sau Văduva (locuitorul lui Cioflică), dar nici unul nu se găsea acolo. În rândul personalului de miliție și securitate a intrat panica, cei doi generali fiind cunoscuți ca șefi cu un comportament foarte dur față de subordonați. S-a discutat și despre probabilitatea ca sediul să fie atacat de oamenii care îi însoțeau pe cei doi generali și în acest context, mr. Micu Ioan a permis distribuirea armamentului și lucrătorilor de miliție, pentru a se apăra împreună, în caz de atac.

A fost anunțat col. Cioflică, la sediul consiliului județean, că este căutat de cei doi generali. Acesta a vorbit cu gl. Mihalea, apoi a plecat la UM Cetate, împreună cu mr. Gana (Șeful Casei Armatei), motivând că armata va prelua acest caz. Probabil de „teama” celor doi generali, care erau șefii lui pe linie de MI, col. Cioflică a părăsit Aradul și a plecat la Nădlac, unde a fost suspectat de grăniceri, motiv pentru care s-a întors de la Nădlac și a ajuns la postul de miliție din comuna Șeitin, unde a rămas peste noapte. Dimineața, însă, a fost arestat de doi grăniceri, care l-au readus în UM Cetate. Anticipăm că după plecarea celor doi generali, col. Cioflică a fost obligat de noile structuri de conducere din Consiliu să facă un al doilea jurământ de loialitate față de revoluționarii din Arad. Dar, până atunci, în noaptea de 22 spre 23 decembrie, în UM Cetate, ofițerii Statului Major, împreună cu mr. Bădălan și Său, de la Marea Unitate din Oradea, pregăteau pe hărți sistemul de apărare al Unității Militare și al orașului. S-a discutat problema capturării celor doi generali, suspectați de genocid săvârșit la Timișoara. Mr. Marcu a pornit spre Consiliu, pentru a consulta și revoluționarii.

După ora 23,00, au fost trase primele focuri de armă. Mr. Marcu afirmă că primul cartuș a fost tras cu aprobarea sa de către cpt. Memetea, ca avertisment, pentru a se face liniște la sediu. Atunci, ca răspuns, s-a tras asupra Consiliului Județean. S-au

stins luminile și s-a executat foc masiv și prelungit din clădire în afară. Alți martori afirmă că prima dată au fost trase focuri răzlete asupra consiliului din diferite clădiri din jurul pieții.

La auzul focurilor de armă, panica a crescut în rândul locuitorilor orașului. O parte din cei din piață s-au dispersat, alții, dimpotrivă, au venit din cartiere să vadă ce se întâmplă. În multe case și blocuri s-au zăvorât ușile și ferestrele, s-au organizat plantoane pe scări, de teama teroriștilor. Au început să sune sirenele și să se tragă clopotele bisericilor, ca la alarma aeriană. În piață, mulțimea continua să cânte „Ole, ole, ole, Ceaușescu nu mai e!”

Pe la ora 24,00, noaptea, s-a deschis foc din hotelul „Parc” și dinspre Ștrandul „Neptun” asupra UM din Cetate, de unde s-a răspuns cu foc masiv. Un ziarist englez și un corespondent de la Radio Budapesta au reușit să pătrundă în clădirea întunecată și „asediată” a Consiliului. Reporterul radio Orosz Jozsef – la insistențele adresate de revoluționarul Atila Duka unui telefoniste de la Poștă (PTTR) - a obținut legătura telefonică cu Budapesta pe la ora 1,45, când a început un nou schimb violent de focuri.

La Aeroport, după ora 0,00 (23.12.1989), s-a primit un ordin de la lt.col. Drăghicescu Nicolae (comandantul regimentului de aviație de la Timișoara) să fie blocată pista de aterizare pentru că se prevede un atac aerian iminent asupra Aeroportului. Când au ieșit cele trei autovehicule (autobuz, cisterna și mașina PSI) din remiza auto cu care trebuia blocată pista și au ajuns aproape de pistă și au aprins farurile, dintr-un TAB aflat în dispozitivul de apărare s-a deschis foc asupra autovehiculelor. Focul s-a întezit, s-a tras din toate părțile, au fost avariate autovehiculele, turnul de control, avionul RomBac 111 care staționa. S-au tras rafale de pistol-mitralieră din aerogară spre pistă și de pe acoperișul clădirii aeroportului. S-a tras, de asemenea, spre și dinspre Secția de carotaj, unde exista un depozit de materiale explozive și radioactive și un pichet de pază militară. Au fost grav răniți un soldat și șoferul de pe vehiculul PSI, care abia dimineața au fost transportați la spital. (Din „Raportul Comisiei Senatoriale”)

Împușcăturile au continuat cu intermitențe toată noaptea, atât în jurul hotelului „Parc” – unde erau cazați generalii Nuță Constantin și Mihalea Velicu - și în jurul Unității Militare din Cetate, cât și la Consiliu și la Aeroport.

În Consiliu se distribuie arme și muniție civililor

După ce „zvonorile” alarmiste au cuprins întreg orașul, ele veneau atât pe linie militară (încă în după-amiaza zilei, UM.Gai a fost avertizată de către generalul Șchiopu – comandantul Diviziei de la Oradea, că vor fi atacați și să se pregătească pentru respingerea atacului), cât și prin intermediul unor mesaje primite pe telefoanele unor instituții oficiale, pe „firul scurt”, la numere care nu erau cunoscute de majoritatea arădenilor, întrucât ele nu erau trecute în cartea de telefon. În cele mai multe cazuri sursele care lansau astfel de „zvonuri” erau femei, deci secretare sau telefoniste, care „uitau” însă să-și prezinte numele sau calitatea în care făceau „informările”. Cu toate că

nu ar fi trebuit să fie luate în seamă, aproape întotdeauna aceste telefoane erau considerate ca mesaje reale. Apoi, unor asemenea „zvonuri” alarmiste, li se adăugau cele răspândite de Televiziunea Română Liberă, care transmitea „Revoluția în direct”. Televiziunea devenise astfel și o sursă de „zvonuri”, precum cea cu psihoza „teroriștilor”, psihoză care a pus stăpânire și pe municipiul Arad.

Pe acest fond diversionist a apărut și „zvonul” că sediul Consiliului va fi atacat de „teroriști”, iar efectivul militarilor pentru apărarea clădirii – după retragerea Armatei în cazărmi – era de numai 14 militari aflați sub comanda Statului Major al Gărzilor Patriotice. În aceste condiții, col. Liviu Stranski, comandantul Gărzilor Patriotice, a avut ideea nefericită de a distribui arme civililor. Un număr de 28 de revoluționari din sediul Consiliului au primit – pe bază de buletin sau livret militar – pistoale mitralieră împreună cu trei încărcătoare cu 90 de cartușe. După ce au fost înarmați, aceștia au fost repartizați, pe „sectoare”, la câte o fereastră din Consiliu, unde s-au așezat „la pândă” să împuște „teroriștii” care urmau să atace clădirea.

Curând, după declanșarea focului, civilii au început să tragă de la ferestrele Consiliului în toate direcțiile spre un „inamic” invizibil, însă care reușea să „provoace” cu focuri de armă răzlețe, ori cu ajutorul unor simulatoare așezate undeva în clădirile înconjurătoare, pe cei din Consiliu! S-a tras ca la o adevărată luptă de „gherilă” urbană, se trăgea din fața Consiliului, din spatele acestuia, se trăgea din UM.Cetate, de peste râul Mureș, spre același „inamic” invizibil. În urma acestei sarabande necontrolate, în circa două ore s-a terminat toată muniția din Consiliu.

Primele victime la Podul „Decebal”

Colonelul Liviu Stranski, comandantul Gărzilor Patriotice, cel care a împărțit arme civililor din Consiliu, în momentul în care a constatat că muniția este pe terminate, a luat o hotărâre la fel de nefericită ca aceea de a împărți arme și muniție revoluționarilor, respectiv de a trimite cinci persoane din Consiliu cu o basculantă RABA de 16 tone a I.J.T.A. la UM.01380 din Cetate pentru muniție. În acest sens au fost trimiși șoferul Ciumedean Dănuț, maistrul militar Gheorghe Duța și civilii Doru Miclea (se număra printre persoanele care au luat arme), Ovidiu Păiuș (angajat la Întreprinderea de Orologerie) și Andrei Safaleru (muncitor la I.J.G.C.L.).

La plecarea din Consiliu, „echipajul” a fost asigurat că totul a fost rezolvat telefonic la UM.01380, că militarii de la Podul „Decebal” din fața intrării principale în UM.Cetate au fost anunțați de sosirea lor cu basculanta pentru muniție. În ciuda acestei asigurări date de col. Liviu Stranski, în momentul în care au ajuns pe Podul „Decebal” militarii care alcătuiau „ambuscada” de la piciorul podului au deschis focul asupra basculantei RABA de 16 tone. Primii răniți au fost șoferul Ciumedean Dănuț și maistrul militar Gheorghe Duța, apoi Doru Miclea și Ovidiu Păiuș, iar tânărul Andrei Safaleru a fost împușcat mortal, ciuruit cu 17 gloanțe, în vreme ce basculanta RABA s-a răsturnat de pe pod pe porțiunea dintre râul Mureș și intrarea în Ștrandul „Neptun”. Iată cum

descrie această tragedie supraviețuitorul Ovidiu Păiuș: ”După ce am trecut de jumătatea Podului „Decebal“ s-a început să se tragă bestial asupra noastră. Parbrizul camionului a fost dintr-o dată dezintegrat, fiind împrășcați cu mii de cioburi de sticlă, care mi-au intrat în gură, nas și urechi, simțind însă o durere mai mare în palma stângă. Ulterior aveam să aflu că un glonț „dum-dum“ a explodat lângă capul meu! Norocul meu a fost că în clipa respectivă palmele mâinilor îmi acopereau fața, schijele intrând în mâna stângă. Atât eu cât și Andrei Safaleru ne-am lăsat pe spate, între scaune. Am deschis ochii, eram speriat că am orbit. Am reușit să-l văd pe șoferul Ciumedean Dănuț căzut peste volan, curgându-i sângele din gură. Mai târziu am aflat că un glonț ieșit prin gură, i-a rupt patru dinți. Speriat mi-am întors capul în cealaltă parte, tocmai când mandibula lui Doru Miclea a fost străpunsă de un glonț. Dintr-o dată mandibula „i-a sărit“ câțiva centimetri în față și un șuvoi de sânge i-a țâșnit pe gură! Atunci Andrei Safaleru a făcut o greșală capitală, s-a ridicat în fund, după care s-a aruncat pe burtă. În noua sa poziție l-au străpuns 17 gloanțe! Unul i-a intrat în plămân, iar restul, până la 17 gloanțe, în bazin și în rinichi. Tot atunci, un glonț „dum-dum“ m-a lovit în laba piciorului. În momentul exploziei, adidasul mi-a fost smuls din picior. Apoi cabina basculantei s-a rabatat înainte și am căzut de pe pod între malul râului Mureș și intrarea în Ștrand. După circa 40 – 50 de minute am fost adunați de militarii care au inspectat zona, ca să vadă pe cine au împușcat” („Întrebătorul din Agora”, vol.I, pp. 268 – 278).

Tragediile au continuat toată noaptea la Podul „Decebal”. O autosanitară de la UM. 01380, după ce a transportat la Spitalul județean o angajată civil, căreia i s-a făcut rău în UM Cetate, la întoarcere nu a mai fost recunoscută de militarii care alcătuiau „ambuscada” de la Podul „Decebal” și au deschis un foc necruțător asupra ei. Autosanitară a avut aceeași soartă ca basculanta RABA, fiind ciuruită de gloanțe. În urma focului șoferul autosanitarei – soldatul Adrian Victor Pușcău - a fost împușcat mortal, iar medicul, mr. dr. Aurel Chiș, a fost rănit cu un glonț în picior. De asemenea, a fost rănit și cpt. Prodan Liviu, care se afla în autosanitară alături de medic. Între timp maiorul dr. Aurel Chiș a fost recunoscut, soldații au încetat focul și s-au dus să-i dea primul ajutor. Cu acest prilej au fost „culeși” de la intrarea în Ștrand și răniții din basculanta răsturnată de pe pod, apoi au fost transportați la Spitalul județean.

Tot în acea noapte fatală de 22 spre 23 decembrie 1989, cetățeanul ungur Toth Șandor, care a venit în România din Ungaria cu un convoi cu autocamioane, pline cu ajutoare (alimente și medicamente) la Spitalul din Arad. După ce a descărcat a fost solicitat să facă un transport până în Cetate. A fost de acord, dar la apropierea de podul de peste Mureș a fost întâmpinat cu foc de către militarii care apărau UM.Cetate, fiind împușcat mortal.

În cursul nopții, telefoanele Unităților Militare au fost intoxicate cu informații false, cu zvonuri alarmante despre presupuse atacuri teroriste: că au aterizat trei elicoptere la Combinatul chimic, că vin „teroriștii” din Timișoara, că la Întreprinderea de strunguri milițenii trag în oameni, că un tir cu nr.BH6729, plin cu „teroriști”, vine de la Oradea, că la Campingul din Aradul Nou sunt „teroriști” arabi.

Aceste zvonuri și știri false au fost întărite cu acțiuni reale de diversiune. S-a executat foc real sau cu simulatoare de foc automat, sporadic sau succesiv, din locuri diferite. Astfel, s-a tras, ori s-a simulat tragerea asupra sediului Consiliului din podul Palatului cultura, din clădirea Liceului sanitar, din turnul restaurantului „Mureșul”, ori dinspre parc și faleză Mureșului. S-a observat foc la gura țevii ce își schimba poziția și din UM Cetate. Apărea când pe faleză Mureșului, când în parcare de la Hotel „Parc”, când pe str. Teiului, de lângă malul Mureșului. Iar în dispozitivul de apărare al UM.01380 Cetate a fost împușcat mortal soldatul t.r. Almen Werner! „*Cartea Revoluției Române – Decembrie '89*”, pp. 355 – 356).

Rechemat de la Lipova la Arad cu detașamentul său, maiorul Neculae Diaconescu, în dimineața de 23 decembrie, la ora 8,00, a preluat paza Consiliului, în vreme ce mr. Dumitru Marcu și-a retras oamenii din Consiliu și a plecat în cazarmă, unde se afla și maiorul Eugen Bădălan șeful Statului Major al Diviziei de la Oradea. Cu toate că în cursul dimineții focurile de armă s-au rărit, diversiunea a continuat inclusiv la nivelul structurilor militare, acest lucru punându-se în special pe prezența celor doi generali, Nuță și Mihalea, la Hotelul „Parc”. S-a hotărât constituirea unor grupe de cercetare mixte, formate din militari și revoluționari, care să treacă la scotocirea imobilelor unde se semnalează prezența mai multor persoane suspecte, ori de unde s-a tras în cursul nopții.

Se încearcă arestarea generalilor Nuță și Mihalea

În dimineața zilei de 23 decembrie se poartă discuții aprinse privind modul de lichidare a „teroriștilor” de la Hotelul „Parc”, din jurul generalilor MI, Nuță și Mihalea. Nu s-a cunoscut că generalii plecaseră deja de dimineață, de la ora 8,00 din hotel spre gară. S-a hotărât organizarea unei acțiuni cu ajutorul trupelor antiteroriste și armatei, cu scopul scotocirii hotelului și neutralizarea „teroriștilor”. Pentru aceasta a primit misiunea formația USLA, condusă de mr. Suciuc, și subunitatea de infanterie comandată de cpt. Memetea Ioan. Acțiunea a început la ora 13,45.

După ce presupuși teroriști au fost sunați prin gigafoane să iasă din clădire și s-au tras și focuri de avertisment, luptătorii USLA au pătruns în hotel și au început scotocirea camerelor. Atunci, echipajul unui TAB a deschis foc asupra hotelului. Acest fapt a determinat și pe alți militari aflați în dispozitiv în spatele hotelului să deschidă foc de mitralieră. În TAB nu s-a mai recepționat cererea de încetare a focului lansată din interiorul hotelului, deoarece a fost schimbată brusc frecvența radio. Concomitent, s-a tras și dinspre UM 01380 Cetate, trei lovituri de AG7, care au lovit camera troliului liftului și terasa hotelului. Luptătorii antiteroriști au găsit și reținut în hotel doar pe cei doi ofițeri M.Ap.N. de la emisiunea „Pentru Patrie”, lt.col. Pricină și Cenușă, care au fost imbarcați într-un ABI și duși la sediul Inspectoratului M.I. Apropiindu-se de sediu, asupra ABI-ului s-a deschis foc automat de către militarii care păzeau acest obiectiv, dar

la apelul făcut prin gigafonul mașinii blindate, focurile au încetat. Pricină și Cenușă au fost eliberați în 24 decembrie, din ordinul mr. Marcu.

Generalii Nuță și Mihalea au stat la gară (probabil la miliția TF), până la sosirea trenului R-22 (Expresul Panonia) de la ora 11,40, când dintr-un bloc aflat în construcție lângă gară s-a executat foc, miliția TF a răspuns și profitând de această „acoperire”, cei doi generali s-au urcat în tren. pe la ora 13,00. Lt.col. de miliție, Rusu Victor a solicitat prin telefon miliției din Deva să îi rețină pe cei doi generali, indicând și cușeta ocupată de ei. Au fost arestați la Deva, ținuți sub pază în UM 01719 până seara, când a sosit un elicopter, pentru a-i transporta la Sibiu, elicopter care a fost lovit, explodând lângă Alba Iulia. Nu au existat supraviețuitori.

La ora 14,20, asupra Inspectoratului Județean M.I. s-au tras focuri de armă din clădirea Liceului Industrial nr.11, aflat vis-à-vis. Soldații din dispozitiv au ripostat. A fost rănit un militar, Klepe Mihai. Verificând apoi podul liceului, s-au găsit urme de sânge.

În după-amiaza zilei, s-au multiplicat atacurile răzlețe, se auzeau focuri de armă din diferite puncte ale orașului. În aceste puncte s-au deplasat forțe (de obicei TAB-uri), care nu au mai văzut nimic, dar la indicația unor persoane au deschis foc asupra clădirilor considerate suspecte. Pe Calea Romanilor, lângă casa mr. de securitate Rusu, de unde s-a tras asupra militarilor, s-a găsit un pumn de cartușe speciale, cehoslovace, probabil cu încărcătură chimică. Casa a fost distrusă prin lovituri de AG7. Un foc intens a reînceput la Aeroport, unde din nou s-a tras asupra secției de carotaj.

În după-amiaza zilei de 23 decembrie s-a deschis foc asupra Consiliului județean din clădirea băncii de vis-a-vis. A fost observat foc la gura țevii la crenelul din dreapta al podului Băncii. S-a ripostat cu mitraliera de pa TAB, provocându-se unele stricăciuni importante clădirii.

În seara zilei, s-a deschis foc asupra UM 01286 din Gai. Au fost observați 3-4 oameni sosiți cu o mașină Dacia Combi de culoare albă și care s-au adăpostit după terasamentul căii ferate și au început să tragă asupra unității militare. A fost găurită și poarta de la intrarea în unitate. Zgomotul armelor diferea de cel al armelor aflate în dotarea armatei. Militarii din pază au ripostat excesiv. Schimbul de focuri a durat aproape toată noaptea. Atacarea acestei unități s-a repetat și în nopțile de 24 și 25 decembrie. A fost văzută silueta unui individ care executa foc automat asupra UM și din casele din marginea cartierului Gai. Totodată, din cartierul Bujac, ofițerii din cazarmă observau cum se ridică din când în când fum (se dădea foc unor resturi vegetale), după care urmau focuri de armă, iar noaptea se lansau, tot din cartierul Bujac, rachete de semnalizare cu o stea de diferite culori, iar la o jumătate de oră de la acest semnal se deschidea foc asupra unității militare. Soldații ripostau masiv, așa că multe cartușe ajungeau până la Aeroport și la Pădurea Ceala, motiv pentru care începea „canonada” și din direcțiile respective, în special la Aeroport, unde a existat o puternică diversiune rdioelectronică! (*„Cartea Revoluției Române – Decembrie '89, pp. 357-358*).

Prima victimă în interiorul Consiliului

După primele victime de la Podul „Decebal”, din noaptea de 22 spre 23 decembrie, în seara și noaptea următoare, de 23 spre 24 decembrie, apar alte victime (morți și răniți) nevinovate. Prima persoană care și-a pierdut viața în noaptea de 23 spre 24 decembrie în Consiliu a fost revoluționarul Gruber Geza. Acesta se afla în biroul fostului primar al Aradului, Ion Oancea, la telefonul „TO”, care asigura legătura cu exteriorul, pe „firul scurt”. De acolo a „monitorizat” toate legăturile telefonice și toate mesajele primite în acea zi, pe care le nota într-un caiet-registru, cu numerele de telefoane de la care s-a sunat. Colegii săi revoluționari, susțin în *vol.II din „Întrebătorul din Agora”, dedicat Eroilor Martiri ai Aradului (pp. 55-63)*, că a fost împușcat în cap, în fața unui geam, când și-a aprins o țigară, nu de undeva de afară, ci din interiorul clădirii și că asupra lui s-ar mai fi tras încă un foc de armă, în zona inimii, iar miza lichidării acestuia a fost tocmai acel caiet-registru de care am pomenit, în care Geza Gruber ar fi „monitorizat” mesajele primite pe telefonul „TO”, registru care a dispărut, și nu a mai fost găsit niciodată.

Alte victime nevinovate în cartierul „Aurel Valicu” și pe calea „Dimitrov”

La inspectoratul M.I. s-a hotărât formarea unor patrulare mixte - armată, miliție și revoluționari - care să se deplaseze cu câte un ABI și un TAB în zonele unde se semnalează atacuri teroriste. S-au făcut mai multe deplasări prin oraș, cele mai multe alarme s-au dovedit a fi false. Doar pe Calea Aurel Vlaicu, la stația de tramvai Făt Frumos, dintr-o mașină Dacia 1300, fără număr de înmatriculare, s-a deschis foc. S-a ripostat cu foc. A fost rănit mortal plt. de miliție Clepe Gheorghe și răniți alți trei, dintre care un arădean stabilit în Germania, Wilkoffer Ștefan, care stătea în Mercedesul său.

ABI-ul condus de cpt. de miliție Ursu Liviu – în care se aflau ofițerii de miliție Duma Pavel și Grada Ionel Pavel împreună cu revoluționarul Romeo Popa - a fost chemat la acest loc pentru ajutor, dar faptele erau deja consumate. La întoarcerea spre unitate, automobilul blindat care se deplasa încet a fost ajuns din urmă de un TAB, condus de cpt. Oprea Dumitru, de la UM 01191 din Lipova, care, crezând că în mașină sunt „teroriști” a deschis foc de nimicire asupra ABU-ului. A fost ucis cpt. de miliție Duma Pavel și au fost răniți cei doi ofițeri de miliție și revoluționarul Popa Romeo, care se aflau în automobil. S-au numărat 86 de găuri de glonț în spatele mașinii, acolo unde blindajul era mai slab. Răniții, transportați la spital, au fost ținuți sub pază, crezându-se că sunt teroriști.

Pe tot parcursul zilelor de 23 și 24.12.1989 au continuat să parvină apeluri telefonice de dezinformare despre atacuri teroriste și care solicitau imperios intervenția armatei. O echipă de militari din Lipova, staționată la Zăbrani, a fost trimisă la Arad, în urma unor apeluri telefonice insistente, și întâmpinată cu foc în momentul în care a ajuns la podul de peste râul Mureș.

O companie de la UM 01499 Ineu a fost dislocată pentru scotocirea zonei Moneasa, urmare a unui apel telefonic primit la primăria orașului Sebeș, conform căruia stațiunea hidrometeorologică Izoi este ocupată de teroriști, ale căror convorbiri în limba arabă au fost recepționate la radio de către șeful stației. Cele două subunități au fost defectuos dirijate în teren, astfel că au ajuns față în față și s-ar fi nimicit reciproc dacă ordinul de deschidere a focului nu ar fi fost contramandat în ultima clipă.

Suspectarea de neloialitate a unor comandanți militari

După toate evenimentele tragice – rezultate cu morți și răniți - care au avut loc în municipiul Arad și eșecul capturării celor doi generali MI, Nuță și Mihalea, suspectați de declanșarea terorii și diversiunii în oraș, diversiuni continuate cu incidentul de la Poștă (PTTR), unde s-au tăiat legăturile telefonice din Consiliu cu municipiul, membrii Consiliului Frontului Salvării Naționale l-au chemat la Consiliu pe comandantul UM.01380 din Cetate, mr. Dumitru Marcu, care era și el membru al Consiliului județean FSN, ca să vadă ce se întâmplă cu diversiunea din Arad, în special cu tăierea legăturilor telefonice la Poștă, unde paza era asigurată de militari din UM.01380 din Cetate?! „Maiorul Dumitru Marcu – ne-a declarat președintele Consiliului județean FSN, Valentin Voicilă – a refuzat să vină la Consiliu și să stea de vorbă cu noi, ca să punem capăt diversiunii din oraș. Astfel, mr. Micu Ioan, care avea în pază clădirea poliției și securității, s-a deplasat cu un TAB în UM. Cetate și l-a adus pe mr. Marcu la Consiliu, suspectat de revoluționari că ar fi ordonat întreruperea telefoanelor. A fost adus în Consiliu și col. Cioflică, șeful poliției, care era hotărât să colaboreze cu revoluționarii, după momentul său de „rătăcire”, cu „fuga” la Nădlac și la Șeitin din fața generalilor Nuță și Mihalea. Maiorului Marcu i s-a cerut în mod explicit să conducă armata din Consiliu, unde i s-a pus la dispoziție o cameră. Însă el a refuzat, nu vroia să conducă armata decât din UM.01380 Cetate, unde se afla și maiorul Eugen Bădălan, cu întreaga sa echipă sosită de la Divizia din Oradea. Mi s-a părut foarte ciudată atitudinea maiorului Marcu. Întrucât l-am ales membru în Consiliul județean al Frontului Salvării Naționale, era normal, era firesc ca acesta să fie de partea noastră, dar el a refuzat să vină în Consiliu.”

Tot atunci au fost aduși în Consiliu - și reținuți - Mircea Lucea și Gicu Donovici, directorul și inginerul-șef de la direcția PTTR, cât și ing. Oana, care răspundea de telefoane, din partea securității, pentru a explica „căderea” telefoanelor. Mr. Marcu a dat răspunsuri evazive și neconvingătoare, motiv pentru care a fost făcut „trădător” și i s-a spus că este arestat. Aflând de reținerea mr. Marcu, gl. Șchiopu, comandantul Diviziei de la Oradea a ordonat unităților militare din Ineu și Gai să vină la Consiliul din Arad ca să-l elibereze pe comandantul garnizoanei. Comandantul UM. Gai a reușit însă să vorbească cu mr. Marcu și ca urmare n-a mai ieșit din unitate, însă un detașament din Ineu, format din 23 cadre și 179 militari în termen au pornit spre Arad. Mr. Marcu, după circa 2 ore, la insistențele gl. Șchiopu, a fost eliberat.

Explicația întreruperilor circuitelor telefonice este dată de Sergiu Nicolaescu în volumul „*Cartea Revoluției Române – Decembrie '89*” (pp.359-360), care arată că la propunerea adjunctului Ministerului Telecomunicațiilor (general de securitate) Stelian Pintilie, gl. Gușă Ștefan a aprobat, începând cu 23 decembrie întreruperea legăturilor guvernamentale cu alte județe, în scopul izolării echipamentelor de ascultare ale securității și evitarea acțiunilor de diversiune în rețelele guvernamentale „S” și „T.O.”. De asemenea, gl. Stănculescu a ordonat col. ing. Victor Danci, locțiitorul comandantului unității speciale „R” a securității să desființeze unele telefoane „S”, „T.O.” și „M.I.”, iar Stelian Pintilie a dispus izolarea pentru circa 2 ore a telefoanelor M.I., apoi s-a întrerupt practic, de către conducerea M.T.Tc., pentru mai multe zile, toate legăturile telefonice guvernamentale și M.I. între București și județele unde existau evenimente. La Arad, însă, din ordinul gl. Șchiopu au fost întrerupte toate legăturile telefonice, inclusiv cele urbane ale consiliului. Aceste legături s-au reluat doar prin 25 decembrie 1989.

La ora 9,17, s-a comunicat de la comandamentul diviziei că: „elicoptere care zboară în zonă sunt de tip FIRO 4-a, de producție americană, au amortizor de zgomot pe pale”. Între orele 14,00 - 14,30 s-a executat o scotocire a ștrandului de lângă cetate, dar și în acest caz militarii au fost întâmpinați cu foc din direcție cabinelor nr.14, fiind răniți mortal doi militari în termen, respectiv Marius Cosma și Ion-Sorin Necoliciu.

Col. Cioflică a jurat din nou credința noului organ, Consiliului județean al F.S.N. și a solicitat să i se pună la dispoziție TAB-uri pentru a captura pe cei care executau foc din diverse acoperiri. S-a început activitatea „Sonda”, comandată de col. Cioflică, prin care s-a intensificat acțiunea de scotocire a podurilor caselor, parcurilor, clădirilor, de unde s-a semnalat că s-a tras, iar activitatea filtrelor s-a intensificat. Au fost reținuți circa 70 - 80 de suspecți. Aceștia au fost aduși la sediul Consiliului sau la arestul miliției. Unii dintre cei reținuți aveau pe ei mai multe rânduri de haine, la un tânăr găsindu-se un cuțit lung, cu mâner albastru, apoi la un țigăn acasă s-a găsit un AKM și cartușe, la un șofer al unui ARO s-a găsit un AKM, la un copil, într-o mașină s-au găsit 3 grenade defensive. Doi tineri, reținuți la bancă, având asupra lor arme de foc au fost aduși la Consiliu și legați de calorifere. Toți suspecții, după ce au fost interogați de un procuror militar sosit de la Oradea, au fost eliberați în 26 și 27 decembrie 1989. Doar col. Rășină și col. Sălceanu au rămas arestați. Au fost anchetați și apoi eliberați la 1 iunie 1990.

Col. Preda, de la Lipova a trimis 5 tancuri spre Arad, fără să anunțe unitățile militare din oraș, astfel că, pe drumul Zădărenilor s-au trezit două detașamente de tancuri față în față. Dacă comandanții celor două subunități nu se cunoșteau personal, probabil s-ar fi deschis focul între cele două subunități.

Ultimele diversiuni în Arad

Detașamentul de la Ineu, condus de mr. Munteanu Vasile, auzind că în oraș se trage, a schimbat itinerariul de deplasare stabilit inițial și a pătruns în oraș, seara, la ora 20,00, pe un alt traseu. În Piața Romană s-a executat foc de armă de la etajele superioare

ale blocurilor din zonă asupra militarilor din coloană. S-a ordonat ocuparea dispozitivului de luptă și s-a răspuns cu foc. În acest duel a fost ucis sold. Costel Dumitrescu, alți 3 soldați fiind răniți. Pentru prinderea celor care au tras, s-au întreprins imediat acțiuni de scotocire, dar trăgătorii neidentificați reușiseră să dispară. Din păcate focul intensiv al militarilor din Ineu a fost direcționat spre un bloc greșit, fiind „ciuruit” tocmai apartamentul unei revoluționare, al doamnei Maria Tațiuc, care a multiplicat împreună cu familia sa, în după-amiaza zilei de 21 decembrie, în zeci de exemplare, Proclamația Frontului Democratic Român din Timișoara. A doua zi, dimineața, detașamentul s-a înapoiat la Ineu.

În ziua de 25 decembrie, dimineața, s-a executat o cercetare a Pădurii Ceala, de către o patrulă condusă de serg. Marin Majilu. Au fost descoperite urme de încălțăminte, de sânge și de corpuri târâte. În aceeași zi, mr. Diaconescu a predat obiectivul „Consiliul Județean” mr. Marcu. Concomitent s-au predat pe bază de tabel toți arestații, deplasându-se ulterior cu efectivele complete în unitatea din Lipova.

În timpul zilei de 25 decembrie nu s-au mai semnalat focuri de armă, dar o dată cu lăsarea întunericului s-a tras din nou dinspre Aeroport.

În ziua de 26 decembrie, acțiunile teroriste și dezinformările telefonice au scăzut în intensitate. S-au mai trimis patrule și s-au făcut scotociri, dar fără rezultate notabile.

În perioada 27-30.12.1989, acțiunile diversioniste au fost din ce în ce mai puține și mai răzlețe. S-a mai dat alarma aeriană la Aeroport, pe timpul zilei de 27.12.1989, iar după lăsarea întunericului au mai fost trase focuri de armă răzlețe.

În ziua de 29 decembrie 1989 s-a ordonat retragerea efectivelor în cazărmi. S-a mai menținut paza unor obiective, precum: Aeroport, Combinatul Chimic, PTTR, Uzina Electrică, Spitalul Județean, Tipografie, până în zilele de 9 și 10 ianuarie 1990.

Treptat, sub conducerea noilor organe, viața orașului a intrat în normal.

În perioada 22 – 25 decembrie, pe care am numit-o „violentă”, respectiv perioada „revoluției de sânge” de la Arad, au fost împușcate mortal 19 persoane, din care 11 civili, 5 personal M.Ap.N. și 3 personal M.I. Totodată au fost rănite 38 de persoane, din care 22 civili, 14 personal M.Ap.N. și 2 personal M.I.

În memoria tuturor Eroilor Martiri revoluționarii arădeni, oficialitățile locale au ridicat mai multe monumente în municipiul Arad, în locurile (ori zonele) în care aceștia au fost împușcați, precum și un obelisc în centrul municipiului, în piața din fața Palatului Administrativ, care astăzi se numește Piața Revoluției.

BIBLIOGRAFIE:

1. Emil Șimăndan – „Întrebătorul din Agora” (*Zece ani de la Revoluția Română din Decembrie '89 de la Arad*”), vol.I, Ed. Fundației „Ioan Slavici”, Arad, 1999, 508 pagini.

2. Emil Șimăndan – „Întrebătorul din Agora” (*În amintirea Eroilor Martiri ai Revoluției de la Arad*”), vol. II, Ed. Fundației „Ioan Slavici”, Arad, 2003, 149 pagini.

3. Emil Șimăndan – „*Întrebătorul din Agora*” („*Revoluția Română din Decembrie '89 la Arad*” – ediție revizuită și adăugită), vol.III, Ed. Fundației „Ioan Slavici”, Arad, 2008, 467 pagini.

4. Sergiu Nicolaescu – „*Cartea Revoluției Române – Decembrie '89*”, Ed. Ion Cristoiu, Buc., 1999, paginile: 344 – 361.

5. „Raportul Comisiei Senatoriale privind acțiunile desfășurate în Revoluția din decembrie 1989 în municipiul Arad”, în volumul: *Simpozionul „Decembrie '89 – mărturii pentru istorie*”, București, 1997, paginile: 386 – 406.

6. „*Documente '89. Procesul de la Timișoara*” (14 martie – 12 mai 1990), vol. III, Ed. MIRTON, Timișoara, (paginile referitoare la Arad).

7. „*Documente '89. Procesul de la Timișoara*” (5 – 20 iunie 1990), vol. IV, Ed. MIRTON, Timișoara, (paginile referitoare la Arad).

8. Colecția cotidianului „*Adevărul*” din Arad între 23 decembrie 1989 și 20 mai 1990.

NOTĂ

Mihaela GHIOLDUȘ

GHIOLDUȘ S. MARIN (MARIAN - fiind prenumele de presă), s-a născut în data de 17 decembrie 1940 în satul Domnița - județul Brăila și a decedat pe 20 octombrie 1992 în București.

În 1952 s-a mutat cu familia în orașul Brăila. Provenind dintr-o familie în care tatăl era chiabur, ca să poată urma studiile liceale după terminarea școlii elementare s-a înscris la școala profesională de construcții și a lucrat o perioadă ca electrician, urmând în paralel - la seral, Liceul Teoretic.

După terminarea liceului a intrat la Facultatea de Filosofie - București. După terminarea facultății a lucrat în presă ca ziarist sportiv (ultimul loc de muncă fiind ziarul "Informația Bucureștiului").

Auzind la postul de radio *Europa Liberă* despre evenimentele care au început pe 15 decembrie 1989 la Timișoara, a căutat să-și aducă și el o contribuție cât de mică pentru înlăturare dictaturii ceaușiste.

Cu câteva zile anterioare datei de 22 decembrie 1989, el pleca noaptea de acasă către redacție, spunându-mi: "Eu plec, nu știu dacă mă mai întorc. Să ai grijă de copii". Mai multe nu a putut să-mi spună, fiindu-i frică să nu afle altcineva.

Pe 22 decembrie 1989 la ora prânzului, după fuga lui Ceaușescu de la Comitetul Central, a apărut și s-a distribuit ziarul "**Libertatea**" într-un format A4 (ca un fel de "manifest"). La ora 16,20 a apărut și s-a distribuit Primul Ziar al Revoluției - "**LIBERTATEA**" - Primul Număr (ziarul "Informația Bucureștiului" încetânduși apariția).

În primul număr al ziarului "**LIBERTATEA**", el a scris un material pe o pagină, pe care l-a semnat cu numele lui - "**Tricolori, vă așteptăm acasă...**". Era cuprins de o imensă bucurie și era încrezător că poporul român prin jertfe și sacrificii va obține marea victorie : LIBERTATEA.

Pe 22 decembrie 1989, deși situația generală era încă incertă, el totuși a participat la redactarea și distribuția celor 2 apariții ale ziarului; ce au fost tipărite la “Palatul Universul” - clădire în care se afla redacția ce a fost atacată și împușcata de lunetiști, toți cei prezenți în clădire punându-și viața în pericol.

Ulterior mi-a spus că în nopțile când lipsise de acasă, el culegea literele din tipografie necesare pentru articolele ce urmau să fie publicate în primul ziar liber - **“LIBERTATEA”**.

Ca soție, consider că și-a riscat propria-i viață, a mea și a copiilor noștri.

**IV. NOTE,
RECENZII,
PREZENTĂRI DE CARTE**

**Victor Sebestyen, 1989. PRĂBUȘIREA
IMPERIULUI SOVIETIC,
Ed. Litera & Săptămâna financiară,
București, 2009, 408 pagini**

Adrian CIOROIANU*

În ultimii trei ani, mai cu seamă – de când fenomenul a prins amploare –, am avut rețineri în a scrie despre cărțile pe care ziare/reviste de la noi le dau “cadou”, săptămânal, învelite în țiplă, la un preț puțin mai mare decât al publicațiilor în speță. Generația din care fac parte n-are amintiri plăcute din anii '80, pe când cărțile se vindeau “la pachet”. Totuși, am ajuns la concluzia că reținerea nu-i justificată – și că, pur și simplu, o carte bună trebuie semnalată, atunci când apare, indiferent de condițiile în care e publicată (sau distribuită)

Este cazul acestei cărți “calde” a lui Sebestyen – jurnalist, ex-emigrant maghiar, acum cetățean britanic. Spun “calde”, pentru că volumul a apărut în toamna lui 2009 la Londra (editura *Pantheon Books*). Ediția din noiembrie-decembrie '09 a revistei *Foreign*

Affairs scria laudativ despre el și, surpriză, la mijlocul lui decembrie trecut cartea s-a distribuit și în România, cu un număr al revistei *Săptămâna financiară*! Nu poți spune decât “Bravo!”. Deși a mai scos și ceva cărți cu Nostradamus, profeții maya & biblice, crime & amante celebre etc., voi aminti că *S. f.* nu-i la prima reușită de gen (de ex., în 2008, ea – și editura Curtea Veche – au publicat o excelentă carte a ziariștilor ruși

---

*Profesor universitar doctor

Paniușkin & Zîgar – *Gazprom. Noua armă a Rusiei*). Așadar, din când în când cei ce fac selecția merită felicități – ca și traducătorii, care au lucrat într-un ritm pesemne alert.

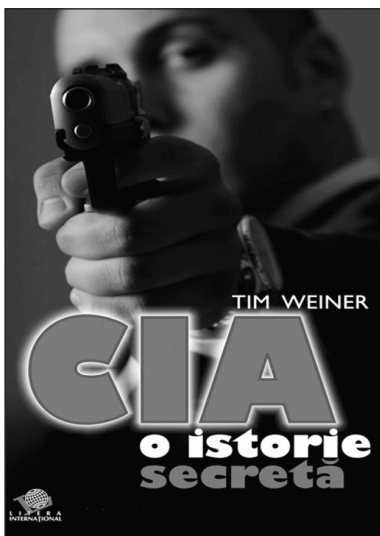
Revin la carte. De-a lungul a 48 de capitole, Sebestyen spune povestea ultimilor ani '80, așa cum au curs ei la Varșovia, Praga, București, Sofia sau Budapesta, Berlin-Est sau Moscova. Faptul că volumul se deschide – în prolog – cu execuția soților Ceaușescu (cuplu cu care ne vom reîntâlni pe parcurs, inclusiv în ultimul capitol) e în măsură să (ne) dea fiori. Cu cât va fi mai des descris acel episod, cu atât el apare mai absurd (dar asta românii o spun acum; atunci am avut, noi toți, altă părere). Apoi, volumul se dezvoltă într-o narațiune calmă, cuprinzătoare și bine scrisă, îmbinând surse publice, documente și interviuri ale autorului cu personaje-cheie din țările avute în vedere. În mod clar un produs editorial conjunctural (pentru a marca cei 20 de ani...) și fără a fi o carte “academică” în sensul prim al cuvântului (dealtfel, puține astfel de cărți apar în Occident, în sensul indigest pe care noi îl asociem literaturii “științifice”), volumul lui Sebestyen te lasă, totuși, la capătul său, cu o imagine limpede despre anul nepereche 1989 și deceniul care a condus la el. Cum, între timp, alături de noi a apărut o generație care se năștea în anii despre care Sebestyen scrie, eu cred că ea o astfel de carte va căuta atunci când va dori să-și facă o imagine de ansamblu.

Cartea nu e scutită de inexactități; la așa volum de informație, e practic imposibil să nu apară erori – vezi plasarea “scrisorii celor 6”, la București, în 1988 (în loc de 1989 – p. 256) sau unele detalii “zvonistice” despre familia Ceaușescu ș.a. Ar fi bine, în astfel de cazuri, ca editurile noastre să ceară, pe lângă traducere, și o lectură prealabilă a unui istoric profesionist, astfel încât măcar ediția românească a cărții să aibă ceva note de subsol corectoare.

Dar ceea ce contează – acum, când cartea nu mai e o prioritate pentru mulți dintre cei care acum 20 de ani cumpărau cărți “la pachet” sau *xeroxate* – este că astfel de volume apar în zeci de mii de exemplare, la un preț mai mult decât rezonabil. Aceasta este jumătatea plină a paharului – și nu văd, mai ales când în joc este istoria noastră recentă, de ce nu am vorbi și scrie despre ea.

Tim Weiner, CIA O ISTORIE SECRETĂ,
Editura Litera Internațional, 2009, București,

Sebastian RUSU

Lucrarea jurnalistului și analistului de „intelligence” Tim Weiner creionează istoria primilor șazeci de ani ai Agenției Centrale de Informații (CIA) pornind de la încercările celei mai puternice civilizații mondiale de a-și construi un serviciu de spionaj capabil să prevină marile pericole la adresa securității SUA.

Spionajul reprezintă o activitate secretă, menită să înțeleagă și să schimbe evenimentele de peste hotare. Președintele Dwight Eisenhower îl numea „o necesitate dezgustătoare, dar vitală”. O națiune care vrea să-și extindă puterea dincolo de granițe trebuie să privească dincolo de orizont, să știe ce urmează, să poată preveni atacurile împotriva cetățenilor săi. În general, un serviciu secret trebuie să poată anticipa surprizele care pot apărea de oriunde

și oricând. În lipsa unui serviciu (capabil) de informații, analiștii și factorii decizionali pot deveni orbi și invalizi. Din acest punct de vedere, Statele Unite nu au avut niciodată un serviciu capabil să prezinte informații pertinente asupra pericolelor existente. Privită în ansamblul său, Agenția a obținut numeroase succese temporare, dar și eșecuri răsunătoare în politica de spionaj de peste hotare. Dincolo de **momentul 11 Septembrie 2001**, CIA a avut o problemă care a devenit cronică în ceea ce privește incapacitatea sa de a-și informa președintele despre principalele evenimente din lume. SUA nu putea vorbi despre o instituție spionaj la finele celui de-al doilea război mondial, ci de o multitudine de oameni bine pregătiți care trebuiau să fie demobilizați. Într-un asemenea context s-a născut CIA, care ar fi trebuit să devină un astfel de sistem complet.

Prăbușirea Imperiului Britanic lăsase SUA drept singura super putere care putea să se lupte cu amenințarea comunistă iar Washingtonul avea nevoie să-și cunoască

dușmanii potențiali pentru că să poată prezenta rapoarte pertinente Președintelui SUA. În acest context prezentat mai sus, s-a schițat în grabă proiectul de fundare al Agenției, care trebuia să prezinte rapoarte zilnice din presă președintele Truman.

Mai presus de toate, misiunea CIA era să-și informeze în avans Președintele asupra unui atac surprinzător de genul Pearl Harbour. În anii 50, Agenția era înțesată de mii de patrioți, care nu cunoșteau adevăratele valențe ale dușmanului. Este momentul când președinții SUA ordonă Agenției să execute operațiuni ilegale, sub acoperire. În anii 60 ai secolului trecut, CIA s-a opus războiului din Vietnam însă președinții Johnson, Nixon, Ford și Carter au disprețuit rapoartele CIA care a căzut în umbră și, implicit, au dus la marginalizarea Agenției.

Scopul CIA era să fure secretele URSS-ului prin racolarea de spioni autentici, însă nu au avut nici unul, ci doar voluntari care au oferit informații second-hand; însă niciunul nu a fost recrutat direct de agenții CIA. Divizia sovietică a CIA a trădat interesele Agenției făcând joc dublu pentru Moscova în timpul lui Reagan și al lui George Bush. Scandalul armelor către Iran sau Contreras în Nicaragua rămân pete negre în istoria CIA.

CIA nu a văzut dușmanul real până la sfârșitul războiului rece, chiar dacă Afganistanul a fost Vietnamul rușilor creat de Agenție pentru dușmanul comunist. În anii '90 unitatea CIA-ului s-a destrămat în mandatul lui Clinton când oamenii de bază au părăsit Agenția, mulți dintre aceștia cu state vechi în cadrul serviciului. În acest răstimp, CIA a devenit un birou de mâna a doua al Pentagonului, concentrându-se pe vânătoria de militanți Al-Queda din Afganistan și Pakistan. Rapoartele false despre Irak prezentate în 2003 de către staful Agenției Președintelui SUA au însemnat condamnarea la moarte a CIA ca urmare a falsei justificări a războiului din Irak.

În 2004, George Walker Bush a condamnat Agenția când a declarat public că agenții CIA doar bănuiau care era cursul războiului în Irak. Momentul maxim de decădere al Agenției, când Pentagonul a hotărât, împreună cu Congresul, dizolvarea postului de director al CIA după mandatul dezastruos al lui George Tenet. Bazându-se pe arhivele CIA, rapoartele Departamentului de Stat, istoriile orale ale agenților, Tim Weiner propune cititorilor o lectură captivantă despre mărirea și decăderea unuia dintre cele mai interesante servicii de informații din lume. Lucrarea este binevenită istoricilor și pasionaților de relații internaționale și servicii secrete, reliefând aspecte interesante din evoluția Agenției.

V. SUMARUL SUMARELOR

SUMARUL SUMARELOR

Întocmit de Valentin MARIN

STUDII:

Ioan SCURTU – *1989 – an revoluționar în istoria Europei*, nr. 1-2/2005, p. 15-64.

Lavinia BETEA – *1989 în viziune interdisciplinară*, nr. 1-2/2005, p. 65-78.

Vasile BUGA – *Perestroika și glasnosti – preludiul destrămării URSS*, nr. 1-2/2005, p. 79-102.

Mihai RETEGAN – *De la restrukturare la destrukturare. Diplomați români și evenimentele internaționale de la sfârșitul anului 1989*, nr. 1-2/2005, p. 103-110.

Mihai IACOBESCU – *Declanșarea și desfășurarea revoluției pe meleaguri sucevene în etapa 22 decembrie 1989 – 20 mai 1990*, nr. 1-2/2005, p. 111- 132.

Georgiana-Margareta SCURTU – *Pluripartidismul în România (decembrie 1989 – mai 1990)*, nr. 1-2/2005, p. 133-154.

Ion ILIESCU – *Construcția Europeană ca element structurant al proceselor de globalizare și integrare*, nr. 1-2/2005, p. 155 – 162.

Teodora STĂNESCU-STANCIU – *Delimitări conceptuale și analize comparative cu referire la evenimentele petrecute în țările comuniste europene în anul 1989*, nr. 1-2/2006, p. 4-63.

Ion CONSTANTIN – *Evoluția vieții politice din Polonia în ultimii ani ai comunismului. Percepții românești*, nr. 1-2/2006, p. 64-74.

Georgiana-Margareta SCURTU – *Începuturile vieții democratice după decembrie 1989. Studiu de caz: România*, nr. 1-2/2006, p. 75-98.

Bernard COOK – *Opinia publică și autoritățile americane despre Revoluția Română din Decembrie*, nr. 1-2/2006, p. 97-105.

Gabriela MOISA – *Decembrie 1989 la Oradea*, nr. 1-2/2006, p. 106-122.

Gheorghe ONIȘORU – *Disidența românească în anul 1989. Cazul Dumitru Mazilu*, nr. 1(5)/2007, p. 5-21.

Alexandru OȘCA – *Istoriografia Revoluției Române din 1989, din Banat. Studiu preliminar*, nr. 1(5)/2007, p. 22-35.

Teodora STĂNESCU-STANCIU – *Evoluții politice în Europa Central-Estică (1990-1993)*, nr. 1(5)/2007, p. 36-98.

Mihai IACOBESCU – *Descătușarea. Noua putere politică și românii din spațiul sovietic (decembrie 1989 – decembrie 1990)*, nr. 1(5)/2007, p. 99-126.

Constantin BUCHET – *Evenimentele internaționale în perioada 1985-1989 reflectate în documentele Centrului de Informații Externe (CIE)*, nr. 2(6)/2007, p. 5-58.

Georgiana-Margareta SCURTU – *Revoluția din decembrie 1989 și redefinirea obiectivelor politicii externe a României*, nr. 2(6)/2007, p. 59-88.

Mihail M. ANDREESCU – *Reflectarea Revoluției Române din decembrie 1989 în programele și manualele școlare*, nr. 2(6)/2007, p. 89-173.

Ion BUCUR – *Revoluția din decembrie 1989 în București (Evenimentele din 17-22 decembrie 1989)*, nr. 1(7)/2008, p. 5-21.

Mihail M. ANDREESCU – *Revoluția din decembrie 1989 în București (Evenimentele din 22-26 decembrie 1989)*, nr. 1(7)/2008, p. 22-67.

Ion MUNTEANU – *Starea de spirit a populației din Timișoara premergătoare Revoluției din Decembrie 1989*, nr. 1(7)/2008, p. 68-87.

Teodora STĂNESCU-STANCIU – *Efectul Gorbaciov și statele Europei Central-Estice*, nr. 2(8)/2008, p. 5-38.

Csaba Zoltán NOVÁK – *Revoluția din Decembrie 1989 în județele Mureș, Harghita și Covasna*, nr. 2(8)/2008, p. 39-61.

Mihaela TOADER – *Criza regimului Ceaușescu reflectată în presa exilului românesc (1987-1989)*, nr. 2(8)/2008, p. 62-66.

Sebastian RUSU – *Eroi martiri ai Revoluției Române din Decembrie 1989*, nr. 2(8)/2008, p. 67-141.

Teodora STĂNESCU-STANCIU – *Elitele în spațiul Europei Centrale și de Est. 1989-1992: între nou sau vechi; clasic sau inovator?!*, nr. 1(9)/2009, p. 5-30.

Mihai IACOBESCU – *Emancipare spirituală și națională în R. Moldova în contextul schimbării de regim de la Moscova*, nr. 1(9)/2009, p. 31-46.

Tiberiu TĂNASE – *Organismele securității statului din țările Europei Centrale și de Răsărit în anul 1989. Cazul României*, nr. 1(9)/2009, p. 47-60.

Gheorghe COJOCARU – *Revoluția în oglinzile Kremlinului*, nr. 1(9)/2009, p. 61-66.

Sebastian RUSU – *Victimele represiunii în Revoluția din Decembrie 1989 (partea a II-a)*, nr. 1(9)/2009, p. 67-87.

Ioan SCURTU – *1989-2009 – Două decenii de istorie*, nr. 2(10)/2009, p. 5-56

Mihail M. ANDREESCU – *Repere istoriografice privind Revoluția Română din Decembrie 1989*, nr. 2(10)/2009, p. 57-82

Teodora STĂNESCU-STANCIU – *Renașterea democrației în spațiul est-central european. Momentul 1989 post 20 de ani*, nr. 2(10)/2009, p. 83-118

Dumitru TOMONI – *Revoluția din decembrie 1989 la Lugoș*, nr. 2(10)/2009, p. 119-133

- Ionel Șt. ALEXANDRU – *Brăila în Decembrie 1989*, nr. 2(10)/2009, p. 135-150
Dumitru MAZILU – *Starea economico-socială a României la două decenii de la Revoluția din 1989*, nr. 2(10)/2009, p. 151-162
Sebastian RUSU, *Eroi martiri ai Revoluției Române din Decembrie 1989 (partea a III-a)*, nr. 2(10)/2009, p. 163-184

DOCUMENTE:

- *** - „*Scrisoarea celor șase*” (10 martie 1989), nr. 1-2/2005, p. 163-166.
*** - *Stenograma* ședinței Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. din 21 august 1989, privind evenimentele din Polonia (Constantin Moraru), nr. 1-2/2005, p. 167-170.
*** - *The United Nation's report on Human Rights Violations in Romania*, elaborated by U.N. Special Rapporteur Dumitru Mazilu 1st of September 1989, nr. 1-2/2005, p. 171-188.
*** - *Stenograma* teleconferinței lui Nicolae Ceaușescu din 17 decembrie 1989 (Camelia Moraru și Constantin Moraru), nr. 1-2/2005, p. 189-193.
*** - *Proclamația* Frontului democratic Român (Timișoara, 20 decembrie 1989), nr. 1-2/2005, p. 194-195.
*** - *Comunicatul* către țară al Consiliului Frontului Salvării Naționale, 22 decembrie 1989, nr. 1-2/2005, p. 196-202.
*** - *Documente* privind poziția conducerii URSS față de revoluția română, 23-24 decembrie 1989 - (Ioan Chipper), nr. 1-2/2005, p. 203-206.
*** - *Stenograma* audierii doamnei Cristina Ciontu în ședința Comisiei Senatoriale pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989, nr. 1-2/2006, p. 123-147.
*** - *Raport* privind activitatea Grupei Operative din Marele Stat Major, în perioada 21-26 decembrie 1989, nr. 1-2/2006, p. 148-156.
Ioan CHIPER – *Atitudinea PCUS față de partidele comuniste și succesele lor din țările Central și Est Europene la începuturile anilor '90*, nr. 1-2/2006, p. 157-166.
Alexandru OȘCA – „*Eșalonul întâi*” al partidului comunist și incapacitatea lui de a gestiona politică majoră (16-21 decembrie 1989), nr. 1(5)/2007, p. 127-128.
*** - *Stenogramele* ședințelor CPEX al Partidului Comunist Român și ale teleconferințelor șefului statului în perioada 17-21 decembrie 1989, nr. 1(5)/2007, p. 129-152.
*** - *Sentița* în procesul privind arestarea lui Dumitru Mazilu în noaptea de 21/22 decembrie 1989, nr. 2(8)/2008, p. 143-156.
*** - *Decretul-Lege* al CFSN și *Stenograma* Ședinței Consiliului Provizoriu de Uniune Națională din martie 1990, nr. 2(8)/2008, p. 157-172.

*** - România și izolarea politico-diplomatică la nivel european (*Raportul privind participarea delegației române la Reuniunea general-europeană de la Viena (27 ianuarie 1989)*); *Nota de propuneri – Referitor la participarea României la sesiunea Conferinței pentru dezarmare de la Geneva din 1989 (27 ianuarie 1989)*; *Mandatul delegației române la sesiunea Conferinței pentru dezarmare de la Geneva din 1989 (ianuarie 1989)*, nr. 2(8)/2008, p. 173-199.

*** - *Stenograma* audierii de către Comisia Senatoală pentru Cercetarea Evenimentelor din Decembrie 1989 a generalului Hortopan Ion, nr. 2(6)/2007, p. 175-251.

*** - *Stenograma* constituirii CPUN, în februarie 1990, nr. 1(7)/2008, p. 89-121.

*** - *Mărturii din Revoluția din Decembrie 1989*, nr. 1(9)/2009, p. 89.

*** - *Proclamația program și declarații ale disidenților Radu Ciuceanu și Buhoci Irina*, nr. 1(9)/2009, p. 90-98.

*** - *Stenograma* ședinței CPUN din 2 martie 1989, nr. 1(9)/2009, p. 99-195.

*** - *Stenograma* discuției televizate din 28 ianuarie 1990 cu reprezentanții celor trei partide din opoziție, nr. 2(10)/2009, p. 187-202

OPINIILE MEMORII, EVOCĂRI:

Constantin OLTEANU - *Despre ultimele întâlniri Ceaușescu – Gorbaciov, 8-10 iulie și 4 decembrie 1989*, nr. 1-2/2005, p. 209-220.

Marian COJOC - *Considerații privind metodologia cercetării istorice*, nr. 1-2/2006, p. 167-175.

Marian ENACHE – *Răspunsuri juridice și legalitatea în Revoluția Română din Decembrie 1989*, nr. 1-2/2006, p. 176-183.

Ștefan DINU, viceamiral (r) – *În vâltoarea evenimentelor din decembrie 1989*, nr. 1-2/2006, p. 184-208.

Cătălin STERMIN, Adrian SAVIUC – *Baricada, 21/22 decembrie 1989*, nr. 1-2/2006, p. 209-212.

Constantin OLTEANU – *La Iași, în decembrie 1989*, nr. 1-2/2006, p. 213-220.

Dumitru MAZILU – *Cum am devenit un critic sever al violării drepturilor omului în țara mea în anii 1985-1989*, nr. 1(5)/2007, p. 153-163.

Mihail M. ANDREESCU – *Observator la evenimentele din 21 decembrie 1989 din Piața Universității*, nr. 1(5)/2007, p. 164-167.

Ștefan NACIU – *Rănit pe baricada undelor hertziene*, nr. 1(5)/2007, p. 168-169.

Radu ȘOFRAN – *Participant activ la evenimentele din Radio – 22 - 25 decembrie 1989*, nr. 1(5)/2007, p.170-171.

Ionuș COJOCARU – *Rolul mass-media în Revoluția Română din Decembrie 1989*, nr. 1(5)/2007, p. 172-198.

Dinică CIOBOTEA, Daniela OSIAC – *Evenimentele revoluționare din decembrie 1989 în Craiova*, nr. 2(6)/2007, p. 253-261.

*** - *Stenograma* audierii domnului Silviu Curticeanu la Comisia pentru Cercetarea Evenimentelor din Decembrie 1989, nr. 1(7)/2008, p. 123-146.

Carmen RĂDULESCU – *Televiziunea, bastion al Revoluției Române*, nr. 1(7)/2008, p. 147-150.

Csaba Zoltán NOVÁK – *Institutul de Cercetare și Documentare a Revoluției din 1956, din Ungaria. Prezentare generală*, nr. 1(7)/2008, p. 151-155.

Ioan SCURTU – *Doi universitari despre istoria recentă a României. Câteva considerații personale*, nr. 2(8)/2008, p. 201-241.

Dragoș ZAMFIRESCU – *Evenimente revoluționare „atipice” din decembrie 1989 în unele zone ale României. Memoriul Delegației românilor din Ciuc despre evenimentele petrecute în județul Harghita, începând cu data de 22 decembrie 1989*, nr. 1(9)/2009, p. 197-200.

Daniela OSIAC – „*Armata muncitorească*”, *iluzia fidelității față de dictator*, nr. 1(9)/2009, p. 201-205.

Dumitru MAZILU – *America își cinstește eroii – Pensii pentru veteranii Revoluției americane*, nr. 2(10)/2009, p. 205-208

Emil ȘIMĂNDAN - *Declanșarea, desfășurarea și victoria revoluției la Arad*, nr. 2(10)/2009, p. 209-246

Mihaela GHIOLDUȘ - *Notă*, nr. 2(10)/2009, p. 247-248

DICȚIONARUL REVOLUȚIEI ROMÂNE:

Gino RADO, Adrian KALI, Lică SEPTIMIU – *Piața Operei din Timișoara*, nr. 1(5)/2007, p. 200-204.

Ion BUCUR – *Piața Revoluției din București*, nr. 1(5)/2007, p. 205-215. *irele Eroilor*

Adrian KALI – *Cimitirele Eroilor Revoluției din Timișoara*, nr. 2(6)/2007, p. 263-267.

Ion BUCUR – *Cimitirul Eroilor Revoluției din București*, nr. 2(6)/2007, p. 268-270.

Mircea BRENCIU – *Cimitirul eroilor martiri din Brașov*, nr. 1(7)/2008, p. 157.

Dumitru TOMONI – *Catedrala Mitropolitană ortodoxă din Timișoara*, nr. 1(7)/2008, p. 158-160.

Mihail M. ANDREESCU – *București*, nr. 2(8)/2008, p. 243-253.

*** - *Revoluție, lovitură de stat, Agerpres, Brașov, Constanța, Coposu Corneliu-Valeriu*, nr. 1(9)/2009, p. 209-216.

CRONOLOGIE:

*** - *Ascensiunea și decăderea comunismului. Repere cronologice* (Alesandru Duțu și Alexandru Oșca), nr. 1-2/2005, p. 221-258.

FIȘIER BIBLIOGRAFIC:

Teodora STĂNESCU-STANCIU - *Cărți privind anul 1989 și revoluția română*, nr. 1-2/2005, p. 259-268.

NOTE, RECENZII:

Ioan SCURTU – Peter Siani-Davies: „*Revoluția Română din Decembrie 1989*”, nr. 1-2/2006, p. 221-224.

Alexandru OȘCA – Constantin Mustață: „*Reporter în Revoluția Română*”, nr. 1-2/2006, p. 224-226.

Sebastian RUSU – Nicolae Mavru: „*Revoluția din stradă*”, nr. 1-2/2006, p. 226-229.

Ionuț COJOCARU – Petre Roman: „*Libertatea ca datorie*”, nr. 1-2/2006, p. 229-230.

Angela TOADER – *Revoluția Română din Decembrie 1989 și... succesul cinematografului românesc*, nr. 1-2/2006, p. 230-233.

Dumitru TOMONI – Costel Balint: „*1989 - Legiunea Revoluției*”, nr. 1(5)/2007, p. 217-219.

Gheorghe NEACȘU – Alesandru Duțu: „*Revoluția din Decembrie 1989. Cronologie*”, nr. 1(5)/2007, p. 219-221.

Corneliu VLAD – Colocviul științific internațional. *Revoluția produce mereu revelații*, nr. 1(5)/2007, p. 221-225.

Sebastian RUSU – Alexandru Radu Timofte: „*Marea provocare a începutului de mileniu. Securitatea în societatea globalizată*”, nr. 1(7)/2008, p. 163-164.

Adrian CIOROIANU – Victor Sebestyn, *1989. Prăbușirea Imperiului sovietic*, nr. 2(10)/2009, p. 251-252.

Sebastian RUSU – Tim Weiner, *CIA o istorie secretă*, nr. 2(10)/2009, p. 253-254.

PREZENTARE DE CARTE:

Alexandru OȘCA – Florin Constantiniu: „*De la Răutu și Roller la Mușat și Ardeleanu*”, nr. 2(6)/2007, p. 273-276.

Alexandru OȘCA – Petre Otu: „*Îmbrățișarea Anacondei. Politica militară a României în perioada 1 septembrie 1939-22 iunie 1941*”, nr. 2(8)/2008, p. 255-258.

Mihaela TOADER – „*Puterea comunistă și exilul în oglindă (texte polemice)*”- ediție îngrijită de Nicolae Merișanu și Adrian Majuru, nr. 2(8)/2008, p. 259-262.

Sebastian RUSU – Abram N. Shulsky, Gary J. Schmitt: „*Războiul tăcut. Introducere în universul informațiilor secrete*”, nr. 2(8)/2008, p. 261-262.

Dinică CIOBOTEA – Alexandru Oșca (coord.): „*1989 – An decisiv în istoria Europei*”, nr. 2(8)/2008, p. 263-264.

Ion BUCUR – Grigore Buciu: „*Cum mi-am petrecut Revoluția în Ministerul Apărării Naționale*”, nr. 2(8)/2008, p. 265-266.

Dana OSIAC – Ioan Scurtu: „*The Romanian Revolution 1989*”, nr. 1(9)/2009, p. 217.

Angelica-Helena MARINESCU – Andreea Raluca Maieran: „*The Media Coverage of the Romanian Revolution*”, nr. 1(9)/2009, p. 218-220.

Mihail M. ANDREESCU – Mihai Iacobescu: „*Descătușarea*”, nr. 1(9)/2009, p. 221-222.

Gheorghe BUZATU – Precizare, nr. 1(9)/2009, p. 222-224.

Alexandru OȘCA - Virgil Măgureanu: „*De la regimul comunist la regimul Iliescu*”, nr. 1(9)/2009, p. 225-226.

DIVERSE:

*** - *Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989* (în limbile: română, engleză și franceză), nr. 1-2/2005, p. 3-5.

Ioan SCURTU – *Cuvânt inaugural* (în limbile: română, engleză și franceză), nr. 1-2/2005, p. 7-12.

*** - Rezumate în limbile engleză și franceză, nr. 1-2/2005, p. 269-284.

*** - Abstract – Résumé, nr. 1-2/2006, p. 234-238.

*** - Abstract – Résumé, nr. 1(5)/2007, p. 227.

*** - Abstract – Résumé, nr. 2(6)/2007, p. 279-280.

*** - Abstract – Résumé, nr. 1(7)/2008, p. 167-168.

*** - Abstract – Résumé, nr. 2(8)/2008, p. 269-271.

*** - Abstract – Résumé, nr. 1(9)/2009, p. 229-231.

Valentin MARIN - Sumarul sumarelor, nr. 2(10)/2009, p. 267-270.

VI. ABSTRACTS - RÉSUMÉ

ABSTRACTS

1. Ioan SCURTU, Two decades of History

The revolutionary year 1989 was followed by a long period of transition from totalitarianism to democracy and the balance after two decades it's rather contradictory. All the former socialist countries had to face many difficulties, but the new democratically structure won, so in 20)9 those structures are really irreversible.

Even if the function of the democratically system has to face – in some countries, among which is Romania, too- major difficulties, the danger of the return to totalitarianism is out of question. Not only because the citizens of these countries do not accept to repeat an experience which marked negative their existence for four decades and a half, but inside UE, it is promoted a new values based on democratically rights and freedom.

2. Mihail M. ANDREESCU, Historiographical Highlights regarding the December 1989 Romanian Revolution

About the Romanian Revolution of December 1989 in general and about the Revolution in Bucharest, a lot has been written. Many of the works appeared in successive editions, it have undergone some changes and subjective reinterpretations. The range of works is however quite varied, including almost every genre possible.

3. Teodora STĂNESCU-STANCIU, DEMOCRATIC REBORN IN CENTRAL AND EAST EUROPEAN SPACE. TWO DECADES LATER

Nineteen-eighty-nine was a year of historic revolution. Popular and often nonviolent uprisings overturned communist rule in Eastern and Central Europe. The system that seemed destined to last forever collapsed. A new democratic space was born. The 1989 revolutions destroyed the old regime, but they also made room for the painful construction of democracy. Looking at history, two decades later, does indeed help to explain both challenging processes: the revolutions and also the democratic transition.

4. Dumitru TOMONI. The Romanian Revolution of December 1989 in Lugoj

The courage, the state of discontent and rebellious spirit of solidarity with the citizens of Timisoara, isolated and attacked by the forces of repression of the communist dictatorship, the people of Lugoj have overcome fear and they walk in the street, December 20, 1989. In some hours, they overthrew a regime that seemed to last forever.

5. Ionel Șt. ALEXANDRU, The Revolution in Braila

The events in Timisoara have created in Braila ,among the local population, a state of constant agitation. Since the day of December 17, 1989, because of the events in Timisoara, the atmosphere was tense in Braila too. Most of citizens listened to foreign radio stations and they were familiar with all the things happened in Timisoara.

6. Dumitru MAZILU, Social Economic Status of Romania in two decades after the Revolution of 1989

An analysis of socio-economic status of Romania is required, 20 years after the Revolution, to understand to what extent Romanian's expectations, Romanian's that upraised themselves in those days and nights of tragedy and hope, which we nowadays celebrate.

7. Sebastian RUSU, The martyr heroes of the December 1989 Romanian Revolution

This psprt is the third part of a study concerning the heroes of the Romanian Revolution of December 1989. The study was carried out using the information obtained by the Department of the Attorney Romanian, the Archives of DRRI and also dates provided by the revolutionary associations.

RÉSUMÉ

1. Ioan SCURTU, Deux décennies d'Histoire

L'année révolutionnaire 1989 a été suivie par une longue période de transition du totalitarisme à la démocratie et l'équilibre, après deux décennies, il est plutôt contradictoire. Tous les anciens pays socialistes ont dû faire face à de nombreuses difficultés, mais la nouvelle structure démocratique a gagné un avance, donc en 2010, ces structures sont vraiment irréversible.

Même si la fonction du système démocratique doit faire face - sauf certains pays, parmi lesquels la Roumanie a eu trop grandes difficultés -, le danger du retour au totalitarisme est hors de question. Non seulement parce que les citoyens de ces pays n'acceptent pas de répéter une expérience qui a marqué négatif leur existence pendant quatre décennies et demie, mais à l'intérieur de la UE, il est promu une nouvelle valeur, fondée sur les droits démocratiques et la liberté.

2. Mihail M. Andreescu, Points saillants historiographique concernant la Révolution Roumaine du Décembre 1989

A propos de la Révolution Roumaine de Décembre 1989 en général et sur la Révolution à Bucarest, beaucoup a été écrit. Beaucoup de travaux sont apparus dans des éditions successives, on a subi quelques modifications et réinterprétations subjectives. L'éventail des œuvres est cependant très varié, incluant presque tous les genres possibles.

3. Teodora STĂNESCU-STANCIU, Renaissances démocratique dans l'Europe Centrale et D'Est. Deux décades après

Mille neuf cent quatre-vingt-neuf était une année de révolution historique. Les soulèvements populaires et souvent non-violents ont retourné la règle communiste oriental et en Europe Centrale. Le système qui semblait destiné durer pour toujours, s'est écoulé. Un nouvel espace démocratique était né. Les révolutions de l'année 1989 ont détruit le vieux régime, mais elles ont également fait place pour la construction douloureuse de la démocratie. Regardant l'histoire, deux décennies plus tard, aide en effet à expliquer toutes les deux processus: les révolutions et également la transition démocratique.

4. Dumitru TOMONI, La Révolution Roumaine de Décembre 1989 à Lugoj

Le courage, l'état de mécontentement et de l'esprit rebelle de solidarité avec les citoyens de Timisoara, isolé et attaqué par les forces de répression de la dictature communiste, les habitants de Lugoj ont surmonter la peur et ils sont sortis dans la rue, le 20 Décembre, 1989. Dans quelque heure, ils renversent un régime qui semblait inébranlable.

5. Ionel Șt. ALEXANDRU, La Révolution à Braila

Les événements de Timisoara ont créé à Braila, parmi la population locale, un état d'agitation permanente. Depuis le jour du 17 Décembre 1989, à cause des événements de Timisoara l'atmosphère était tendue à Braila aussi. La plus part de citoyens écoutait les radios étrangers et ils étaient au courant avec tous les choses arrivaient à Timisoara.

6. Dumitru MAZILU, La situation social économique de la Roumanie les deux décennies après la Révolution de 1989

Une analyse de la situation socio-économique de la Roumanie est nécessaire, 20 ans après la Révolution, pour comprendre dans quelle mesure les attentes des roumains, ces roumains qui se sont soulevés dans les jours et les nuits de la tragédie et l'espoir, que nous célébrons à présent.

7. Sebastrian RUSU, Héros martyr de la Révolution Roumaine de Décembre 1989

On a ici la troisième partie d'une étude qui concerne les héros de la Révolution Roumaine de Décembre 1989. L'étude est réalisée à l'aide des informations obtenues par la Direction de la Procuration Roumaine, les Archives IRRD et aussi de données fournies par les associations révolutionnaires.

SUMAR

I. STUDII

Ioan SCURTU , 1989-2009 - Două decenii de istorie.....	5
Mihail M. ANDREESCU , Repere istoriografice privind Revoluția Română din Decembrie 1989.....	57
Teodora STĂNESCU-STANCIU , Renașterea democrației în spațiul est-central european. Momentul 1989 post 20 de ani.....	83
Dumitru TOMONI , Revoluția din Decembrie 1989 la Lugoj.....	119
Ionel Șt. ALEXANDRU , Brăila în Decembrie 1989.....	135
Dumitru MAZILU , Starea economico-socială a României la două decenii de la Revoluția din 1989.....	151
Sebastian RUSU , Eroii martiri ai Revoluției Române din Decembrie 1989 (partea a III-a).....	163

II. DOCUMENTE

- Stenograma discuției televizate din 28 ianuarie 1990 cu reprezentanții celor trei partide din opoziție.....	187
---	------------

III. OPINII, MEMORII, EVOCĂRI

<i>Dumitru MAZILU</i> , America își cinstește eroii - Pensii pentru veteranii Revoluției americane.....	205
<i>Emil ȘIMĂNDAN</i> , Declanșarea, desfășurarea și victoria revoluției la Arad.....	209
<i>Mihaela GHIOLDUȘ</i> , declarație de martor.....	247

IV. NOTE, RECENZII, PREZENTARE DE CARTE

Victor Sebestyn, *1989. Prăbușirea imperiului sovietic*, **Adrian CIOROIANU**

.....251

Tim Weiner, *CIA o istorie secretă*, **Sebastian RUSU** 253

V. SUMARUL SUMARELOR, Marin VALENTIN.....257

ABSTRACTS - RÉSUMÉ.....267

CONTENTS

I. STUDIES

Ioan SCURTU , 1989-2009 - Two Decades of History	5
Mihail M. ANDREESCU , Historiographical Highlights regarding the December 1989 Romanian Revolution.....	57
Teodora STĂNESCU-STANCIU , Rebirth of democracy in East-Central European area. The 1989 Moment after 20 years.....	83
Dumitru TOMONI , The December 1989 Romanian Revolution at Lugoj.....	119
Ionel Șt ALEXANDRU , Braila in December 1989	135
Dumitru MAZILU , Social Economic Status of Romania in two decades after the Revolution of 1989.	151
Sebastian RUSU , The martyr heroes of the December 1989 Romanian Revolution , third part	161

II. DOCUMENTS

- Record discussions televised, January 28-th, 1990 with the representatives of the three opposition parties, inside “Victoria” Palace.....	187
---	------------

III. OPINIONS, MEMOIRS, EVOCATIONS

- <i>Dumitru MAZILU</i> , America honors its heroes - Pensions for veterans of the American Revolution.....	205
- <i>Emil ȘIMĂNDAN</i> , Onset, progress and revolution in Arad.....	209
- <i>Mihaela GHIOLDUȘ</i> , Notes.....	247

V. BOOKSHOP

Victor Sebestyen: *1989. The collapse of the Soviet Empire*, **Adrian CIORO-
IANU**.....251

Tim Weiner: *CIA a secret history*, **Sebastian RUSU** 253

VI. SUMMARY SUMMARIES, Valentin MARIN.....257

ABSTRACTS - RÉSUMÉ.....267

CONTENU

I. ÉTUDES

Ioan Scurtu , 1989-2009 - Deux décennies d 'histoire.....	5
Mihail M. ANDREESCU , Points saillants historiographique concernant la Révolution Roumaine du Décembre 1989.....	57
Teodora STĂNESCU-STANCIU , Renaissances démocratique dans l'Europe Centrale et De l'Est. Deux décennies après.....	83
Dumitru TOMONI , La Révolution du Décembre 1989 à Lugoj.....	119
Șt Ionel ALEXANDRU , Braila en Décembre 1989.....	135
Dumitru Mazilu , La situation social économique de la Roumanie, les deux décennies après la Révolution de 1989	151
Sebastian RUSU , <i>Les héros martyrs de la Révolution Roumaine du Décembre 1989 (part III)</i>	161

II. DOCUMENTS

- Compte rendu sur les discussions télévisées, 28 Janvier 1990, avec les représentants des trois partis politiques d'opposition, au Palais « Victoria ».....	187
--	------------

III. OPINIONS, MÉMOIRES, SOUVENIRS

Dumitru MAZILU , Amérique honore ses héros - Les pensions des anciens combattants de la Révolution américaine	205
Emil ȘIMĂNDAN , Apparition et progrès de la révolution à Arad.....	209
Mihaela GHIOLDUȘ , Note.....	247

V. PRÉSENTATION DE LIVRE

Victor Sebestyen, 1989. *L'effondrement de l'empire soviétique* - **Adrian CIOROIANU**.....251

Tim Weiner: « *L'histoire secrète de la CIA* ». **Sebastian RUSU** 253

VI. LES SYNTHÈSES DES SOMMAIRES, Valentin MARIN.....257

ABSTRACTS - RÉSUMÉ.....267